

หลวงพ่อสอนธรรม

มรดกธรรมพระพรหมมังคลาจารย์

หลวงพ่อปัญญานันทะ พระภิกษุผู้สุคโต

จากธรรมชาติ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๕๔ คืนสู่ธรรมชาติ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๐

หลวงพ่อสอนธรรม

มรดกธรรม พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ)

สถาบันบันลือธรรมจัดพิมพ์เผยแพร่
ในวาระปลงอายุสังขาร
พระเดชพระคุณพระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ)
วันพุธที่ ๑๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๐ ณ โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร

การพิมพ์หนังสือธรรมเป็นอนุสรณ์ นอกจากเป็นการจัดทำสิ่งซึ่งมีประโยชน์ที่คงอยู่ยืนนานแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญธรรมทานที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นทานอันยอดเยี่ยมอีกด้วย ผู้ปฏิบัติเช่นนี้ชื่อว่าได้แสดงออกซึ่งญาติธรรม พร้อมไปกับการได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ธรรมอันจะอำนวยประโยชน์ที่แท้จริงแก่ประชาชน

ท่านที่ประสงค์จัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่ดีและมีคุณภาพ เพื่อมอบเป็นที่ระลึกในทุกโอกาสของงานประเพณี อันเป็นการใช้จ่ายเงินให้เกิดประโยชน์สูงสุด โปรดติดต่อที่ **ธรรมสภา...**

เลขที่ ๑/๔-๕ ถนนบรมราชชนนี ซอย ๑๑๙ แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐
โทรศัพท์ (๐๒) ๔๔๑๑๔๓๕, ๔๔๑๑๕๘๘, ๘๘๘๗๙๔๐, โทรสาร : ๔๔๑๑๔๖๔, ๔๔๑๑๙๑๗

การให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง การรับธรรมะและนำไปปฏิบัติย่อมชนะการรับทั้งปวงเช่นกัน

ธรรมานุสรณ์ปัญญานันทะ
พระพรหมมังคลาจารย์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
พระราชทานพระพิธีธรรม สวดพระอภิธรรม
ในพระบรมราชานุเคราะห์ครบ ๗วัน ๕๐วัน ๑๐๐วัน

ขอน้องชายพุทธทั้งหลาย จงเจริญด้วย

ศีล เช่นเดียวกัน

สมาธิ

ปัญญา

ตลอดไป

ปรารถนาพ่อใหญ่

ก็พร้อมที่จะช่วยเหลือเสมอค่ะ.

พระพรหมมังคลาจารย์

14 ตุลา 48

คำนำ

"ทุกวันนี้คนยังใช้หลักทางพระพุทธศาสนาในทางที่ผิด นับถือเพียงแค่ร่างกาย แต่จิตใจไม่ได้นำมาปฏิบัติ ซึ่งถ้าบุคคลยังมีความเห็นแก่ตัว ยึดมั่นถือมั่น ว่าของตนดีอย่างนั้นดีอย่างนี้แล้ว...ของผู้อื่นไม่ดี ย่อมจะทำให้เกิดปัญหา ดังจะเห็นได้จากโลกทุกวันนี้ การแก้ปัญหาต่างๆของผู้คน ไม่ได้แก้ปัญหาด้วยภาษาธรรมะ แต่แก้ปัญหาด้วยภาษาหมัดมวย ดังนั้น เหล่าชาวพุทธจะต้องหันมาใช้หลัก *เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร* โดยใช้หลักอหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนผู้อื่น ถือเป็นคุณธรรมสูงสุดที่ทุกคนควรมีมาแก้ปัญหาต่างๆ จะทำให้สังคมมีความสงบสุขมากยิ่งขึ้น

ข้อความที่แสดงข้างต้น เป็นคำกล่าวของพระเดชพระคุณพระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ) ที่ท่านได้แสดงในการประชุมผู้นำชาวพุทธนานาชาติ ณ หอประชุมสหประชาชาติ แสดงให้เห็นถึงสภาพสังคมในยุคปัจจุบันได้ว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จักต้องนำธรรมะมาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะทุกชีวิตที่ดำเนินอยู่บนโลกทุกวันนี้ บางคนก็มีความทุกข์ บางคนก็มีความสุขสบาย ซึ่งทั้งความทุกข์และความสุขนั้นเกิดขึ้นได้แก่ทุกคน ล้วนแต่เกิดจากกรรมคือการกระทำของตนเองทั้งสิ้น

พระเดชพระคุณ พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ) ได้กล่าวว่า สมัยนี้ความทุกข์ยากในหมู่มนุษย์มีมากขึ้น ความทุกข์ยากเหล่านี้ใครเป็นผู้สร้างขึ้นมาเล่า มนุษย์มีใจห่างจากธรรมะนั่นแหละได้ก่อสร้างมันขึ้น การแก้ไขจึงต้องแก้กันที่ใจ โดยใช้หลักธรรมะเป็นเครื่องมือ..."

ปรารภเหตุดังกล่าวทำให้ธรรมสภาตระหนักถึงความจริงในข้อนี้ จึงได้รวบรวมปาฐกถาธรรมของพระเดชพระคุณ พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ) มาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มของหนังสือ โดยให้ชื่อว่า **"หลวงพ่อสอนธรรม"** อันเป็นคำสอนง่ายๆ ตามแนวทางขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเผยแพร่แก่ท่านสาธุชนให้เข้าใจ และเห็นประโยชน์ของพระธรรม ว่าเป็นสิ่งที่มีประโยชน์อย่างยิ่งแก่ชีวิต

การดำเนินชีวิตตามทางที่พระศาสดาทรงดำเนินแล้วนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ยาก แต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่ง่ายนัก เพราะพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ละเอียดและลึกซึ้ง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่จะดำเนินชีวิตตามแนวทางที่พระศาสดาทรงดำเนินแล้วนั้น จะต้องมีความพากเพียร มีความอดทน และรวมไปถึงต้องมีความตั้งใจจริง

บุญกุศลอันเกิดขึ้นจากการจัดพิมพ์ **"หลวงพ่อสอนธรรม"** ของพระเดชพระคุณพระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ) เล่มนี้ ธรรมสภาขอถวายเป็นสักการะบูชาพระมหากรุณาธิคุณแห่งองค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า และถวายเป็นธรรมานุสรณ์สักการะบูชา แด่ พระเดชพระคุณ พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ) พระผู้อุทิศชีวิตเพื่อเผยแพร่พระศาสนาตามทางแห่งพระบรมศาสดามาเป็นเวลาอันยาวนาน ด้วยความมีเมตตาต่อสาธุชนทั่วหน้า อย่างหาที่เปรียบมิได้

ในวาระที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อปัญญานันทภิกขุปลงอายุสังขาร วันพุธที่ ๑๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๐ ธรรมสภาปรารถนาเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือ **"หลวงพ่อสอนธรรม"** เล่มนี้ จักเกิดประโยชน์แก่ท่านสาธุชนอย่างมาก ในการนำไปใช้เป็นคู่มือเพื่อศึกษาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตนและเพื่อนมนุษย์ ให้อยู่บนเส้นทางแห่งการหลุดพ้นไปเสียจากความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง ไปสู่ชีวิตที่มีแต่ความสุขและสงบเย็นนั้นอย่างสมบูรณ์ สมดังความปรารถนาทุกประการ

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภา ปรารถนาให้โลกพบกับความสงบสุข

สารบัญ

หลวงพ่อสอนธรรม เรื่องที่ ๑

มูลเหตุของศาสนา ๑
ที่พึ่งของคนในสมัยโบราณ ๔
ศาสนาตามธรรมชาติ ๕
เริ่มพัฒนาด้านวัตถุและความคิด ๗
การเกิดขึ้นของ 'มุนี' ๘
การเกิดขึ้นของ 'เทพเจ้า' ๙
ศาสนาที่นับถือบูชาพระผู้เป็นเจ้า ๑๐
พระเป็นเจ้าสามพระองค์ ๑๒
การนับถือพระเจ้าของชาวอินเดีย ๑๓
เซ่นไหว้ด้วยการบูชายัญ ๑๔
บทสวดกล่อมพระผู้เป็นเจ้า ๑๖
การนับถือสิ่งต่างๆ เกิดจากความกลัว ๑๗
พระพุทธเจ้าค้นหาวิธีดับทุกข์ ๑๘
ความคิดแปลกๆในยุคก่อนพุทธกาล ๒๑
เรื่องน่าสนใจของศาสนาไชนะ ๒๒
ความเคร่งครัดของพวกไชนะ ๒๓
พวกไชนะคล้ายกับชาวภูไทของไทยเรา ๒๕
ความสนใจในพุทธศาสนาของชาวตะวันตก ๒๖
ในเมืองไทยพุทธประวัติศึกษาได้โดยง่าย ๒๗

หลวงพ่อสอนธรรม เรื่องที่ ๒

พุทธประวัติ ๓๑
ศึกษาชั้นเปลือกและชั้นเนื้อหา ๓๔
ไม่เห็นธรรมะก็ไม่เห็นเนื้อแท้ของพระพุทธเจ้า ๓๕
ต้นราชวงศ์ของพระพุทธเจ้า ๓๗
พระประสูติกาลของเจ้าชายสิทธัตถะ ๓๙
คำทำนายของพระฤษีอสิตดาบสและโกณฑัญญะ ๔๐
คิดปัญหาเรื่องความทุกข์ ๔๒
พบวิธีแก้ความทุกข์ด้วยการดับทุกข์ ๔๔
คำทัดทานของพระเจ้าพิมพิสาร ๔๗
ยังไม่พบความพ้นทุกข์อันแท้จริง ๔๘
บำเพ็ญทุกกรกิริยา ๔๙
สัจจะอธิษฐานก่อนการตรัสรู้ ๕๑
เสวยวิมุตติสุข ๕๓
ไม่ได้รับความเชื่อถือในช่วงแรก ๕๕
ความเชื่อในยุคก่อนและหลังพุทธกาล ๕๖
ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ๕๗
ที่พึ่ง ๓ สิ่งของพุทธศาสนิกชน ๕๘

หลวงพ่อสอนธรรม เรื่องที่ ๓

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ๖๑
ธรรมอันเป็นเหตุไม่ตาย ๖๔
จิตใจหลุดพ้นเสียจากความยึดมั่นถือมั่น ๖๕
ข้อห้าม ๒ ทางสำหรับบรรพชิต ๖๗

มรรคมีองค์ ๘ ประการ คือทางสายกลาง ๖๘
ตึงหรือหย่อนเกินไปนั้นไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ ๖๙
ความหมายของมรรคมีองค์ ๘ ๗๐
พระพุทธองค์มองโลกในแง่ของความจริง ๗๒
ความยึดมั่นถือมั่นในเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นทุกข์ ๗๔
ไม่ยึดมั่นถือมั่นในอุปาทาน ๗๗
ทุกข์เป็นผล...ตัณหาเป็นเหตุ ๗๘
ทุกข์ที่เกิดจากตัณหา ๓ ประเภท ๗๙
ดับทุกข์จากตัวตัณหา ๘๑
รู้แจ้งในอริยสัจสี่ย่อมพ้นทุกข์ ๘๒
ภิกษุรูปแรกในพุทธศาสนา ๘๓

หลวงพ่อสอนธรรม เรื่องที่ ๔

อนัตตลักขณสูตร ๘๗
อัตตา...ความยึดมั่นในตัวตนเกินไป ๘๑
ความยึดมั่นในตัวตน ๘๓
ความแตกต่างระหว่างอัตตากับอนัตตา ๘๔
ร่างกายเป็นสิ่งที่ประกอบด้วยรูปและนาม ๘๗
เรื่องของรูป ๘๘
เรื่องของนาม ๑๐๐
เหตุแห่งการเกิดเวทนา ตัณหาและอุปาทาน ๑๐๑
คุมอายตนะได้ก็ควบคุมเส้นทางของเวทนาได้ ๑๐๒
เรื่องของสัญญา ความจำได้หมายรู้ ๑๐๓
เรื่องของสังขาร สิ่งที่เกิดขึ้นกับใจ ๑๐๓

เรื่องของวิญญาณ ความรู้ ๑๐๔
สิ่งที่เรียกว่า "ขันธ์ ๕" ๑๐๕
ขันธ์ ๕ ไม่เที่ยง....เป็นทุกข์ ๑๐๖
จุดมุ่งหมายในการศึกษาธรรมะ ๑๐๗
อำนาจของการปรุงแต่ง ๑๐๘
อหังการ มมังการ ๑๐๙

หลวงพ่อสอนธรรม เรื่องที่ ๕

อนุปุพพิกถา ๑๑๑
อนุปุพพิกถา ๕ ประการ ๑๑๔
๑ ทานกถา ๑๑๔
๒ ศีลกถา ๑๑๕
๓ สัคคกถา ๑๑๕
๔ กามาทินวกถา ๑๑๖
๕ เนกขัมมกถา ๑๑๗
อุบาสกอุบาสิกาคู่แรกของพุทธศาสนา ๑๑๗
คุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกา ๑๑๘
ศรัทธา : ความเชื่อด้วยปัญญา ๑๑๙
ศีลที่บริสุทธิ์ : ทำความดีละเว้นความชั่ว ๑๒๐
ไม่เชื่อถือสิ่งใดแบบงมงาย ๑๒๑
สิ่งที่เรียกว่า "กรรม" ๑๒๔
แสวงบุญแบบพุทธศาสนา ๑๒๖
บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา ๑๒๗
มงคลสูตร : เหตุแห่งความเจริญ ๑๒๗

หลวงพ่อสอนธรรม เรื่องที่ ๖

การประดิษฐานพระพุทธศาสนา **๑๓๕**
พระดำรัสครั้งแรกของพระพุทธองค์ ๑๓๘
การเผยแผ่ศาสนาของพระพุทธองค์ ๑๔๑
กองทัพธรรม ๑๔๒
กุศโลบายในการเรียกความสนใจ ๑๔๔
อัครสาวกขวา ซ้าย ๑๔๕
อุปติสสะและโกลิตะ ผู้ปรารถนาความหลุดพ้น ๑๔๖
ความเลื่อมใสในพระอัสสชิ ๑๔๗
อุปติสสะและโกลิตะได้ดวงตาเห็นธรรม ๑๕๑
ทิฐิมานะของอาจารย์สญชัย ๑๕๑
สอนวิธีแก้ง่วงแก่โมคคัลลานะ ๑๕๒
พระสารีบุตรบรรลุเป็นพระอรหันต์ ๑๕๔
การบวชในพุทธศาสนา ๑๕๖

หลวงพ่อสอนธรรม เรื่องที่ ๗

พุทธกิจและโอวาทปาติโมกข์ **๑๖๑**
วสลสูตร : ว่าด้วยความชั่วของคน ๑๖๕
ประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์ ๑๖๘
ตอบปัญหาเทวดา ๑๖๙
ความสำคัญของวันมาฆบูชา ๑๗๑
โอวาทปาติโมกข์ ๑๗๓
ละความชั่ว ทำความดี มีใจสะอาด ๑๗๗
เป็นอยู่ด้วยความ “พอดี” ๑๘๒

หลวงพ่อสอนธรรม เรื่องที่ ๘

มรรคมีองค์แปด **๑๘๗**
ผู้มีธรรมะย่อมก่อประโยชน์ให้เกิดขึ้นในสังคม ๑๙๐
ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและสัจธรรม ๑๙๑
ชีวิตที่ประกอบด้วยธรรม ๑๙๓
หลักใหญ่ๆ ในคำสอนทางพุทธศาสนา ๑๙๔
สัมมาทิฏฐิในขั้นศีลธรรม ๑๙๕
ทำสิ่งใดบ่อยๆ จะเกิดความเคยชิน ๑๙๖
ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ๑๙๘
สัมมาทิฏฐิในขั้นสัจธรรม ๒๐๑
การคิดชอบ ๒๐๕
การพูดจริง พูดอ่อนหวาน ๒๐๙
การกระทำชอบ ๒๑๐
เลี้ยงชีวิตชอบ ๒๑๒
ความเพียรชอบ ๒๑๓
มีสติระลึกตลอดเวลา ๒๑๕
ความตั้งใจมั่นชอบ ๒๑๖

หลวงพ่อสอนธรรม เรื่องที่ ๙

สัปปุริสธรรม **๒๑๙**
ธรรมอันเป็นกำลังต้านทานสิ่งชั่วร้าย ๒๒๒
ทำสิ่งใดให้ก้าวหน้าต้องมีศรัทธา ๒๒๔
มีความเพียรพยามเรื่อยไป ๒๒๖
มีสติระลึกรู้ตลอดเวลา ๒๒๙

การตั้งมั่นแห่งจิต มีได้ด้วยสมาธิ ๒๓๑
การฝึกสมาธิแบบง่ายๆ ๒๓๒
แสวงหาปัญญาเพื่อเป็นกำลังภายใน ๒๓๔
เทคนิคในการฝึกคนให้มีปัญญา ๒๓๗
ธรรมะ ๗ ประการ ที่สร้างให้เป็นคนดี ๒๓๘
คุณลักษณะของคนดี มีจิตใจสงบ ๒๔๕

หลวงพ่อสอนธรรม เรื่องที่ ๑๐

กิเลส อุปกิเลส ๒๔๗
กิเลส สิ่งที่ทำใจให้เศร้าหมอง ๒๕๐
กิเลส ๓ ประการ ๒๕๒
อุปกิเลส...กิเลสเล็กน้อยที่คอยผสมโรง ๒๕๓
โทสะ โกธะ และอุปนาหะ ๒๕๕
ใช้สติปัญญารักษาคุ้มครองตัวเอง ๒๕๙
มักขะ : การลบหลู่บุญคุณท่าน ๒๖๑
เรื่องจริงเกี่ยวกับมักขะ ๒๖๔
ไม่มีความสำนึกในบุญคุณพ่อแม่ ๒๖๕
การตีตนเสมอเป็นความเสื่อม ๒๖๙
พลอยยินดีกับผู้อื่นเพื่อแก้ความริษยา ๒๗๐
ความตระหนี่ไม่ยินดีในการให้ ๒๗๑
มายาและโอ้อวด ๒๗๒
ความดื้อและการแข่งดี ๒๗๓
ถือตัว ดูหมิ่นท่าน และมัวเมา ๒๗๔
ความประมาท ๒๗๕

หลวงพ่อสอนธรรม เรื่องที่ ๑๑

ปรินิพพาน **๒๗๗**

นิพพาน ๒ ประเภท ๒๘๐

เชื้อของกิเลส ๒๘๐

เพิ่มพูนความดีงามให้เกิดในจิตใจ ๒๘๒

อุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ ๒๘๔

นิพพานในชีวิตประจำวัน ๒๘๕

การดับไม่เหลือของพระพุทธองค์ ๒๘๗

พรรษาสุดท้ายก่อนปรินิพพาน ๒๘๙

พระพุทธองค์ผจญมาร ๒๙๐

ตรัสเทศนาอริยธรรม ๒๙๒

ตรัสเทศนามหาปเทส ๔ ..... ๒๙๓

ภัตตาหารมื้อสุดท้าย ๒๙๕

สันติวิหารธรรม ๒๙๘

บรรทมครั้งสุดท้าย ณ สวนสาละของมัลลกษัตริย์ ๒๙๘

การบูชาตถาคต ๒๙๙

ตรัสเรื่องสังเวชนียสถาน ๔ ..... ๓๐๑

ข้อสงสัยของพระอานนท์ ๓๐๓

ทรงประทานโอวาทแก่พระอานนท์ ๓๐๖

พุทธพจน์ทรงตรัสแก่สุภัททปริพาชก ๓๐๙

ประทานโอวาทแก่ภิกษุบริษัทผ่านพระอานนท์ ๓๑๐

ปัจฉิมโอวาท ๓๑๑

ดับขันธปรินิพพาน ๓๑๒

วิธีจัดการพระศพและพระธาตุ ๓๑๓

. . . พุทธศาสนา . . .

เป็นวิถีทางของชีวิต เป็นวิถีทางแห่งความพ้นทุกข์ที่เหมาะแก่ทุกยุคทุกสมัย

พุทธศาสนาไม่มีเรื่องลึกลับอะไรมาก

พุทธศาสนามิใช่เรื่องเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือความขลัง

. . . พุทธศาสนา . . .

เป็นเพียงศีลธรรมและปัญญาที่เหมาะสำหรับทุกคนจักพึงนำไปปฏิบัติได้เท่านั้น

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

กิจฺฉ์ สทฺธมฺมสฺสวนํ

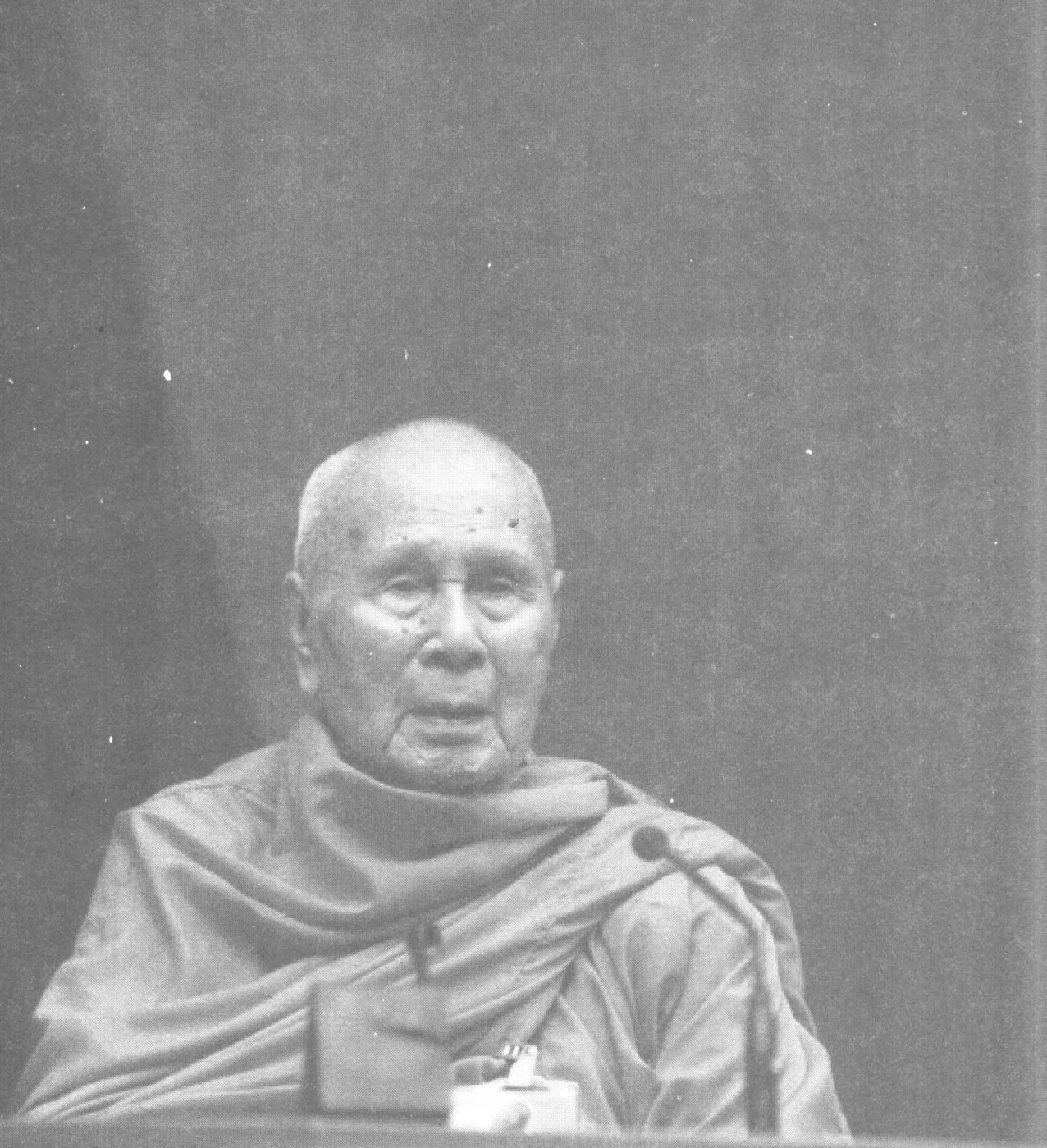
“การฟังธรรมจากสัตบุรุษ เป็นการยาก”

หลวงพ่อสอนธรรม

. . . เรื่อง . . .

๑ มูลเหตุของศาสนา

. . . ธ ร ร ม ะ . . .

เป็นกฎที่ไม่มีใครแต่งตั้ง

เป็นกฎที่เป็นอยู่เองตามเรื่องของมัน มีแต่ผู้ค้นพบเท่านั้น

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

- ๑ -

หลวงพ่อปัญญานันทะ แสดงธรรมแก่นักศึกษา
เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖

นักศึกษาผู้สนใจในทางธรรมะทั้งหลาย

วันนี้เป็นวันแรกที่ได้จัดให้มีการพูดกันในเรื่องเกี่ยวกับหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักสูตรที่อาจารย์ต้องการให้พวกเรามาศึกษากัน แต่ว่าไม่มีการบังคับ ให้ศึกษาตามความพอใจ

ได้ทราบว่ามีนักเรียนสนใจสมัครมาศึกษากันเป็นจำนวนมาก แต่ว่าวันนี้เป็นวันพฤหัสฯได้ข่าวว่าพอถึงวันพฤหัส ฯ ก็นึกว่าเหลือเพียงวันศุกร์วันเดียว เลยถอยทัพกลับบ้าน ไม่มาเสียเป็นจำนวนมากเหมือนกัน ความจริงวันอะไรๆ ก็ต้องมา เพราะว่าเป็น**วันเรียน เราเป็นนักศึกษา ก็ต้องศึกษากันจริงจัง วันหยุดจึงจะหยุด ถ้าเป็นวันเรียนก็ต้องเรียน** แม้ ๑ ชั่วโมงก็ต้องเรียน ครึ่งชั่วโมงก็ต้องเรียน เพราะว่าถ้าขาดไปเสียแล้ว เราจะสูญเสียสิ่งที่ควรได้จากการศึกษาไป

โดยเฉพาะในชั่วโมงแรกนี้ จะได้พูดกันถึงเรื่องเบื้องต้นก่อน ว่าทำไมคนจึงต้องมีศาสนาเป็นหลักสำหรับจิตใจ ที่ได้มีศาสนาขึ้นนี้เพราะอะไร ถ้าตั้งปัญหาถามขึ้นว่า ทำไมคนจึงต้องมีศาสนา ก็ตอบได้ว่า **เพราะอาศัยความกลัวเป็นมูลฐาน** จึงได้มีศาสนาขึ้น เรื่องความกลัวทำให้คนแสวงหาที่พึ่ง แสวงหาสิ่งปลอบโยนจิตใจ เมื่อแสวงหาสิ่งปลอบโยนจิตใจ ก็เลยมีศาสนาเป็นหลักเป็นที่พึ่งขึ้นมา ในเรื่องนี้เราจะสังเกตเห็นได้จากความเป็นอยู่ของประชาชนตั้งแต่สมัยเริ่มแรกมาทีเดียว

ที่พึ่งของคนในสมัยโบราณ

ปกติของมนุษย์ทั่วๆ ไปนั้น มีสัญชาตญาณแห่งความกลัว เป็นทุนมาตั้งแต่เริ่มเกิดก็ว่าได้ แม้ในสมัยโบราณ คนก็ยังมีความกลัวต่อสิ่งต่างๆ ที่เรียกว่าเป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติ คนเหล่านั้นขาดการศึกษาในเรื่องภูมิศาสตร์ ไม่มีความรู้ในเรื่องธรรมชาติ เกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ และอื่นๆ หลายเรื่อง สิ่งใดที่เกิดขึ้นเป็นที่ตั้งแห่งความหวาดกลัว เขาก็ย่อมจะเกิดความกลัวต่อสิ่งนั้น ความกลัวเมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้จิตใจไม่สงบ ผู้ที่มีความกลัวก็ต้องหาอะไรๆ มาเป็นที่พึ่งแห่งตน

คนในสมัยโบราณที่ขาดการศึกษา ยังไม่มีความเจริญทางอารยธรรม เมื่อมีความกลัวเกิดขึ้น ก็นึกว่าเราจะต้องมีอะไรเป็นที่พึ่งสักอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่เขาเห็นว่ายิ่งใหญ่น่ากลัว เขาก็เข้าไปยึดเอาสิ่งนั้นเป็นที่พึ่ง

คนสมัยก่อนจึงต้องพึ่งสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น พึ่งต้นไม้ พึ่งภูเขา แม่น้ำ ป่าใหญ่ หรืออะไรๆ อื่นๆ ที่เขาเห็นว่า แปลก มหัศจรรย์ เช่น เห็นภูเขาใหญ่ๆ มหึมา น่ากลัว เขาก็นึกว่าต้องเอาเป็นที่พึ่งไว้ เห็นต้นไม้ต้นใหญ่ๆ น่ากลัว

ร่มครึ้ม เวลาเข้าไปนั่งใต้ต้นไม้นั้น รู้สึกว่าเย็นยะเยือก เขาก็เอาต้นไม้นั้นเป็นที่พึ่ง เห็นแม่น้ำใหญ่ๆ กระแสน้ำไหลเชี่ยว แล้วไม่รู้ว่าไหลมาจากไหน ก็เกิดความหวาดกลัว เลยเข้าไปยึดถือเอาแม่น้ำนั้นเป็นที่พึ่ง

ชนชาติอียิปต์ในสมัยโบราณ นับถือแม่น้ำไนล์ว่าเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เขาเข้าไปทำการเซ่นสรวงภูเขาแม่น้ำนั้น การที่นับถือแม่น้ำไนล์ก็เพราะว่า โดยปกติในประเทศอียิปต์ฝนไม่ค่อยตก แต่ว่าพอถึงฤดูหนึ่งในรอบปี น้ำก็ล้นฝั่งแม่น้ำนี้ ทำให้พวกเขาได้อาศัยน้ำทำการเพาะปลูก ได้รับประโยชน์จากแม่น้ำไนล์อยู่มาก เขาก็ถือว่า แม่น้ำไนล์เป็นแม่น้ำที่มีประโยชน์แก่ชีวิต เขาไม่รู้ว่าแม่น้ำไนล์มาจากไหน แต่พอถึงฤดูนั้นก็มีน้ำหลาก ก็เกิดความเคารพ หวาดกลัว เมื่อมีความกลัวก็เลยไปกราบไหว้บูชาแม่น้ำนั้น

ความจริงแม่น้ำไนล์นั้นตั้งต้นมาจากดงใหญ่ในทวีปแอฟริกา แต่คนอียิปต์ไม่สามารถจะเดินทางไปถึงได้เพราะมีทะเลทรายขวางหน้าอยู่ ก็เลยไม่รู้ภูมิประเทศหรือภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นนั้น ก็ถือว่าเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์

ศาสนาตามธรรมชาติ

ต่อมาก็มีคนแต่งเรื่องประกอบความศักดิ์สิทธิ์ขึ้น บอกว่าพอถึงปีที่มีน้ำมากนั้น เนื่องด้วยมีเทพเจ้าองค์หนึ่งร้องไห้ เพราะสามีถึงแก่ความตาย น้ำตาที่ร้องไห้อาลัยรักนั้นไหลลงมาตามแม่น้ำไนล์ และล้นฝั่งทุกปีๆ เขาก็เลยไหว้แม่น้ำด้วย ไหว้เทพเจ้าที่ร้องไห้องค์นั้นด้วยควบคู่กันไป ถึงปีก็ต้องไปบูชากันเสียครั้งหนึ่ง

ในประเทศอินเดีย เราจะได้ยินข่าวว่า แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ คนอินเดียที่เกิดมาเป็นฮินดู นับถือศาสนาฮินดู ต้องไปอาบน้ำในแม่น้ำคงคา

อย่างน้อยก็ครั้งหนึ่ง ในชีวิตถ้าเกิดมาเป็นฮินดูแล้ว ไม่ได้ไปอาบน้ำในแม่น้ำคงคาเสียเลย ก็เรียกว่าเสียชาติเกิด เป็นฮินดูที่ไม่สมบูรณ์ ทำไมเขาจึงได้นับถือแม่น้ำคงคา เพราะว่าแม่น้ำนี้เป็นแม่น้ำใหญ่ ยาว ไหลผ่านประเทศอินเดียมาตั้งแต่เหนือมาจนถึงทางใต้ออกมหาสมุทรอินเดีย เขาไม่รู้ว่าแม่น้ำนี้มาจากไหน รู้แต่ว่าไหลมาจากภูเขาในป่าหิมพานต์

สมัยก่อน คนไม่สามารถจะเข้าไปในบริเวณป่าได้ เพราะมันกว้างใหญ่เหลือเกิน ภูเขาหิมาลัยนั้นมีน้ำแข็งปกคลุมอยู่ตลอดเวลา หน้าร้อนก็ละลายไหลซึมลงมา เกิดเป็นแม่น้ำคงคา แม่น้ำยมนา และแม่น้ำสายอื่น แต่ว่าสายอื่นไม่สำคัญเท่าแม่น้ำคงคา เขาจึงถือว่าแม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำสำคัญ เลี้ยงชีวิตของชาวอินเดีย จึงได้ไปกราบไหว้แม่น้ำว่าเป็นสรณะเป็นที่พึ่ง

ต่อมาก็มีคนแต่งนิยายเกี่ยวด้วยแม่น้ำคงคา ว่าแม่น้ำคงคาไหลมาจากมวยผมพระศิวะ ซึ่งอยู่บนเขาไกรลาศคือเขาหิมาลัยนั่นเอง พระศิวะก็บิดมวยผมให้น้ำไหลเกิดเป็นแม่น้ำคงคาขึ้นมา ไหลผ่านทุ่งราบของประเทศอินเดีย จนออกไปที่เมืองพาราณสี ที่ถือว่าแม่น้ำตอนนี้ศักดิ์สิทธิ์นั้นก็เพราะว่า เมื่อแม่น้ำคงคาไหลมาถึงเมืองพาราณสี แล้วไหลคดเคี้ยวขึ้นไปทางเหนือ ชาวบ้านชาวเมืองจึงถือว่า แม่น้ำคงคาไหลกลับไปสู่สวรรค์ เขาจึงต้องไปอาบกันที่ตรงนั้น ทั้งๆ ที่แม่น้ำคงคาตรงนั้นไม่ค่อยสะอาด เพราะน้ำในเมืองพาราณสีไหลไปลงที่นั่น น้ำในคูน้ำในถนนต่างๆ ก็ไหลลงไป แต่เขาไม่กลัว เขาก็อาบอยู่อย่างนั้น อันนี้เกิดจากความไม่รู้ไม่เข้าใจ แล้วก็มีความหวาดกลัว

ต้นไม้ใหญ่ๆ ที่มีอยู่ในป่า คนก็มักจะเข้าไปกราบไหว้ จอมปลวกที่มันใหญ่มากๆ คนก็ไปไหว้ ก้อนหินที่มีสีดำมะเมื่อม ใหญ่โต ดูแล้วน่าสะพึงกลัว คนก็เข้าไปกราบไหว้ การกราบไหว้สิ่งเหล่านั้น เนื่องมาจากความกลัวว่าสิ่งนั้นจะลงโทษ เมื่อเกิดความกลัวเขาก็เลยเข้าไปประจบประแจงกราบไหว้สิ่งเหล่านั้น อันนี้เป็นศาสนาเบื้องต้นที่คนนับถือ เรียกว่า เป็น**ศาสนาตามธรรมชาติ** คือ

นับถือสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มีอยู่อย่างใดก็ไหว้ไปอย่างนั้นแหละ ไม่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอะไร คนก็ไปกราบไหว้สิ่งเหล่านั้นตลอดมา

เริ่มพัฒนาด้านวัตถุและความคิด

ต่อมามนุษย์เรามีความเจริญก้าวหน้าขึ้นโดยลำดับ เช่น รู้จักเลี้ยงสัตว์ เพราะว่าไปจับสัตว์ป่ามาได้ ไม่ฆ่าเอามาเลี้ยงไว้ สัตว์เหล่านั้นก็ตกลูกออกมา มีหลายตัวเข้าก็เลยใช้สัตว์นั้นเป็นเครื่องมือสำหรับทำการเพาะปลูก มนุษย์เริ่มรู้จักทำการเพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร รู้จักเลี้ยงสัตว์ รู้จักสร้างบ้านสร้างเรือนเป็นที่อยู่อาศัย แล้วก็รู้จักทำอะไรๆ เพิ่มขึ้นอีกหลายอย่างหลายประการ วิวัฒนาการทางด้านวัตถุค่อยเจริญขึ้นโดยลำดับๆ

ทางด้านจิตใจ คนก็มีความคิดความอ่านเกิดขึ้น เมื่อมีความคิดก็มีความสงสัยในสิ่งที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง เป็นต้นว่า สงสัยเรื่องต้นไม้ เรื่องแม่น้ำ เรื่องภูเขา เรื่องแผ่นดิน เรื่องลมฟ้าอากาศ เช่น ลมพัดแรง ต้นไม้หักโค่น ฟ้าผ่าเปรี้ยงลงมาเกิดเป็นเปลวไฟลุกบนต้นไม้ หรือว่ามีแผ่นดินไหว มีภูเขาไฟระเบิด มีปรากฏการณ์ของธรรมชาติแปลกๆ คนเหล่านั้นก็มีความสงสัยกันว่า สิ่งเหล่านี้มีอะไรอยู่ จึงได้เป็นอย่างนั้น เมื่อมีความสงสัยก็นึกกันเอาเองตามประสาของคนที่ขี้สงสัยว่า คงมีอะไรๆอยู่ในสิ่งเหล่านั้น ก็เลยเข้าไปกราบไหว้ พร้อมทั้งนำวัตถุไปด้วย มีข้าวก็เอาข้าวไปไหว้ มีผ้าก็เอาผ้าไปประดับให้สิ่งเหล่านั้น เอาไปห่มให้ต้นไม้ เอาไปคลุมให้ก้อนหิน เอาไปคลุมให้จอมปลวก หรือสิ่งที่เขานับถือบูชา คนรู้จักใช้เครื่องประดับกาย เช่น แป้งสำหรับทาหน้าทาตัว น้ำอบน้ำหอมที่ได้มาจากใบไม้ดอกไม้เขาก็เอาไปไหว้สิ่งเหล่านั้น เอาไปประพรมให้เกิดความหอมตามที่มนุษย์ต้องการ การกระทำอย่างนี้ก็เป็นการบูชาแบบหนึ่ง โดยนึกว่าที่นั่น

คงจะมีอะไรสิ่งสถิตอยู่ มนุษย์เราเมื่อมีเกิดแล้วก็มีตาย เกิดสงสัยว่าตายแล้วจะไปไหน ก็นึกว่าคงจะอยู่แถวนั้นแหละ เช่น ไปตายที่แม่น้ำก็คงจะอยู่ที่แม่น้ำ ไปตายในป่าก็คงจะอยู่ในป่าไป ตายในทุ่งก็คงจะอยู่ในทุ่ง ไปตกต้นไม้ตายก็นึกว่าคงอยู่ที่โคนต้นไม้นั้น เขาก็เอาของไปไหว้ตามที่เข้าใจว่าญาติของเขาอยู่ เช่น คนตายที่ต้นไม้ก็เอาไปไหว้ที่ต้นไม้ ตายในทุ่งก็เอาไปเซ่นไปไหว้ที่ในทุ่ง ตายที่บ้านที่เรือนก็นึกว่าอยู่ที่บ้านที่เรือน

อันความคิดนี้แหละทำให้เกิดการนับถือผีขึ้นมา เรียกว่า ผีป่า ผีทุ่ง ผีต้นไม้ ผีเรือน ผีบ้าน คนที่นับถือสักการบูชาต่อสิ่งเหล่านั้น เพราะนึกว่าคนตายแล้วก็ไปเกิดเป็นผี แต่ว่าบางคนมีชีวิตอยู่ในโลกเป็นคนดี รักเพื่อนบ้าน ช่วยเหลือในกิจกรรมต่างๆ เวลาตายไปเพื่อนฝูงก็เสียใจว่าคนนั้นยังไม่ควรตาย ควรจะมีชีวิตอยู่ในโลกต่อไป ตายไปแล้ว ถ้าจะให้เป็นผีดูมันต่ำไป ก็ควรจะให้เป็นอะไรๆ ที่สูงไปกว่าผี ก็เลยสมมติว่าต้องไปเกิดอยู่ชั้นสูง อยู่เบื้องสูง ก็ต้องเป็นเทพเจ้า เป็น**เทวดา** เทวดาก็มีทั่วไปอีก เทวดาตามต้นไม้เทวดาตามแม่น้ำ ตามป่า ตามภูเขา ตามบ้าน ตามเรือน อยู่คู่กันกับผีนั่นเอง แต่ว่าผีอยู่ต่ำเทวดาอยู่สูง ก็เกิดมีการกราบไหว้บวงบนต่อเทวดาต่อผีสางเหล่านั้น ไหว้กันมาในรูปเหล่านี้เป็นเวลานาน

การเกิดขึ้นของ 'มุนี'

ต่อมาก็มีความคิดความอ่านเกิดขึ้นว่า พวกมนุษย์มาจากไหน โลกนี้มาจากไหน สิ่งทั้งหลายที่เราดูแล้วชอบใจและไม่ชอบใจนี้มาจากไหน เกิดอยากรู้สิ่งที่เป็นมูลฐานดั้งเดิมของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงว่ามาจากไหนกัน ความสงสัยเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นมากๆ ก็ไปถามบุคคลบางจำพวก

ในสมัยนั้น มีคนพวกหนึ่งที่ไม่ชอบอยู่กันในหมู่ ในคณะ แต่ไปอยู่ตามป่า อยู่ตามใต้ต้นไม้ อยู่ตามใกล้ชะง่อนผา หรือว่าอยู่ใกล้ที่ที่คนชอบไปบูชา อาศัยสิ่งเหล่านั้นเป็นที่อยู่ กินอาหารที่คนเอาไปเซ่นไปไหว้พอเลี้ยงร่างกายไปได้ เมื่ออยู่คนเดียวก็นั่งสงบจิตสงบใจ นั่งคิดนั่งนึกในเรื่องอะไรต่างๆ คิดไปนึกไปก็เกิดอะไรขึ้นในใจจากความคิดที่สงบนั่นแหละ เขาเรียกคนพวกนี้ว่าเป็นพวก**มุนี** คือเป็นพวกแสวงหาปัญญา แสวงหาความพ้นทุกข์ เป็นนาถะเป็นที่พึ่งของประชาชน เวลาประชาชนเดือดเนื้อร้อนใจก็ไปถามมุนีเหล่านี้ ซึ่งนั่งอยู่ตามใต้ต้นไม้ตามป่าตามริมห้วยริมลำธารเพื่อหาความสงบ เวลาไปถามอะไร...มุนีเหล่านี้ฉลาด ไม่บอกทันทีหรอก บอกว่าต้องถามเทวดาดูก่อน แล้วพอตกกลางคืนก็คงจะคิดว่าควรจะตอบอย่างไรดี ครั้นรุ่งเช้าพอพวกนั้นมาก็ตอบว่า เทวดาว่าอย่างนี้ คนก็เชื่อ เพราะคนในสมัยโบราณสมองยังไม่เจริญก้าวหน้าในวิชาความรู้ จึงไม่ค่อยจะถามมากเรื่องถามอะไรสักข้อ พอเขาตอบแล้วก็หยุดถาม ไม่เหมือนกับคนในสมัยนี้ถามแล้วถามอีก มีเรื่องจะถามเยอะเพราะมีประสบการณ์มากขึ้น สมัยโบราณคนมีประสบการณ์น้อย จึงถามแต่เพียงน้อยเรื่อง เมื่อตอบแล้วก็หยุดเพียงเท่านั้น ดังนั้นพอตอบว่า เทวดาบอกว่าอย่างนั้นอย่างนี้ เขาเชื่อและทำตาม ก็มีความสุขตามสมควรแก่ฐานะ

การเกิดขึ้นของ 'เทพเจ้า'

ครั้นต่อมา ก็มีข้อสงสัยเกี่ยวกับว่า สิ่งทั้งหลายนี้มาจากอะไร ชีวิตมาจากไหน โลกนี้มาจากไหน อะไรๆ ที่ได้ประสบพบเห็นนี้มาจากไหน มีปัญหามากเกิดขึ้นในใจ ก็ไปถามพวกมุนีอีก เมื่อถามลึกซึ้งเช่นนี้ พวกมุนีจะบอกว่าไม่รู้ก็ไม่ได้ เสียเหลี่ยม เพราะได้อวดตนว่าเป็นผู้รู้มานานแล้ว ก็เลยบอกว่า ต้องทำ

พิธีใหญ่ถามเทวดาดูก่อน แล้วก็ประชุมกันในหมู่พวกที่เป็นมุนี ปรึกษาตกลงกันว่าจะตอบอย่างไรดี ก็เลยตกลงกันตอบว่า เราจะต้องมีเทพเจ้าอีกสักองค์หนึ่งให้ยิ่งใหญ่ มีมเหศักข์ มีอำนาจ สามารถจะดลบันดาลอะไรได้ทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งปวง รวมทั้งสร้างผู้ที่ถามปัญหานั้นมาด้วย จึงตกลงกันว่าจะตอบอย่างที่คิดไว้

เมื่อมีคนมาถามวันหลังก็ตอบว่า เทวดามาบอกว่ามีเทวดาผู้ยิ่งใหญ่เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งปวง สร้างแผ่นดิน แผ่นฟ้า สร้างสัตว์ที่มีชีวิต สร้างอะไรทุกสิ่งทุกอย่าง ให้ชื่อว่า **พรหมะ** ซึ่งแปลว่าผู้สร้าง ในภาษาอินเดียหรือบาลีเขาเรียกว่า พรหุม

แต่ว่าถ้าไปพูดตามแถวอาหรับเขาเรียกว่า **พระอัลลาห์**

แถวปาเลสไตน์...พวกยิวเขาเรียกว่า **พระยะโฮวา** ก็คือ พระผู้เป็นเจ้าผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่ สร้างสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวง

อันนี้แหละเป็นการเกิดขึ้นของเทพเจ้าผู้สร้างสรรค์ในยุคแรกของการนับถือเรียกว่า **บูชาพระผู้เป็นเจ้า**

ศาสนาที่นับถือบูชาพระผู้เป็นเจ้า

พวกที่บูชาพระผู้เป็นเจ้ามีอยู่ ๒ พวก คือ นับถือพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวกับนับถือพระผู้เป็นเจ้าหลายองค์ ทางแถวตะวันออกกลาง นับถือพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว คือพวกอาหรับก็นับถือพระอัลลาห์องค์เดียว พวกยิวนับถือพระยะโฮวาพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว ความจริงพระยะโฮวากับพระอัลลาห์ก็องค์เดียวกันนั่นเอง แต่ว่าภาษาอาหรับกับภาษาฮีบรูพูดไม่เหมือนกัน เรียกชื่อแตกต่างกัน เนื้อแท้ก็อันเดียวกัน คัมภีร์อัลกุรอานของพี่น้องชาวอิสลาม กับคัมภีร์ไบเบิลของพวกชาว

คริสเตียน ที่เราเรียกกันว่า โอลด์เทสทาเมนต์ (Old Testament) คือคัมภีร์เก่าเหมือนกัน เดินเรื่องเหมือนกัน ชื่อคนก็ผิดเพี้ยนกันตามรูปแบบของภาษา แต่โครงเรื่องทั้งหมดเป็นแบบเดียวกัน มาแตกต่างกันตอนปลาย คือตั้งแต่พระเยซูเกิดเขาเรียกว่า พระคัมภีร์ใหม่ (New Testament) ตั้งแต่พระนาบีโมหะหมัดเกิดมาก็เป็นเรื่องใหม่ จึงแตกต่างกัน เรื่องต้นมันเหมือนกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นแถวทะเลทรายเขานับถือพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว

การที่ถือพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวก็เพราะว่าสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดความคิดอย่างนั้น คนในทะเลทรายไม่เคยเห็นอะไรตื่นขึ้นก็เห็นแต่ทรายและความเวิ้งว้าง ไม่มีอะไรที่เรียกว่าใหม่แปลกให้เจริญตา เจริญใจ มองไปทางไหนก็มีเท่านั้นแหละ คือทรายกับความเวิ้งว้างของท้องทะเล เขาก็นึกว่าในโลกนี้มีสิ่งเดียวคือทรายเท่านั้นเอง เมื่อมีพระผู้เป็นเจ้าเขาก็เลยมีองค์เดียว ตามสิ่งที่เขาได้พบเห็น

แต่ว่าคนในอินเดียนั้น ชีวิตไม่ได้อยู่กับสิ่งเดียวอินเดียเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์ในสมัยก่อน มาสมัยนี้คนมาก ความอุดมสมบูรณ์หายไป เขาเห็นภูเขาใหญ่ เห็นท้องทุ่ง เห็นแม่น้ำ เห็นความงามของธรรมชาติหลายสิ่งหลายประการ ก็มีความคิดความเห็นว่าไม่ใช่สิ่งเดียว แต่มีหลายสิ่งดังที่ปรากฏอยู่แก่ตา เมื่อจะมีเทวดาก็ควรจะมีเทวดาหลายๆองค์ เพราะฉะนั้นพวกทางอินเดียนับถือเทพเจ้าหลายองค์ ส่วนพวกที่อาศัยอยู่ทางตะวันออกกลาง ซึ่งเป็นบ่อเกิดศาสนาคริสต์กับศาสนาอิสลาม มีพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว

โดยเหตุนี้ศาสนาที่นับถือพระผู้เป็นเจ้าจึงแบ่งได้เป็น ๒ พวก คือ

พวกนับถือพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวได้แก่ ศาสนาคริสต์ อิสลาม

พวกที่นับถือพระผู้เป็นเจ้าหลายองค์ ก็คือ ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาหลักของอินเดีย ศาสนาพราหมณ์นั้นเดี๋ยวนี้เขาเรียกว่า ฮินดู โดยเรียกตามชื่อคน เรียกตามชาติที่นับถือว่า ศาสนาฮินดู ศาสนาฮินดูนั้นก็คือพราหมณ์นั่นเอง

พระเป็นเจ้าสามพระองค์

ในศาสนาพราหมณ์นั้นมีพระผู้เป็นเจ้าหลายองค์ ที่ใหญ่ๆ ก็มี ๓ เรา เรียกว่า **พรหมะ วิษณุ ศิวะ** ที่เขาพูดย่อว่า **อะ อุ มะ** ก็เหมือนกัน คือพรหมะ หมายเอาตัว**มะ** ศิวะเอาตัว**อะ** วิษณุเอาตัว**อุ**

มะ อะ อุ เป็นอักษร ๓ ตัว พรหมะเป็นผู้ที่สร้างสรรพสิ่งทั้งปวง พระศิวะเป็นผู้รักษาบริหาร พระวิษณุเป็นกองปราบ มีหน้าที่ปราบยุคเข็ญ เวลามีเรื่องวุ่นวายอะไรเกิดขึ้น พระวิษณุก็จะต้องมาปราบ แต่เวลาจะมาปราบก็ต้องอวตาร เช่น อวตารมาเป็นพระรามในเรื่องรามเกียรติ์ ก็มาปราบยุคเข็ญในโลก เวลาใครเดือดร้อนก็มาอ้อนวอนพระวิษณุให้มาปราบ พระพรหมนี้ไม่มีใครนึกถึงเท่าใด คนในอินเดียไม่ค่อยนับถือพระพรหมเท่าใด เขาเฉยๆ เพราะเขาเห็นว่าพระพรหมนี้สร้างเท่านั้น ไม่ค่อยมีอำนาจราชศักดิ์อะไรมากนัก สู้พระอินทร์ก็ไม่ได้ พระศิวะมีเรื่องสนุกครึกครื้น คนชอบ คนอินเดียเห็นว่าพระผู้เป็นเจ้านั้น ไม่ควรจะอยู่องค์เดียว พระพรหมนั้นเขาเลยยกให้เป็นพรหมไปเสียเลย ไม่วุ่นวาย ไม่มีครอบครัว แต่พระศิวะต้องให้มีครอบครัว พระวิษณุก็ต้องให้มีครอบครัว เวลาไปอินเดียเขาเอารูปมาชุดหนึ่ง ถามว่ารูปอะไร เขาบอกว่า God Family

เอาไปแล้วไหว้ครบชุดเลย มีทั้งพ่อ ทั้งแม่ ทั้งลูก ก็ถามเขาว่านี่อะไร พระศิวะเป็นพ่อ พระอุมาเป็นแม่ พระพิฆเนศเป็นลูก (หรือเรียกพระขันธกุมาร)

เรื่องพระพิฆเนศมีหัวเป็นช้างนั้น ก็เกิดจากเรื่องตัดจุกนั่นเอง โตแล้วจะตัดจุก...ทำพิธีตัดจุกก็ออกบัตรเชิญเทวดามาชุมนุมกัน มากินเลี้ยงกัน งานตัดจุกลูกชายเป็นงานใหญ่ งานตัดจุกเป็นงานใหญ่ เลยไปเชิญพระวิษณุให้มาร่วมด้วย พระวิษณุเป็นเทพเจ้าของพวกริมทะเล ชาวอินเดียที่อยู่ริมทะเลนับถือพระวิษณุทั้งนั้น เช่น มัทราส บอมเบย์ กัลกัตตา เขานับถือพระวิษณุ ถ้าขึ้นไปคอนๆ ก็นับถือพระศิวะ พวกชายทะเลนับถือพระวิษณุกัน พระวิษณุอยู่ใต้เกษียรสมุทรหรือทะเล

น้ำนม นอนอยู่บนหลังพญานาคราช ไม่ค่อยตื่นกับใคร ถ้าโลกสงบแล้วท่านไม่ตื่น ถ้าโลกเกิดยุคเข็ญก็จะตื่นขึ้น ในคราวตัดจุกนั้นก็กำลังนอนหลับ เทวดาไปบอกว่าพระอิศวรเรียกหา ถามว่ามีเรื่องอะไร บอกว่าจะตัดจุกลูกชาย พระวิษณุเลยเคืองร้องว่า ไอ้ลูกหัวขาด พอบอกไอ้ลูกหัวขาดเท่านั้น หัวของพระพิฆเนศหายไปเลย เหลือแต่ตัว ก็เลยเดือดร้อนกันใหญ่ ต้องไปหาหัวมาสวม แต่หาไม่เจอ เมื่อหาไม่เจอบอกว่าหัวอะไรก็ได้ สัตว์อะไรที่นอนผินหัวไปทางทิศตะวันตกให้ตัดมาเลย คืนนั้นมนุษย์ก็ไม่นอนผินหัวไปทางทิศตะวันตกเลยสักคนเดียว มีช้างเกเรเชือกหนึ่งนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก เลยตัดหัวช้างมาต่อเข้า เลยกลายเป็นมนุษย์ครึ่งสัตว์เดียรัจฉานไป แต่คนก็ยังปั้นรูปไว้ไหว้ เป็นเทพเจ้าแห่งช้าง ถ้าพูดตามภาษาชาวบ้านก็เรียกว่าหมอช้างนั่นเอง เพราะฉะนั้น พระพิฆเนศจึงถือขอสับหัวช้าง บ่วงบาศคล้องช้าง อะไรๆ เกี่ยวกับช้างทั้งนั้น

การนับถือพระเจ้าของชาวอินเดีย

พวกอินเดียนอกจากนับถือ ๓ องค์นี้แล้วยังนับถือพระอินทร์ ในสมัยก่อนนับถือพระอินทร์มาก ต่อมาพระอินทร์เสื่อม ก็เลยหันไปนับถือพระศิวะ เทวดาก็คล้ายกับคน ถูกถอดเหมือนกัน คนเคยนับถือกันมาเห็นว่าชักไม่ได้ความแล้วเทวดาองค์นี้ เปลี่ยนไปนับถือองค์โน้นต่อไป เลยเปลี่ยนกันไปแปลกๆ นับถือองค์นั้น นับถือองค์นี้ เทวดามีต่างๆ อย่างนี้ คนในอินเดียถ้าจะพูดกันไปแล้ว มัวเมาหมกมุ่นอยู่ในพระผู้เป็นเจ้าเหลือเกิน อะไรๆก็อ้างพระผู้เป็นเจ้าทั้งนั้น พอมีอะไรเกิดขึ้นก็ว่าพระผู้เป็นเจ้าสร้าง เจ็บไข้ได้ป่วยรักษาไม่หาย ก็ว่าเป็นพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า ยากจนไม่มีจะกินก็ว่าพระผู้เป็นเจ้าให้เกิดมาอย่างนี้ ตนก็พอใจก็ดีเหมือนกัน เชื่อมั่นจนพอใจทุกอย่าง เมื่อเชื่อว่าเกิดมาจนก็เป็นพระประสงค์

พระเป็นเจ้าสามพระองค์

ในศาสนาพราหมณ์นั้นมีพระผู้เป็นเจ้าหลายองค์ ที่ใหญ่ๆ ก็มี ๓ เรา เรียกว่า **พรหมะ วิษณุ ศิวะ** ที่เขาพูดย่อว่า **อะ อุ มะ** ก็เหมือนกัน คือพรหมะ หมายเอาตัว**มะ** ศิวะเอาตัว**อะ** วิษณุเอาตัว**อุ**

มะ อะ อุ เป็นอักษร ๓ ตัว พรหมะเป็นผู้ที่สร้างสรรพสิ่งทั้งปวง พระศิวะเป็นผู้รักษาบริหาร พระวิษณุเป็นกองปราบ มีหน้าที่ปราบยุคเข็ญ เวลามีเรื่องวุ่นวายอะไรเกิดขึ้น พระวิษณุก็จะต้องมาปราบ แต่เวลาจะมาปราบก็ต้องอวตาร เช่น อวตารมาเป็นพระรามในเรื่องรามเกียรติ์ ก็มาปราบยุคเข็ญในโลก เวลาใครเดือดร้อนก็มาอ้อนวอนพระวิษณุให้มาปราบ พระพรหมนี้ไม่มีใครนึกถึงเท่าใด คนในอินเดียไม่ค่อยนับถือพระพรหมเท่าใด เขาเฉยๆ เพราะเขาเห็นว่าพระพรหมนี้สร้างเท่านั้น ไม่ค่อยมีอำนาจราชศักดิ์อะไรมากนัก สู้พระอินทร์ก็ไม่ได้ พระศิวะมีเรื่องสนุกครึกครื้น คนชอบ คนอินเดียเห็นว่าพระผู้เป็นเจ้านั้น ไม่ควรจะอยู่องค์เดียว พระพรหมนั้นเขาเลยยกให้เป็นพรหมไปเสียเลย ไม่วุ่นวาย ไม่มีครอบครัว แต่พระศิวะต้องให้มีครอบครัว พระวิษณุก็ต้องให้มีครอบครัว เวลาไปอินเดียเขาเอารูปมาชุดหนึ่ง ถามว่ารูปอะไร เขาบอกว่า God Family

เอาไปแล้วไหว้ครบชุดเลย มีทั้งพ่อ ทั้งแม่ ทั้งลูก ก็ถามเขาว่านี่อะไร พระศิวะเป็นพ่อ พระอุมาเป็นแม่ พระพิฆเนศเป็นลูก (หรือเรียกพระขันธกุมาร)

เรื่องพระพิฆเนศมีหัวเป็นช้างนั้น ก็เกิดจากเรื่องตัดจุกนั่นเอง โตแล้วจะตัดจุก...ทำพิธีตัดจุกก็ออกบัตรเชิญเทวดามาชุมนุมกัน มากินเลี้ยงกัน งานตัดจุกลูกชายเป็นงานใหญ่ งานตัดจุกเป็นงานใหญ่ เลยไปเชิญพระวิษณุให้มาร่วมด้วย พระวิษณุเป็นเทพเจ้าของพวกริมทะเล ชาวอินเดียที่อยู่ริมทะเลนับถือพระวิษณุทั้งนั้น เช่น มัทราส บอมเบย์ กัลกัตตา เขานับถือพระวิษณุ ถ้าขึ้นไปดอนๆ ก็นับถือพระศิวะ พวกชายทะเลนับถือพระวิษณุกัน พระวิษณุอยู่ใต้เกษียรสมุทรหรือทะเล

น้ำนม นอนอยู่บนหลังพญานาคราช ไม่ค่อยตื่นกับใคร ถ้าโลกสงบแล้วท่านไม่ตื่น ถ้าโลกเกิดยุคเข็ญก็จะตื่นขึ้น ในคราวตัดจุกนั้นก็กำลังนอนหลับ เทวดาไปบอกว่าพระอิศวรเรียกหา ถามว่ามีเรื่องอะไร บอกว่าจะตัดจุกลูกชาย พระวิษณุเลยเคืองร้องว่า ไอ้ลูกหัวขาด พอบอกไอ้ลูกหัวขาดเท่านั้น หัวของพระพิฆเนศหายไปเลย เหลือแต่ตัว ก็เลยเดือดร้อนกันใหญ่ ต้องไปหาหัวมาสวม แต่หาไม่เจอ เมื่อหาไม่เจอบอกว่าหัวอะไรก็ได้ สัตว์อะไรที่นอนผินหัวไปทางทิศตะวันตกให้ตัดมาเลย คืนนั้นมนุษย์ก็ไม่นอนผินหัวไปทางทิศตะวันตกเลยสักคนเดียว มีช้างเกเรเชือกหนึ่งนอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก เลยตัดหัวช้างมาต่อเข้า เลยกลายเป็นมนุษย์ครึ่งสัตว์เดียรัจฉานไป แต่คนก็ยังปั้นรูปไว้ไหว้ เป็นเทพเจ้าแห่งช้าง ถ้าพูดตามภาษาชาวบ้านก็เรียกว่าหมอช้างนั่นเอง เพราะฉะนั้น พระพิฆเนศจึงถือขอสับหัวช้าง บ่วงบาศคล้องช้าง อะไรๆ เกี่ยวกับช้างทั้งนั้น

การนับถือพระเจ้าของชาวอินเดีย

พวกอินเดียนอกจากนับถือ ๓ องค์นี้แล้วยังนับถือพระอินทร์ ในสมัยก่อนนับถือพระอินทร์มาก ต่อมาพระอินทร์เสื่อม ก็เลยหันไปนับถือพระศิวะ เทวดาก็คล้ายกับคน ถูกถอดเหมือนกัน คนเคยนับถือกันมาเห็นว่าชักไม่ได้ความแล้วเทวดาองค์นี้ เปลี่ยนไปนับถือองค์โน้นต่อไป เลยเปลี่ยนกันไปแปลกๆ นับถือองค์นั้น นับถือองค์นี้ เทวดามีต่างๆ อย่างนี้ คนในอินเดียถ้าจะพูดกันไปแล้ว มัวเมาหมกมุ่นอยู่ในพระผู้เป็นเจ้าเหลือเกิน อะไรๆก็อ้างพระผู้เป็นเจ้าทั้งนั้น พอมีอะไรเกิดขึ้นก็ว่าพระผู้เป็นเจ้าสร้าง เจ็บไข้ได้ป่วยรักษาไม่หาย ก็ว่าเป็นพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า ยากจนไม่มีจะกินก็ว่าพระผู้เป็นเจ้าให้เกิดมาอย่างนี้ ตนก็พอใจก็ดีเหมือนกัน เชื่อมั่นจนพอใจทุกอย่าง เมื่อเชื่อว่าเกิดมาจนก็เป็นพระประสงค์

ของพระผู้เป็นเจ้า ท่านยังไม่โปรดให้ร่ำรวยเราก็ต้องจนกันต่อไป จนกันอย่างนี้ ถ้าร่ำรวยขึ้นมาก็ว่าพระผู้เป็นเจ้าช่วย เพราะฉะนั้นตามร้านค้าของชาวอินเดียต้องมีรูป รูปพระวิษณุบ้าง รูปพระอิศวรบ้าง รูปอะไรต่ออะไร เขาต้องบูชาทุกวัน เคยไปถามคนขายของในโรงแรมที่ไปพัก ถามว่านั่นอะไร เขาบอกว่าพระผู้เป็นเจ้า ถามว่ามีไว้ทำไม ตอบว่าให้ท่านช่วยค้าขายให้ร่ำรวย ผมบูชาทุกคืน ไม่ต้องการอะไร ต้องการให้ร่ำรวยเรื่องเดียว ก็เลยถามว่าถ้าเราไหว้พระผู้เป็นเจ้าแล้วเราไม่ทำงานจะรวยไหม เขาบอกว่ามันจะรวยได้ยังไงถ้าไม่ทำงาน อ้าว! ถ้าเมื่อเราทำงานแล้วต้องไปขอพระผู้เป็นเจ้าทำไม ทำงานมันเรื่อยไปไม่ดีกว่าหรือ เขากลับบอกว่า เขาถือกันมาอย่างนั้นตั้งแต่โบราณ ถือตามกันมา

เซ่นไหว้ด้วยการบูชายัญ

ชาวอินเดียเขานับถือในรูปอย่างนี้ จึงมีแต่การกราบไหว้ บวงบนบานต่อสิ่งเหล่านั้น การเซ่นไหว้เทพเจ้าในอินเดีย ยุคก่อนพระพุทธเจ้าเกิดทำเป็นงานใหญ่ เขาเรียกว่า **บูชายัญ** บูชายัญต่อพระผู้เป็นเจ้าบูชาด้วยสัตว์นับเป็นร้อยๆ เอาแกะร้อยตัว ม้าร้อยตัว วัวร้อยตัว อย่างนี้เป็นต้นเอาไปบูชายัญ เวลาจะบูชาก็ขุดหลุมลงไปให้ลึก เอาไม้ฟืนมาเผาให้เป็นถ่านแล้วพราหมณ์ก็ทำพิธีเอาไม้มาปักเป็นหลักเข้า เพื่อจะได้มัดสัตว์ที่จะฆ่าให้เลือดพุ่งลงไปในกองไฟ แล้วควันก็คลุ้งไปบนอากาศ เขานึกว่าเทพเจ้าได้รับผลแล้วได้เสวยแล้วก็พอใจ พระเจ้าแผ่นดินที่เคยกระทำการบูชายัญใหญ่ๆนั้น ในตำนานพระพุทธศาสนาเล่าไว้ว่า คราวหนึ่งพระพุทธเจ้าเดินไปพบคนเลี้ยงแกะ กำลังต้อนแกะประมาณ ๕๐๐ พระองค์ก็เดินตามไป เห็นลูกแกะตัวหนึ่งเป็นง่อย เดินไม่ไหว ก็อุ้มไป แล้วจึงทรงถามคนเลี้ยงแกะว่ากำลังต้อนแกะไปไหน เขาบอกว่าต้อนไปไหว้พระราชา พระราชา

จะทำอะไรด้วยแกะมากมายอย่างนี้ เขาบอกว่าวันนี้ท่านไม่รู้รึ พระราชาจะทำการบูชายัญด้วยแกะ ๕๐๐ ตัว ท่านไปดูซิ พระองค์ก็เสด็จตามไปด้วย เมื่อไปถึงเห็นพวกพราหมณ์ แต่งตัวแบบพราหมณ์ ทาแป้งที่หน้าที่ตัว (เราจะสังเกตเห็นว่าพวกพราหมณ์ ทา ๓ แฉก ที่หน้าผาก เป็นเครื่องหมายแทนพระผู้เป็นเจ้าคือพระพรหม พระวิษณุ พระศิวะนั่นเอง ที่แขนก็ทาเป็น ๓ แฉกเหมือนกัน พวกพราหมณ์เหล่านี้ถือตรี ตรีก็คือเครื่องหมายแทนพระผู้เป็นเจ้าทั้ง ๓ ที่เขาเคารพนับถือ) กำลังร่ายเวทตามคัมภีร์พระเวทของพวกพราหมณ์ เพื่อทำการบูชายัญแกะเหล่านั้นอาบน้ำเรียบร้อยแล้ว เจิมด้วยแป้งของหอม กำลังเอาไปสู่หลักเพื่อจะฆ่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปหาพระราชา แล้วตรัสถามว่าพระองค์จะทำอะไร พระราชาตอบว่าจะบูชายัญ บูชายัญเพื่ออะไร พระราชาก็ตรัสบอกว่าเพื่อความยิ่งใหญ่ในราชสมบัติ เพื่อความสุขและความเจริญแก่ชีวิต แก่การงาน พระองค์ก็ถามว่า การบูชานี้ถ้าได้เสียสละสิ่งที่รักที่สุดจะได้ผลมากที่สุดใช่ไหม พระราชาก็ตอบว่าเป็นเช่นนั้น พระองค์ก็ถามว่าอะไรเป็นที่รักยิ่งของพระองค์ พระราชาก็ตอบว่า ชีวิตของข้าพระองค์เป็นที่รักยิ่งของข้าพระองค์ พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปอีกว่า แล้วทำไมพระองค์ไม่กระโดดลงไปในหลุมยัญล่ะ จะได้ผลมากกว่าฆ่าแกะเสียอีก แกะนี่พระองค์คงไม่รักมันเท่าใดหรอก รักชีวิตมากกว่า รักลูก รักเมียมากกว่า ทำไมไม่ฆ่าลูกฆ่าเมียเพื่อบูชายัญ พระราชาไม่ยอมตอบ แล้วพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า **ทุกชีวิตมีความรักชีวิตของตัว ไม่อยากถูกฆ่าหรือว่าถูกทำร้าย พระองค์ต้องการความยิ่งใหญ่ แต่กลับทำร้ายผู้อื่นให้เขาถึงแก่ความตาย แล้วจะได้ความยิ่งใหญ่ได้อย่างไร ผู้ใดต้องการความสุข แต่ทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่บุคคลอื่น ผู้นั้นจะไม่ได้สุขสมใจ ผู้ใดต้องการความสุขช่วยให้ผู้อื่นมีสุข นั่นแหละเขาจึงจะได้มีความสุขด้วย** แล้วพระพุทธเจ้าทรงสอนให้เลิกการบูชายัญ ไม่มีการกระทำบูชายัญต่อไป แต่ว่าให้บูชาด้วย**การบริจาคทาน** ให้อาหาร ให้เสื้อผ้า ให้ที่อยู่อาศัย ให้ยาแก้ไข้แก่

มนุษย์ทั้งหลาย เป็นการแก้ไขในยุคพระพุทธเจ้าชาวอินเดียก็ทำกันมาในรูปอย่างนั้นเป็นเวลานาน

บทสวดกล่อมพระผู้เป็นเจ้า

ศาสนาพราหมณ์มีคัมภีร์เรียกว่า **พระเวท** มี ๓ คัมภีร์ด้วยกัน เรียกว่า ฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท เหล่านี้เป็นคัมภีร์ที่กล่าวบูชาพระผู้เป็นเจ้าทั้งนั้น กล่าวสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้า คราวหนึ่งไปพักอยู่ที่เดลฮี อยู่ใกล้ๆ กับที่เรียกว่าวิษณุเทมเปิล เป็นวัดของพระวิษณุ สะอาดสะอ้านหน่อย ตอนเวลาเกือบเที่ยงคืน ราว ๒๓.๐๐ น. ได้ยินเสียงคนกำลังสวดมนต์ ตื่นตีสี่ก็ได้ยินสวดอีกครั้ง ก็เลยถามพระที่รู้ภาษาของเขา ว่าเขาสวดมนต์ตอนหัวค่ำเรื่องอะไร และสวดมนต์ตอนใกล้รุ่งนี่เรื่องอะไร ก็ได้รับคำตอบว่า สวดตอนหัวค่ำสวดเพื่อกล่อมพระผู้เป็นเจ้า ในคำสวดบอกว่า พระองค์ได้รักษาโลกมาอย่างเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า โลกปลอดภัย ไม่มีความทุกข์ ไม่มีอันตราย บัดนี้ถึงเวลาแล้ว ขอให้พระองค์หลับนอนพักผ่อนให้สบายเถิด เรียกว่าร้องเพลงให้พระผู้เป็นเจ้านอน พอพระผู้เป็นเจ้านอนไปได้สักพัก ตีสี่มารบกวนอีกแล้ว มาร้องเพลง ถามว่าร้องว่าอย่างไร บอกว่าพระองค์ได้หลับนอนพักผ่อนมาสมควรแก่เวลาแล้ว โลกนี้ถ้าขาดพระองค์เสียแล้ว ก็จะไปไม่รอดจะมีความทุกข์ ความเดือดร้อน อาศัยพระมหากรุณาธิคุณในพระองค์ ขอให้พระองค์จงตื่นพระบรรทมแล้วมองตามาที่โลก เพื่อให้โลกปลอดภัยต่อไป นั่นก็หมายความว่า ตื่นขึ้นรักษาโลกเถอะ เพราะชาวโลกจะตื่นกันแล้ว พระผู้เป็นเจ้าก็ต้องตื่นตามคำเชื้อเชิญของพวกนั้น ตื่นจริงหรือไม่พวกนั้นก็ว่าเอาเอง ว่าพระผู้เป็นเจ้าตื่นแล้ว ได้ฟังเช่นนั้นก็บอกว่า พระผู้เป็นเจ้าก็เด็กๆ เวลานอนก็ต้องไปบอกให้นอน เวลาตื่นก็ต้องปลุกให้ตื่น ในเทวสถานบางแห่งบางที่ก็มีดนตรีสำหรับ

กล่อมพระผู้เป็นเจ้าเสียงสนั่นหวั่นไหว พวกพราหมณ์นั้นเขาสวดมนต์เอาจริงเอาจัง ว่ากันเต็มเสียงคอเป็นเอ็นทีเดียว เพราะฉะนั้นคัมภีร์พระเวทก็คือบทกล่อมนั่นเอง เพื่อสรรเสริญความดีความงามของพระผู้เป็นเจ้าในรูปต่างๆ ซึ่งเขาถือกันมาตั้งแต่โบราณ

การนับถือสิ่งต่างๆ เกิดจากความกลัว

ศาสนาพราหมณ์นี้ ถ้าจะพูดกันไปแล้วไม่มีศาสดา คือ ไม่มีผู้ที่บัญญัติเป็นตัวเป็นตน มีฤาษีมากมายหลายชื่อเป็นผู้เขียนคัมภีร์เหล่านี้ เขาถือกันว่าเป็นมหาฤาษี แล้วเขาก็ถือว่าพระมหาฤาษีทั้งหลายเหล่านี้ มีจิตใจสูง ได้สัมผัสกับพระผู้เป็นเจ้า ได้รู้เรื่องของพระผู้เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้าได้ดลบันดาลให้เขาเขียนข้อความเหล่านั้นไว้ เขาจึงถือว่าเป็นคัมภีร์ของเขาสืบเนื่องต่อๆ กันมา เราจะหาตัวศาสดาที่แท้จริงในศาสนาพราหมณ์ไม่ได้ นอกจากสิ่งที่เขานับถือ คือเทพเจ้าทั้งหลายเหล่านั้นเท่านั้นเอง อันนี้เป็นเรื่องของศาสดาที่เขานับถือกันอยู่ในอินเดีย แล้วศาสนาพราหมณ์ก็นับถือธาตุทั้ง ๔ เป็นหลัก ธาตุดินน้ำ ไฟ ลม และธาตุเหล่านั้นก็มีเทพเจ้าประจำ เช่น เทวดาลม วายุเทพ เทวดาฝน พระพิรุณ เทวดาน้ำ เทวดาไฟ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ก็เป็นเทพเจ้าทั้งนั้น ถ้าเราสนใจอ่านหนังสือเรื่องเทพเจ้าเหล่านั้นก็สนุกครึกครื้น เพราะว่ามีประวัติอยู่มากมายหลายเรื่องหลายประการเป็นเรื่องน่าอ่าน แต่ว่าในภาษาไทยไม่ค่อยมี คนไม่ได้เขียนไว้ละเอียด ชาวอินเดียเขามีอ่าน เขาเล่าให้ฟังในเรื่องเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าเหล่านั้น ก็สนุกครึกครื้นดี อันนี้เป็นศาสนาเดิมของมนุษย์ คือ นับถือ**สิ่งที่เป็นธรรมชาติ**เป็นเริ่มต้น ต่อมาก็นับถือ**ผี** นับถือ**เทวดา** แล้วก็นับถือ**พระผู้เป็นเจ้า** สิ่งเหล่านี้เกิดจาก**ความกลัว** ไม่ใช่เรื่องอะไร

ต่อมา เมื่อ**พระพุทธเจ้า**ของเราเกิดขึ้นในโลก พระองค์ทรงเกิดในท่ามกลางความเชื่อเหล่านั้น ความเชื่อเทวดา เชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อะไรต่างๆ แต่ว่าพระพุทธเจ้าของเรานั้น เป็นผู้ที่ไม่มีความเชื่อเหมือนเขา แม้พระบิดาพระมารดาเป็นผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ตามแบบดั้งเดิม แต่ว่าพระองค์ไม่มีความเชื่อในรูปนั้น พระองค์มีความคิดในรูปใหม่ ว่ามันน่าจะมีอะไรที่ดี กว่านี้ ประเสริฐกว่านี้ อันจะเป็นทางช่วยให้คนพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน พระพุทธศาสนาเกิดจากความกลัวอีกเหมือนกัน แต่ไม่ใช่กลัวสิ่งที่เห็นอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ใช่กลัวสิ่งนั้นสิ่งนี้อันเป็นเรื่องธรรมชาติ แต่กลัวความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ซึ่งนั่นเป็นความกลัวที่ผิดกันกับความกลัวของศาสนาที่ถือธรรมชาติ เกิดจากพื้นฐานทางจิตใจที่มีความกลัวในความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เพราะเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งต่อมาได้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ได้พิจารณาว่าคนเรานี้เกิดมาแล้วก็แก่ เจ็บ ตาย

ถ้าว่าเกิดมาแล้ว แก่ เจ็บ ตายไป โดยไม่ได้ทำอะไรที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์มันไม่มีราคา ไม่มีความหมายอะไรเลย ทำอย่างไรจึงจะทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ได้มากๆ

พระพุทธเจ้าค้นหาวิธีดับทุกข์

แล้วพระองค์คิดไปในปัญหาที่ว่า เมื่อสิ่งหนึ่งมีอยู่ สิ่งตรงกันข้ามก็ต้องมี เช่นว่า มีมืดก็ต้องมีสว่าง มีเย็นมีร้อน มีสุขมีทุกข์ มีดีมีชั่ว มีอะไรต่ออะไรมาคู่กันทั้งนั้น ของในโลกนี้มีเป็นคู่กัน เมื่อมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เรื่องไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตายนี้ พระองค์ก็นึกไปในรูปอย่างนั้น พระองค์ชอบคิดชอบค้นในรูปปัญหาอย่างนี้ ว่าสิ่งเหล่านี้คือความไม่เกิด ไม่แก่

ไม่เจ็บ ไม่ตาย นี้น่าจะมี น่าจะคิดในเรื่องนี้ พอคิดว่าทำอย่างไรไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย เรามีความทุกข์ ทำอย่างไรจึงจะไม่มีความทุกข์ ทำอย่างไรจึงจะไม่มีความเดือดร้อนใจ พระองค์คิดในปัญหาเหล่านี้บ่อยๆ ผลที่สุดก็ต้องหนีไปบวชเพื่อหาความสงบใจตามแบบมุนี ซึ่งมีอยู่ในเมืองอินเดียสมัยนั้น แล้วจะได้ศึกษาค้นคว้าว่า ทำอย่างไรจึงจะดับทุกข์ได้ ทำอย่างไรจึงจะไม่มีความทุกข์ความเดือดร้อนอีกต่อไป ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นในน้ำพระทัยของเจ้าชายสิทธัตถะ อันเป็นเหตุให้ท่านสละราชสมบัติออกไปบวช ศึกษาค้นคว้าหาความจริง แล้วก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ก็เที่ยวสอนศาสนา พุทธศาสนานี้ไม่เหมือนศาสนาอื่นที่มีอยู่ก่อน เป็นศาสนาที่แปลกไปจากศาสนาดั้งเดิมทั้งหมด จุดที่แปลกอันสำคัญก็คือว่า **เป็นศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้า** (พระพุทธศาสนาไม่เกี่ยวกับเทพเจ้า) ไม่ได้ถือว่าเทพเจ้าเป็นผู้ดลบันดาลให้เป็นไปอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ ให้มีสุข ให้มีทุกข์ ให้พ้นจากความสุข ความทุกข์ (ไม่ได้เชื่ออย่างนั้น ตัดเรื่องเทพเจ้าออกไปหมด) คำสอนในพระพุทธศาสนา เมื่อเริ่มสอนก็สอนข้อปฏิบัติล้วนๆ เป็นธรรมะเท่านั้น ไม่ได้สอนเรื่องว่าโลกนี้ใครสร้าง สร้างอย่างไร ทำอย่างไร (ไม่ได้พูดถึง) เพราะว่าสิ่งเหล่านั้นไม่ใช่เรื่องจำเป็นที่จะต้องพูด (พระองค์สอนแต่เรื่องธรรมะอันเป็นเรื่องที่จะต้องปฏิบัติ) อันจะทำให้ผู้ปฏิบัติตามให้พ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน (พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่ไม่มีพระผู้เป็นเจ้า)

เพราะฉะนั้น เราจึงได้ศาสนาอีกประเภทหนึ่ง ประเภทที่เรารู้จักมาก่อนที่เรียกว่าศาสนาที่ถือเทพเจ้า เรียกตามภาษาว่า "เทวนิยม" นี้เป็นพวกหนึ่ง ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก พระองค์ไม่คล้อยตามอำนาจเทพเจ้า ไม่อ้างอำนาจเทพเจ้า นักสอนธรรมะศาสนาอื่นมักจะบอกว่า เป็นบุตรพระผู้เป็นเจ้าบ้าง เป็นผู้แทนพระผู้เป็นเจ้าบ้าง หรือว่าพระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ดลบันดาลให้เขียนให้พูดบ้าง แต่ว่าองค์พระพุทธเจ้าไม่ว่าอย่างนั้น กลับบอกว่า สิ่งที่เราเอามาพูดมาบอกแก่

ท่านทั้งหลาย นี้เป็นสิ่งที่เราค้นพบด้วยตัวเราเอง พระองค์บอกว่าสิ่งที่ได้มาสอนทั้งหมดนี้ เป็นสิ่งที่พระองค์ค้นพบด้วยพระองค์เอง อันนี้เราจะเห็นได้จากถ้อยคำอันตรัสแก่อุปกาชีวก คือเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วเดินทางไปกรุงพาราณสี ได้พบกับอาชีวกคนหนึ่งชื่อว่าอุปกาชีวก เขาได่เห็นพระพักตร์ของพระองค์ผ่องใส มีอิริยาบถเรียบร้อยน่าดู ก็ถามว่า ดูหน้าตาของท่านผ่องใส ท่านชอบใจในธรรมะของใคร ท่านเป็นศิษย์อาจารย์ใด ท่านปฏิบัติธรรมของผู้ใด พระองค์บอกว่าเราเป็นสยมภู ผู้รู้เองในโลก เราจะอ้างว่าใครเป็นครูเป็นอาจารย์เราได้อย่างไร เพราะสิ่งที่เรารู้เราชอบใจนี้ เราพบด้วยตัวเราเอง เรียกว่าเป็นคำพูดใหม่ในวงการศาสนา ในโลกแห่งศาสนานี้พระพุทธเจ้าพูดใหม่ที่สุดคือพูดว่า เรารู้เองในโลก พระองค์พูดว่า เรารู้ของเรา ไม่มีใครเป็นอาจารย์ของเรา อันนี้เป็นการแสดงว่ามนุษย์มีความสามารถในเรื่องที่จะรู้จะเรียน ในเรื่องที่จะเข้าใจอะไรต่างๆ มนุษย์คิดเอาเองก็ได้ ถ้ารู้จักใช้ปัญญา รู้จักใช้ความสามารถแล้วก็คิดเอาเองได้ ก็เป็นการเคารพต่อมนุษย์ขึ้นมา ไม่เอาชีวิตของมนุษย์ไปแขวนไว้กับพระผู้เป็นเจ้าที่ในสรวงสวรรค์อีกต่อไป เป็นการบอกให้มนุษย์ทั้งหลายทราบว่า ตัวท่านเองทุกคนมีปัญญาความสามารถที่จะคิดที่จะค้น สิ่งทั้งหลายที่จะรู้นั้น มันอยู่ในตัวเราแล้ว แต่ว่าเรามองไปทางอื่นเสีย เราไม่มองที่ตัวเรา ไม่ค้นหาเอาจากตัวเรา เราจึงไม่รู้อะไร คอยแต่ให้คนอื่นเขาบอกตลอดเวลา ก็เท่ากับสอนว่า มนุษย์ต้องพึ่งตัวเอง อย่าไปพึ่งสิ่งที่เรียกว่าอำนาจเบื้องบน อย่าไปคอยฟังคำสั่งจากเบื้องบนต่อไป ต้องคอยฟังเสียงจากภายใน ต้องคิด ต้องค้น ด้วยปัญญาสามารถของท่านเอง อันนี้นับว่าเป็นเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในวงการพระศาสนาของประเทศอินเดีย เวลาพระพุทธเจ้าท่านไปเทศน์นั้นก็เรียกว่าเทศน์ใหม่ที่สุด เพราะไม่อ้างอะไรทั้งนั้น พูดข้อปฏิบัติล้วนๆ ซึ่งจะได้รู้ต่อไป ในเวลาพูดถึงหลักคำสอนว่าพระองค์พูดสอนถึงเรื่องอะไร ศาสนาแบบนี้เรียกว่า **สัจนิยม** หรือ **ธรรมนิยม**แท้

ความคิดแปลกๆในยุคก่อนพุทธกาล

ในประเทศอินเดียยุคก่อนพระพุทธเจ้าเกิด มีความคิดความเห็นแผลงๆ หลายอย่าง แปลกๆกัน เพราะมีผู้สนใจในธรรมะอยู่เหมือนกัน จึงมีทิฐิความคิดเห็นแปลกๆ ไม่เหมือนกัน แบ่งเป็นหลายพวกหลายเหล่า เช่น เรื่องเกิด เรื่องตาย บางพวกถือว่าตายแล้วเกิดบางพวกถือว่าตายแล้วสูญ พวกที่ถือว่าตายแล้วเกิดนั้นแตกต่างกันอีก เช่นถือว่าเป็นอะไรก็เป็นอยู่อย่างนั้น นี่พวกหนึ่ง บางพวกถือว่าอาจเปลี่ยนแปลงได้ พวกที่ถือว่าเกิดเป็นอะไรก็เป็นอย่างนั้น เช่น เกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นมนุษย์เรื่อยไป บางคนว่าไม่อย่างนั้นหรอก อาจเป็นลิงเป็นค่างก็ได้ เป็นสัตว์เดียรัจฉานก็ได้ อาจเป็นอะไรก็ได้ บางพวกถือว่าตายแล้วไม่เกิด สูญเลย แต่ว่าก็แตกต่างกันไปอีก บางคนว่าสูญหมด บางคนว่าสูญแต่บางสิ่งบางประการ เรื่องทิฐิเกี่ยวกับการตายการเกิดมีหลายพวกอย่างนี้ ในเรื่องสุขทุกข์ไม่เหมือนกัน พวกหนึ่งถือว่าสุขทุกข์เกิดจากเหตุภายนอก คือเทพเจ้าดลบันดาลให้เป็นไป จึงมีคำว่า **พรหมลิขิต** ที่เราได้ยินบ่อยๆ ว่า มีอะไรเกิดขึ้นในชีวิตก็ถือว่าพรหมลิขิต เราไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงพรหมลิขิตได้ ที่เป็นทิฐิของคนในสมัยนั้นแบบหนึ่ง ส่วนอีกพวกหนึ่งไม่ได้ยึดถืออย่างนั้นเลย ถือว่าสุขทุกข์นั้นเกิดแต่การทำของตัวเอง พวกที่ถือว่าสุขทุกข์เกิดจากเทพเจ้าดลบันดาล ก็มีแต่เรื่องที่จะเซ่นสรวงบวงบนอ้อนวอนด้วยประการต่างๆ เพื่อให้ได้สิ่งที่ตนต้องการ ถ้ายังไม่ได้ก็นึกว่าเทพเจ้ายังไม่โปรด จะต้องหาวิธีใหม่มาบวงสรวงอ้อนวอนใหม่ จึงได้มีพิธีบวงสรวงต่างๆ เกิดขึ้น ส่วนพวกที่ถือว่าสุขทุกข์เกิดแต่การกระทำของตน ถ้าทำดีแล้วก็จะได้ดี ทำชั่วก็จะได้ชั่ว ทำผิดก็จะได้ผลแห่งความผิด ทำถูกจะได้รับผลแห่งความผิดถูกเขาเชื่อในโลกอย่างนั้น ความคิดความเห็นของคนในสมัยนั้นมีมาก ที่ว่านี้เป็นพวกใหม่ๆ ปลีกย่อยยังมีอีกเยอะแยะในเรื่องความทิฐิมานะความคิดความเห็น ในพรหมชาลสูตร แสดงทิฐิไว้ถึง ๖๒ อย่าง เราจะหาอ่านได้จากหนังสือพุทธประวัติ

จากพระโอษฐ์มีเขียนไว้ละเอียด แต่เวลาอ่านแล้วก็มึนศีรษะอยู่เหมือนกัน เพราะมีเรื่องมากเหลือเกิน สลับซับซ้อนแตกกิ่งก้านสาขาออกไปมากมาย นั่นเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในก่อนยุคที่พระพุทธเจ้าของเราเกิดขึ้นในประเทศอินเดีย ศาสนาของโลกมีความเป็นมาอย่างนี้

เรื่องน่าสนใจของศาสนาไชนะ

ศาสนาที่ไม่มีพระผู้เป็นเจ้ามีอีกศาสนาหนึ่งในประเทศอินเดีย เรียกว่า **ศาสนาไชนะ** ศาสนาไชนะมีผู้สอนคือ**นิคันถนาฏบุตร** หรือ**มหาวีระ** เกิดในยุคเดียวกับพระผู้มีพระภาค อายุแก่กว่า เป็นกษัตริย์เหมือนกัน เรียกว่าพวกมัลละกษัตริย์แห่งเมืองปาวา พอเป็นหนุ่มก็เบื่อโลก ออกบวช เมื่อบวชแล้วก็ศึกษาตามลัทธิที่เคยมีมาก่อนอาจารย์ที่เคยสอนมาก่อนก็มี แล้วก็ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดอยู่อย่างชนิดที่เรียกว่าไม่นุ่งผ้ากันเลยทีเดียว ไม่มีการสะสมอาหาร ไม่มีภาชนะใส่ไปไหนก็มีมือเท่านั้น สมมติว่าจะไปขออาหารบ้านใด ก็ไปยืนบิณฑบาต แต่ไม่มีบาตรใส่ เอามือรองรับเลย เขาเอามาก็ใส่ให้ในมือ แล้วเอามากินกินในมือเลย กินน้ำ กินอาหารอย่างนั้นแหละ พออิ่มแล้วเขาเอาน้ำรดให้ล้างมือ พอล้างมือเสร็จแล้วก็ให้พร แล้วก็ไป ไม่มีอะไรเป็นเครื่องประกอบ เขาเรียกว่า **ทิฆัมพร** นุ่งฟ้าห่มฟ้าศาสดาผู้นี้สำคัญเหมือนกัน จะเรียกว่าเป็นคู่แข่งกับพระพุทธเจ้าเที่ยวสอนศาสนาแข่งกันอยู่ก็ว่าได้ พบกันบ่อยๆ คุยกันบ่อยๆ กับพระพุทธเจ้า บางอย่างก็ลงรอยกัน แล้วเขามีเจดียสถานที่เคารพ พุทธศาสนามีตรงไหนเขาก็มีตรงนั้น เช่น เมืองราชคฤห์ มีเขาคิชฌกูฏของพระพุทธเจ้า อันเป็นที่พระพุทธเจ้าเคยประทับ พวกนิครนถ์หรือพวกนับถือศาสนาไชนะนั้น เขาก็มีภูเขาเวปุลบรรพตอันเป็นที่ซึ่งพระศาสดาของเขาเทศน์ครั้งแรก เขาก็ไปไหว้เหมือนกัน ศาสดาของเขาไปตาย

ที่เมืองปาวา เขาสร้างใหญ่โตสวยงาม ยอดประดับทองคำสุกปลั่งสร้างไว้ในสระสะอาดมาก แต่นักบวชของเขาไม่อยู่ในโบสถ์ อยู่ในป่า พอใกล้ฤดูหนาวก็เดินหนีไปอยู่ที่อบอุ่น พอที่โน่นร้อนจัดก็หนีขึ้นมาอยู่ริมภูเขาหิมาลัยที่หนาวต่อไปอีก ไม่มีการใช้เครื่องนุ่งห่ม ผมก็ไม่โกน ใช้ถอนเอาเลย ถอนทีละเส้นๆ จนหมดไป เพื่อให้อดทน แล้วไม่ใส่รองเท้า ไปไหนเดินเท้าเปล่า ไม่มีอะไรทั้งนั้น เขาเป็นอยู่อย่างง่ายๆ เดี๋ยวนี้ก็มีอยู่สัก ๔-๕ รูปในอินเดีย เรียกว่าชั้นดี พวกที่เดินอยู่ในตลาดเปลือยกายอยู่นั้นไม่ใช่พวกนี้ พวกนี้เขาไม่มาเดินในตลาด ไม่คลุกคลีกับประชาชน อยู่ในป่าซ่อนตัวเงียบๆ เขาไม่ยุ่งกับใคร จะไปไหนก็เดินไป ไม่ขึ้นรถ ชาวบ้านเขาเคารพมาก พอเห็นละก็กราบไหว้เลยทีเดียว เขาถือหลายเรื่อง เช่น อาหาร สมมติว่าเขามานั่งรออยู่ แล้วมีสุนัขสักตัวหนึ่งมานั่งรออยู่ด้วย เพื่อจะรอกินอาหารนั้น เขาก็ไม่เอา เดินพ้นไปเลย เพราะถือว่าอาหารนั้นสุนัขต้องการ เราอย่าไปแย่งสุนัขกินเลย

ความเคร่งครัดของพวกไชนะ

เดี๋ยวนี้นักบวชนิกายนี้ยังมีเหลืออยู่เป็นส่วนน้อย แต่ว่าศาสนาของเรานั้นมีมากในอินเดีย และศาสนิกพวกนี้มีความเป็นอยู่อย่างเคร่งครัด มักขายของอยู่ตามโรงแรม ขายเครื่องเพชรนิลจินดา เสื้อผ้าราคาแพง เคยถามว่านับถือศาสนาอะไร แต่ไม่ได้ถามว่าถือศาสนาอะไร ในอินเดียนั้นเขาพูดว่า ท่านชอบในธรรมะของใคร ถ้าเราไปถามเขาว่าถือศาสนาอะไร นี่เรียกว่าใช้ภาษาไม่เป็น เราต้องถามว่า ท่านชอบใจในธรรมะของใคร จึงจะเป็นคำถามที่ถูกต้อง เขาก็บอกว่าชอบใจในธรรมะของศาสดาจารย์มหาวีระหรือนิคันถนาฏบุตร พวกไชนะนี้สังเกตดูการเป็นอยู่เป็นคนประหยัด ไม่สูบบุหรี่เลย ไม่ดื่มเหล้า ไม่เที่ยวเตร่เหลวไหล

ทำแต่การงานเคร่งครัด เพราะฉะนั้นคนพวกนี้ที่เป็นคนชั้นขอทานไม่มี มีอาชีพดีๆ กันทั้งนั้น ทำการค้าขายเป็นเศรษฐีร่ำรวยมาก โดยเฉพาะในเมืองกัลกัตตา ในปัจจุบันนี้ พวกนี้ร่ำรวยมากชั้นเศรษฐีทีเดียว สร้างวัดไว้สวยงาม แล้วเขามีธรรมเนียมดีอยู่อย่างหนึ่ง เด็กหนุ่มๆ ที่นับถือศาสนานี้ พอจบการศึกษา สมมติว่าได้ปริญญา B.A., M.A. อะไรมาก็ตามทีเถอะ เขาชอบการค้าการขาย เขาต้องประชุมสมาชิกพวกเขามาทั้งหมด คนอินเดียเขามีหมวกสวม หมวกก็ทำด้วยผ้าบางๆ พวกที่สำเร็จการศึกษาทุกคนก็สวมหมวก เขาเอาหมวกวางลงกลางที่ประชุม ทุกคนเอาเงินใส่ๆ ล้นหมวก เสร็จแล้วมอบให้คนที่จบการศึกษา บอกว่า ให้เอาเงินนี้ไปทำมาหากิน คนๆ นั้นจะต้องไปเที่ยวเร่ร่อนขายของ ทำมาหากินอยู่จนปีหนึ่ง ครบปีแล้วก็ต้องกลับมา คือถึงวันที่ได้รับเงินนี้ต้องกลับ เพราะครบรอบปี มาบอกให้ทราบว่าไปดำเนินชีวิตอย่างไร ได้กำไรมาเท่าไรหรือว่าขาดทุนยุบยับ ต้องมาบอกให้รู้กัน ต้องมาแสดงผลงาน เมื่อแสดงผลงานให้พวกญาติทั้งหลายและสมาชิกทั้งหลายได้ฟังแล้ว เงินที่ได้มาเป็นกำไรต้องแบ่งเป็น ๓ ส่วน ส่วน ๑ เอาไว้สำหรับตัว ส่วน ๑ เอาให้พ่อแม่ ส่วนหนึ่งให้พระศาสนา ต้องเอาไปมอบให้โบสถ์ที่เขานับถือ ส่วนที่ตนเองได้รับก็นำไปทำมาหากินในชีวิตต่อไป การกระทำเช่นนั้นดี เพราะเป็นการส่งเสริมสมรรถภาพของคนหนุ่มให้รู้จักใช้ชีวิต แต่ของเราพอเรียนเสร็จแล้วไปนอนอยู่บ้าน ขอสตางค์พ่อแม่ใช้ทุกวันๆ มันจะก้าวหน้าได้อย่างไร คนจะก้าวหน้าต้องสู้โลก ไปต่อสู้ เพื่อให้ตนเองนั้นเกิดความเข้มแข็ง

พวกไชนะคล้ายกับชาวภูไทของไทยเรา

คนไทยเรามีอยู่เผ่าหนึ่งเขาเรียกกันว่าพวกชาว**เรณูนคร** เป็นไทยชาวภูไท หมู่บ้านของเขาสะอาดเรียบร้อย พวกชาวเรณูนครแต่งตัวสวยงาม รูปร่างก็ดีด้วย วัดวาอารามก็เรียบร้อย ในวัดสะอาดเรียบร้อย หลวงพ่อเคยไปเทศน์ที่นั่น เมื่อเข้าไปดูแล้วเหมือนเชียงใหม่ เหมือนลำพูน สภาพความเป็นอยู่ของชาวภูไทนั้นถ้าเป็นเด็กหนุ่มอายุ ๑๗-๑๘ ปี เขาต้องให้ออกจากบ้าน หนุ่มคนใดเป็นหนุ่มแล้วยังเที่ยวเดินเตะฝุ่นอยู่ในละแวกบ้านละก็ ชาวบ้านไม่คบค้าสมาคมด้วย ถือว่าใช้ไม่ได้ ไม่รู้จักช่วยตัวเอง ไปขอลูกสาวใครเขาก็ไม่ให้ จึงต้องออกจากบ้านไปแบกผ้าไปเที่ยวขาย พวกนี้ไปภาคเหนือบ้าง ไปภาคใต้บ้าง ไปกันเป็นกลุ่มๆ บางที ๔-๕ คน อาศัยนอนตามวัด เอาผ้าไหมผ้าซิ่นไปเที่ยวขาย พอได้เงินแล้วต้องส่งกลับบ้าน เมื่อกลับมาจากการค้าขายก็มาสร้างบ้านอยู่ สร้างบ้านแล้วจึงจะแต่งงานได้ นกมันจะออกไข่ยังต้องทำรัง แต่คนเราไม่ได้ทำรัง ไปอาศัยรังของคนอื่นนี่จะอยู่ได้อย่างไร เขาถือหลักนั้น เพราะฉะนั้นคนบ้านเรณูจึงเป็นคนประหยัด เอาการเอางาน แม้เด็กหญิงก็ไม่อยู่บ้าน ตัวเล็กๆ ก็จะเดินขายของ ขายขนม ขายข้าวพอง ขายนั่นขายนี่ หัดทำมาค้าขาย ขายแล้วเอาสตางค์ให้เด็กเก็บไว้เอง ให้มีเป็นของตัว ต่อมาจะได้รู้จักทำมาหากิน อันนี้เป็นสิ่งที่ดี เหมือนกับพวกที่นับถือศาสนาไชนะก็เป็นอย่างนั้น เขาเป็นศาสนาที่ไม่นับถือพระผู้เป็นเจ้า ไม่อ้างพระผู้เป็นเจ้า พระพรหม พระศิวะ พระวิษณุ เขาไม่เกี่ยว เขามีแต่หลักคำสอน พวกนี้ถ้าเป็นโบสถ์ทางพุทธศาสนาเขาเข้า ถ้าเป็นโบสถ์ของพวกพราหมณ์เขาไม่เข้า เขาเห็นพระพุทธรูปเขาไหว้ ถ้าเห็นรูปพระเจ้าเป็นของพราหมณ์เขาไม่ไหว้ เขาไม่นับถือพระผู้เป็นเจ้า ผู้หญิงที่เป็นนักบวชก็มีเหมือนกัน แต่งตัวนุ่งขาวห่มขาว มีผ้าปิดจมูก เพราะถือว่าลมหายใจฆ่าสัตว์ได้ ฉะนั้นก็เลยหายใจในผ้าเสีย พวกนี้ละเอียดทางชีวะ เยิมเล็กเยิมน้อยก็ฆ่าไม่ได้ เวลาจะนั่ง

ตรงไหนก็ปัดละเอียด กลัวจะไปทับอะไรตาย ความเป็นอยู่ค่อนข้างยากลำบาก แต่ถึงกระนั้นแล้วในประเทศอินเดียก็ยังมีผู้ปฏิบัติอยู่

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เรียกว่าเป็น Background ของศาสนาต่างๆ ที่เราควรจะรู้ไว้ก่อนเป็นเบื้องต้น

ความสนใจในพุทธศาสนาของชาวตะวันตก

ในการศึกษาเรื่องพระพุทธศาสนานั้น เราต้องศึกษาให้รู้ว่าใครเป็นเจ้าของ คือ พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าท่านเกิดที่ไหน ทำไมท่านจึงได้ออกบวช เป็นมาอย่างไร เป็นเรื่องควรรู้ (ประวัตินี้น่ารู้) เพราะว่าถ้าเราไม่รู้จักเจ้าของแล้ว เราจะไปปฏิบัติธรรมก็ไม่ดี ต้องให้เกิดเลื่อมใสในผู้ก่อตั้งศาสนานั้นก่อน ประวัติของพระพุทธเจ้าของเราเป็นเรื่องที่น่าศึกษา ชาวตะวันตกที่หันมานับถือพุทธศาสนามีไม่ใช่น้อย ได้อ่านเรื่องพระพุทธประวัติที่ฝรั่งเขาแต่งโดยเฉพาะเล่มหนึ่ง ชื่อว่า ประทีปแห่งทวีปเอเชีย (The Light of Asia) แต่งโดย ท่านเซอร์เอ็ดวิน อาร์โนลด์ ท่านเซอร์ผู้นี้เป็นคนอังกฤษ มาอยู่ในอินเดีย เป็นข้าราชการ สนใจในเรื่องธรรมะในพระพุทธศาสนา ท่านเซอร์ผู้นี้ได้ทำให้รัฐบาลอินเดียได้ฟื้นฟูบูรณะสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือพุทธคยา และได้แต่งหนังสือเรื่องประทีปแห่งทวีปเอเชีย เป็นคำกาพย์ไพเราะน่าอ่าน คนที่อ่านหนังสือนี้แล้วมาเป็นพุทธบริษัทมีเป็นจำนวนมาก นายคริสมัสฮัมฟรีย์ที่เป็นนายกพุทธสมาคมอังกฤษในเวลานี้ อายุรุ่นราวคราวเดียวกับอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ อาจารย์สุกิจ นิมมานเหมินทร์ เขาเป็นเพื่อนกันตั้งแต่เรียนกฎหมายอยู่ รู้จักกันดี มานับถือพุทธศาสนาตั้งแต่อ่านหนังสือเรื่องนี้ เมื่ออายุ ๑๖ ปี แล้วก็เป็นชาวพุทธมาเรื่อย เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการประกาศพุทธศาสนา ที่อเมริกามีอยู่คนหนึ่งชื่อนายอเล็กซ์ เวย์แมน เขา

อ่านหนังสือพุทธประวัติแต่ไม่ใช่เล่มนี้ อ่านอีกเล่มหนึ่งเรียกว่าพุทธจริต แต่งโดยท่านอัศวโฆษ ท่านอัศวโฆษนี้เป็นนักปราชญ์ยุคนาลันทา ท่านได้เขียนเป็นภาษาสันสกฤต เป็นคำกาพย์ ฉบับภาษาอังกฤษก็ไพเราะเพราะพริ้งมาก

นายเวย์แมนมานับถือพุทธศาสนาโดยไม่ตั้งใจ คือตั้งใจจะเรียนสันสกฤตเพื่อทำปริญญา แล้วจะได้เป็นอาจารย์สอนต่อไป ได้ศึกษาอยู่ที่ซานฟรานซิสโก เมื่ออ่านหนังสือสันสกฤตที่เรียนคือพุทธจริต เมื่ออ่านแล้วรู้สึกเพราะมาก ก็อ่านเลยเพลินไป เกิดความรักพระพุทธเจ้า มีผู้ถามว่าทำไมจึงมานับถือพุทธศาสนา ก็ตอบว่า เมื่ออ่านไปอ่านไปก็รู้สึกรักพระองค์มากขึ้นๆ จนกระทั่งต้องอ่านหนังสือธรรมะ ครั้นอ่านธรรมะเข้ายิ่งชอบใจในหลักธรรมะของพระองค์ ว่าเป็นคำสอนที่มีเหตุผล เข้าได้กับวิทยาการแผนใหม่ เป็นคำสอนที่ชาวตะวันตกควรศึกษาควรสนใจ เลยอ่านธรรมะต่อ กลายเป็นชาวพุทธไปโดยไม่รู้ตัวเลย นายเวย์แมนบอกว่า ผมมีความสุขในชีวิต เพราะอาศัยธรรมะของพระพุทธเจ้า ชาวอเมริกันส่วนมากไม่ค่อยมีความสุข เขาฝันแต่เรื่องเงินตลอดเวลา น่าสงสาร แต่ว่าต้องช่วยเขาบ้าง แต่เกรงว่าเขาจะไม่รู้เรื่อง อ่านแล้วจะไม่เข้าใจ แต่ก็พยายามเขียนให้เขาอ่าน นายอเล็กซ์ เวย์แมน เมื่อได้รับปริญญาเอกแล้วเคยมาที่นี่ เคยไปเชียงใหม่ ไปแวะที่วัดหลวงพ่ออยู่ เอาหนังสือไปให้เล่มหนึ่ง คือหนังสือที่เขียนเพื่อรับปริญญานั่นเอง เรื่องที่เขียนมีข้ออ้างอิงมากมาย ขณะนี้ยังทำงานเผยแผ่พุทธศาสนาอยู่

ในเมืองไทยพุทธประวัติศึกษาได้โดยง่าย

พวกเรา...เป็นคนไทยแท้ๆ
เราเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าโดยกำเนิด

ถ้าไม่รู้เรื่องพระพุทธเจ้าอย่างซาบซึ้งแล้ว
....ก็ขายหน้าชาวต่างประเทศ
จึงสมควรอย่างยิ่งที่ควรจะรู้เรื่องของพระพุทธเจ้าไว้

หนังสือพุทธประวัติที่ควรอ่านมีหลายเล่ม เล่มง่ายๆ ก็มี เรียกว่าในเมืองไทยเรามีพุทธประวัติหลายแบบ พุทธประวัติแบบที่เรียกว่ามุ่งปาฏิหาริย์มีอยู่เล่มหนึ่งชื่อปฐมสมโพธิใช้เรียนในชั้นสูง เช่น ในคณะอักษรศาสตร์ เป็นต้น เพราะเป็นหนังสือที่ใช้ภาษาไพเราะเพราะพริ้ง กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ผู้สร้างวัดชิโนรสฝั่งธนบุรี เขียนขึ้นในรูปภาษาไทย แต่ว่าศัพท์แสงมาก อ่านแล้วจะทำให้รู้ภาษาดี แต่ต้องอ่านด้วยความอดทนถึงจะรู้เรื่องดีเยี่ยม การอ่านหนังสือพุทธประวัติแบบปฐมสมโพธินี่เรียกว่ามุ่งในทางปาฏิหาริย์ล้วนๆ ส่วนประเภทหนังสือพระพุทธประวัติที่เป็นตำนานซึ่งควรจะอ่าน เพื่อจะได้ความรู้ทางตำนานแท้ๆ คือพุทธประวัติแต่งโดยกรมพระยาวชิรญาณวโรรส เรียกว่าพุทธประวัติ เป็นหนังสือเรียนในหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี (ชุดนี้มี ๓ เล่ม) ชุดนี้ควรอ่าน เพราะเป็นตำนานแท้ๆ มีวิจารณ์วิจัยไปด้วยในตัว หนังสือพุทธประวัติที่มุ่งเขียนไปในทางหลักปฏิบัติเป็นข้อธรรมะมากแต่ว่าประวัติน้อย คือหนังสือพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ของท่านเจ้าคุณพุทธทาส เล่มนี้มุ่งธรรมะอันเป็นข้อปฏิบัติจากพุทธประวัติ แต่ก็ได้เรื่องราวทางพุทธประวัติ โดยยกมาเป็นข้อๆ พระพุทธเจ้าท่านตรัสอะไรกับใครที่ไหน เอามาเป็นเรื่องๆ เป็นข้อๆ ตรัสกับคนนั้นในคัมภีร์นั้น หมายเหตุไว้หมด อ้างที่มาเรียบร้อย เป็นหนังสือเล่มใหญ่ อ่านแล้วได้ประโยชน์มาก แต่ต้องอ่านหลายเที่ยว อ่านนานๆ อ่านบ่อยๆ ควรจะเป็นหนังสือประจำตัววางไว้บนโต๊ะ ตื่นเช้าอ่านเสียสักข้อ กลุ้มๆ ใจก็ไปเปิดพุทธประวัติเสียหน่อย อย่างนี้เป็นต้น ถ้าเราจะอ่านพุทธประวัติภาษาต่างประเทศก็มีเหมือนกัน แต่หลวงพ่อไม่ทราบว่าในเมืองไทยจะแพร่หลายหรือไม่ มีอยู่เล่มหนึ่งชื่อว่า **พระพุทธเจ้าสอนอะไร** (What the Buddha Taught) มีขายที่วัดมหาธาตุ เป็นหนังสือที่พระในลังกา

ท่านแต่ง เล่มนี้เป็นหนังสือดีมาก เป็นภาษาอังกฤษง่ายๆ มีพุทธประวัติสอนธรรมะไปในตัวเสร็จ เราอ่านเล่มนี้ก็จะได้ความรู้ทางภาษา และก็จะได้ความรู้ทางพุทธศาสนาด้วย แล้วก็มีหนังสือที่อาคัมสมิธแต่งเป็นภาษาอังกฤษ ชื่อ The Life of Buddha นั่นก็เป็นภาษาอังกฤษที่ควรอ่าน ซื้อมาอ่านก็ดี เพราะว่าหนังสืออย่างนั้นเราจะได้ความรู้ทางภาษาด้วย ได้ความรู้ทางประวัติด้วย เป็นเรื่องที่เราควรศึกษาจากหนังสือเหล่านั้น

การศึกษาพุทธประวัติทำให้เรารู้ประวัติพระพุทธเจ้ามากขึ้น จะทำให้เห็นชีวิตของพระองค์มากขึ้น ทำให้ได้เห็นตัวอย่างที่เราจะได้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันต่อไป พุทธประวัติเป็นเรื่องที่เราควรศึกษาในเวลาว่าง เพราะฉะนั้นในการสอนคราวต่อไป ก็จะเริ่มต้นสอนด้วยเรื่องพระพุทธเจ้าคือใคร แล้วก็สอนเรื่องธรรมะอันเป็นหลักปฏิบัติ เรื่องพระสงฆ์ไม่สอนมากเพราะมีเรื่องไม่มาก ต่อไปก็จะสอนถึงหลักในการดำรงชีวิต ว่าเราควรยึดหลักธรรมอะไรเป็นเรื่องๆ ไป พวกเราต้องตั้งใจเรียน ตั้งใจฟัง อ่านหนังสือไว้ เพื่อจะได้ปัญญา ไม่ใช่เพียงแต่ได้ความรู้ แต่ว่าเราได้ดวงประทีปนำทางชีวิต เพราะต่อไปข้างหน้าเราจะออกไปเป็นครู เป็นอาจารย์ ต้องมีประทีปนำทางชีวิต ถ้าไม่มีประทีปนำทางชีวิตแล้วจะลำบากจะเดือดร้อน โลกทุกวันนี้วุ่นวายมาก ถ้าเราไม่มีอะไรเป็นหลักคุ้มครองใจ เราจะวุ่นวายกันใหญ่ แต่ถ้าเรามีธรรมะเป็นหลักคุ้มครองใจ จะไม่ยุ่ง จึงเป็นเรื่องที่ควรศึกษา

“ธรรมะ มีทั้งอย่างต้น อย่างกลาง อย่างสูง เป็นสิ่งที่ทุกคนอาจนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่ตนได้ อย่างชั้นต้นๆ ก็มุ่งประโยชน์สุขในการอยู่ร่วมกันโดยทางสันติ อย่างกลาง เพื่อทำประโยชน์ตนในด้านให้ก้าวหน้า เป็นการฟอกจิตให้สะอาด อย่างสูง เป็นทางเกิดปัญญา การรู้แจ้งเห็นจริง และถอนความหลงผิดในโลกออกได้หมด ไม่มีความทุกข์แม้แต่น้อยเกาะจับใจตนอีกต่อไป”

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

มหาการุณิโก นาโถ

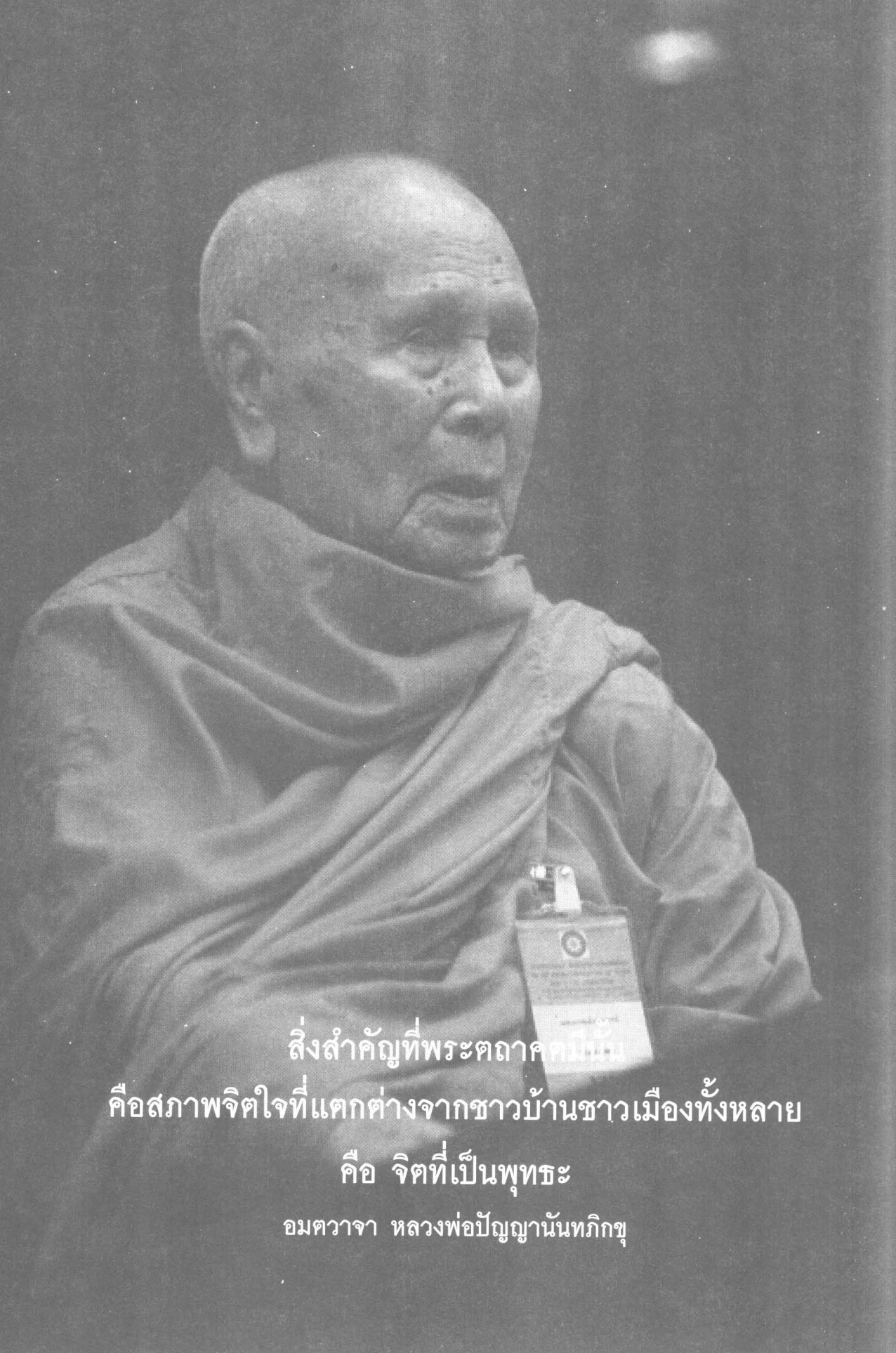
“ท่านผู้เป็นที่พึ่ง ย่อมประกอบด้วยกรุณายิ่งใหญ่”

หลวงพ่อสอนธรรม

. . . เรื่อง . . .

๒ พุทธประวัติ

สิ่งสำคัญที่พระตถาคตมีนั้น
คือสภาพจิตใจที่แตกต่างจากชาวบ้านชาวเมืองทั้งหลาย
คือ จิตที่เป็นพุทธะ

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

- ๒ -

หลวงพ่อปัญญานันทะ แสดงธรรมแก่นักศึกษา
เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖

นักศึกษาทั้งหลาย

ในครั้งก่อน ได้พูดถึงเรื่องความเป็นมาของพระศาสนา เพื่อให้เราได้มองเห็นว่า มูลเหตุของการนับถือศาสนานั้นเป็นมาอย่างไร เพื่อจะได้รู้เบื้องหลังของสิ่งที่ว่า การนับถือศาสนา จะช่วยให้เราได้ศึกษาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้าใจมากขึ้น ชัดเจนมากขึ้น

เพราะว่า **พระพุทธศาสนาของเรานั้น ไม่ได้เกิดขึ้นจากความกลัวในสิ่งที่เป็นธรรมชาติ แต่ว่าเกิดขึ้นจากความกลัวเรื่องความทุกข์** ได้แก่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย แล้วก็คิดแสวงหาทางเพื่อจะให้พ้นไปจากความทุกข์ความเดือดร้อน เป็นหลักศาสนาที่มีธรรมะสูงขึ้นในทางปฏิบัติ เพื่อสร้างความพ้นทุกข์ให้แก่ชีวิตอย่างแท้จริง หวังว่าพวกเราที่ได้ฟังแล้วคงจะเข้าใจตามสมควร

สำหรับวันนี้จะได้พูดต่อไปถึงเรื่องเกี่ยวกับพระรัตนตรัย พระรัตนตรัยเป็นเรื่องสำคัญทางพุทธศาสนา รัตนะ แปละ ว่าแก้ว ตรัย แปลว่า สาม เราเรียกว่า รัตนตรัย แปลว่า แก้วสามดวง แต่ว่าแก้วสามดวงนี้ เป็นสิ่งมีคุณค่า

ทางจิตทางวิญญาณ ไม่ใช่เป็นรัตนะภายนอกเช่นเพชรนิลจินดา ซึ่งเราซื้อมาประดับร่างกาย เพชรนิลจินดานั้นสร้างความทุกข์ให้แก่เรา เพราะขโมยมันจี้เอาบ่อยๆ แต่ว่ารัตนะ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั้นเป็นสิ่งที่แนบสนิทอยู่ในจิตใจ ในวิญญาณของเรา ไม่มีใครจะมาจี้ มาลัก มาล้วงเอาไปได้ จึงนับว่าเป็นรัตนะสูงสุดอันมีคุณค่าแก่ชีวิตของผู้มีอยู่

พระพุทธศาสนาของเรา จัดพระพุทธเจ้าว่าเป็นรัตนะ จัดพระธรรมว่าเป็นรัตนะ จัดพระสงฆ์ว่าเป็นรัตนะ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเบิกบานในทางจิตใจ ใครมีรัตนะนี้ประจำใจย่อมมีแต่ความสุขความสงบ จะไม่เกิดความเดือดร้อนใดๆ เลย อันบุคคลที่จะเข้ามายึดถือพระพุทธศาสนา ต้องกล่าววาจาถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมว่าเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ที่เราแปลในรูปภาษาบาลีว่า *พุทฺธ์ สรณ์ คจฺฉามิ ธมฺม์ สรณ์ คจฺฉามิ สงฺฆ์ สรณ์ คจฺฉามิ* แปลว่า ข้าพเจ้าถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง เป็นสรณะ ถึงพระธรรมว่าเป็นที่พึ่ง ถึงพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง คำว่า เป็นที่พึ่ง ในที่นี้ ไม่ใช่เป็นที่พึ่งทางกาย เหมือนเรานั่งพิงพนักเก้าอี้ แต่เป็น**ที่พึ่งของใจ** เป็น**หลักใจ** ทำไมเราต้องมีที่พึ่งสำหรับจิตใจ เพราะว่าคนที่ไม่มีที่พึ่ง มีความทุกข์ มีความกระวนกระวายใจ แต่ถ้ามีอะไรๆ เป็นที่พึ่งใจของเราจะสบาย เราจึงได้ถือเอาสิ่งทั้ง ๓ นี้ว่า เป็น**ที่พึ่ง** เรียกว่า รัตนะ๓

ศึกษาชั้นเปลือกและชั้นเนื้อหา

ในศาสนาอื่นภายหลังจากพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นแล้ว ก็มีรัตนะใกล้ๆ กันขึ้น เช่นในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู เขามีตรีมูรติ คือสิ่งสำคัญ ๓ อย่าง เลียนแบบพระพุทธศาสนาคือ พรหม วิษณุ ศิวะ อันเป็นตรีมูรติ คือสิ่งสำหรับ

เตือนใจ ๓ อย่าง ฝ่ายคริสตศาสนา เขามี ๓ เหมือนกัน ได้แก่ พระบิดา พระบุตร พระวิญญาณ บริสุทธิ์เหมือนกับของพระพุทธศาสนา พระรัตนตรัย ทั้งสามของพระพุทธศาสนานี้ เป็นสิ่งที่เราต้องรู้ต้องเข้าใจตามสมควร เพื่อจะได้นำมาเป็นที่พึ่งได้ถูกต้อง

เริ่มต้นเราก็มาศึกษาพระพุทธเจ้ากันก่อน การศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้านั้น เราศึกษา ๒ นัย คือ **พระพุทธเจ้าโดยประวัติ แบบหนึ่ง พระพุทธเจ้าโดยธรรมะ แบบหนึ่ง** พระพุทธเจ้าโดยประวัตินั้นก็คือเรื่องประวัติของพระองค์ ว่ามีการสืบเชื้อสายมาอย่างไร ลูกใคร หลานใคร มีความเป็นอยู่อย่างไร จนกระทั่งเสด็จปรินิพพาน อันนี้เรียกว่า **ศึกษาพระพุทธเจ้าโดยประวัติ** ส่วนการศึกษาพระพุทธเจ้าโดยธรรมะนั้นคือ เราศึกษาคุณธรรมอันมีอยู่ในน้ำพระทัยของพระองค์ แล้วเราเอาสิ่งนั้นมาเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจ ให้เกิดการรำลึกถึงคุณค่าธรรมะอันมีอยู่ในพระองค์ตลอดเวลา การศึกษาพระพุทธเจ้าโดยประวัตินั้น เราพอจะหาหนังสืออ่านได้ง่าย เช่น หนังสือพุทธประวัติ ดังที่เคยบอกแต่วันก่อนว่าเป็นเรื่องที่ควรอ่านควรศึกษา เราก็จะได้รู้ถึงประวัติความเป็นมาของพระองค์ ส่วนพระพุทธเจ้าโดยคุณธรรมนั้น เราศึกษาจากธรรมอันแสดงออกจากน้ำพระทัยของพระองค์ในที่ต่างๆ กัน เรียกว่า **เป็นการรู้จักพระพุทธเจ้าที่เป็นเนื้อแท้** พระพุทธเจ้าที่เป็น**ประวัติ**นั้น เป็นเรื่อง เหมือนกับเปรียบว่าเป็นชั้นเปลือก แต่ว่าพระพุทธเจ้าที่เป็น**นามธรรม** เป็นพระพุทธเจ้าขั้นเนื้อหา

ไม่เห็นธรรมะก็ไม่เห็นเนื้อแท้ของพระพุทธเจ้า

จะเล่าเรื่องให้ฟังสักเรื่องหนึ่ง กล่าวคือ มีชายหนุ่มคนหนึ่ง ชื่อวักกะลิ เขาได้เห็นองค์พระพุทธเจ้าเข้า ก็มีความชอบใจ ไม่ใช่ชอบใจในเรื่องอะไรอื่น เขา

ชอบใจว่ามีพระรูปโฉมสวยงาม น่าดู ก็เลยมาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ครั้นบวชแล้วไม่ได้ศึกษาธรรมะ ไม่ได้ปฏิบัติอะไร คอยแต่ไปนั่งเฝ้าดูพระรูปของพระพุทธเจ้า เวลาพระองค์ฉันอาหารก็ไปนั่งดู พระองค์พักอยู่ที่ไหนเขาก็ไปนั่งดูใกล้ๆ ดูอยู่อย่างนั้น ไม่อิ่ม...ไม่เบื่อ พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าการที่มานั่งเฝ้าดูรูปกายอันเปื่อยเน่าของตถาคตเช่นนี้จะไม่เป็นการ จึงตรัสว่า **เธอนี่เป็นโมฆบุรุษ** คำนี้พระองค์ชอบใช้ เมื่อใครทำอะไรไม่เหมาะไม่ควรก็ตรัสว่าเป็นโมฆบุรุษ แปลว่าเป็นคนไม่เข้าเรื่อง เราแปลตามตัวว่า คนไม่เข้าเรื่อง พระองค์ตรัสว่า เธอนี้ไม่เข้าเรื่องเสียเลย มาดูรูปร่างกายของตถาคตอันเน่าเปื่อยนี้ จะได้ประโยชน์อะไร จงออกไปเสีย พระวักกะลิก็เสียใจ ไปที่หน้าผา นึกในใจว่าถึงเราอยู่ไปก็ไม่ได้ดูพระพุทธเจ้า ไม่ได้อยู่ในสำนักพระพุทธเจ้า กระโดดหน้าผานี้ให้คอหักตายเสียดีกว่า จึงคิดจะทำอัตตวินิบาตกรรม พระพุทธองค์ทรงทราบก็เสด็จเข้าไปใกล้ตรัสว่า *โย ธมฺมํ น ปสฺสติ โส มํ น ปสฺสติ นาม* แปลว่า **ดูก่อนวักกะลิ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเราตถาคต ผู้ใดไม่เห็นธรรม ผู้นั้นไม่เห็นเราตถาคต** พระวักกะลิเป็นคนที่มีการศึกษามาพอสมควร เมื่อพระองค์ตรัสอย่างนั้น ก็เข้าใจความหมาย เลยตั้งใจปฏิบัติธรรมจนเป็นพระอรหันต์เหมือนกัน เรื่องนี้ทำให้เราทั้งหลายได้เข้าใจซาบซึ้งว่า เพียงแต่ได้เห็นพระรูปของพระพุทธเจ้า ยังไม่ชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเนื้อแท้ คือเห็นแต่เปลือกของพระองค์ **การที่ไปเห็นกุฏิแล้วนั่งลงกราบก็ยังไม่เห็นเนื้อแท้ของพระพุทธเจ้า ไปอยู่ร่วมกับพระองค์ก็ยังไม่เห็นองค์พระพุทธเจ้า...ถ้าไม่เห็นธรรมะ** พวกเราคงเคยอ่านเรื่องกามนิตวาสิฏฐี กามนิตได้สนทนาธรรมะกับพระองค์ตลอดคืน คุยกันอย่างเพลิดเพลิน เวลาพระองค์ตรัสให้ฟัง เขาก็บอกว่า แหม! คำกล่าวนี้เข้าที ใครเป็นคนกล่าวนะ พระองค์ก็ตรัสว่า ใครจะกล่าวก็เท่ากัน เมื่อท่านเข้าใจความหมายละก็เป็นใช้ได้ คุยกันตลอดคืนยังไม่รู้จักพระพุทธเจ้า เพราะว่าไม่รู้ธรรมะที่แท้จริงนั่นเอง พอสว่างก็บอกว่าจะลาละ...จะรีบไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ก็เลยลาไป จึงไม่ได้เรื่องอะไร

เรื่องกามนิตนี้ฝรั่งเอาไปเขียนเป็นนิยายขึ้น โดยได้เค้ามาจากเรื่องภิกษุองค์หนึ่ง ที่ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยไม่รู้จัก เมื่อพระภิกษุองค์นั้นลาไปแล้ว ก็ไปถูกวัวขวิดเอาถึงแก่ความตาย แต่ก็ได้บรรลุมรรคผลเป็นอรหันต์ นั่นก็เรียกว่าเห็นธรรมที่หลัง จึงได้รู้ว่าพระพุทธเจ้าคืออะไร เพราะฉะนั้นในการศึกษานั้น ในเบื้องต้นนี้ เราเรียนเกี่ยวกับประวัติของพระองค์เล็กน้อย เพราะเรื่องอย่างนี้เราหาอ่านเองได้ แต่พระองค์ที่เป็นเนื้อแท้นั้น เป็นเรื่องสำคัญที่เราจะต้องศึกษากันให้มาก

ต้นราชวงศ์ของพระพุทธเจ้า

ตามพุทธประวัติ พระพุทธเจ้าเป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ครองเมืองกบิลพัสดุ์ ในประเทศอินเดียตอนเหนือ เดี๋ยวนี้เมืองกบิลพัสดุ์ก็อยู่ในอินเดีย แต่ว่าที่ประสูติอยู่ในประเทศเนปาล ใกล้ชายแดนอินเดีย ถ้าเราสืบดูเรื่องราวความเป็นมาของวงศ์ศากยะ เขากล่าวไว้ว่า พระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระเจ้าโอกกากราช มีพระโอรส ๔ พระองค์ พระธิดา ๕ พระองค์ ต่อมาเหสีซึ่งเป็นพระชนนีสิ้นพระชนม์ จึงมีเหสีองค์ใหม่ พระมเหสีองค์ใหม่ก็มีพระโอรสเหมือนกัน และพระมเหสีองค์ใหม่นี้มีความโลภมาก จึงทูลขอพรพระเจ้าโอกกากราช พระเจ้าโอกกากราชพลั้งพระโอษฐ์ประทานพรให้ แล้วมาวันหนึ่งพระนางก็ขอราชสมบัติ พระองค์จึงนึกได้ว่าพระองค์ได้ทรงทำผิดไปเสียแล้ว ที่ไปประทานพรให้ แต่ว่าเป็นกษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ ก็เรียกโอรส ๔ องค์ และธิดา ๕ องค์ ซึ่งเกิดจากพระมเหสีองค์ก่อนมาบอกว่า พ่อเผลอไปเสียแล้ว ได้ประทานพรให้แก่แม่เลี้ยงของเจ้า เจ้าก็เป็นคนเก่ง เลือดพ่อเหมือนกัน จงเอาพยุหเสนา ช้าง ม้า วัว ควาย ไปสร้างบ้านสร้างเมืองเอาใหม่เอาก็แล้วกัน

ทั้ง ๙ พระองค์ก็ขนทรัพย์สมบัติที่จะนำไปได้ พากันออกเดินทางไปจนพบชัยภูมิที่เหมาะแห่งหนึ่ง อันเป็นที่อยู่ของพระฤาษีชื่อกบิล พระฤาษีแนะนำว่า ตรงนี้เป็นที่ดี สร้างบ้านสร้างเมืองได้ ก็เลยตั้งเมืองที่นั่นชื่อว่า กบิลพัสดุ์ เพราะว่าอยู่ในดงไม้สักจึงเรียกว่า แคว้นสักกะ พระโอรสธิดาทั้งแปด เว้นพระเชษฐภคินีก็ได้สมสู่เป็นสามีภรรยากันสืบสกุลลงมา ส่วนพระเชษฐภคินีนั้นได้พบกับเจ้าชายพระองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นขี้เรื้อนไปทั้งตัว ได้ไปอาศัยอยู่ในป่าไม้กะเบา เสวยลูกกะเบาเป็นอาหารแทนข้าวเป็นเวลานาน จนหายจากโรคเรื้อน เมื่อมาพบเจ้าหญิงเชษฐภคินีซึ่งเป็นธิดาพระเจ้าโอกกากราช ก็เลยได้แต่งงานกัน สืบวงศ์โกลิยะต่อมา ทั้งสองวงศ์นี้มีสัมพันธ์กันในการแต่งงานตลอดมา คือวงศ์โกลิยะ มีเมืองเทวทหะเป็นนครหลวง ส่วนวงศ์ศากยะมีเมืองกบิลพัสดุ์เป็นนครหลวง โอรสธิดาของพระเจ้าโอกกากราชไปสร้างบ้านสร้างเมืองอยู่ในเมืองกบิลพัสดุ์สืบต่อมาโดยลำดับเป็นเวลานาน จนกระทั่งถึงพระเจ้าแผ่นดินพระนามว่า พระเจ้าชัยเสนะ มีพระโอรสทรงพระนามว่า สีหหนุ และพระธิดาทรงพระนามว่ายโสธรา พระเจ้าสีหหนุเมื่อครองราชย์ก็ได้แต่งงานกับพระนางกาญจนา ซึ่งมาจากเมืองเทวทหะ ส่วนพระนางยโสธราขนิษฐาก็ไปแต่งงานกับพระเจ้าอัญชนะกษัตริย์แห่งโกลิยวงศ์ในเมืองเทวทหะเช่นเดียวกัน ทั้งสองวงศ์มีความสัมพันธ์กันอยู่อย่างนี้เสมอมา

พระเจ้าสีหหนุมีพระโอรส ๕ พระองค์ คือ

๑. สุทโธทนะ ๒. สุกโกทนะ
๓. อมิโตทนะ ๔. โธโตทนะ
๕. ธนิโตทนะ

ลงทนะทั้งนั้น เพราะว่าอาชีพหลักของพวกศากยะ คือการทำนา ฉะนั้นชื่อของลูกชายก็เกี่ยวกับข้าว สุทโธทนะก็คือพระเจ้าข้าวขาว ในหนังสือพุทธประวัติลัทธิมหายาน แปลตรงๆ ว่า พระเจ้าข้าวขาว พระเจ้าสุกโกทนะก็คือพระเจ้าข้าวสุกอย่างนี้เป็นต้น **พระเจ้าสุทโธทนะได้พระนางมายาเป็นมเหสี** พระนาง

มายานี้ก็คือชิดาของพระนางยโสธรา ซึ่งเป็นน้องของพระเจ้าสีหหนุ และได้ไปแต่งงานกับพระเจ้าอัญชนะนั่นเอง พระนางยโสธรานี้มีโอรสชื่อว่า สุปปพุทธะ กับ ทัณฑปาณิ และมีชิดาชื่อมายา กับ ปชาบดี ก็มาเกี่ยวดองกันอีก พระเจ้าสุทโธทนะเมื่อได้แต่งงานกับพระนางมายาแล้ว หลายปีต่อมาก็ไม่มีโอรสสืบสกุล เรื่องนี้เป็นทุกข์มากสำหรับชาวอินเดีย คือเขากลัวตกนรกถ้าไม่มีบุตรชาย เพราะเขามีความเชื่อว่า มีนรกอยู่ขุมหนึ่งชื่อว่าปุตตนรก ครอบครัวใดบิดาไม่มีบุตรชายสืบสกุล ตายแล้วก็ต้องไปตกนรกขุมนั้น เพราะฉะนั้นเมื่อไม่มีบุตรชายก็เป็นทุกข์ที่ว่าตกนรกขุมปุตตะนั้นไม่ใช่อะไรหรอก ความจริงก็คงเพราะมีความกังวลใจว่าเราไม่มีลูกจะสืบสกุล สกุลก็จะสูญสิ้นไป ความกังวลนี้ก็คือนรก ความร้อนใจก็เป็นนรกเช่นกัน **ความร้อนใจในเรื่องต่างๆ ที่เกิดจากการกระทำชั่วก็เรียกว่าเป็นนรกอยู่ในตัว** ดังนั้นพระเจ้าสุทโธทนะก็ร้อนพระทัยที่ไม่มีโอรส

พระประสูติกาลของเจ้าชายสิทธัตถะ

วันหนึ่ง พระนางมายาได้เข้าไปถือศีลบำเพ็ญภาวนาตามแบบของฮินดู คือชาวอินเดียทั่วไปมักชอบปฏิบัติพรหมจรรย์ ในบางครั้งบางคราวมีการถือศีลอดอาหาร ๓ วัน ๗ วัน เป็นต้น เมื่อพระนางไปถือศีลมาแล้ว ต่อมานางก็สุบินว่ามีช้างเผือกลอยลงมาจากอากาศเข้าสู่พระครรภ์ พวกโหรต่างก็ทำนายว่าจะมีพระโอรสสืบสกุล พระนางก็ดีพระทัยเป็นอย่างมาก พระเจ้าสุทโธทนะก็ดีพระทัย ครั้นพระครรภ์ครบ ๑๐ เดือน พระนางก็เตรียมเสด็จกลับกรุงเทวทหะ การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเป็นธรรมเนียมของพราหมณ์ เมื่อสตรีมีครรภ์แล้วจะต้องกลับไปคลอดที่บ้านเดิม ทั้งนี้ก็เพราะการคลอดบุตรเป็นเรื่องใหญ่ในชีวิตสตรี ถ้าไปอยู่กับญาติของตัวก็อุ่นใจ สบายใจ และมักกลับไปคลอดที่บ้านเดิม เพราะทางบ้าน

สามีมีแต่ผู้อื่นทั้งนั้น ไม่มีญาติของตัวเลย แม้ชาวอินเดียในปัจจุบันก็ยังปฏิบัติกันอยู่ ดังนั้น พระนางมายาจึงไปทูลลาพระเจ้าสุทโธทนะเพื่อเดินทางกลับไปยังกรุงเทวทหะ แต่พอเดินทางไปถึง**สวนลุมพินี** อันเป็นที่กษัตริย์ทั้งสองนครออกกฤษฎีกาถือว่าเป็นป่าสงวนสำหรับเป็นที่เที่ยวเล่น ไม่ให้คนไปรังแกสัตว์ หรือตัดต้นไม้ พระนางก็เสด็จลงประพาสชมนกชมไม้เพื่อพักผ่อน และในขณะนั้นรู้สึกเจ็บพระครรภ์ พวกอำมาตย์จึงจัดที่ถวายตามมีตามได้ที่ใต้ต้นสาละใหญ่ **พระนางก็ประสูติพระโอรสเป็นชายที่ใต้ต้นสาละนั้นเอง** พระเจ้าสุทโธทนะรู้ข่าวก็สั่งให้เชิญเสด็จพระมเหสีและพระโอรสกลับเมือง ชาวบ้านชาวเมืองรู้เข้าต่างก็ดีใจว่าจะได้เจ้าชายสืบราชสมบัติ พากันตกแต่งธงทิวประทีปโคมไฟทั่วเมือง

คำทำนายของพระฤษีอสิตดาบสและโกณฑัญญะ

ฝ่าย**พระฤษีอสิตดาบส** ซึ่งเป็นสหายของพระเจ้าสุทโธทนะ เคยมาเฝ้าเยี่ยมเยียนเสมอ รู้ข่าวว่าได้พระโอรสก็ดีใจมาเยี่ยม สาวใช้อุ้มพระกุมารมาให้พระฤษีดู พอพระฤษีเห็นก็หัวเราะ แล้วก็กลับร้องไห้ พระเจ้าสุทโธทนะทรงสงสัยว่าหัวเราะเพราะอะไร ร้องไห้เพราะอะไร พระฤษีทูลว่า หัวเราะชอบใจเพราะว่าเด็กคนนี้มีลักษณะดี แสดงลักษณะว่าจะเป็นคนสำคัญ ถ้าอยู่ครองเมืองก็จะได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ถ้าออกบวชก็จะได้เป็นบรมครูของโลกทีเดียว ที่ดีใจคือเรื่องนี้ ส่วนร้องไห้เพราะนึกถึงตัวว่าแก่แล้ว จะไม่ได้อยู่ชมบุญพระกุมาร ครั้นเมื่อพระฤษีกลับไปถึงที่อยู่แล้ว ได้บอกกับหลานชายชื่อนาลกะ ให้คอยดูเจ้าชายพระองค์นี้ไว้ ต่อไปข้างหน้าเมื่อเสด็จออกบวชแล้ว ให้ไปสมัครเป็นศิษย์ จะได้เป็นที่พึ่งพาทางจิตใจต่อไป แล้วต่อมาภายหลังนาลกะผู้นี้ก็ได้มาบวชและได้เป็นพระอรหันต์ในสำนักพระพุทธเจ้าด้วย

เมื่อเจ้าชายประสูติแล้วได้ ๕ วัน พระเจ้าสุทโธทนะก็ได้เชิญพราหมณ์ ๑๐๘ คน มาฉันอาหาร ทำนองเดียวกับคนไทยเรามีพิธีโกนผมไฟ นิมนต์พระมาเพื่อขอความสวัสดิมงคล สมัยนั้นไม่มีพุทธศาสนา จึงเชิญพราหมณ์มาเลี้ยง เมื่อเสร็จการเลี้ยงแล้วก็ให้พราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญ ๘ คน ให้ตั้งชื่อให้กับพระกุมาร และให้ทำนายเหตุการณ์ภายหน้าด้วย ในบรรดาพราหมณ์ทั้ง ๘ คนในวันนั้น มีพราหมณ์หนุ่มอยู่คนหนึ่งชื่อว่า **โกณฑัญญะพราหมณ์** ๗ คน ยกมือ ๒ นิ้ว ทายว่า กุมารนี้ถ้าอยู่ครองเมืองจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าออกบวชจะเป็นบรมครูของโลก เว้นแต่โกณฑัญญะยกนิ้วเดียว ทายว่า กุมารลักษณะอย่างนี้จะต้องออกบวชแน่ๆ แล้วจะได้เป็นบรมครูของโลก โกณฑัญญะจึงไปบวชรออยู่ก่อน และต่อมาภายหลังได้เป็นศิษย์เหมือนกัน

เมื่อทำนายพร้อมกันแล้วก็ถวายพระนามว่า **สิทธัตถะ** แปลว่า **มีความต้องการสำเร็จ** ทำไมจึงให้ชื่อว่าอย่างนั้น ก็เป็นเพราะว่าพระเจ้าสุทโธทนะก็ดี พระนางมายาก็ดี พระราชวงศ์ตลอดถึงราษฎรก็ดี ต่างต้องการให้เจ้าชายสืบราชสมบัติ เมื่อได้มาจึงให้ชื่อว่าสิทธัตถะ แปลว่า มีความต้องการสำเร็จ แล้วพราหมณ์เหล่านั้นก็ลากลับไป ส่วนพระนางมายาพอประสูติแล้ว ๗ วัน ก็สวรรคต ถ้าในสมัยนี้ก็ต้องเรียกว่าเป็นโรคแทรกซ้อนภายหลังคลอดนั่นเอง แต่คนโบราณบอกว่า พระครรภ์ของพระนางไม่เหมาะที่จะรับทารกอื่น จึงต้องสิ้นพระชนม์ไปเกิดในสวรรค์ ความจริงเรื่องโรคแทรกซ้อนภายหลังคลอดน่าจะเป็นไปได้ เพราะประสูติในป่า เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ คงไม่พร้อม ประกอบกับที่ว่าพระนางนั้นมีพระชนมายุค่อนข้างมาก คือเกิน ๓๕ ปีแล้ว เมื่อพระนางมายาสวรรคตแล้ว พระนางปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นน้องสาวของพระนางมายา และเป็นพระมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะด้วย ก็ได้รับภาระเลี้ยงดูเจ้าชายอย่างดีเหมือนกับพระโอรสของพระนางเอง แม้เมื่อภายหลังพระนางปชาบดีมีพระโอรส ชื่อนันทะ และธิดาชื่อรูปนันทา พระนางก็มิได้รักยิ่งไปกว่าเจ้าชายสิทธัตถะ เจ้าชายได้รับการประคบ

ประหงมมาเป็นอย่างดี จนกระทั่งเติบโตก็ให้ศึกษาเล่าเรียน โดยเชิญผู้รู้ซึ่งเป็นพราหมณ์ผู้เฒ่าชื่อวิศวามิตรมาสอนในวัง วิชาที่สอนก็เป็นไปตามที่สอนๆกันอยู่ในสมัยนั้น เจ้าชายตั้งใจเล่าเรียนเป็นอย่างดี จนได้สำเร็จวิชาที่อาจารย์ประสิทธิ์ประสาทให้ และได้แสดงความรู้ให้ปรากฏแก่หมู่ญาติ คงจะเรียนวิชารบนั่นเองได้แสดงฝีมือ เช่น การยิงธนู ขี่ม้า ฟันดาบ เพราะกษัตริย์เป็นนักรบจึงต้องเรียนเรื่องการรบเป็นธรรมดา

เมื่ออายุได้ ๑๖ ปี พระเจ้าสุทโธทนะก็นึกว่า เราจะต้องผูกเจ้าชายไว้ในราชสมบัติ เพราะเชื่อตามคำทำนายว่าจะออกบวช เลยต้องหาเครื่องผูก และเครื่องผูกที่สำคัญมั่นคงก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่ากามคุณ จึงให้เจ้าชายแต่งงานกับ**เจ้าหญิงพิมพาหรือยโสธรา**ก็เรียก ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกับเจ้าชายสิทธัตถะนั่นเอง เมื่อแต่งงานแล้วก็ให้อยู่ในประสาท ๓ ฤดู ๓ หลัง หลังหนึ่งอยู่ในฤดูหนาว หลังหนึ่งอยู่ในฤดูฝน หลังหนึ่งอยู่ในฤดูร้อน ภายในปราสาทนั้นเต็มไปด้วยสิ่งสวยงาม สาวใช้รูปร่างดีชำนาญในการฟ้อนรำตามแบบอินเดีย รอบๆ ปราสาทมีสวนมีสระ มีนก มีปลา และมีอะไรๆ ที่น่ารื่นรมย์ สิ่งเหล่านี้จัดขึ้นก็เพื่อผูกใจเจ้าชายไม่ให้เบื่อโลกแล้วออกไปเป็นฤษีอยู่ในป่า แต่ว่าเจ้าชายท่านก็ไม่ได้หลงเพลิดเพลินอะไร ตามปกติชอบไปนั่งอยู่ผู้เดียวในสวนหลังปราสาท นั่งใต้ต้นหว้า ดูสัตว์ ดูสิ่งนั้น ดูสิ่งนี้ แล้วท่านก็ชอบคิดชอบตรอง เป็นคนมีอารมณ์ชอบคิดชอบตรองในเรื่องปัญหาต่างๆ ตลอดเวลา

คิดปัญหาเรื่องความทุกข์

พระสิทธัตถะออกบวชเมื่ออายุ ๒๙ ปี แต่งงานเมื่ออายุ ๑๖ ปี อยู่กินเป็นสามีภรรยามาจนอายุ ๒๙ ปี จึงได้พระโอรสชื่อว่าพระราหุล พอ

พระโอรสเกิดในวันนั้นก็ออกบวชวันนั้นเหมือนกัน ตอนที่จะออกบวชนั้นในคัมภีร์เขียนเล่าไว้ว่าได้ไปเห็นเทวทูตในวันเสด็จออกประพาสชมเมือง คือได้เห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตายและนักบวช ไปเห็น ๔ วัน ๔ ครั้ง วันแรกเห็นคนแก่ วันที่ ๒ เห็นคนเจ็บ วันที่ ๓ เห็นคนตาย และวันที่ ๔ เห็นนักบวช เมื่อได้เห็นสิ่งเหล่านี้พระองค์ก็นำเอามานั่งคิดนั่งตรองว่า คนเราเกิดมาแล้วก็แก่ เจ็บ ตาย ทุกคนเหมือนกันทั้งหมด เราก็จะเป็นเช่นนั้น ถ้าเราเกิดมาแล้ว แก่ เจ็บ ตาย ผ่านไป ชีวิตก็ไม่มีค่าอะไร เราควรจะได้ทำอะไรที่จะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนมากกว่านั้น แล้วก็คิดถึงปัญหาเรื่องความทุกข์คือความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย คิดว่า...เมื่อมีเกิด มีแก่ มีเจ็บ มีตาย แล้วความที่ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตายก็จะต้องมี เหมือนมีเย็นมีร้อน มีมืดมีสว่าง มีสั้นมียาว มีสูง มีต่ำ สิ่งทั้งหลายเป็นของคู่กัน ควรคิดค้นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความเกิดความแก่ ความเจ็บและความตาย แต่ว่าจะคิดอย่างไร...ก็ได้ไปนั่งคิดอยู่หลังปราสาทบ่อยๆ แต่ไม่สะดวกเพราะต้องมีธุระโน่นนี่อยู่เสมอ ปัญหาต่างๆมีมาก การอยู่ในตำแหน่งมกุฎราชกุมารต้องพบปะแขกเหรื่อ...ไม่สะดวก **การที่ได้เห็นนักบวชก็เป็นเครื่องเตือนใจว่าการบวชจะช่วยให้มีเวลาว่างเป็นของตัวจะคิดค้นอะไรได้มาก** ฉะนั้น **การเห็นเทวทูตสี่จึงเป็นเครื่องเตือนใจ**

วันหนึ่ง เสด็จออกจากปราสาทไปพักในสวน พอดีพระนางพิมพาประสูติพระโอรส อำมาตย์ก็เข้าไปกราบทูลให้พระองค์ทรงทราบว่า บัดนี้พระนางพิมพาได้ประสูติพระโอรสแล้ว พระองค์ก็อุทาน **"ราหุโล อปฺปนฺโน"** แปลว่า **"บ่วงเกิดแล้ว"** อำมาตย์ผู้นั้นได้ยินก็นึกว่าเจ้าชายสิทธัตถะตั้งชื่อลูกชายว่า ราหุล เลยกลับไปกราบทูลพระเจ้าสุทโธทนะว่า มกุฎราชกุมารตั้งชื่อให้ลูกแล้วว่าราหุล ซึ่งความจริงไม่ใช่ ท่านบ่นออกมาด้วยความรู้สึกในใจว่า บ่วงเกิดแล้ว คำว่าราหุล แปลว่า บ่วง **มนุษย์เรานี้มีบ่วงอยู่ ๓ บ่วง มีบุตรเรียกว่าบ่วงพันคอ มีภรรยาเรียกว่าบ่วงผูกมือ และมีทรัพย์เรียกว่าบ่วงผูกเท้า** ดังโคลงโลกนิติว่า...

มีบุตรอย่างหนึ่งเกี้ยว พันคอ
ทรัพย์ผูกบาทาคลอ หน่วงไว้
ภรรยาเยี่ยงบ่วงปอ รึงรัด มือนา
สามบ่วงใครพ้นได้ ก็พ้นสงสาร

ถ้าตัด ๓ บ่วงนี้ได้ก็พ้นทุกข์ แต่ถ้ายังมี ๓ บ่วงนี้อยู่ก็ยังจะต้องวุ่นวาย ทั้งหญิงชายเหมือนกัน ถ้าเป็นหญิงก็เปลี่ยนเป็นสามีคือบ่วงผูกมือ ถ้าเป็นชายก็ภรรยาคือบ่วงผูกมือ ผูกจริงหรือไม่เราลองคิดดู คนมีบุตรมักกลืนอะไรไม่ลง เพราะคิดถึงลูก ถ้ากินผลไม้อร่อยต้องเอาไปฝากลูก เท่ากับลูกอยู่ที่คอ คอยรัดคอให้แคบตลอดเวลา ส่วนภรรยาก็จูงไป ทรัพย์ก็ผูกเท้าไว้ ไปไหนไม่ได้ เป็นห่วง ห่วงบ้าน ห่วงนั่น ห่วงนี่ ผูกเท้าไว้ พระองค์จึงถือว่าบ่วงเกิดแล้ว คือ บุตรเกิดขึ้นแล้ว

พบวิธีแก้ความทุกข์ด้วยการดับทุกข์

พอพลบค่ำ ก็เสด็จออกจากสวนประทับบนรถม้า นั่งมาด้วยอารมณ์คิดตลอดเวลา ตอนที่จะคิดออกบวชนี้ก็คือ เมื่อผ่านปราสาทแห่งหนึ่ง เจ้าหญิงองค์หนึ่งชื่อกีสาโคตมี เห็นเจ้าชาย ก็เลยร้องเพลงขึ้นว่า “เจ้าชายสิทธัตถะนี้เป็นลูกของบิดามารดาใดบิดามารดานั้นก็สบาย เป็นสามีของหญิงใดหญิงนั้นก็สบาย มีความสบายดับทุกข์ได้”

คำบาลีว่า...

นิพฺพุตา นูน สา มาตา นิพฺพุโต นูน โส ปิตา
นิพฺพุตา นูน สา นารี ยสฺสายํ อีทิโส ปติ

ได้ยินคำว่า "นิพฺพุตะ" แปลว่า ดับ ก็พอพระทัยมาก เพราะกำลังคิดถึงเรื่องดับอยู่ จึงถอดสร้อยประทานให้แก่เจ้าหญิงองค์นั้นเป็นรางวัล แล้วก็นั่งรถกลับไปในวัง เมื่อไปถึงในวังก็ไม่พูดจากับใคร เข้าไปในห้องบรรทม เอนหลังพิงหมอน หลับตาคิด คิดมาก สาวใช้ที่มีหน้าที่ประโคมดนตรีดีดสีตีเป่าก็เริ่มจะบรรเลงเพลง พระองค์โบกพระหัตถ์ห้ามเพราะต้องการอยู่เงียบๆ แล้วก็นั่งหลับตา ความจริงไม่ได้หลับ เพราะกำลังคิดอยู่กำลังต่อสู้กันอยู่ภายในใจ ใจหนึ่งจะไป ใจหนึ่งจะอยู่ เหมือนเราจะไปไหนๆ คืนนั้นนอนไม่หลับคิดถึงนั่นนี่ตามเรื่อง พระองค์เสด็จไปแล้วจะไม่กลับ จึงต้องคิดมาก คิดอยู่ตลอดเวลา พวกสาวใช้เหล่านั้นนึกว่าเจ้านายหลับแล้ว ก็เลยพากันนอนหลับ แต่ว่าหลับไม่เรียบร้อย บางคนนอนตะแคงอ้าปากน้ำลายไหล บางคนนอนกรนครอก ๆ ซึ่งเป็นภาพที่ไม่น่าดูเลย ส่วนเจ้าชายสิทธัตถะนั่งหลับตาอยู่ พอลืมตาขึ้นก็เห็นภาพที่น่าเกลียดเหล่านั้น จึงลงจากพระแท่นค่อยๆ ย่องไปห้องพระนางพิมพา แต่ก่อนที่จะไปถึงห้องพระนางพิมพา ได้พบนายฉันนะนอนเฝ้าประตูอยู่ ก็สะกิดบอกฉันนะเบา ๆ ให้ไปเตรียมม้ากัณฐกะไว้ให้พร้อม จะเสด็จไปธุระ นายฉันนะก็ไปเตรียมม้าไว้ พระองค์เสด็จเข้าไปในห้องพระนางพิมพา ได้มองเห็นพระนางกกลูกน้อยราหุลอยู่ นึกในใจว่า ควรบอกสักหน่อยดี หรือว่าอุ้มลูกชายสักหน่อยแล้วจึงค่อยไปดี แต่อีกใจหนึ่งบอกว่า อย่านะ ขืนปลุกก็ไม่ได้ไปเด็ดขาด นางจะกอดแข้งกอดขาไว้จะไปได้อย่างไร ก็เลยไม่ปลุก ไปยืนดูใกล้ ๆ ด้วยความรัก พระองค์ไม่ใช่คนใจหินย่อมมีอาลัยอาวรณ์เป็นธรรมดา ดูแล้วถอยออกมา แล้วกลับเข้าไปใหม่ ทำท่าจะจับจะปลุกให้ลุกขึ้น แต่ใจหนึ่งก็ว่าไม่ได้ ๆ อย่ายุ่ง ให้เขานอนให้สบาย แล้วก็เลยถอยหลังมาที่ประตู รีบปิดประตูแล้วผลุนผลันออกไปเลย มิฉะนั้นเดี๋ยวจะเข้าไปอีก ต่อจากนั้นก็เสด็จขึ้นประทับหลังม้ากับนายฉันนะ นั่งควบคู่กันไป ถ้าเราไปดูภาพเขียนจะเห็นว่า เขาเขียนให้เจ้าชายขึ้นนั่งบนหลังม้า นายฉันนะนั้นเกาะหางม้าไป ซึ่งเป็นไปไม่ได้ จะให้เกาะหางไปได้อย่างไร คงจะนั่งไปบนหลัง

ม้าด้วยกัน ควบอย่างเร็ว ครั้งแรกก็เดินช้าๆ เบาๆ กลัวคนจะตื่น ครั้นพอไปถึงประตูเมือง นายประตูกำลังนอนหลับอยู่ นายฉันนะก็ถอดกลอนประตูแง้มพาม้าออกได้ พอออกพ้นกำแพงเมืองก็ควบใหญ่ ไปจนถึงฝั่งน้ำอโนมานที ก็สว่างพอดี จึงหยุดม้า แล้วถามนายฉันนะว่าแม่น้ำอะไร บอกว่า **อโนมานที** ก็ตรัสว่า การกระทำของพระองค์วันนี้ก็ไม่มีที่เปรียบเหมือนกัน เหมือนกับชื่อของแม่น้ำนี้ ซึ่งแปลว่า **หาที่เปรียบมิได้** นายฉันนะยังไม่รู้ว่าพระองค์จะทำอะไรวันนี้ ตรัสว่าจะทรงผนวช นายฉันนะกราบทูลทัดทานว่าประชาชนยังจงรักภักดีอยู่ พระนางพิมพาก็เพิ่งประสูติ พระเจ้าสุทโธทนะก็แก่ชราแล้ว พระองค์จะทิ้งไปได้อย่างไร แต่เจ้าชายสิทธัตถะนั้นตัดสินพระทัยแน่วแน่แล้ว จึงได้สั่งนายฉันนะให้นำเครื่องประดับและม้ากลับวัง พระองค์จะออกผนวช จะเสด็จไปโดยลำพัง นายฉันนะจึงจำใจกลับไป

เมื่อประทับอยู่ตามลำพัง **ทรงตัดพระเมาฬีด้วยพระขรรค์ที่เตรียมไปแล้วก็แต่งกายนุ่งผ้าแบบนักบวช** ผ้านั้นก็คงจะเตรียมไปแล้วเพราะจะไปอยู่ป่า แต่ในตำนานว่า เทวดาเหาะเอามาส่งให้ ความจริงคงจะเตรียมไปแล้วเรียบร้อย คนอย่างเจ้าชายจะทำอะไรก็ต้องเตรียมเรียบร้อยมีแผนการ เมื่อทรงผ้ากาสายะแบบนักบวชแล้ว ก็ประทับอยู่ที่นั่น ๗ วัน

ขณะที่ประทับอยู่ที่นั่น ตื่นเช้าวันแรกได้เข้าไปบิณฑบาตขออาหารตามบ้านแถวนั้นซึ่งเป็นบ้านป่า อาหารที่ได้มาก็เป็นอาหารแบบชาวบ้านป่า เมื่อเจ้าชายได้อาหารมาแล้วก็ต้องนั่งพิจารณาเสียนานกว่าจะกลืนลงไปได้ เพราะว่าเคยเสวยแต่อาหารดี น้ำสะอาด ที่นอนสบายอะไรๆ ดีทั้งนั้น แล้วก็เสียสละสิ่งเหล่านั้นทั้งหมด มานอนบนดินบนทราย *ขอให้เราคิดดูเถอะว่าเป็นความเสียสละขนาดไหน เป็นการกระทำที่ใจแข็งขนาดไหน เพราะว่าคนเราปรกตินั้นชอบสบาย ชอบสุข ติดความสุข ติดความสบาย นี่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่เจ้าชายสิทธัตถะทรงสละสิ่งเหล่านั้นไปอย่างไม่อาลัยอาวรณ์* เหมือนกับว่าบ้วนน้ำลายทิ้งไป แล้ว

ก็ไปนอนบนดินบนทรายในป่า มีเพียงผ้านุ่งกับผ้าห่มเท่านั้น อาหารที่ได้มาจากชาวบ้านป่ายากจนก็เอามาเสวยตามมีตามได้

ประทับอยู่ที่นั่น ๗ วัน ก็เดินทางต่อไปคือลงมาทางใต้ ถ้าเราดูในแผนที่อินเดียจะเห็นเมืองกบิลพัสดุ์อยู่ทางเหนือของอินเดีย ใกล้ภูเขาหิมาลัย ถ้าเราไปยืนอยู่ที่ลุมพินีวัน ในประเทศเนปาลเดี๋ยวนี้ แล้วมองไปทางทิศเหนือจะเห็นทิวเขาหิมาลัยยาวเหยียด ขาวโพลงอยู่ด้วยหิมะ มองเห็นแต่ไกล พระสิทธัตถะเดินทางลงมาทางใต้โดยลำดับ จนเข้าเขตแคว้นมคธของพระเจ้าพิมพิสาร พอได้เวลาเช้าก็เข้าไปบิณฑบาตอยู่ในเมืองราชคฤห์ ประชาชนแตกตื่นกัน เพราะเห็นนักบวชผู้นี้เป็นหนุ่มน้อยรูปงาม แต่งกายเรียบร้อย ท่าทางสงบ น่าดู ผิดกว่าคนอื่น คนก็พากันเดินตามล้อมหน้าล้อมหลังตื่นเต้นกันไปทั้งเมือง ตำรวจเห็นแปลกก็สะกดรอยตาม เมื่อท่านได้รับอาหารแล้วก็ออกจากเมือง ไปนั่งฉันอาหารอยู่ที่ริมห้วย

คำทัดทานของพระเจ้าพิมพิสาร

ตำรวจเห็นแล้วไปกราบทูลพระเจ้าพิมพิสารว่า มีนักบวชรูปหนึ่ง รูปร่างดี เรียบร้อย ท่าทางไม่เหมือนนักบวชอื่นๆ ไม่ทราบว่าท่านมาจากไหน พระเจ้าพิมพิสารจึงเสด็จไปไต่ถาม ท่านก็ทูลว่า ข้าพเจ้าเป็นเจ้าชายแห่งศากยวงศ์ ออกบวชจากศากยสกุล เมืองของข้าพเจ้าอยู่ที่เชิงเขาหิมาลัย บิดา มารดา ประชาชนของข้าพเจ้าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยความเพียรเรื่องหาทรัพย์ เป็นเมืองออกของแคว้นโกศล ท่านทูลตามตรงว่าเป็นเมืองออก หมายความว่าอยู่ในอารักขาของแคว้นโกศล ซึ่งเป็นแคว้นใหญ่ แคว้นสักกะนี้ไม่ใหญ่โตอะไร ไม่เหมือนแคว้นมคธ หรือแคว้นโกศล ที่ออกบวชจากศากยสกุลนี้ก็เพื่อแสวงหาสัจธรรม

พระเจ้าพิมพิสารตรัสว่า *ยังหนุ่มอยู่ยังไม่ควรบวช มืออย่างนี้ไม่เหมาะสำหรับจับบาตรขออาหาร เหมาะสำหรับจับบังเหียนครองเมืองมากกว่า ท่านอย่าออกบวชเลย ถ้าคับอกคับใจอยู่ที่โน่นไม่ได้...ก็มาอยู่กับเรา เราจะแบ่งสมบัติให้ท่านครอบครอง* **พระองค์ก็ทูลตอบว่า** *สิ่งที่จะประทานให้นั้น ข้าพเจ้ามีพร้อมทุกอย่างแล้ว ได้ทิ้งสิ่งนั้นมา เขียดที่หลุดออกไปจากปากงูเห่าแล้ว มันจะวิ่งเข้าไปทำไม นกหลุดออกจากแร้วแล้ว มันจะบินกลับไปหาแร้วทำไม* ข้าพเจ้าก็เหมือนกัน พ้นมาจากที่คุมขังวังล้อมแล้ว ข้าพเจ้าจะกลับเข้าไปสู่ที่คุมขังอีกทำไม ข้าพเจ้าแสวงหาอิสรภาพทางใจ ต้องการจะแสวงหาสิ่งที่จะช่วยให้พ้นไปเสียจากความทุกข์ด้วยตนเอง แล้วจะช่วยคนอื่นให้พ้นจากความทุกข์ต่อไป ขอพระองค์อย่าได้ขอในสิ่งที่ไม่มีจะให้อีกเลย พระเจ้าพิมพิสารทรงเห็นว่ามีพระทัยหนักแน่นแน่นอนแล้วก็ตรัสว่า ดีแล้ว ขอให้สำเร็จในสิ่งที่ปรารถนา เมื่อสำเร็จแล้วอย่าลืมมาโปรดหม่อมฉันด้วย แล้วต่างก็จากกันไป

ยังไม่พบความพ้นทุกข์อันแท้จริง

การที่พระองค์ได้เดินทางมาสู่เมืองราชคฤห์อันเป็นเมืองใหญ่นั้น ก็เพราะเหตุว่า **แคว้นมคธ**เป็นแคว้นที่อุดมด้วยการศึกษา มีครู มีอาจารย์มาก เมื่อพระองค์เสด็จออกผนวชใหม่ๆ เป็นธรรมดาที่ยังใหม่ต่อการศึกษาวิชาการด้านนี้จะต้องแสวงหาครูอาจารย์ เมื่อครูอาจารย์มีอยู่มากในแคว้นมคธ จึงได้เดินทางบุกลงมาทางใต้มาสู่แคว้นมคธก็เพื่อศึกษานั่นเอง พระองค์เที่ยวศึกษาต่อบรรดาอาจารย์ต่างๆ ในแคว้นนั้น คือเมื่อทราบว่าผู้ใดสามารถก็เข้าไปขอศึกษาอยู่ด้วย ในขณะนั้น**มีสำนักที่มีชื่อเสียงอยู่ ๒ แห่ง** แห่งหนึ่ง คือ **สำนักอาฬารดาบสกาลามโคตร มีความรู้สูงในทางจิต ทางฌาน ทางภาวนา** เมื่อพระองค์เรียน

จบความรู้ของอาจารย์ จนอาจารย์ยกย่องว่าเธอทรงเก่งกว่าใครๆ ขอให้อยู่ช่วยสอนศิษย์ต่อไป พระองค์ยังหาพอพระทัยแต่เพียงเท่านั้นไม่ เพราะยังไม่ถึงสิ่งที่ต้องการ จึงได้ลาอาจารย์ไปสู่อีกสำนักหนึ่ง คือ **สำนักอุททกดาบสรามบุตร ซึ่งมีความรู้สูงกว่าอาฬารดาบส ได้ไปศึกษาต่ออีกจนจบความรู้ของอาจารย์ คือเรียนเรื่องฌาน**นั่นเอง เรียกว่าเรียนเรื่องฌานจนจบ พระองค์ทรงเห็นว่ายังไม่ใช่ทางพ้นทุกข์อันแท้จริง เพราะขณะเข้าฌานอยู่นั้นไม่มีทุกข์จริง แต่เมื่อออกจากฌานแล้วจิตใจก็เหมือนคนธรรมดายังไม่พ้นทุกข์ต้องไปศึกษาต่อ ได้เดินทางออกจากเมืองราชคฤห์ลงไปทางใต้จนมาถึงเมืองคยา ได้พบฤาษี ๕ ท่าน ที่เรียกว่า **ปัญจวัคคีย์** คือ *โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ* โกณฑัญญะซึ่งเป็นหัวหน้าก็คือพราหมณ์ที่เคยทำนายไว้เมื่อยังทรงพระเยาว์นั่นเอง ขณะที่พบคงจะมีอายุมากแล้ว

บำเพ็ญทุกกรกิริยา

พระองค์และปัญจวัคคีย์ได้ร่วมกันบำเพ็ญทำความเพียรอย่างแรงที่เรียกว่า **ทุกกรกิริยา** แปลว่า **การกระทำที่ทำได้ยาก คือการทรมานตนในรูปแปลกๆ** ปรากฏอยู่ในหนังสือพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ เช่น การอดข้าว อดน้ำ นั่งทน ยืนทน พอหน้าหนาวก็ไปแช่อยู่ในน้ำ พอหน้าร้อนก่อไฟรอบตัว อย่างนี้เป็นต้น ทรงทรมานจนพระวรกายซูบผอม **ทรงเห็นว่าถ้าทำต่อไปก็คงไม่สำเร็จ...จึงทรงเลิกเสีย** ฝ่ายปัญจวัคคีย์ก็คิดว่าพระองค์คงจะเลิกใช้ความเพียรเสียแล้วคงจะหันไปหาทางโลกียสุขต่อไป จึงหนีไปยังเมืองพาราณสี ทิ้งให้พระองค์อยู่แต่ผู้เดียว

สถานที่ที่พระองค์ไปทำความเพียรแบบทุกกรกิริยานี้ คือ**ถ้ำตุงคะสิริ** อยู่ห่างจากบริเวณต้นโพธิ์เมืองคยา ประมาณสัก ๕-๖ ไมล์ ถ้าจะไปถ้ำตุงคะสิริ

ต้องข้ามแม่น้ำเนรัญชราแล้วเดินทางต่อไปในป่า ซึ่งในพุทธกาลบริเวณนั้นเป็นป่าร่มรื่นสบาย แต่ในปัจจุบันเป็นทุ่งโล่ง ฤดูหนาวพอเดินได้ไม่ร้อน ถ้าออกแต่เช้าเดินสัก ๒ ชั่วโมงก็ไปถึง ถ้ำตุงคะสิรินี้เป็นหน้าผากันแดดกันฝนได้ ในถ้ำเข้าไปนั่งได้สบาย เมื่อปัญจวัคคีย์ออกไปแล้ว จึงเป็นโอกาสเหมาะ เพราะว่าพระองค์ต้องการบำเพ็ญความเพียรในรูปใหม่ ต้องการอยู่เงียบๆ ตามลำพัง ได้เสด็จจากถ้ำตุงคะสิริเดินเลียบแม่น้ำเนรัญชราขึ้นมาทางเหนือ เดินทวนแม่น้ำข้ามฝั่งไปเห็นบริเวณต้นโพธิ์ร่มรื่นสบาย มีทุ่งหญ้าเขียวสด บริเวณป่าก็ไม่ห่างไกลหมู่บ้านพอจะบิณฑบาตได้ไม่ไกลเท่าใดนัก นึกในพระทัยว่า ที่นี้แหละสำหรับเราจะบำเพ็ญความเพียรหาสัจธรรม จึงเสด็จไปบำเพ็ญความเพียรที่นั่น การนั่งทำความเพียรก็มีหลายแบบเหมือนกัน

วันวิสาขะ เพ็ญเดือน ๖

ในที่สุดถึงวันวิสาขะ เพ็ญเดือน ๖ เมื่อตื่นบรรทมตอนเช้าแล้ว พระองค์ก็เสด็จไปสู่แม่น้ำ อาบน้ำชำระพระวรกาย แล้วได้ประทับอยู่ใต้ต้นไทร ขณะนั้น **นางสุชาดา**ผู้เป็นคหบดีมั่งคั่งที่นั่น ได้เคยบนบานกับต้นไทรนั้นไว้ตั้งแต่ยังสาวว่า ถ้าได้สามีที่ดีและมีบุตรคนหัวปีเป็นชายแล้ว จะทำขนมมาสังเวยเทวดา เมื่อนางสมปรารถนาแล้ว ในเช้าวันนั้น นางก็ได้ทำอาหารที่เรียกว่า **ข้าวมธุปายาส** คือข้าวที่กวนกับน้ำนมสดกวนจนเหลวเข้ากันดี หลวงพ่อลองฉันดูแล้วอร่อยดี และเมื่อเสร็จแล้วก็จัดใส่ถาดทอง บอกสาวใช้ให้ไปกวาดโคนต้นไทรให้เรียบร้อย นางจะนำข้าวมธุปายาสไปถวายเทวดา สาวใช้เดินมาเห็นพระองค์ประทับอยู่ใต้ต้นไทรก็คิดว่าเทวดามารออยู่แล้ว จึงรีบไปบอกนางสุชาดาว่า เทวดาท่านคงจะยินดีรับบัตรพลี เพราะมานั่งรออยู่แล้ว นางสุชาดาก็ดีใจถึงกับพูดว่า ถ้าเป็นความจริง

ก็จะปล่อยสาวใช้ให้เป็นไท คือหมายความว่าไม่ต้องเป็นทาสต่อไป แล้วนางก็ยกถาดทองใส่ข้าวมธุปายาสทูนขึ้นบนศีรษะ ชาวอินเดียเขาทูนสิ่งของบนศีรษะทั้งนั้น ทูนหม้อน้ำ ทูนกระสอบ ทูนขี้วัว ชาวปักษ์ใต้เรานั้นก็ได้รับอารยธรรมทูนหัวมาเหมือนกัน เมื่อไปถึงก็เห็นว่าเทวดาท่าทางเรียบร้อย จึงก้มหน้าถือถาดเข้าไปประเคน พระองค์ก็รับประเคนทั้งถาดแล้วเหลือบดูนาง นางก็ทูลว่าถวายทั้งถาดแล้วก็ลากลับไป ทรงถือถาดข้าวมธุปายาสเสด็จไปสู่ท่าน้ำเนรัญชรา พอฉันข้าวมธุปายาสหมดทั้งถาด เพราะเป็นถาดเล็กๆ ไม่ใช่ถาดใหญ่โตอะไร และเป็นอาหารเหลวๆ พอฉันหมดแล้วก็ลอยถาดลงไปในแม่น้ำ ถ้าได้อ่านปฐมสมโพธิก็จะพบว่า ถาดนั้นจมลงไปในแม่น้ำ จมลงไปใต้ดินไปถึงเมืองพญานาค พญานาคหลับอยู่นานได้ยินเสียงถาดก็ตื่นขึ้น บอกว่าวันนี้ตรัสรู้อีกองค์หนึ่งแล้ว เมื่อวานนี้ก็ตรัสรู้องค์หนึ่ง พญานาคนอนหลับเป็นล้านๆปี เรียกว่าเล่ากันเป็นปาฏิหาริย์ไว้หน่อยเพื่อให้สนุก

สัจจะอธิษฐานก่อนการตรัสรู้

พระองค์ประทับอยู่ ณ ที่นั้นจนบ่าย จึงเสด็จจากริมฝั่งแม่น้ำ ระยะทางจากฝั่งน้ำไปถึงต้นโพธิ์ก็ไม่ไกล ราวร้อยเมตรเศษเท่านั้น เสด็จไปด้วยอาการสงบ ขณะนั้นมีพรานป่าชื่อ**โสตถิยะ** ตัดหญ้ามาจะมุงหลังคา พอเห็นพระองค์ผ่านมาก็ถวายหญ้า ที่ชาวอินเดียเรียกว่า กุสะ คำว่า กุสะ นี้ ไม่ใช่หญ้าคาอย่างบ้านเรา แต่เป็นตะไคร้หอม เรามาแปลว่าหญ้าคา ซึ่งไม่ถูก ความจริงแล้วเป็นตะไคร้หอม ต้นเหมือนหญ้าคาใบก็คล้ายแบบเดียวกันแต่มีกลิ่นหอม พวกฤษีนักบวชชอบเอาใบกุสะมาปูนั่ง นายพรานได้ถวายหญ้า ๘ กำมือ พระองค์ก็รับนำไปสู่ต้นโพธิ์ เมื่อไปถึงก็ทรงปูลงใต้ต้นโพธิ์ ยืนนิ่งอธิษฐานในใจของพระองค์ว่า

แม้เลือดเนื้อจะเหือดแห้งไปเหลือแต่หนังหุ้มกระดูกก็ตาม
สิ่งใดที่จะสำเร็จได้ด้วยความเพียรความบากบั่นของตนแล้ว
ถ้าเราไม่ถึงจุดนั้น...จะไม่ลุกขึ้นจากที่นั่งนี้เป็นอันขาด

นี่เรียกว่าอธิษฐานยอมตาย ให้กระดูกเปื่อยอยู่ใต้ต้นโพธิ์ ถ้าไม่สำเร็จจะไม่ลุกขึ้น ข้อนี้สำคัญมากเรานำไปใช้ได้ ใช้ในเวลาจะทำอะไรให้ทำได้ ใช้อธิษฐานใจเวลาจะทำอะไร

คำอธิษฐาน หมายความว่า **ทำจิตใจให้มั่นในเรื่องที่เราจะทำ ทำอะไรต้องทำใจให้มั่น** การทำใจให้มั่นก็เรียกว่าใช้กำลังภายในให้เกิดขึ้นในใจของเราเสียก่อน คนเราจะทำอะไร...เมื่อมีกำลังใจหรือกำลังภายในแล้ว การกระทำนั้นก็ก้าวหน้า เพราะฉะนั้นเวลาจะทำอะไรให้อธิษฐานใจเสียก่อน สมมติจะอ่านหนังสือเล่มนี้ พอจะอ่านก็ยกขึ้นวาง...วันนี้จะอ่านสักบท ถ้าอ่านไม่จบบทนี้จะไม่ลุกขึ้นจากที่นั่งตรงนี้เป็นอันขาด เวลาเปิดอ่าน แม้ใครจะมาเคาะประตูเรียก ใครจะมาชวน ใครจะมาทำอะไรก็ตามใจ ยังไม่จบบทก็จะไม่ลุกขึ้น ต้องซื่อสัตย์ต่อคำอธิษฐาน อธิษฐานอย่างนี้แล้วก็ใช้ได้ จะทำอะไรก็อธิษฐาน อย่างนั้น เช่นอธิษฐานว่า ตั้งแต่วันนี้ข้าพเจ้าจะเลิกสูบบุหรี่เด็ดขาด และจะยอมตาย แม้อยากสูบสักเท่าไรจะไม่สูบต่อไป แล้วเราก็ยึดมั่นในคำอธิษฐานไว้ ไม่สูบตลอดไป หรืออธิษฐานว่าจะไม่ไปเที่ยวไหนตลอดปี ในเวลากลางคืนจะอยู่บ้านตั้งใจเรียนหนังสือ จะประหยัดการเงินการทอง จะทำอย่างนั้น จะทำอย่างนี้ การอธิษฐานใจไว้ทำให้จิตมั่นคงดี เรียกว่ามีอธิษฐาน

เมื่อมีอธิษฐานแล้วก็ต้องมีสัจจะ สัจจะหมายความว่า ทำจริง มี**สัจจะมีอธิษฐาน** แล้วเราก็ต้องมี**ความเพียร** ก็จะประสบความก้าวหน้า คนเรานั้นเวลาจะทำอะไรบางทีก็ทำไปตามเรื่องตามราว ไม่ได้ผูกใจมั่นไว้กับเรื่องนั้น ทำๆไป ถ้าใครมาชวนก็วางมือไปแล้ว...อย่างนี้ใช้ไม่ได้ เราต้องตั้งใจว่าต้องทำให้สำเร็จ ถ้าไม่สำเร็จแล้วจะไม่เปลี่ยนแปลงไปทำสิ่งนั้นสิ่งนี้

บรรลุญาณคู่กับฌานสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า

เมื่อพระองค์อธิษฐานใจแล้ว พระองค์ก็ประทับเจริญภาวนา **ภาวนา** คือ กำหนดอานาปานสติ **อานาปานสติ** แปลว่ากำหนดลมหายใจเข้าออก ควบคุมเวลาหายใจเข้าก็รู้ เวลาหายใจออกก็รู้ คอยควบคุมเรื่อยๆ ไป เรื่องนี้มีละเอียดในหนังสือพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ในหัวข้อว่า พระองค์ทรงกระทำในใจอย่างไรก่อนตรัสรู้ เล่าไว้ละเอียดถึงการกระทำของพระองค์ในเรื่องการภาวนา แล้วก็ได้ทรงบรรลุ**ญาณ** แปลว่า ปัญญา หรือความรู้ คู่กับ **ฌาน** แปลว่า เพ่ง พระองค์ก็ได้บรรลุญาณทั้ง ๓ ในปฐมยาม มัชฌิมยาม ปัจฉิมยามแห่งราตรี สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า คือ**หลุดพ้นจากความผูกพันทางใจด้วยประการทั้งปวง บรรลุถึงเสรีภาพขั้นสูงสุด ได้รับความอิสระอย่างแท้จริง ได้เป็นพระพุทธเจ้า**

เสวยวิมุตติสุข

พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก ในวันเพ็ญวิสาขะ เดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๔๕ ปี บรรลุพระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า เมื่อพระชนมพรรษา ๓๕ ปี ออกบวชอายุ ๒๙ ปี เที่ยวศึกษาค้นคว้าทำความเพียรอยู่จนได้เป็นพระพุทธเจ้าเป็นเวลา ๖ ปี อายุ ๓๕ ปี ก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อตรัสรู้แล้วก็ได้ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลกตลอดเวลา ๔๕ ปี ได้ทรงกระทำงานด้วยความตั้งพระทัย เพราะว่าพระองค์อธิษฐานใจ คือภายหลังตรัสรู้แล้วก็พักอยู่ใต้ต้นโพธิ์ ใต้ต้นเกด ใต้ต้นมุจลินท์ ซึ่งอยู่ในบริเวณนั้น ๗ วัน ๗ แห่ง แต่ละแห่งได้ทรงเปล่งอุทาน คือพระวาจาที่เปล่งออกมาด้วยความเบิกบานพระทัยหลายเรื่อง ซึ่งจะนำข้อที่เป็นธรรมะมาอธิบายให้ฟังต่อไป

ตั้งมั่นพระทัยจะสั่งสอนธรรมะ

ในขั้นแรกได้ทรงพิจารณาว่า ธรรมะที่เราได้ตรัสรู้นี้ ลึกซึ้ง ละเอียดอ่อน ยากที่คนธรรมดาสามัญจะเข้าใจได้ ถ้าไปสอนเขาก็เกรงว่าเขาจะไม่เข้าใจ จะเป็นการเหนื่อยเปล่า **แต่ภายหลังได้ทรงพิจารณาดอกบัวในสระน้ำว่า ดอกบัวในสระมีถึง ๔ ชนิด** คือ ดอกบัวที่อยู่พ้นน้ำจะบานเมื่อพระอาทิตย์ขึ้น ดอกบัวที่อยู่เสมอน้ำจะบานในวันต่อไป ดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำจะบานในวันต่อๆไป บัวทั้ง ๓ ชนิด เป็นบัวที่จะบานได้ ส่วนดอกบัวที่ไม่บานก็จะกลายเป็นเหยื่อเต่าปลาไป **ทรงดำริถึงมนุษย์ว่า ดอกบัวที่จะบานมีต่างชนิดฉันใด มนุษย์ก็มีต่างพวกฉันนั้น** คนที่มีปัญญาเฉียบแหลมพอพูดก็เข้าใจทันทีก็มี คนที่ต้องพูดอธิบายยากๆ จึงจะเข้าใจก็มี คนที่พอจูงไปได้ก็มี คนชนิดที่เป็นปทปรมะคือพวกหมดหนทางช่วยจูงไม่ไหวก็มีเหมือนกัน เมื่อทรงพิจารณาหยั่งทราบด้วยพระญาณแล้ว ก็ตั้งพระทัยที่จะแสดงธรรมสั่งสอนมหาชน **ทรงอธิษฐานพระทัยอีกว่า เราจะดำรงชีวิตอยู่เพื่อสอนธรรมะแก่ชาวโลก จนกว่าพระศาสนานี้จะตั้งมั่น มีพุทธบริษัทมั่นคงแล้วจึงจะปรินิพพาน** เมื่อทรงตั้งพระทัยจะแสดงพระธรรมเทศนาแล้วก็มองหาผู้ที่สมควรจะสดับพระธรรม ทรงดำริว่า จะต้องสอนนักบวชก่อนเพราะนักบวชล้วนได้อบรมบ่มสติปัญญามาพอสมควร มีพื้นฐานทางจิตใจดีงาม พอที่จะสอนได้ ต่อไปก็ทรงดำริว่าควรจะสอนผู้ใดก่อน ทรงนึกถึงอาฬารดาบสและอุทกดาบส ซึ่งมีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมมาพอสมควรแล้ว ถ้าได้สดับธรรมก็จะรู้จะเข้าใจได้โดยฉับพลัน แต่ดาบสทั้งสองก็สิ้นชีวิตเสียแล้ว จึงได้ทรงพิจารณาต่อไปถึงปัญจวัคคีย์ สหายที่ร่วมบำเพ็ญความเพียร ก็ทรงดำริว่าคงจะไปอยู่เมืองพาราณสี เพราะฤษีชีไพรมักไปรวมอยู่ที่นั่น จึงเสด็จออกจากเมืองคยาไปยังเมืองพาราณสี สู่สารนาถ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน คือสวนกวาง หรือที่เลี้ยงกวางของพระเจ้าพรหมทัตทันที

ไม่ได้รับความเชื่อถือในช่วงแรก

ในขณะที่พระพุทธองค์เดินทางออกจากพุทธมณฑลที่ตรัสรู้ ณ เมืองคยานั้น ได้พบอาชีวกคนหนึ่ง ชื่อว่า **อุปกาชีวก** อาชีวกเป็นนักบวชประเภทหนึ่ง อินเดียมีนักบวชหลายประเภท อันได้แก่ อาชีวก ชฎิล ปริพาชก นิครนถ์ เป็นต้น

อุปกาชีวกได้เห็นพระฉวีผุดผ่อง จึงถามว่า ดูหน้าตาของท่านผ่องใสนัก ท่านชอบใจธรรมะของใคร? ใครเป็นครูเป็นอาจารย์ของท่าน?

พระองค์ก็บอกว่า **เราตรัสรู้ด้วยตนเอง เราจะอ้างใครว่าเป็นครูเป็นอาจารย์ของเราได้ยาก**

อุปชีวกได้ฟังเช่นนั้นก็สั่นหัวแล้วก็เดินหลีกจากไป แล้วพระองค์ก็ออกเดินต่อไป **การพบพระพุทธเจ้าของอุปกาชีวกนี้เรียกว่าไม่เห็นพระพุทธเจ้า คือพบพระพุทธเจ้าก็ไม่รู้จักพระพุทธเจ้า เลยไม่ได้รับประโยชน์** พระองค์จึงเดินทางต่อไปจนถึงสถานที่ที่ต้องการ ก็ได้พบปัญจวัคคีย์

ขอวกกลับมาพูดถึงเรื่องการตรัสรู้

คำว่า ตรัสรู้ หมายความว่า คิดเอาจนรู้ ถ้าเทียบคำภาษาอังกฤษก็ใช้คำว่า Realization แปลว่า การตรัสรู้ หรือเขาใช้ศัพท์ว่า Enlightenment แปลว่า การตรัสรู้ ในภาษาไทยเรานั้นแปลว่า คิดค้นจนรู้แจ้งเห็นจริงขึ้นได้ด้วยพระองค์เอง

การตรัสรู้ของพระองค์นี้ไม่เกี่ยวเนื่องด้วยเทพเจ้า ไม่เกี่ยวเนื่องด้วยอำนาจเบื้องบน ไม่เกี่ยวเนื่องอะไรทั้งนั้น แต่เกี่ยวด้วยความเพียร ความตั้งใจ เป็นการคิดค้นด้วยพระองค์เอง เพราะฉะนั้นพระองค์จึงตรัสว่าพระองค์ทรงเป็นสยมภู ซึ่งแปลว่า ผู้รู้เอง ไม่สามารถจะอ้างว่าใครเป็นครูเป็นอาจารย์ได้ เพราะเป็นเรื่องที่รู้ด้วยพระองค์เอง อันนี้เป็นเครื่องแสดงว่า พระองค์เคารพสมองของคนว่า **เป็นผู้มีปัญญา มีความคิดความอ่านจะทำอะไรก็ได้**

ความเชื่อในยุคก่อนและยุคหลังพุทธกาล

ก่อนยุคพระพุทธเจ้า มนุษย์คอยพึ่งแต่เทพเจ้าในสรวงสวรรค์ ขอร้องวิงวอนให้มาช่วยตน ให้มีให้เป็นอย่างนั้น ให้เป็นอย่างนี้ มีนักศึกษาไทยคนหนึ่งไปอยู่เมืองพาราณสี ที่มหาวิทยาลัยพาราณสี ครั้นใกล้เวลาสอบไล่ นักศึกษาอินเดียก็ไปไหว้เจ้าแม่สุรัสวดี ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งปัญญา เขาจุดธูปอินเดียเล็ก ๆ แล้วก็อธิษฐานไปตามเรื่อง นักศึกษาไทยถามว่ามาไหว้เพื่ออะไร ได้รับคำตอบว่ามาไหว้เพื่อขอพรจากเจ้าแม่สุรัสวดี เพราะอีกไม่กี่วันจะสอบไล่แล้ว มาให้ท่านอวยพรให้สอบไล่ได้ นักศึกษาไทยเลยพูดเป็นเชิงล้อเล่นว่า ถ้าเราขอพรเจ้าแม่สุรัสวดี แต่เราไม่มีความรู้จะสอบได้ไหม หรือเราไม่เรียนจะสอบไล่ได้ไหม เขาตอบว่า ไม่ได้หรอก จะได้ยังไงเมื่อไม่เรียน ถ้าอย่างนั้นแล้วไม่ต้องไปขอพรก็ได้ เพียงแต่เราขยันให้มากๆ เอาใจใส่ให้มากๆ คิดค้นให้มากๆ เราก็คงจะสอบไล่ได้ เขาตอบว่าใจมันยึดมาเสียนานแล้ว คือยึดเรื่องเจ้าแม่สุรัสวดีมานานแล้ว ก็ต้องไปขอกันอย่างนั้น นี่เป็นตัวอย่าง เรียกว่าเอาชีวิตไปอิงไว้กับเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งตลอดเวลา เรียกว่า เอาชีวิตเอาอนาคตไปฝากไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีฤทธิ์มีเดชด้วยประการต่างๆ ถ้ามาพูดกัน**ในแง่พุทธศาสนา**แล้ว เราไม่มีอย่างนั้น เราเชื่อสมรรถภาพของเราเอง เราไว้ใจตัวเอง เราทำอะไรๆ ก็ต้องพึ่งตัวของเราเอง พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนว่า **ตนเป็นที่พึ่งของตน ตนเป็นผู้สร้างชีวิตให้แก่ตนเอง อนาคตของชีวิตจะก้าวหน้าจะสดใส จะรุ่งเรืองก็ขึ้นอยู่กับการกระทำของเรา** พุทธบริษัทยึดมั่นในการกระทำว่าเป็นสิ่งก่อให้เกิดผลแก่ตัวเราแต่ละคน เราจะไม่ไปเที่ยววิงวอนขอร้องบนบานศาลกล่าวกับใครๆ ให้วุ่นวายไป เหมือนกับที่คนทั้งหลายเขาทำกัน การที่ไปเที่ยววิงวอนขอร้องเช่นนั้น เรียกว่า ทำอย่างเด็กไม่เติบโตในทางจิตใจ ร่างกายเติบโต แต่ว่าจิตใจยังไม่เติบโต ยังไม่รู้จักพึ่งตนเอง คอยแต่จะพึ่งสิ่งภายนอกอยู่ตลอดเวลา เรียกว่ายังไม่มีความก้าวหน้าในทางจิต

ทางวิญญาณ ยังอยู่ในสภาพล้าหลังเหมือนกับคนในยุคก่อนสมัยพระพุทธเจ้านั่นเอง เวลานี้เรามาอยู่ในยุคใหม่สมัยใหม่แล้ว ควรจะยึดหลักของพระพุทธองค์ที่กล่าวว่า กรรมของเราเป็นผู้สร้างอนาคตของเรา อะไรๆ ในชีวิตนั้นเกิดจากการกระทำของเราเอง เราอยากจะมี อยากจะได้อะไร เราจะไม่ไปเที่ยววิงวอนขอร้องกับใครๆ แต่เราจะต้องคิดว่าเราจะทำอย่างไรจึงจะได้สิ่งนั้น และเมื่อรู้ทางจะทำแล้ว เราก็ลงมือกระทำด้วยความขยัน ด้วยความอดทน ด้วยความเข้มแข็ง เราก็จะไปถึงจุดหมายปลายทางของเราได้ พระพุทธเจ้าวางแบบไว้ในรูปอย่างนี้ พระองค์จึงสอนว่า ให้พึ่งตัวเอง คนอื่นนั้นเป็นแต่เพียงผู้บอกทางให้ พระพุทธเจ้าท่านก็บอกไว้ว่า การกระทำความเพียรนั้นเป็นหน้าที่ของแต่ละคน พระองค์เป็นแต่เพียงผู้ชี้บอกทางให้เท่านั้น เราจึงควรจะยึดหลักนี้ไว้ว่า อะไรๆ สำเร็จด้วยการกระทำของเราเอง เช่น เราอยากจะสอบไล่ได้ ก็ต้องขยันขันแข็ง รักการเรียน เอาใจใส่คิดค้นหาเหตุผลในเรื่องที่เรียน เรียกว่าเราใช้ธรรมะ ธรรมะก็จะช่วยเราให้พ้นจากการสอบไล่ตก เราจะสอบไล่ได้สมใจ

ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

พุทธศาสนามีหลักการอย่างนี้ เมื่อเราจะเรียกตัวเราเองว่าเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้า เราก็ต้องเดินตามทางที่พระองค์ชี้ไว้ให้เดิน ทางที่พระองค์ชี้ให้เราเดินนั้นก็คือ พระธรรม อันเป็นหลักคำสอนนั่นเอง เป็นรัตนะองค์ที่สอง ที่เรากล่าวว่า **ธมฺมำ สรณำ คจฺฉามิ** เมื่อเรากล่าวว่า **ธมฺมำ สรณำ คจฺฉามิ** แล้ว **เราก็ต้องใช้ชีวิตให้เป็นธรรม** เอาธรรมะนั้นมาเป็นเครื่องประกอบในการดำเนินชีวิตของเราทุกเวลานาที ส่วนธรรมะข้อใดจะใช้เป็นเครื่องดำเนินชีวิต ในรูปใดก็จะได้ศึกษากันต่อไป

ธรรมะเหมือนกับแผนที่ชี้บอกแนวทางชีวิตให้แก่เรา พระองค์เขียนไว้เรียบร้อย ใครจะทำอะไรในเส้นทางอย่างไรเขียนไว้ให้แล้ว เป็นเรื่องๆ เฉพาะเรื่องๆ ไป อยากจะเป็นคนมั่งมีต้องปฏิบัติอย่างนี้ อยากจะให้เขารักต้องปฏิบัติอย่างนี้ อยากมีเกียรติ มีชื่อเสียงต้องทำอย่างนี้ เป็นต้น เราก็หยิบข้อธรรมะเหล่านั้นมาใช้ พระธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่วที่ต่ำ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง แล้วสอนให้ผู้อื่นให้รู้ตามด้วย พระธรรมนั้นย่อมรักษาเรา ถ้าเราปฏิบัติธรรม พระพุทธภาษิตจึงว่า **ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ ธรรมะนั่นแหละย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม** ผู้ใดประพฤติธรรม ธรรมะย่อมรักษาผู้นั้น คุ้มครองผู้นั้นให้อยู่รอดปลอดภัย แต่ถ้าเราไม่ประพฤติ เราก็ไม่พ้นไปจากความตกต่ำทางจิตใจ ธรรมะจะรักษาเรา ก็เมื่อเรารักษาธรรมะ เมื่อเราปฏิบัติธรรมะ เราจึงต้องเอาธรรมะมาเป็นหลักปฏิบัติ เป็นดวงประทีป **ธมฺโม ปทีโป วิย ธรรมะเป็นดวงประทีปส่องทางดำเนินชีวิต** มีประโยชน์อย่างนี้

ที่พึ่ง ๓ สิ่งของพุทธศาสนิกชน

ส่วนพระสงฆ์นั้น เป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า เป็นผู้รู้ธรรมะ แล้วก็สอนแก่คนอื่นต่อๆมา พระสงฆ์มีประโยชน์แก่ชีวิตของเรา ก็คือว่าบอกทางดีทางชั่วให้แก่เรา เป็นเสมือนหนึ่งพี่เลี้ยงของเรา เพราะฉะนั้นเราผู้เป็นพุทธบริษัท เราเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้นำชีวิตของเรา พระธรรมนั้นเป็นทางเดินของชีวิตของเรา พระสงฆ์เป็นเสมือนพี่เลี้ยงคอยเตือนสะกิดใจ ให้เราเกิดความสำนึกผิดชอบชั่วดี เราจึงถือสิ่ง ๓ อย่างนี้ว่า เป็นที่พึ่ง เอาพระพุทธเจ้าเป็นผู้นำ เอาพระธรรมเป็นทางเดิน เอาพระสงฆ์เป็นพี่เลี้ยงคอยเตือนจิตสะกิดใจของเรา และอีกประการหนึ่งในการเข้าถึงพระรัตนตรัยทั้ง ๓ อย่างนี้ ถ้าเรามีอย่างหนึ่งก็มีครบ ๓ อย่าง

ขาดอย่างหนึ่งก็ขาด ๓ อย่าง เพราะสิ่ง ๓ อย่างนี้เกี่ยวเนื่องกันหมด เหมือนไม้ ๓ อันที่เราพิงกันไว้ ถ้าว่าปลดออกอันหนึ่ง อีก ๒ อันก็ล้มไปด้วย จึงต้องอิงกัน จึงจะอยู่ด้วยกันได้

ตัวอย่างเช่นว่า เรามีพุทธะอยู่ในใจของเรา **พุทธะ**นั้นก็หมายความว่า **ความบริสุทธิ์ สงบ ความสะอาด ความสว่างทางใจ** ก็เท่ากับว่าเรามีธรรมะอยู่แล้วในตัวเรา แล้วก็มีสังฆะอยู่ในตัวเราด้วย มีพร้อม เพราะว่าเมื่อมีใครเราปฏิบัติธรรม ธรรมะก็คือคำสอน เรียกว่าพระธรรม การปฏิบัตินั้นก็คือพระสงฆ์ ซึ่งโดยเนื้อแท้คือการปฏิบัติ แล้วเมื่อผลอันใดเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ ก็เรียกว่าเป็นพุทธะ เช่น เราถือศีล การถือศีลนั้นก็เหมือนกับว่าพระสงฆ์อยู่ในตัวเรา เพราะเราปฏิบัติ ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติชอบจากทุกข์ คุณค่าของพระสงฆ์ที่เราสวดอยู่ เรามีการปฏิบัติก็เรียกว่ามีพระสงฆ์ ข้อที่นำมาปฏิบัติก็คือตัวพระธรรม ความสุขความสงบที่เกิดจากการปฏิบัติก็คือองค์พุทธะ เรามีพร้อม มีทั้งพุทธะ มีทั้งธรรมะ มีทั้งสังฆะ แต่ถ้าเราเลิกปฏิบัติ พระสงฆ์ไม่มี พระธรรมไม่มี พระพุทธก็ไม่มี คนที่ไม่มีสิ่งเหล่านี้ในใจ ใจตกต่ำได้ง่าย ฉะนั้นจึงมีคำกล่าวว่า บุคคลใดถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ผู้นั้นจะไม่ตกอบาย

คำว่า *อบาย* หมายถึง ที่ไม่สบาย อะไรๆ ที่ไม่สบายเขาเรียกว่าอบาย ทั้งนั้น ใจตกไปในอบาย ก็คือ ตกไปอยู่กับความชั่ว ตกไปอยู่กับความโกรธ กับความโลภ ความหลง ความพยาบาท คิดในเรื่องไม่ดีไม่งาม ก็เรียกว่า ใจตกอยู่ในอบาย ถ้าเรามีพระอยู่ในใจเราก็ไม่ตกไปสู่อบาย เราอยู่ในสภาพที่สบายอยู่ตลอดเวลา หลักการเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นขอให้เราได้เข้าใจความหมายของรัตนะทั้ง ๓ อย่างนี้ไว้ โดยนัยที่กล่าวมา

วันนี้พูดในแง่ประวัติอย่างสั้นๆ เท่านั้น แต่ถ้าไปอ่านหนังสือแล้วก็จะทำให้เพลิดเพลินมากกว่านี้ เวลาใดใจหดหู่ เหี่ยวแห้ง อ่านเรื่องพระพุทธเจ้า จะเกิดกำลังเข้มแข็งขึ้นมาทันที หลวงพ่อชอบอ่านมาก ตั้งแต่เมื่อสมัยเป็นสามเณร

อายุ ๑๘ ปี ได้อ่านพุทธประวัติ เมื่ออ่านแล้วเกิดใจรักพระพุทธเจ้า เมื่อรักพระพุทธเจ้าแล้ว ก็อยากจะทำงานให้พระพุทธเจ้าเลยบวชมาจนอายุ ๖๓ ปี เพราะมีความรักในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์มาก จึงอยู่ได้ ถ้าไปรักเรื่องอื่นก็อยู่ไม่ได้ เธอทั้งหลายจะไปเป็นครูเป็นอาจารย์ ก็ขอให้รักพระพุทธเจ้าให้มากๆ แล้วหน้าที่การงานจะดีขึ้น ชีวิตก็จะดีขึ้น

"ธรรมะจะศักดิ์สิทธิ์เมื่อเรานำมาปฏิบัติ ถ้าเราไม่นำมาปฏิบัติแล้ว ธรรมะจะมีความหมายอะไร มันต้องเอามาใช้แก้ไขปฏิบัติ ด้วยการปรึกษากับพระธรรม แล้วก็ทำให้มันถูกต้อง สิ่งทั้งหลายก็ดีขึ้น"

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

ปญฺญาชีวี ชีวิตมาหุ เสฏฺฐํ

“มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ปราชญ์กล่าวว่าประเสริฐสุด”

หลวงพ่อสอนธรรม

...เรื่อง...

๓ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

ตัวธรรมะเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เป็นสิ่งมีประโยชน์
แต่ถ้าเราไม่ปฏิบัติ สิ่งนั้นก็ไม่เกิดประโยชน์แก่เรา

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

- ๓ -

หลวงพ่อปัญญานันทะ แสดงธรรมแก่นักศึกษา
เมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๗

นักศึกษาทั้งหลาย

ในครั้งก่อน ได้กล่าวถึงเรื่องพระพุทธเจ้ามาถึงตอนที่ว่า เสด็จไปสู่เมืองพาราณสีเพื่อแสดงธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ฤาษีทั้งห้า ที่เคยได้ร่วมบำเพ็ญเพียรอย่างแก่กล้ามาด้วยกัน เห็นว่าท่านทั้งห้านั้น เป็นผู้มีรากฐานทางจิตใจพอสมควรที่จะรับธรรมะอันเป็นเรื่องลึกซึ้งนี้ได้ จึงได้เดินทางไปสู่สถานที่นั้น

เมื่อได้เดินทางไปถึง ปัญจวัคคีย์ทั้งห้ามองเห็นแต่ไกล ก็ซุบซิบกันว่าพระสิทธัตถะนี้ ครั้งหนึ่งเคยบำเพ็ญความเพียรอย่างแรงกล้ามาด้วยกัน แล้วก็เลิกจากการบำเพ็ญความเพียรแบบนั้นเสีย ดังนั้น การที่เดินทางมาหาพวกตนอีก ก็คงจะไม่ได้รับความสำเร็จอย่างใดเลย ปัญจวัคคีย์จึงตกลงกันว่า พวกเราปูอาสนะไว้เถอะ เผื่อท่านต้องการนั่งก็จะได้นั่ง แล้วเราอย่าไปรับข้าวของอะไรจากท่านครั้นพอพระพุทธเจ้าเสด็จไปถึง ด้วยอิริยาบถสงบ สง่า ปัญจวัคคีย์ทั้งห้าก็ลืมการนัดหมายกันไว้ องค์หนึ่งลุกขึ้นมารับบาตร องค์หนึ่งลุกขึ้นมารับจีวร องค์หนึ่งไปตักน้ำล้างเท้าให้ องค์หนึ่งไปปัดอาสนะ กุลีกุจอปฏิบัติทุกสิ่งทุกประการเหมือน

กับที่เคยทำมาก่อน แต่ใช้คำพูด ไม่แสดงความเคารพ คือใช้คำว่า **อาวุโส** อาวุโสในภาษาบาลี แปลว่า ท่านผู้มีอายุก็เหมือนกับคำพูดธรรมดาๆ เช่นเราพูดกับเพื่อนว่า เพื่อนเอ๊ย! อย่างนี้ใช้คำว่า อาวุโส ถ้าใช้คำที่เคารพก็ต้องพูดว่า **ภันเต** แปลว่า ท่านผู้เจริญ การที่ปัญจวัคคีย์ทั้งห้าเรียกว่าอาวุโสก็เหมือนกับไม่เคารพ พระองค์ได้ยินเช่นนั้นจึงตรัสว่า อย่าใช้คำเช่นนั้นกับเรา เพราะเราได้บรรลุอมฤตธรรมแล้ว ปัญจวัคคีย์ก็บอกว่าพวกเราไม่เชื่อ เพราะเมื่อครั้งก่อนท่านทำความเพียรอย่างแรงกล้ามาพร้อมกับพวกเรา ก็หาได้บรรลุแต่อย่างหนึ่งอย่างใดไม่ เมื่อท่านเลิกบำเพ็ญความเพียรแบบนั้นเสียแล้ว ท่านจะสำเร็จได้อย่างไร เราไม่ยอมฟัง พระองค์ก็ตรัสว่า คิดดูให้ดี แต่ก่อนมานั้นเราเคยพูดอย่างนี้บ้างหรือไม่ เราเคยพูดว่าได้บรรลุอมฤตธรรมบ้างหรือไม่ พวกปัญจวัคคีย์มองตากันพลางนึกว่าเป็นความจริง พระองค์ไม่เคยตรัสเช่นนี้มาก่อนเลย คงจะทรงได้รับความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่ง พวกเราควรลองฟังดู จึงตกลงยินยอมฟังพระธรรมเทศนา

ธรรมอันเป็นเหตุไม่ตาย

การที่พระองค์ทรงใช้คำว่า **อมฤตธรรม** หรือ **อมตธรรม** นี้ อมตธรรมเป็นภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตว่า อมฤตธรรม แปลว่า ธรรมอันเป็นเหตุไม่ตาย คำนี้มาจากเทพนิยายของพวกพราหมณ์ คือในสมัยหนึ่ง พวกเทวดาถูกพระฤาษีทุรวาสสาปให้เสื่อมฤทธิ์รบแพ้อสูรทุกครั้ง จึงได้ไปหาพระนารายณ์ ผู้เป็นเจ้าที่เกษียรสมุทร ทูลขอพระนารายณ์ช่วยให้มีฤทธิ์เรี่ยวแรงคืนมาดังเดิมและไม่ตาย พระนารายณ์จึงให้ไปเก็บใบยามากวนในเกษียรสมุทรให้ได้น้ำอมฤตมา พิธีกวนก็คือเอาภูเขามาลูกหนึ่งวางข้างล่าง เอาภูเขาอีกลูกหนึ่งวางซ้อนข้างบน เอานาคมา

พันภูเขาทั้งสองลูกเข้า แล้วก็ดึงแกว่งไปแกว่งมา ให้ภูเขาสองลูกบดกันเหมือนกับโม่แป้ง การกวนน้ำอมฤตในครั้งนั้นพวกอสูรเสียเปรียบเทวดา คืออสูรดึงหัวนาค เทวดาดึงหางนาค ดึงไปดึงมานาคก็พ่นพิษ พวกอสูรถูกพิษนาคไป ตามๆ กัน ส่วนเทวดาไม่เป็นไร เรื่องนี้แสดงว่า คนโง่มักเป็นเหยื่อของคนมีปัญญาตลอดมา นับแต่เริ่มสร้างโลกมาจนบัดนี้ ถ้าใครไม่โง่แล้วต้องตกเป็นเหยื่อเขาทั้งนั้น ในขณะที่ภูเขาบดกันนั้น ใบยาและสมุนไพรต่าง ๆ ก็ถูกบดละลายลงในน้ำ จนน้ำข้นเป็นตม ครั้นกวนไปๆ ผลที่สุดมีเทพเจ้าทูนถาดทองโผล่ขึ้นมา ในถาดทองมีหม้อใส่น้ำอมฤต พวกเทวดาแย่งดื่มหมด ทำให้ได้ฤทธิ์มีเรี่ยวแรงคืนมา พวกอสูรเหนื่อยเปล่า ไม่ได้อะไรเลย น้ำอมฤตนี้ถ้าดื่มแล้วไม่ตาย เท่ากับเป็นยาไม่ให้ตาย

จิตใจหลุดพ้นเสียจากความยึดมั่นถือมั่น

ในทางพระพุทธศาสนา **อมฤตธรรม** หมายถึง **ธรรมที่บรรลุแล้ว ทำคนไม่ให้ตาย** ที่เรียกว่าไม่ตายนั้นไม่ได้หมายความว่า ร่างกายไม่ตาย แต่หมายถึง **จิตใจหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องตัวตน** คือ ไม่มีตัวจะให้ตายนั่นเอง เมื่อไม่มีตัวจะให้ตาย ก็เรียกว่าไม่ตาย เมื่อมีตัวจะให้ตายก็ยังมีตายกันเรื่อยไป ครั้นได้บรรลุธรรมขั้นสูงนั้นแล้ว ไม่มีตัวจะให้ตายก็เลยไม่ตาย ก็ขอให้เราเข้าใจหลักธรรมนี้ไว้ก่อน ดังนั้น พระพุทธองค์จึงใช้คำว่า เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว ท่านทั้งหลายจงฟังเถิด ณ ที่ซึ่งพระพุทธเจ้าไปพบปัญจวัคคีย์ เขาสร้างเจดีย์ไว้เรียกว่า **เจาคันธีสถูป** เป็นเจดีย์ใหญ่มาก มีเนินดินอยู่ แต่ข้างบนสร้างเป็นป้อมรูปแปดเหลี่ยม ทั้งนี้ก็เพราะพระเจ้าแผ่นดินมุสลิมองค์หนึ่ง ในสมัยที่รบกันเคยหนีข้าศึกวิ่งไปอยู่บนยอดเจดีย์นั้นจึงพ้นภัย ภายหลังได้ขึ้นไปสร้างป้อมไว้บนยอดเจดีย์เพื่อเป็นที่ระลึก เดี๋ยวนี้ยังปรากฏอยู่ใกล้สารนาถ

เมื่อปัญจวัคคีย์ยอมตกลงที่จะฟังธรรมเทศนาแล้ว ก็พากันเดินจากสถานที่ตรงนั้นไปอีกราวสัก ๕๐๐ เมตร ก็ไปถึงบริเวณร่มรื่น มีต้นไม้ มีกวางเป็นหมู่อยู่ในบริเวณนั้น พระพุทธองค์ก็ประทับใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง แล้วแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ ธรรมะที่พระองค์แสดงเรียกว่า **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร** เรียกว่า **ปฐมเทศนา คือการเทศน์ครั้งแรกของพระพุทธเจ้า**

เบื้องต้นควรจะรู้เรื่องเกี่ยวกับพระสูตรนี้สักเล็กน้อย คือพระสูตรทั้งหมดมีคำขึ้นต้นว่า **เอวมฺเม สุตๆ** เป็นคำพูดของพระอานนท์ในเวลากระทำสังคายนาครั้งแรก เพราะพระอานนท์มีหน้าที่เล่าเกี่ยวกับพระสูตรต่างๆ และพระอุบาลีมีหน้าที่เล่าเกี่ยวกับพระวินัยต่างๆ ฉะนั้นพระอานนท์ท่านจึงใช้คำขึ้นต้นว่า **เอวมฺเม สุตๆ** แปลว่า ข้าพเจ้าได้ฟังมาอย่างนี้ แล้วฟังที่ไหนท่านก็บอกเอาไว้ด้วย ถ้าเราอ่านพระสูตรจะพบคำว่า **เอวมฺเม สุตๆ เอกๆ สมยๆ ภควา**แล้ว ก็ว่าต่อไป เช่นสมมติว่า **พาราณสิยๆ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเย** แปลว่าข้าพเจ้าได้ฟังมาอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ใกล้เมืองพาราณสี ชื่อว่า ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน สมัยนั้นพระองค์ได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่าดังนี้ แล้วก็เล่าเรื่องต่อไป พระสูตรทุกเรื่องต้องขึ้นต้นด้วยคำอย่างนี้ทั้งนั้น ให้เราจำไว้ว่า คำ **เอวมฺเม สุตๆ** นั้นเป็นคำพูดของพระอานนท์ ที่ได้จำมาจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า เอามาเล่าต่อ ๆ กันมา ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้ ก็มีคำขึ้นต้นดังกล่าวนี้เช่นเดียวกัน **พระสูตรนี้แสดงที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน** ป่าอันเป็นที่เลี้ยงกวางของพระเจ้าพาราณสี ใจความในพระสูตรนี้เป็นเรื่องที่น่าศึกษา เราจะได้รู้จักพระพุทธศาสนาชัดเจนแจ่มแจ้งก็อาศัยข้อความในพระสูตรนี้แหละ เราจะสังเกตเห็นว่า วิธีการของพระพุทธเจ้าเมื่อจะไปเทศน์สอนคน ไม่สอนเรื่องอะไรอื่นให้วุ่นวาย แต่ว่าสอนถึงธรรมะอันเป็นข้อปฏิบัติแก่เขาทันที เพื่อให้เขานำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ท่านไม่ไปพูดเรื่องโลกว่ามาจากไหน ใครสร้างหรืออะไรๆ ต่างๆ อันเป็นปัญหาที่เรียกว่า ผ่าเส้นผม ทำให้เกิดความชักช้าในการปฏิบัติ พระองค์มุ่งสอนข้อ

ปฏิบัติให้คนทั้งหลายเข้าใจอย่างจริงจัง เพราะฉะนั้น ในพระสูตรจึงได้เริ่มหลักคำสอน แต่ว่าเริ่มต้นพระองค์ตรัสว่า **เทวเมภิกขุเว อนฺตา ปพฺเพชิเตน น เสวิตพฺพา** เราไม่ต้องจำคำบาลี ข้อความนี้แปลว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทาง ๒ ทางอันบรรพชิตไม่ควรปฏิบัติ"

ข้อห้าม ๒ ทางสำหรับบรรพชิต

ทรงห้ามทางสองทางว่าเป็นทางที่นักบวชไม่ควรปฏิบัติ อันได้แก่

ทางที่หนึ่ง **กามสุขัลลิกานุโยค** แปลว่า **การประกอบตนให้มัวเมาในกาม** ไม่ใช่ทางที่บรรพชิตควรปฏิบัติ เพราะเป็นทางของชาวบ้าน เป็นทางต่ำ ไม่ใช่อารยะ คือ ไม่ใช่ทางที่จะนำคนให้พ้นไปจากความทุกข์ความเดือดร้อนอย่างแท้จริง การที่พระองค์ตรัสเรื่องนี้ก่อนก็เพื่อจะประกาศให้รู้ว่า ทางสองทางนั้นเป็นเรื่องไม่ควรปฏิบัติ และเหตุไรจึงตรัสถึงทางสองทาง ในตอนนี้ขอให้เราสังเกตจะเห็นว่า พระพุทธเจ้าเทศน์อย่างใช้ จิตวิทยา เพราะตามปรกติปัญจวัคคีย์ทั้งห้านี้ เป็นพวกไม่ชอบกามอยู่แล้ว หนีออกจากกามมาเป็นนักบวช พระองค์จึงเทศน์ให้เขาชื่นใจ คือบอกว่ากามสุขัลลิกานุโยคนั้นไม่ดี เป็นทางต่ำ เป็นทางของชาวบ้าน เป็นไปเพื่อไม่ใช่สิ่งที่เป็นประโยชน์ การตรัสเช่นนั้นเพื่อให้ปัญจวัคคีย์สบายใจ และก่อให้เกิดความสนใจว่า ห้ามข้อนี้แล้วต่อไปจะห้ามอะไรอีก ทำให้เกิดความสนใจต่อไปอีก เพราะว่าพูดถึงสิ่งที่ตนเคยละทิ้งมาแล้ว เมื่อทรงเห็นปัญจวัคคีย์มีความสนใจแล้ว พระองค์ก็เทศน์ต่อไป

ทางที่สอง **อัตตกิลมถานุโยค** แปลว่า **การประกอบตนให้ลำบาก** เช่น บำเพ็ญความเพียรแบบทุกกรกิริยา ทรมานตน อดอาหาร ไม่หลับไม่นอน ยืนไม่นั่ง นั่งไม่นอน อะไรอย่างนี้เป็นต้น ล้วนเป็นทุกข์ทั้งนั้น ไม่ใช่เป็นทาง

ของพระอริยะ ไม่เป็นประโยชน์ เมื่อทรงประกาศห้ามทั้งกามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมัตถานุโยค ปัญจวัคคีย์ก็เกิดความสนใจว่า ถ้าห้ามทั้งสองทางนี้แล้ว จะสอนให้ปฏิบัติอะไรต่อไป นี่เรียกว่าทรงใช้จิตวิทยา

มรรคมีองค์ ๘ ประการ คือทางสายกลาง

คราวนี้พระองค์ก็เทศน์ต่อไปอีกว่า ได้ทรงพบทางสายใหม่แล้ว อันเป็นทางเอกเป็นทางสายเดียว ไม่กระทบกระเทือนทางทั้งสอง ไม่ตึง และไม่หย่อน กามสุขัลลิกานุโยค...หย่อนไป อัตตกิลมถานุโยค...ตึงเกินไป พระองค์พบทางใหม่เป็น **มัชฌิมาปฏิปทา** เป็นทางสายกลาง ไม่หย่อนและไม่ตึง เป็นทางเอก เป็นทางเดียวที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงซึ่งความพ้นทุกข์ได้ พวกปัญจวัคคีย์ก็สนใจกันว่าทางสายกลางมีอะไรบ้าง

พระองค์ก็ตรัสว่า ทางสายกลางได้แก่

สัมมาทิฏฐิ	แปลว่า	**ความเห็นชอบ**
สัมมาสังกัปปะ	แปลว่า	**ความคิดชอบ**
สัมมาวาจา	แปลว่า	**พูดชอบ**
สัมมากัมมันตะ	แปลว่า	**การกระทำงานชอบ**
สัมมาอาชีวะ	แปลว่า	**การเลี้ยงชีวิตชอบ**
สัมมาวายามะ	แปลว่า	**ความเพียรพยายามชอบ**
สัมมาสติ	แปลว่า	**ความระลึกชอบ**
สัมมาสมาธิ	แปลว่า	**ตั้งใจมั่นชอบ**

รวมเป็น ๘ ประการ เรียกว่า เป็น**ทางมีองค์แปด เป็นทางสายกลาง เป็นทางเอก เป็นทางเดียวที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงซึ่งความพ้นทุกข์ได้**

ตึงหรือหย่อนเกินไปนั้นไม่ใช่ทางพ้นทุกข์

เหตุไรพระพุทธเจ้าจึงทรงห้ามกามสุขัลลิกานุโยคว่าเป็นทางต่ำ เป็นทางชาวบ้าน ไม่ใช่ทางแห่งพระอริยะ ไม่เป็นไปซึ่งทางพ้นทุกข์ ก็เพราะว่านักบวชในสมัยนั้น แม้จะไปบวชเป็นฤษีชีไพรอยู่ในป่าแล้ว ก็ยังไม่ละกาม ยังมีลูกมีเมีย เพราะฉะนั้น ในวรรณคดีของอินเดียมีหลายเรื่อง ที่กล่าวถึงพระฤษีมีครอบครัว บางทีลูกสาวพระฤษีก็สวยเสียด้วย สวยเสียจนเทวดามาติดใจ บางทีเทวดาก็ประพฤติผิดศีลข้อกามกับภริยาของพระฤษี เช่น พระอินทร์ เป็นต้น

โดยเหตุนี้พระองค์จึงตรัสว่า ทางเช่นนั้นไม่เหมาะกับนักบวช เพราะว่านักบวชเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์แล้ว **พรหมจรรย์** หมายถึง **รักษาจิตให้บริสุทธิ์ สะอาด สงบ ไม่ให้เกิดกิเลสขึ้นในใจ** กิเลสซึ่งเป็นเครื่องกีดขวางพรหมจรรย์ก็คือ ราคะ ความกำหนัดความยินดี เพลิดเพลินในอารมณ์นั้นๆ ก็คือเพลิดเพลินในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส และในสัมผัสนั่นเอง ถ้ายังเพลิดเพลินอยู่ในกามก็เหมือนไม้แช่อยู่ในน้ำยังสด แล้วก็แช่น้ำ บุคคลต้องการไฟ ไปเอาไม้สดแช่น้ำมาสีไฟ สีกันจนเหงื่อไหลไคลย้อยมันก็ไม่สามารถจะเกิดไฟได้ มันก็เหมือนกับคนที่บวชแล้ว แต่ยังหมกหมุ่นอยู่ในกามยังมีครอบครัว จะปฏิบัติตนให้พ้นจากความทุกข์ได้อย่างไร เรื่องนี้มีอยู่ในอินเดียยุคพระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้ตรัสว่า นั้นมันไม่ใช่ทาง ไม่เป็นไปเพื่อพ้นทุกข์พ้นร้อน นี่เป็นข้อห้ามทางหนึ่ง

อัตตกิลมถานุโยคก็เหมือนกัน ในประเทศอินเดียขณะนั้นกำลังปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย พระองค์เองก็เคยไปทดลองปฏิบัติอยู่เหมือนกัน การไปทดสอบมาแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ไม่เสียหลาย คือการที่จะไปคัดค้านในเรื่องนั้น ๆ ถ้าเขาถามว่า เคยลองมาแล้วหรือยัง จึงมาคัดค้านเขา พระองค์ก็ตอบได้ทันทีว่า ได้เคยลองมาแล้ว เคยทำมาหนักกว่าพวกท่านทำเสียอีก ได้ทำเสียจนกระทั่งร่างกายเหลือแต่หนังหุ้มกระดูก ไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย จึงได้เลิกจากทางนั้นเสีย

การที่ได้ปฏิบัติทดสอบเป็นผลดีเช่นนี้ เพราะพูดดีได้อย่างเต็มปากว่าได้ทดลองแล้ว ไม่ได้ประโยชน์ ปัญจวัคคีย์ก็ชอบในเรื่องบำเพ็ญทุกกรกิริยา และก็เห็นว่าสิ่งนั้นไม่ได้ผล พระองค์จึงตรัสถึงทาง ๒ ทางนี้ ว่า เป็นทางไม่ควรเดิน เป็นทุกข์ ไม่ใช่อริยะ ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน ไม่เป็นไปเพื่อรู้จริง ขอให้เลิกเสียทั้งสองทาง

ความหมายของมรรคมีองค์ ๘

ครั้นเมื่อปิดทางทั้งสองนี้แล้ว ก็ต้องเปิดทางใหม่ให้เขาเดิน ทางเส้นใหม่นั้นก็คือ**มรรคมีองค์ ๘ คือทางสายกลาง**นั่นเอง *ขอให้เข้าใจว่ามรรคมีองค์ ๘ หรือ ทางสายกลางนั้น หมายความว่า ทางเส้นเดียว ไม่ใช่ทาง ๘ เส้น ไม่ใช่ทาง ๘ สาย ๘ แพ่ง แต่เป็นทางเดียว ทางเดียวนั้นมีเครื่องประกอบ ๘ อย่าง* เราใช้คำว่า มีองค์ ๘ มีองค์ ๘ หมายความว่า ประกอบด้วยเครื่องประกอบ ๘ อย่าง เป็นทางเส้นเดียว เหมือนกับเชือก ๓ เส้น เชือก ๓ เกลียว เรียกว่าเชือกมีองค์ ๓ เชือก ๕ เกลียว ก็เรียกว่าเชือกมีองค์ ๕ คือ ๕ เส้นมารวมเป็นเส้นเดียว เชือกเส้นใหญ่ๆ ประกอบด้วยเส้นเล็กๆ หลายเส้น เอามาควบกันเข้าเป็นเส้นเดียว หรือสายไมโครโฟน ถ้าเราปอกดูจะเห็นว่าข้างในมีหลายเส้น สมมติว่ามี ๕ เส้น เราก็เรียกว่า สายไมโครโฟนนี้ประกอบด้วยองค์ ๕ ของลวดทองเหลือง เอามารวมกันเข้าเป็นเส้นเดียว ไม่ใช่หลายเส้น ฉันใด ทางมีองค์ ๘ ก็ให้เข้าใจตามนี้ ฉันนั้น รวมเป็น ๘ อย่าง นี้เป็นอันเดียวกัน เป็นทางเดียว เป็นทางตรงดิ่งไปสู่ความพ้นทุกข์พ้นร้อน **มีสัมมาทิฏฐิ** คือความเห็นชอบเป็นตัวนำ แล้วก็มี**สัมมาสมาธิ** เป็นตัวสุดท้าย ทั้ง ๘ องค์นี้จะต้องกลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงจะมีกำลังส่งจิตของผู้ปฏิบัติให้ถึง

ความพ้นทุกข์ได้ ถ้าปฏิบัติเฉพาะองค์ยังไม่เรียกว่าเป็นมรรค เขาเรียกว่าเป็นการปฏิบัติส่วนปลีกย่อย ก็ให้ประโยชน์เหมือนกัน แต่ให้ประโยชน์ในขั้นต่ำๆ ถ้าเอามารวมตัวกันเข้าพร้อมเพรียงทั้งแปดแล้ว จะเกิดพลังงานใหญ่ที่จะผลักดันบุคคลนั้นให้ไหลเลื่อนไปสู่ปรินิพพาน คือความพ้นทุกข์พ้นร้อน ดังนั้นทางประกอบด้วยองค์ ๘ จึงเป็นทางเอกในพระพุทธศาสนาเป็นทางสำคัญ เรียกง่ายๆ ว่า **ทางสายกลาง** เพราะไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป เป็นทางพอดีๆ ที่จะนำบุคคลให้ไปสู่ความพ้นทุกข์ได้

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเรื่องนี้แล้ว ได้ตรัสต่อไปถึงสิ่งที่พระองค์ได้ตรัสรู้อย่างแท้จริง ว่าได้แก่ **อริยสัจสี่** ถ้าใครเขาถามเราว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร เราก็ตอบได้อย่างถูกต้องว่า ตรัสรู้อริยสัจสี่ คือความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ

อริยะ แปลว่า **ประเสริฐ** **สัจจะ** แปลว่า **ความจริง**

อริยสัจสี่ ก็คือความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ปรากฏอยู่ในธรรมจักรนี้ เพราะฉะนั้นธรรมจักรนี้จึงเป็นการประกาศเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนาให้เขาเข้าใจ ถ้าเราจะศึกษาถึงพระพุทธศาสนา เราต้องศึกษาจากพระสูตรนี้ก่อนเป็นเบื้องต้น เพราะเป็นพระสูตรที่ประกาศสิ่งที่พระองค์ตรัสรู้ในลัทธิมหายาน ซึ่งเป็นนิกายหนึ่งของพุทธศาสนา บางพวกถือพระสูตรหนึ่งเป็นหลักสำคัญ บางพวกถืออีกพระสูตรหนึ่งเป็นหลักสำคัญ เช่นบางนิกายก็ถือลังกาวาตารสูตรเป็นหลักสำคัญ บางนิกายก็ถือสุขาวดีมหายานสูตรเป็นสูตรที่สำคัญ เมื่อหลวงพ่อเดินทางไปต่างประเทศ ได้พบฝรั่งที่อ่านพระสูตรฝ่ายมหายาน ฝรั่งเขาอ่านจากพระสูตรเหล่านั้น ครั้นพบพระฝ่ายเถรวาท เขาก็ตั้งปัญหาว่า ท่านเป็นภิกษุฝ่ายเถรวาท ท่านถือเอาพระสูตรใดเป็นหลักสำคัญของท่าน ความจริงเราไม่ได้ถืออย่างเขาหรอก แต่เมื่อเขาถามอย่างนั้นก็ไม่ขัดข้อง ตอบว่าถือเอาพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี่แหละเป็นเรื่องสำคัญ The first sermon of Lord Buddha นี่แหละ เมื่อเขาถามต่อไปว่า ทำไมจึงสำคัญ ก็ตอบว่า พระสูตรนี้ประกาศเรื่องที่พระองค์ตรัสรู้

ก็เท่ากับประกาศสิ่งที่เป็นเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนาให้เราเข้าใจ เราจึงถือว่าเป็นหลักใหญ่ เป็นหลักสำคัญ สูตรนี้เป็นธรรมะล้วนๆ เป็นสัจจะล้วนๆ ไม่มีอะไรเจือปนแม้แต่น้อย จึงเป็นพระสูตรที่บริสุทธิ์ สะอาด อันเราควรจะศึกษาให้รู้ในเรื่องนี้ไว้ด้วย **อิทำ โข ปน ภิกฺขเว ทุกฺขอริยสจฺจำ** ว่า ดูก่อนภิกขุทั้งหลาย นี้คือทุกขอริยสัจ ความทุกข์นี้เป็นสัจจะ เป็นความจริง แล้วพระองค์ก็ตรัสว่า **ชาติปิ ทุกฺขา** ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์ ความโศก ความร่ำไร ความโทมนัส ความเหี่ยวแห้งใจเป็นทุกข์ ความอยู่ร่วมกับสิ่งไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ การพลัดพรากจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์ ต้องการสิ่งใดแล้วไม่ได้สมใจก็เป็นทุกข์ ว่าโดยย่นย่อการเข้าไปยึดถือขันธ์ ๕ เรื่องตัวตนนี่แหละเป็นทุกข์ พระองค์ยึดถืออย่างนี้

พระพุทธองค์มองโลกในแง่ของความจริง

เรามาพิจารณาสักเล็กน้อยว่า ชาวตะวันตกที่เขาได้มาอ่านพระพุทธศาสนาพอเขาเห็นคำสอนว่า นี่คือความทุกข์ แล้วก็ชาติ ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์ คนที่ไม่เลื่อมใสเขาก็หาว่า พุทธศาสนานี้มองโลกในแง่ร้าย เห็นอะไรๆ เป็นทุกข์ไปเสียทั้งหมด การที่ฝรั่งเขาพูดเช่นนี้เป็นเพราะไม่เข้าใจ จึงได้กล่าวว่าพระพุทธศาสนามองโลกในแง่ร้าย แต่โดยเนื้อแท้แล้วพระพุทธเจ้าไม่ได้มองโลกในแง่ร้าย แล้วไม่ได้มองโลกในแง่ดีด้วย ทั้งร้ายทั้งดี พระองค์ไม่ได้มองทั้งสองแง่ แต่พระองค์มองโลกในแง่อะไร ขอให้จำไว้เผื่อมีผู้มาถาม **พระพุทธองค์มองโลกในแง่ของความจริง ในแง่ของสัจจะ** ไม่ได้มองในแง่ดีหรือแง่ร้าย ถ้ามองในแง่ดี เราก็หลงโลก เพลินอยู่ในโลก ถ้าเรามองในแง่ร้าย เราก็เกลียดโลกมากเกินไป เห็นเป็นโลกที่น่าเบื่อ แล้วก็ไปผูกคอตาย

กันเสีย แต่คำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้มองใน ๒ แง่นั้น แต่มองว่าความจริงเป็นอย่างไร เนื้อแท้ของโลกเป็นอย่างไร พระองค์ตรัสว่า ความจริงเป็นทุกข์ ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นตั้งอยู่ ทุกข์เท่านั้นดับไป นอกจากทุกข์หามีอะไรเกิด หามีอะไรดับไม่ หลักเป็นอย่างนั้น ในด้านวิทยาศาสตร์เขาสอนว่า มีความร้อน อุณหภูมิเป็นความร้อนเป็นความจริงในด้านวิทยาศาสตร์ ความร้อนนี้คือความจริง ความหนาวไม่ใช่ความจริง ความจริงคือความร้อน ในโลกนี้มีแต่ความร้อน ไม่ว่าร้อนมากหรือร้อนน้อยพูดได้แค่นั้น เวลานี้เราพูดได้ว่าร้อนน้อย ยิ่งเช้าๆ ก็ยิ่งร้อนน้อย กลางคืนก็ยิ่งร้อนน้อยขึ้นหน่อย ถ้าไปที่เชียงราย อำเภอเชียงของ ความร้อนยิ่งน้อยลงไปอีก แม้ปรอทลดลงถึงใต้ศูนย์ก็ยังมีอุณหภูมิ แต่อุณหภูมิจะน้อยลงๆ ความหนาวไม่ใช่เนื้อแท้ ความเย็นก็ไม่ใช่เนื้อแท้ แต่ว่าร้อนมากหรือร้อนน้อย ที่เราเรียกว่าอุณหภูมินั่นเอง เป็นความจริงในแง่นั้น ฉันใด หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในแง่ความทุกข์นี่ ก็เป็นเหมือนกัน พระองค์บอกว่ามีแต่ความทุกข์

ส่วนสุขนั้นคืออะไรเล่า สุขนั้นก็คือทุกข์ที่ลดลงไป ถ้าเราพูดตามภาษาคำนวณว่าทุกข์ ๑๐๐ ถ้าลดลงมา ๕ ส่วน ที่ลดลงมา ๕ นี่แหละคือของเราถ้าลดลงไป ๑๐ เราก็ได้สุข ๑๐ สมมติชื่อว่าเป็นความสุข โดยความจริงแล้วความสุขนั้นก็คือทุกข์ลดลงนั่นเอง แต่ทุกข์ยังอยู่อีกตั้ง ๙๕, ๙๐ แม้ลดลงไป ๕๐ ทุกข์ก็ยังอยู่ตั้ง ๕๐ แต่นับว่าเบาลงไปหน่อย คือเรียกว่าลดลงไปเท่านั้นเอง การที่ตรัสเช่นนี้เรียกว่า พระพุทธเจ้าตรัสในสิ่งที่เป็นสัจจะ เป็นธรรมะ ให้เรารู้ความจริงว่าโลกนี้มีความทุกข์ ส่วนที่เรียกว่าสุขนั้น ไม่ใช่สัจจะ ไม่ใช่ความจริง แต่เป็นการพูดตามภาษาชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจ ถ้าเราไปพูดว่า วันนี้ทุกข์ลดลงไป ๕ แล้ว ก็ฟังกันไม่รู้เรื่อง จึงบอกว่าเป็นสุข วันนี้สบายดี การที่สบายดีก็คือว่าทุกข์ลดลงไปหน่อย การที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า โลกนี้มีความทุกข์ พูดในแง่ความจริง พระพุทธเจ้ามองโลกในแง่ความจริง มีพุทธภาษิตบทหนึ่งว่า

เธอทั้งหลาย จงมองทุกสิ่งทุกอย่างตามที่เป็นจริง ถ้ากล่าวเป็นภาษาบาลีว่า **ยถาภูตญาณทัสสนะ** หมายความว่า **มองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง** การที่คนเราวุ่นวายก็เพราะเราไม่ได้มองอะไรๆ ตามที่เป็นจริง เรามองเห็นสิ่งที่เป็นมายา เห็นสิ่งที่เขาคลุมเขาแต่งไว้ แต่ไม่มองลงไปให้เห็นเนื้อแท้ของสิ่งนั้นว่าเป็นอะไร เมื่อเรามองไม่เห็นเนื้อแท้ เราก็ไปคิดในสิ่งที่เป็นมายา หลอกลวง ก็วุ่นวายไปด้วยประการต่างๆ เมื่อใด เรามองอะไรในสภาพที่เป็นจริง เราก็เห็นความจริง และเมื่อเราเห็นความจริง เราก็จะไม่ยึดถือไม่หลงผิดต่อไป อันนี้เป็นหลักสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ใช้ได้ทุกแง่ไม่ว่าในแง่การเมืองหรือในแง่เศรษฐกิจ อะไรก็ตาม ถ้าเรามองในแง่ของความจริงในสิ่งนั้นๆ แล้ว จะไม่ทำให้เราวุ่นวายในทางจิตใจ จะทำให้เราเข้าใจสิ่งนี้ตามสภาพที่เป็นอยู่จริงๆ จึงใคร่ขอฝากทัศนะข้อนี้ไว้แก่พวกเธอทั้งหลายว่า **เราจะมองโลกต้องมองให้เห็นตามสภาพที่เป็นจริง มองคนก็มองให้เห็นสภาพที่เป็นจริง** เมื่อมีเหตุการณ์อันใดเกิดขึ้น เราต้องมองให้ซึ้งให้เห็นภาพที่เป็นจริง **การมองอะไรๆ ตามสภาพที่เป็นจริงนั้นเป็นการมองด้วยปัญญา** เป็นการมองตามแบบที่พระพุทธเจ้าท่านสอนให้เรามอง และเราจะเข้าใจสิ่งนั้นมากขึ้น ขอให้เข้าใจในเรื่องความทุกข์ตามนี้

ความยึดมั่นถือมั่นในเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นทุกข์

ลองมาพิจารณาต่อไปอีกสักหน่อยว่า **ชาติปิ ทุกฺขา** ความเกิดเป็นทุกข์ หมายความว่าอย่างไร เกิดเป็นทุกข์นั้นเกิดอย่างไร ถ้าเราไปฟังพระเทศน์ ๒ ธรรมาสน์ พระท่านก็จะถามว่า ขอถามพระคุณเจ้าสักหน่อย พระคุณเจ้าอีกรูปหนึ่งก็ว่า นิมนต์ถามได้ องค์แรกก็ตอบว่า **ชาติปิ ทุกฺขา เป็นอย่างไร ความเกิดเป็นทุกข์เป็นอย่างไร** อีกอย่างหนึ่งก็ตอบว่า ตอบตามหนังสือคือ

ตอบว่า เมื่อเป็นเด็กน้อยนั่งอยู่ในครรภ์ นั่งคุดคู้เหมือนลิงนั่งอยู่ในโพรงไม้ นั่งทับอาหารเก่าของมารดามีอะไรแปดเปื้อน นี่เรียกว่าตอบตามหนังสือ ตามในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งท่านก็อธิบายไม่ชัดตามหลักสรีรศาสตร์ ความจริงเด็กไม่ได้อยู่ในกระเพาะอาหารของแม่ แต่อยู่ในมดลูก แล้วจะไปนั่งทับอาหารอยู่ได้อย่างไร ท่านเขียนตามคัมภีร์แพทย์แผนโบราณว่า เด็กอยู่ในท้อง ในท้องนั้นก็เป็นที่บรรจุอาหาร ไปให้เด็กนั่งทับอยู่เสียด้วย ของเก่าลงไปมิรดหัวแย่หรือ การนั่งแบบนั้นก็เป็นทุกข์เหมือนกัน นั่งคุดคู้เหมือนกับลิงนั่งอยู่ในโพรงไม้ อย่างนี้เรียกว่าตอบตามหนังสือที่ท่านเขียนไว้อย่างนั้น แต่ในสมัยนี้ตอบตามนั้นไม่ได้ ถ้าตอบอย่างนั้นหมอก็คงนึกว่า แย่จริง พระคุณเจ้าไม่อ่านสรีรวิทยาเสียเลย ท่านตอบไม่เข้าเรื่องเลย **ชาติปิ ทุกฺขา** นี้ เขาหมายความว่าอย่างไร ในทางธรรมะนั้นหมายความว่า ความเกิดขึ้นแห่งความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องอะไรๆ ก็ตาม เป็นความทุกข์ ขณะใดใจเราเกิดความคิดยึดมั่นถือมั่นอะไร มันก็เป็นทุกข์ เราลองมาสมมติดูว่า เรานั่งอยู่ที่นี่ แล้วใจเราคิดถึงใครคนหนึ่งที่เรายึดว่าเป็นของเรา แล้วก็เกิดความกังวลเป็นห่วงขึ้นมาว่า หน้านี้ถ้าจะหนาวแย่ ซื้อเสื้อหนาวไปฝากสักตัวหนึ่งคงจะดี การคิดเช่นนี้ก็เรียกว่าความเกิดเป็นทุกข์แล้ว ความเกิดแห่งความคิดยึดถือในสิ่งนั้นว่าเป็นตัวเราเป็นของเรา เรียกว่า **ชาติปิ ทุกฺขา** คือความเกิดเป็นทุกข์ นี่เรียกว่าตอบตามเนื้อแท้ของธรรมะว่า **ชาติปิ ทุกฺขา** ซึ่งหมายความว่า **ความเกิดแห่งความคิดที่ไปยึดมั่นถือมั่นเป็นทุกข์** ยึดมั่นในชาติก็เป็นทุกข์ ยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็เป็นทุกข์ เช่น เราไปเล่นกีฬา แล้วเรายึดมั่นในโรงเรียน ยึดมั่นในสีของเรา เราก็เป็นทุกข์ เป็นห่วงเดี๋ยวจะเล่นแพ้ แล้วก็เชียร์กันจนคอแห้งเพื่อให้เพื่อนเล่นให้ชนะ ถ้าแพ้เราก็เสียใจ ไม่สบายใจ ความไม่สบายใจนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากความคิดที่ยึดมั่นว่า โรงเรียนของเรานั่นเอง นักฟุตบอลสีนั้นพวกเรา นั้นเป็นเหล่ากอของเรา มันเป็นทุกข์อย่างนี้ ข้อนี้เอาไปคิดเห็นง่ายๆ ว่า เป็นทุกข์เพราะความยึดถือไม่ว่าเรื่องอะไรๆ ก็ย่อมจะเรียกว่า

ชาติปิ ทุกฺขา ทั้งนั้น เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในใจ ส่วนการเกิดจากท้องมารดาแล้วก็แก่ชราเข้าโลงไปนั้น มันเป็นเรื่องของทางร่างกายเท่านั้นเอง ส่วนเนื้อแท้ของความทุกข์นั้นอยู่ที่ใจของเรา ถ้าใจเราคิดในเรื่องยึดถืออะไรๆ ก็ตาม ก็เป็น **ชาติปิ ทุกฺขา** เรียกว่า ความเกิดเป็นทุกข์ ให้เข้าใจในแง่นี้

ชราปิ ทุกฺขา นั้นเราเห็นง่าย เราไม่อยากแก่ หัวหงอกสักเส้นหนึ่งกลุ้มใจแล้ว ผิวหนังเหี่ยวก็กลุ้มใจ ฟันโยกหลุดไปซี่หนึ่ง ยิ้มทีไรก็เป็นทุกข์ทุกที ไม่ค่อยเรียบร้อย นี่เรียกว่า ความแก่เป็นทุกข์ เพราะร่างกายเรามันเกิดความเสื่อมโทรมไป ไม่แข็งแรง ปวดเข่า ปวดขา ปวดเอว ปวดหลัง นั่งก็ไม่สบาย นอนก็ไม่สบาย เป็นทุกข์ เรียกว่า ความแก่เป็นทุกข์ เพราะว่าเรายังไม่อยากแก่ ถ้าเรายอมแก่มันก็ไม่ทุกข์อะไร ถ้ารู้ว่าผมหงอก ก็ว่าธรรมดาก็หงอกอย่างนี้ละ ผมจะหงอกก็หงอกไป ไม่ทุกข์อะไร แต่มนุษย์เรานั้นมีปรกติไม่ยอม ชอบฝ่าฝืนธรรมชาติ ธรรมชาติจะเป็นอย่างนั้น ขอฝืนเอาไว้ หาเรื่องให้กลุ้มใจ จึงได้เกิดชราเป็นทุกข์ขึ้นมา

มรณมฺปิ ทุกฺขํ ความตายเป็นทุกข์ ที่จริงตายแล้วไม่ทุกข์อะไร แต่ทุกข์ก่อนจะตาย ตอนก่อนหมดลม หายใจไม่ค่อยจะออกก็เป็นทุกข์

พฺยาธิปิ ทุกฺขา ความเจ็บเป็นทุกข์ เพราะทุกข์ว่าเราจะตาย พอคิดถึงความตายก็เป็นทุกข์แล้ว เพราะเราไม่อยากตาย อยากจะอยู่ต่อไป อยากจะอยู่นานๆ อยากจะดูโลกนี้ว่าจะไปถึงไหน ความไม่อยากตายเป็นทุกข์ แต่ถ้าเรายอมมันเสีย ตายก็ตาย เกิดมาแล้วมันก็ตายทั้งนั้น ตายเมื่อใดก็ได้ ถ้าเรายอมมันเสีย มันก็ไม่ทุกข์อะไร แต่ว่ามันเป็นเพราะเราไม่ยอม เราก็ต้องเป็นทุกข์เพราะความตาย

ไม่ยึดมั่นถือมั่นในอุปาทาน

โสกปริเทวะ ความเศร้าโศก ความร่ำไร ความทุกข์ทางกาย ความทุกข์ทางใจ ทุกข์กับโทมนัสในภาษาธรรมะเป็นของคู่กัน ทุกข์แรกหมายถึงความทุกข์ทางกาย

ส่วน **โทมนัส** หมายถึง ความทุกข์ทางใจ ในทำนองเดียวกัน สุขกับโสมนัสก็เป็นของคู่กัน สุขหมายถึงสุขทางกาย ความสบายกาย ไม่เจ็บไม่ป่วย **โสมนัส** หมายถึง ความสุขทางใจ มีใจสบาย

อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข การอยู่ร่วมกับสิ่งไม่ชอบใจเป็นทุกข์ ข้อนี้เห็นได้ชัด ถ้าเธอไปนั่งใกล้คนใดคนหนึ่งที่เธอไม่ชอบ แต่ว่าจำเป็นต้องนั่ง ก็จะนั่งด้วยความไม่สบายใจ เรียกว่า การอยู่ร่วมกับคนที่ไม่ชอบเป็นทุกข์ อยู่ในที่อากาศไม่ชอบก็เป็นทุกข์ ได้อาหารที่เราไม่ชอบกินก็เป็นทุกข์ สิ่งที่ไม่ชอบนี่มันทำให้คนเป็นทุกข์ เราเรียกว่า ***อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข***

ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข พลัดพรากจากสิ่งที่รักที่ชอบใจเป็นทุกข์ ข้อนี้เห็นชัดที่สุด พลัดพรากจากสิ่งที่รักชอบใจเป็นทุกข์ ไม่ว่าใครถ้าต้องการสิ่งใดอยากได้อะไรแล้วไม่สมหวัง หรือไม่ได้ดังใจ ก็เป็นทุกข์ทั้งนั้น

โดยสรุปรวมยอดความทุกข์ทั้งหมด ก็คือ ไม่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่นในอุปาทาน ขันธ์ ขันธ์ แปลว่า กอง **ร่างกายคนเราแบ่งเป็น ๕ กอง** ได้แก่

๑. รูป *๒. เวทนา*

๓. สัญญา *๔. สังขาร* *๕. วิญญาณ*

รวมเรียกว่า ขันธ์ ๕ หรือเบญจขันธ์ รูปขันธ์ กองรูป เวทนาขันธ์ กองเวทนา สัญญาขันธ์ กองสัญญา สังขารขันธ์ กองสังขาร และวิญญาณขันธ์ กองวิญญาณ ทั้ง ๕ กองนี้ ถ้าเราไปยึดถือว่าเป็นรูปของฉัน เวทนาของฉัน สัญญาของฉัน สังขารของฉัน และวิญญาณของฉัน ก็เป็นทุกข์ทั้งนั้น

เพราะว่าการเข้าไปยึดถือเป็นทุกข์ ความเกิดเป็นทุกข์ ความแก่เป็นทุกข์ ความตายเป็นทุกข์ ความเศร้าโศก ความร่ำไรรำพัน ที่ว่ามาทั้งหมดมารวมอยู่ตรงนี้ คือรวมอยู่ตรงที่เราไปยึดมั่นว่า รูปเป็นของฉัน เวทนาเป็นของฉัน สัญญาเป็นของฉัน วิญญาณเป็นของฉัน เราก็เป็นทุกข์ ทุกข์เพราะความยึดถือ แต่ถ้าเราไม่ยึดถือก็ไม่มีความทุกข์หรือความเดือดร้อนเลย หลักการมีดังที่กล่าวมาย่อๆ นี้ ส่วนเรื่องขันธ์ ๕ เป็นอย่างไรนั้นจะได้อธิบายภายหลัง

ทุกข์เป็นผล...ตัณหาเป็นเหตุ

ทุกข์ เป็นอริยสัจข้อแรก เป็นความจริงที่พระพุทธเจ้าตรัส คือตรัสผลให้เห็นก่อน ตัวทุกข์เป็นตัวผล เมื่อตรัสผลแล้วพระองค์จะต้องตรัสเหตุต่อไป เพราะการสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าต้องแสดงทั้งเหตุทั้งผล แต่ทรงยกผลขึ้นมาก่อน แล้วจึงทรงชี้เหตุภายหลังว่า เหตุแห่งความทุกข์นั้นได้แก่อะไร พระองค์ตรัสว่า **อิทำ โข ปน ภิกฺขเว ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจำ** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทุกข์ สมุทัย เป็นอริยสัจ คือเหตุให้เกิดทุกข์ ก็เป็นความจริง เหตุให้เกิดทุกข์นั้นได้แก่อะไร ได้แก่ **ตัณหา** คือความอยาก ความอยากมีอาการอย่างไร อยากเกิดอีกก็เรียกว่าเป็นตัณหา เป็นไปด้วยความกำหนัดยินดี เพลิดเพลินนักในเรื่องนั้นๆ ทั้ง ๓ เรื่อง เป็นไปเพื่อการเกิดอีก ยินดีเพลิดเพลินอยู่ในสิ่งนั้น พอใจอยู่ในสิ่งนั้นอย่างยิ่ง อาการ ๓ อย่างนี้เรียกว่าเป็นตัณหา ตัณหา แปลว่าความอยาก คือความอยากที่เกินปรกติธรรมชาติของมนุษย์ ส่วนที่เราอยากข้าวอยากน้ำนั้น ไม่ใช่ตัณหา แต่ถ้าเราอยากจะกินแกงนั้นแกงนี้ เติมนั่นเติมนี่ละก็ล้นไป เกินธรรมชาติต้องการก็เป็นตัณหา อยากดื่มน้ำไม่เป็นตัณหา แต่ว่าอยากจะดื่มน้ำนั่นน้ำนี่ขึ้นมานั่นเป็นตัณหา การอยากข้าวอยากน้ำเป็นของธรรมดา

ตัวตัณหาเป็นตัวเหตุให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา เพราะถ้าเมื่อมีตัณหาแล้วก็เกิดทุกข์ ตัณหานั้นมี ๓ ประเภท เรียกว่า

กามตัณหา	ความอยากจะมี
ภวตัณหา	ความอยากจะเป็น
วิภวตัณหา	ความอยากไม่มีอยากไม่เป็น

ทุกข์ที่เกิดจากตัณหา ๓ ประเภท

การมีความอยากทั้ง ๓ นี้เป็นทุกข์อย่างไร

อยากมีเป็นทุกข์ไหม? ลองคิดถึงตัวเราเอง เวลาเราอยากจะมีอะไรเป็นทุกข์ไหม ตราบใดที่ยังไม่มี ยังไม่ได้มาก็เป็นทุกข์อยู่เรื่อยไป ฉะนั้นความอยากมีเป็นทุกข์ อยากจะไปเป็นทุกข์ไหม อยากจะไปนั่นไปนี่ ถ้าไม่ได้ไปก็เป็นทุกข์ ไปยืนรอรถแล้วรถไม่มาเป็นทุกข์ไหม ยืนกระวนกระวาย ช้าจริงรถวันนี้ ยิ่งเรานัดเพื่อนให้มาคอยเราที่ใดที่หนึ่ง เช่นว่าเราจะไปที่โน่น...อยุธยา แล้วก็นัดเพื่อนที่สนิทกันเหลือเกินให้เขามายืนยิ้มรับที่สถานี วันนั้นรถวิ่งช้า บอก แหม! มันวิ่งช้าเหลือเกินรถนี่ มันใช้น้ำมันตราเต่าหรือไงก็ไม่รู้ เรารู้สึกวิ่งช้า ความอยากที่จะไปไวๆ ทำให้เห็นว่ารถวิ่งช้า *เวลานี้แปลกนะ ถ้าเราไปเร็วเวลามันช้า ถ้าเราเฉยๆ เวลามันเร็ว* เหมือนกับหลวงพ่อมาพูดนี่ พูดไปตามเรื่อง ไม่ได้ไปเร่งเวลาอะไร แผล็บเดียวจะ ๓ โมงเข้าไปแล้วเวลามันไว แต่ถ้าเราไปนั่งดูนาฬิกาอยู่ แหม! เมื่อไรมันจะ ๓ โมง โอ๊ย! มันยิ่งช้าใหญ่ เวลานี้ถ้าเร่งแล้วช้า ความอยากของเราทำให้เวลาช้า แล้วขณะที่เราอยากก็เป็นทุกข์ ทุกข์เพราะอยากมี

มาถึงเรื่อง **ความอยากเป็น** เช่น อยากเป็นผู้แทนราษฎรก็เป็นตัวทุกข์ ต้องคิดโครงการอยากจะเป็น ถ้าได้เป็นสมใจ ก็สบายใจขึ้นมานิดหนึ่ง แต่แล้วก็

คิดทุกข์ต่อไปอีก ทุกข์ถึงหนี้สินเก่าๆ ที่พอกพูนไว้ สัญญากับประชาชนไว้ในเรื่องอะไร ยังไม่ได้ทำตามสัญญาเป็นทุกข์อีก แล้วยังเป็นทุกข์ต่อไปอีกว่า สมัยหน้าตนจะได้รับเลือกอีกหรือไม่ ความอยากจะเป็นจึงเป็นทุกข์อย่างนี้

ความอยากไม่มี อยากไม่เป็น ในสิ่งที่เราไม่ชอบใจ ก็เป็นทุกข์ เช่น เขาให้ทำอะไรที่เราไม่ชอบ เราก็เป็นทุกข์ เขาให้เป็นอะไรที่ไม่ชอบก็เป็นทุกข์ คนที่ไปฆ่าตัวตายก็เพราะตัณหาเหมือนกัน **วิภวตัณหา** คืออยากไม่เป็น ทำให้ฆ่าตัวตาย ไม่อยากจะอยู่ในโลกต่อไป ไม่อยากจะเป็นมนุษย์อีกต่อไปแล้ว นี่ก็เป็นความอยากอีกอย่างหนึ่ง แล้วก็เป็นทุกข์ การที่เดินไปฆ่าตัวตายก็เป็นทุกข์ตลอดเวลา แต่เพราะโมหะแรง ความอยากที่ประกอบด้วยโมหะแรงให้ขึ้นไปบนต้นไม้เอาผ้าผูกคอเข้าแล้วกระโดดลงไป ตัวนี้แหละตัวตัณหาเหมือนกัน มันเกิดมาจากความอยากเป็นทุกข์

ขอให้เราจำไว้ว่า...

ความทุกข์เกิดเพราะความอยาก

เมื่อเราอยากมาก...ทุกข์มาก

อยากน้อย...ทุกข์น้อย

ถ้าไม่อยากเลย ก็สบายใจ...ไม่มีความทุกข์อะไร

อยู่โดยไม่อยากนี่จะอยู่ได้ไหม?...อยู่ได้ แต่ว่าคนเราไม่ฝึก ไม่ฝึกอยู่เพื่อไม่อยาก ฝึกอยู่แต่เรื่องอยากกันทั้งนั้น จึงวุ่นวายกันนักหนาในโลกนี้ ถ้าเราฝึกเรื่องไม่อยากเสียมั่ง อะไรๆก็ตามเรื่อง มีหน้าที่ก็ทำไปตามเรื่อง เรียนก็เรียนไปตามเรื่อง เราอย่าไปอยาก แต่ว่าหน้าที่ก็เป็นหน้าที่ อย่าไปต้องการอะไรให้วุ่นวาย เพราะเมื่อไม่สนใจก็จะเป็นทุกข์ ได้ไม่สมหวังก็จะเป็นทุกข์ ทุกข์เพราะความอยาก กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ๓ ตัวนี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์เป็นตัวเหตุอันหนึ่ง

ดับทุกข์จากตัวตัณหา

พระองค์ตรัสต่อไปว่า **อิทำ โข ปน ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจำ** เป็นความดับทุกข์ได้ คือ ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์นี่ก็เป็นผล พระองค์ตรัสว่าผลคือทุกข์ เหตุคือสมุทัย และตรัสต่อไปอีกว่า ทุกข์ดับได้คือทุกขนิโรธ การดับได้เป็นตัวผล ดับทุกข์ได้ดับอย่างไร คือดับตัวตัณหานั่นเอง ดับความอยากในใจเสียได้ทุกข์ก็ดับไป คือดับที่ตัวเหตุ อันนี้เราจำเป็นหลักว่า **สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ ไม่มีเหตุ ผลเกิดไม่ได้** ไม่ว่าเรื่องอะไร ต้องมีเหตุทั้งนั้น และเมื่อเราพบผลต้องสาวไปหาเหตุ หรือว่าเมื่อเราทำอะไรเป็นเหตุ ต้องคิดถึงผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เรียกว่าให้สาวหาเหตุอยู่ตลอดเวลา พบผลสาวไปหาเหตุ เมื่อทำเหตุก็ต้องคิดไปถึงผลว่าจะเกิดอะไรขึ้น ถ้าเราอยู่ด้วยปัญญาแบบนี้ เราจะไม่วุ่นวาย เพราะเราศึกษารู้อยู่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นจากสิ่งที่เราทำ เราศึกษารู้อยู่ว่าสิ่งที่เรามีอยู่เดี๋ยวนี้เกิดจากอะไร และเมื่อเราค้นไปก็จะพบเหตุ เมื่อพบเหตุเราก็จะได้ปัญญา ว่าอันนี้เกิดจากสิ่งนั้นสิ่งนี้ เป็นการช่วยให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนได้ ตัวนิโรธ คือ ดับตัณหา ดับตัวอยากทั้งสามเรียกว่า นิโรธ เป็นความดับ เหมือนดับไฟ ไม่มีเชื้อไฟไม่ไหม้ต่อไปเป็นตัวผล

พระองค์ตรัสต่อไปว่า ผล คือ นิโรธ จะเกิดได้อย่างไร เกิดได้ด้วยการปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ กล่าวคือ ปฏิบัติในสัมมาทิฏฐิ...ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ...ความคิดชอบ สัมมาวาจา...การเจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ...การกระทำงานชอบ สัมมาอาชีวะ...การเลี้ยงชีวิตชอบ สัมมาวายามะ...การทำความเพียรพยายามในทางที่ชอบ สัมมาสติ...การระลึกชอบ สัมมาสมาธิ...ตั้งใจมั่นชอบ เรียกว่าตัวเหตุที่จะให้เกิดความดับทุกข์ นี่คือหลักอริยสัจสี่ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย ตัวเหตุให้เกิดทุกข์ นิโรธ...ตัวดับทุกข์ มรรค...คือข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ จำง่ายๆ หัวใจอริยสัจก็คือ **ทุ ส นิ ม** เรียกว่า

ยันต์อริยสัจ กันภัยอันตรายได้ทุกอย่าง กลายเป็นของขลังไป ความจริงไม่ใช่อย่างนั้น การที่เขาทำหัวใจอริยสัจจ์ไว้ ก็เพื่อให้เราจำง่ายๆ ว่า

ทุ คือ **ทุกข์**
ส คือ **สมุทัย** เหตุให้เกิดทุกข์
นิ คือ **นิโรธ** ความดับทุกข์ได้
ม คือ **มรรค** คือข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์

พระพุทธเจ้าแสดงธรรมจักรประกอบด้วยเรื่องนี้ ๓ ตอน
ตอนหนึ่ง ห้ามทาง ๒ ทาง ว่าไม่ควรเดิน
ตอนสอง ประกาศทางสายกลางว่า เป็นทางเดียวที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์
ตอนสาม แสดงอริยสัจสี่ ว่าเป็นทางที่จะถึงซึ่งความดับทุกข์ดับร้อน

รู้แจ้งในอริยสัจสี่ย่อมพ้นทุกข์

เมื่อพระองค์แสดงอริยสัจสี่ประการแล้ว ได้บอกภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! อริยสัจสี่ประการนี้ เราไม่ได้ฟังมาก่อน ไม่ได้ยินมาก่อน บัดนี้เราได้รู้แล้ว ได้เข้าใจแล้ว ญาณ ปัญหา วิชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว เพราะรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งสี่ประการนี้ ตราบใดที่เรายังไม่รู้แจ้งในอริยสัจสี่ เราก็ยังท่องเที่ยวอยู่ในความทุกข์ ยังมีทุกข์เกิดขึ้นอยู่กับเราเรื่อยไป เมื่อเรามารู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งสี่ประการนี้แล้ว ความทุกข์ไม่มีเกิดขึ้นแก่เรา เราพ้นแล้วซึ่งความทุกข์ เป็นความพ้นที่ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มาสู่ความทุกข์อีกต่อไป พระองค์ตรัสต่อไปว่า **ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ อปฺปฏิวตฺติยํ** ได้ทรงหมุนล้อธรรมให้หมุนไปแล้ว ไม่มีใครจะมาหมุนกลับได้ หมายความว่า ไม่มีใครจะมาโต้เถียงถ้อยคำที่พระองค์ตรัสนี้ได้ **ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ** แปลว่า ทรงหมุนล้อพระธรรมจักร

อปฺปฏิวตฺติยํ แปลว่า ไม่มีใครจะมาพูดเพียงพระองค์ได้แล้ว พระองค์ตรัสว่า การเกิดของเราสุดท้ายแล้ว เราจะไม่มีการเกิดต่อไป ตรัสยืนยันว่าพระองค์ได้ตรัสรู้ได้เข้าใจในเรื่องนี้ **การเกิดของพระองค์เป็นการเกิดครั้งสุดท้าย** นี่คือใจความของเรื่องธรรมจักร

ภิกษุรูปแรกในพุทธศาสนา

ผลของการเทศนาพระสูตรนี้ ก็คือปัญจวัคคีย์ที่นั่งฟังอยู่ได้ผลเพียงผู้เดียว คือท่านโกณฑัญญะ ได้รู้ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นธรรมดา สิ่งนั้นก็มีความดับเป็นธรรมดา เป็นทฤษฎี พูดง่ายๆ ว่า สิ่งใดมีเกิด สิ่งนั้นต้องมีดับ อันนี้เป็นสิ่งที่โกณฑัญญะได้รู้ด้วยการฟัง พระองค์สังเกตดวงหน้าของโกณฑัญญะจึงได้ตรัสว่า อัญญาสิ วต โภ โกณฑัญโญ โกณฑัญญะรู้แล้ว ๆ ท่านเลยตั้งชื่อท่านโกณฑัญญะเพิ่มเข้าไปข้างหน้าว่า อัญญาโกณฑัญญะ แต่เดิมนั้นท่านชื่อโกณฑัญญะเท่านั้น เพราะพระพุทธเจ้าตรัสว่า อญฺญาสิ วต โภ โกณฺฑญฺโญ โกณฑัญญะจึงได้ชื่อว่า อัญญาโกณฑัญญะ แปลว่า พระโกณฑัญญะผู้รู้แล้ว ก็เรียกว่าได้ดวงตาเห็นธรรม ดวงตาในที่นี้คือ ตาใจ ตามี ๒ อย่าง เรียกว่า ตาเนื้อ กับ ตาญาณ ตาของเรานั้นเรียกว่า มังสจักษุ คือ ตาเนื้อ ญาณจักษุ คือ ปัญญาที่เกิดขึ้นในใจ พระโกณฑัญญะท่านได้ดวงตาเกิดขึ้นในใจว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการเกิดแล้ว สิ่งนั้นต้องดับเป็นธรรมดา จึงได้ขอบวชในพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคก็ตรัสแต่เพียงว่า **เอหิ ภิกฺขุ ทุกฺขสฺสนฺตกิริยาย** เธอจงเป็นภิกขุ เธอจงปฏิบัติให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์เถิด ก็เป็นการได้บวชแล้ว การที่ตรัสอย่างนี้เพราะอะไร ยังไม่ถึงที่สุดแห่งทุกข์ โกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมนี้เทียบชั้นโสดาบันเท่านั้นเอง เรียกว่าเป็นพระอริยบุคคลชั้นต่ำสุด ยังมีขึ้นไปอีก ๓ ชั้นจึงจะถึงชั้นสูงสุด การที่ตรัสว่า

เธอจงเป็นภิกษุ จงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด ก็เพราะยังไม่ถึงที่สุดแห่งทุกข์ ยังไม่หมดทุกข์ ยังต้องก้าวต่อไป

โกณฑัญญะได้ชื่อว่าเป็นภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์เกิดขึ้นในโลกเป็นรูปแรกแล้ว เกิดขึ้นวันที่เท่าใดนั้นทางสุริยคติไม่ได้กล่าวไว้ แต่ความจริงก็มีอยู่จำง่ายๆ คือ ในวันเพ็ญ เดือน ๘ ก่อนพุทธศก ๔๕ ปี พระโกณฑัญญะได้บวชเป็นพระรูปแรกในพุทธศาสนา วันเพ็ญเดือน ๘ นี้ เราจึงเรียกว่าเป็น **วันอาสาฬหบูชา** อาสาฬหะเป็นชื่อดาว เดือน ๘ เป็นวันที่ดาวอาสาฬหะเดินมาผ่านดวงจันทร์ก็เพ็ญพอดี เราจึงเรียกว่า เพ็ญอาสาฬหะ พระโกณฑัญญะได้บวชในวันนั้น อีกอย่างหนึ่งให้เราจำด้วยว่า ธรรมะได้ปรากฏแก่โลกในวันเพ็ญเดือน ๘ ด้วย เราจึงเรียกวันเพ็ญเดือน ๘ ว่า **วันธรรมจักร** คือเป็นวันที่พระพุทธเจ้าเทศน์ครั้งแรกก็ได้ หรือวันที่พระสงฆ์เกิดขึ้นครั้งแรกก็ได้ ขอให้รู้ความหมายของวันนี้ไว้ เพราะวันนั้นเป็นวันหยุดราชการเพื่อให้ได้ไปวัด เพื่อให้ไปเวียนเทียนสมโภชกัน ถ้าเด็กๆ ถาม เราก็ตอบได้ว่า วันเพ็ญเดือน ๘ คือวันที่พระพุทธเจ้าเทศน์ครั้งแรก เรียกว่าวันธรรมจักร หรือเรียกว่าวันพระธรรม แล้วยังเป็นวันพระสงฆ์ด้วย ในวันนั้นธรรมะปรากฏแก่โลกและพระสงฆ์ก็ปรากฏแก่โลกขึ้นอีกรูปหนึ่ง ถ้าหากพระองค์ไม่ประกาศธรรม รู้อยู่แต่ลำพังพระองค์ ธรรมะก็ไม่ปรากฏ พระพุทธเจ้าได้ประกาศธรรมในวันเพ็ญเดือน ๘ ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ปัจจุบันนี้เรียกว่าสารนาถ ถ้าเราไปอินเดียไปเที่ยวที่สารนาถ นั่งรถไปจากในเมืองตามถนนลาดยางเรียบร้อย ข้างถนนมีต้นมะม่วงร่มรื่นดี จะได้เห็น**เจาคันธีสถูป** เป็นสถูปที่สร้างบนสถานที่ที่พระพุทธเจ้าได้พบปัญจวัคคีย์ นั่งรถต่อไปอีกราวสักครึ่งกิโลเมตร ก็จะถึงบริเวณโบราณสถานเก่าแก่ ณ ที่นั้น มีเสาหินของพระเจ้าอโศกปักไว้ เสาหินเท่าหลังคานี้ เป็นเสาต้นใหญ่ บนยอดเสามีสิงโต ๔ ตัว หันหน้าไปทิศทั้ง ๔ เรียกว่า แผดสีหนาทให้ดังก้องไปทั้ง ๔ ทิศ รัฐบาลประเทศอินเดียในยุคปัจจุบัน ได้นำหัวเสาพระเจ้า

อโศกที่สารนาถนี้ไปใช้เป็นตราของแผ่นดิน เช่นเดียวกับเรามีครุฑเป็นตราแผ่นดิน พระเจ้าอโศกได้เสด็จไปสถานที่นี้ แล้วพระองค์ทรงปักเสาหินไว้เป็นเครื่องหมาย เขียนหนังสือบอกไว้ว่า สถานที่ตรงนี้ เป็นสถานที่พระสมณโคดมพุทธเจ้าได้เทศน์ครั้งแรก เราได้มานมัสการสถานที่นี้ จึงได้ปักเสาหินนี้ไว้เป็นเครื่องหมาย เพื่อคนรุ่นหลังจะได้รู้เห็นนมัสการต่อไป ภายหลังเสาหินนั้นถูกฟ้าผ่าหักลงมา แต่หัวเสาไม่แตก สิงห์ทั้ง ๔ ตัวยังอยู่เรียบร้อย เขาเลยยกไปวางไว้ในพิพิธภัณฑ์ใกล้บริเวณนั้น ส่วนเสาที่หักเป็นท่อนๆ ก็กองอยู่บริเวณนั้น แล้วเอาเหล็กมากั้นไว้ในบริเวณ ทำหลังคากันฝนไม่ให้น้ำเซาะหลุมนั้นต่อไป สถานที่นั้นแหละก็คือสถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดแก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ แล้วก็ได้ผลคือท่านโกณฑัญญะได้บวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาในวันนั้น

นี่คือ ใจความของธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อันเป็นเรื่องที่เราควรจะได้รู้ไว้ เพราะเป็นเรื่องสำคัญ เป็นการประกาศการตรัสรู้ของพระองค์ เป็นการประกาศสิ่งที่เป็นเนื้อแท้ของพระพุทธศาสนา และเป็นพระสูตรแรกด้วย

“พระธรรมนี่แหละ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วิเศษจริงๆ เพราะว่าผู้ใดประพฤติธรรมแล้วย่อมได้รับประโยชน์จากธรรมะนั้น ไม่ว่าเราจะประพฤติธรรมข้อใด แง่ใด เราก็ได้รับประโยชน์จากธรรมที่ประพฤติทุกเวลานาที จึงเรียกว่าเป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” คือมีอำนาจที่จะให้เราเกิดความสำเร็จในสิ่งที่เราต้องการ ด้วยการประพฤติธรรม”

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

สุสฺสูสํ ลภเต ปญฺญํ

“ผู้ตั้งใจศึกษา ย่อมได้ปัญญา”

หลวงพ่อสอนธรรม

. . . เรื่อง . . .

๔ อนัตตลักขณสูตร

. . . ธรรมะเท่านั้น . . .

จะช่วยให้เราดีงามก้าวหน้าได้โดยเรียบร้อย

แต่เมื่อปราศจากธรรมะแล้ว อะไรๆก็ไม่ดีไปหมด

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

- ๔ -

หลวงพ่อปัญญานันทะ แสดงธรรมแก่นักศึกษา
เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๗

นักศึกษาทั้งหลาย

วันก่อน ได้พูดถึงเรื่องที่พระผู้มีพระภาคไปเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ นักบวช ๕ ท่าน อันได้แก่ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ อัสสชิ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี ใจความในพระสูตรที่แสดงนั้น เรียกว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

ผลของการแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรกนั้น ทำให้ท่านอัญญาโกณฑัญญะ หรือท่านโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรม เรียกว่า ได้โสดาปัตติผล เป็นพระอริยบุคคลชั้นต้นในทางพุทธศาสนา **พระอริยบุคคล**นั้นมีอยู่ ๔ จำพวก คือ

๑. พระโสดาบัน **๒. พระสกิทาคามี**
๓. พระอนาคามี **๔. พระอรหันต์**

พระโกณฑัญญะได้ฟังธรรมครั้งแรกได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน แปลว่า ผู้ถึงกระแสธรรม เมื่อถึงกระแสแล้วมันก็ไหลเรื่อยไปจนถึงนิพพาน ส่วนอีก ๔ ท่านนั้นยังไม่ได้อะไร ได้แต่ความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้าเท่านั้น เมื่อพระองค์ได้ให้พระโกณฑัญญะบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ได้สั่งสอนอีก ๔ ท่าน

ด้วยธรรมะเรื่องอื่นๆ แล้วท่านทั้ง ๔ ก็ได้บวชด้วยเช่นเดียวกัน เมื่อนักบวชอีก ๔ ท่านได้เป็นพระโสดาบันแล้ว เห็นว่าจิตใจมีพื้นฐานอันเหมาะที่จะก้าวหน้าต่อไป พระองค์จึงเทศน์อีกสูตรหนึ่ง เป็นสูตรที่ ๒ แก่ปัญจวัคคีย์ทั้งห้า พระสูตรนี้เขาเรียกว่า อนัตตลักขณสูตร พระสูตรที่แสดงเรื่องอนัตตลักขณสูตรนี้ เป็นสูตรสำคัญที่เราควรจะได้สนใจศึกษา แต่ก่อนที่จะได้อธิบายถึงเรื่องอนัตตลักขณสูตรนี้ ขอให้เราเข้าใจ**ลัทธิหรือปรัชญา อันมีอยู่ในประเทศอินเดียในสมัยนั้น ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๔ พวก คือ**

๑. **พวกวิภัชชวาท** หรือวิภัชชวาที วิภัชชะ แปลว่า แบ่งแยก ไม่เห็นเป็นกลุ่มเป็นก้อน รู้จักแยกออกเป็นพวก หมายถึง พวกที่เห็นอะไรๆ แล้วแบ่งเป็นเรื่องๆ ไป

๒. **พวกขณิกวาท** ขณิกะ แปลว่า ขณะ หมายถึง พวกที่เห็นว่าสิ่งต่างๆ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ไม่มีอะไรเป็นของเที่ยงแท้

๓. **พวกสัตตวาท** หรือ สัสตวาที สัสตะ แปลว่า เที่ยง หมายถึง พวกที่เห็นอะไรๆ ว่าเป็นของเที่ยง เป็นอยู่อย่างไรก็เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

๔. **พวกฆนิกวาท** หรือ ฆนิกวาที ฆนิกะ แปลว่า กลุ่มก้อน หมายถึง พวกที่มองเห็นอะไรๆ เป็นก้อนเป็นกลุ่ม ไม่รู้จักแบ่งแยกออกเป็นส่วนๆ

ตัวอย่างเช่น เมื่อเห็นโต๊ะหรือรถ พวกวิภัชชวาทจะเห็นว่า โต๊ะมีขาแยกเป็นส่วนๆ ออกไป ส่วนนั้นๆ มารวมกันเข้าจึงเกิดคำว่า**โต๊ะ**ขึ้น หรือเมื่อเห็นรถ พวกวิภัชชวาทก็จะเห็นว่ารถมีส่วนต่าง ๆ เช่น ตัวถัง ล้อ เครื่องยนต์ และอื่นๆ มารวมกันเข้าเป็น**รถ** พวกขณิกวาทจะเห็นว่าทั้งโต๊ะและรถเป็นของไม่เที่ยงแท้ เมื่อเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วก็ต้องดับไป แต่พวกสัสตวาทเห็นว่าโต๊ะและรถเป็นของเที่ยง เป็นอยู่อย่างไรก็เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง พวกฆนิกวาทนั้นก็เห็นโต๊ะทั้งตัวและรถทั้งคัน ไม่รู้จักแบ่งแยกส่วนต่างๆ ของโต๊ะและรถออกไป

ในวาทะทั้ง ๔ ประการนี้พวกวิภัชชวาที หรือวิภัชชวาท กับพวกฆนิกวาทนี้เป็นสัมมาทิฏฐิตามพระพุทธศาสนา **พระพุทธศาสนาเป็นพวกวิภัชชวาทีและพวกขณิกวาทีด้วย** คือ

๑. สอนว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงแยกออกเป็นส่วนๆ

๒. สอนว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ไม่มีอะไรคงที่ถาวร

นี้เป็นสัมมาทิฏฐิ เป็นหลักพระพุทธศาสนา ขอให้จำไว้ให้ดี

ส่วนฆนิกวาทกับสัสตวาทนั้นเป็นมิจฉาทิฏฐิ ไม่ใช่คำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนนอกศาสนาออกไป ทางพุทธศาสนาถือว่า เป็นมิจฉาทิฏฐิเป็นความเห็นผิด นำมาใช้เป็นหลักในการปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรคผลไม่ได้ ส่วนที่เป็นสัมมาทิฏฐินั้น เอามาใช้เป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้บรรลุมรรคผลได้ ข้อนี้ให้รู้ไว้เป็นหลักเบื้องต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่เรียกว่า เป็นพื้นฐานในทางปรัชญาที่มีอยู่ในประเทศอินเดียในสมัยนั้น

อัตตา...ความยึดมั่นในตัวตนเกินไป

เรามาศึกษาพระสูตรเรื่องอนัตตลักขณสูตรต่อไป *อนัตตลักขณสูตรนี้เป็นพระสูตรกล่าวด้วยเรื่อง ไม่มีตัวตน* อนัตตา อนัตตวาที เป็นพวกไม่มีตัวตน อัตตวาทีเป็นพวกที่มีตัวตน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อนัตตวาท หรืออัตตวาท พระพุทธศาสนาถือว่า ไม่มีตัว ไม่มีตน คนในประเทศอินเดียหรือว่าประเทศไหนก็ตามในยุคก่อนพระพุทธเจ้าประสูติ หรือในสมัยนี้ จะเห็นว่าต่างเห็นอะไรเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นตัวเป็นตนไปทั้งหมด การที่เห็นว่าเป็นตัวเป็นตนนั้น เป็นเหตุให้เกิดการยึดมั่นในสิ่งนั้น ที่ภาษาธรรมะเรียกว่า **อัตตวาทุปาทาน** ซึ่งก็ได้แก่

อัตต + วาทะ + อุปาทาน ๓ คำมารวมกัน เป็น**อัตตวาทุปาทาน** แปลว่าการยึดมั่นในเรื่องตัวตน ผู้ที่มีความยึดมั่นในตัวตนนั้น เป็นเหตุให้ทำอะไรรุนแรง ทำอะไรเป็นการเข้าข้างตัวมากเกินไป พระพุทธเจ้าสอนเรื่องอนัตตา ที่จริงแล้วนั้น ชาวพุทธเรายังไม่เข้าใจในเรื่องอนัตตา ยังไม่เข้าถึงธรรมะส่วนนี้ จึงปฏิบัติไปในทางอัตตาเสียมาก จึงเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน คนที่เกิดความดื้อถือดี ไม่เชื่อฟังใคร ถ้าใครจะสอนจะเตือนก็ไม่เชื่อ ไม่เอาคำพูดของบุคคลนั้นมาเป็นแนวทางสำหรับแก้ไขตนเอง คนอย่างนี้ในทางธรรมะเรียกว่ามีอัตตารุนแรง คือมีความเห็นยึดมั่นในตัวตนรุนแรง จึงไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของใครๆ ถ้าพูดกันในหมู่ธรรมะก็เรียกว่า *ตัวใหญ่* มักจะดื้อถือดีไม่เชื่อไม่ฟังใคร ทำอะไรก็มักจะทำตามใจตัว ไม่ค่อยจะคำนึงถึงคนอื่นว่าจะได้รับผลเป็นความทุกข์ความเดือดร้อนอย่างไร นี้ภาษาธรรมะเรียกว่าตัวใหญ่ เพราะเห็นว่าตัวนี้ใหญ่จึงได้เป็นไปในรูปเช่นนั้น จัดว่าเป็นพวกอัตตวาท ในการแข่งขันกีฬาประจำตามสนามต่างๆ คนไทยเรานั้น ถ้าเล่นกีฬาประเภทแข่งเดี่ยว เช่น ยกน้ำหนักแข่งรถจักรยาน หรือวิ่งไกล วิ่งทน พอไปได้ แต่ถ้าแข่งเป็นทีมมักไม่ค่อยได้ ไม่ค่อยจะชนะ ให้สังเกตดูเถอะ กีฬาที่คนไทยเล่นเก่งนั้น เล่นคนเดียวทั้งนั้น เช่น ยิงปืน ชกมวย หรือยกน้ำหนัก ขี่จักรยาน ที่ทำอะไรคนเดียว เอาชนะได้ แต่ถ้าเล่นเป็นทีมก็มักจะแพ้เขา แพ้คนต่างชาติที่เขามีทีมเวอร์คดีกว่า ทั้งนี้เป็นเพราะอะไร ก็เพราะคนไทยเรามี**ตัว**มากเกินไป มีอัตตารุนแรงเกินไป ยังไม่เข้าถึงธรรมะของพระพุทธเจ้าข้อนี้ ถ้านักกีฬาไทยเราเอาธรรมะของพระพุทธเจ้าในเรื่องอนัตตาไปใช้ให้มากขึ้น การเล่นชนิดเป็นทีมก็จะเก่งขึ้น ทำไมเมื่อเราเล่นเป็นทีมจึงไม่เก่ง ก็เพราะต่างคนต่างจะเอาเด่น ในเมื่อต่างคนต่างจะเอาเด่น ความร่วมแรงร่วมใจกันก็ลดน้อยลงไป สมมติว่าทีมฟุตบอล ใครได้ลูกแล้วจะพาคนเดียว เพื่อจะไปให้เข้าประตูเลย จะไปยิงประตูด้วยตนเอง ไม่ส่งให้ใครทั้งนั้น กำลังของตัวก็คงไม่พอที่จะพาไปยิงประตูได้ดังใจ ผลที่สุดก็ยิงไม่ได้ อีกฝ่ายหนึ่งพอเขารับลูกได้

ก็ส่งไปข้างโน้น ข้างโน้นส่งมาทางนี้ ทางนี้ส่งไปทางโน้น เขาส่งกันไปส่งกันมา ยิ่งเข้าประตูไปเลย เขาเล่นกันอย่างนั้น หลวงพ่อก็ดูฟุตบอลเหมือนกัน แต่ดูเพื่อธรรมะ ดูแล้วก็สังเกตว่า ที่แพ้เพราะอะไร ที่ชนะเพราะอะไร ดูว่านักกีฬาไทยที่เล่นนั้นขาดเรื่องนี้ เพราะต่างคนต่างจะเอาเด่น การที่จะเอาเด่นคนเดียวนั้นไม่ได้ เพราะเราเล่นเป็นทีม ต้องเด่นหลายคน ช่วยกันทำ ช่วยกันเด่น คนเราที่จะช่วยกันเล่นเป็นทีมได้ จะต้องลดการเล่นที่เห็นแก่ตัวให้น้อยลงไป ถ้าเรายังมีความเห็นเข้าข้างตัวมาก ลดไม่ลง ก็เกิดเรื่องเท่านั้นเอง

ความยึดมั่นในตัวตน

วัดชลประทานรังสฤษฎ์กำลังสร้างโรงเรียน เด็กๆ ที่มาทำงานเป็นเด็กหนุ่มๆ ทั้งนั้น พระท่านมาแนะนำให้ทำอย่างนั้นทำอย่างนี้ ก็เฉยๆ พระมาบ่นกับหลวงพ่อว่า พวกนี้พูดกันไม่ค่อยรู้เรื่อง บอกอย่างนั้นบอกอย่างนี้ก็ไม่ค่อยจะเอาเรื่อง หลวงพ่อบอกว่า เด็กพวกนี้อัตตาใหญ่ ใหญ่เพราะอะไร เพราะนึกว่าตัวเป็นช่าง พระไม่ใช่ช่าง จะไปรู้ดีกว่าตัวได้อย่างไร ความจริงพระท่านก็เป็นช่างเหมือนกัน แต่เด็กเหล่านั้นนึกว่าความเป็นช่างของพระสู้ความเป็นช่างของเขาไม่ได้ ตัวมันใหญ่ พอตัวใหญ่มันก็ไม่ได้ยินเสียงพระว่า จึงต้องไปอบรมกันใหม่ ไปบอกว่า เราอย่าถือว่าเรารู้มาก แต่ให้ถือว่ายังรู้ไม่จบ คนอื่นอาจจะมีความรู้บางอย่างดีกว่าเรา เมื่อเขาบอกเขาเตือนในเรื่องอะไรควรรับฟัง ฟังแล้วก็ควรเอาไปปฏิบัติ ถ้าเธอทำได้อย่างนี้ เธอจะเป็นช่างก่อสร้างที่ดีในการต่อไปข้างหน้า ไปอธิบายให้เข้าใจ ครั้นเมื่อเข้าใจเรื่อง วันหลังพระท่านพูดอะไร หูก็ค่อยเบาขึ้นหน่อย ก่อนนี้หูตึงไม่ค่อยได้ยินอะไร เพราะความยึดถือว่าฉันใหญ่มีมากเกินไป นี่เรียกว่า อัตตวาท อัตตวาที

คนเราที่มีการเรียนรู้ในวิชาการต่าง ๆ บางทีก็มีความภูมิใจในความรู้ที่ได้เรียนมา นึกว่าฉันรู้มากกว่าใครๆ ความคิดที่ว่า **ฉันรู้มากกว่าใครๆ**เป็นอัตตวาทเหมือนกัน เป็นความคิดที่เข้าข้างตัวเอง คนที่ไม่มีอัตตานั้น เขาเป็นคนถ่อมตน รู้ก็บอกว่าไม่รู้ รู้มากก็บอกว่ารู้น้อย ยิ่งถ่อมตนมากเท่าใด ความยึดมั่นในตัวตนก็น้อยลงไป แล้วคนที่ถ่อมตนนั่นแหละเขาเป็นสุภาพชน คนเรายิ่งใหญ่ ยิ่งถ่อมตนน่ะเป็นคนดี ถ้ายิ่งใหญ่ ยิ่งรู้มาก ยิ่งแข็งกระด้าง ไม่ดี เรียกว่าเป็น **คนมีอัตตาใหญ่ ทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน**

ความแตกต่างระหว่างอัตตากับอนัตตา

พระพุทธเจ้าท่านสอนเรื่อง**อนัตตา** ถ้าเราเอาหลักของอนัตตามาใช้ในชีวิตประจำวัน จะทำให้เราลดอะไรลงไปหลายอย่าง เช่น ลดทิฏฐิมานะ ลดความยึดมั่นสำคัญผิดในตัวตน เช่น ถือว่าเรามั่งมี ถือว่าเราเป็นคนมีความรู้ ถือว่าเราเป็นคนรูปสวยรวยทรัพย์ อย่างนี้เป็นอัตตาที่เกิดขึ้นในใจเท่านั้น ทำให้ใจเกิดกิเลส เช่น เกิดการถือตัวถือตน เกิดการแบ่งแยกระหว่างชนชั้น อันสร้างปัญหาคือความทุกข์ความเดือดร้อนให้เกิดขึ้น แต่ถ้าเมื่อใดเราพยายามลดความเห็นเข้าข้างตัวให้น้อย ๆ ลง จนไม่มีความเห็นเข้าข้างตัวเลย นั่นแหละเป็นยอดคนละ พระอรหันต์ท่านไม่มีตัว พระพุทธเจ้าก็เช่นเดียวกันท่านไม่มีตัวให้เห็นแล้ว คำว่า **การเห็นแก่ตัวเกิดได้สำหรับคนที่ยังมีตัวให้เห็นอยู่** แต่ว่าพระอริยะเจ้าชั้นพระอรหันต์ไม่มีตัวให้เห็น ท่านจึงไม่ได้ทำอะไรเพื่อตัวท่าน พระอรหันต์ท่านมีชีวิตอยู่เพื่องาน ไม่ใช่มีชีวิตอยู่เพื่อตัวท่านเอง เรื่องของท่านเองไม่มีแล้ว เพราะไม่มีตัวจะให้นึกถึง เป็นอนัตตาไปแล้ว แต่ท่านอยู่เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขของบุคคลอื่น อยู่เพื่อประโยชน์แก่คนทั่ว ๆ ไป หลักการเป็นอย่างนี้เรียกว่า **อนัตตา**

เป็นเรื่องสำคัญมากในชีวิตประจำวัน เหตุการณ์ยุ่งยาก ๆ ที่เกิดขึ้นก็เรื่องอัตตา ทั้งนั้น เพราะยึดมั่นในตัวตนรุนแรงเกินไป เวลานี้ในเมืองไทยของเรากำลังจะเกิดความรุนแรงขึ้นทุกวัน ทุกเวลา อยากจะแนะนำพวกเราที่จะไปเป็นครูบาอาจารย์สักหน่อย คือว่า **เราต้องพยายามเดินสายกลาง อย่าให้ตึงเกินไป อย่าให้หย่อนเกินไป** ประเทศไทยเราที่อยู่มาได้ด้วยความเรียบร้อย เพราะว่าเรารู้จักทางสายกลาง ไม่ตึง ไม่หย่อน ทำอะไรๆ ก็เรียกว่าพอดีๆ ไม่เป็นพวกหัวรุนแรง (Extremist) หรือพวกสายสุด การทำอะไรรุนแรงนี้เป็นพวกทุคต พระพุทธเจ้าไม่สรรเสริญ แต่ว่าทำอะไรให้พอเหมาะพอดีนั้น อยู่ที่การใช้ปัญญาพิจารณาในเรื่องนั้นอย่างรอบคอบ ไม่ใช่ทำด้วยโมหะความหลง หรือด้วยความยึดมั่นในเรื่องอะไร ๆ รุนแรงเกินไป ถ้าทำด้วยความหลง หรือที่เรียกว่า **ทิฏฐิมานะ ทิฏฐิคือความคิดเห็นที่รุนแรง** คำว่าทิฏฐิมักจะเป็นไปในทางไม่ดี แต่ความจริงคำว่าทิฏฐิ แปลว่า ไม่ดีไม่ชั่ว ความเห็นเท่านั้นเอง **ถ้าดีต้องใส่สัมมาเข้าข้างหน้าเรียกว่าสัมมาทิฏฐิ ถ้าชั่วต้องใส่มิจฉาเรียกว่ามิจฉาทิฏฐิ** แต่ว่าเรามักจะเข้าใจคำว่าทิฏฐิในความหมายไปในทางชั่ว เช่นเราพูดว่า คนนั้นเป็นคนเจ้าทิฏฐิ หมายความว่า ความคิดเห็นรุนแรง คนใดที่เขาพูดว่าเจ้าทิฏฐิ ก็หมายความว่าความคิดเห็นรุนแรง ชอบทำอะไร ๆ ประเภทรุนแรง การทำอะไรอย่างรุนแรงนั้นเป็นการสร้างศัตรู ไม่ใช่สร้างมิตรภาพ ในทางธรรมะนั้นท่านสอนให้เราอยู่ในทางเพาะปลูกมิตรภาพ เพาะปลูกสันติภาพให้เกิดขึ้นในชุมนุมชน ไม่ทำอะไรที่จะทำลายมิตรภาพให้หายไป เพราะการอยู่ร่วมกันโดยไม่มีมิตรภาพนั้นจะเป็นทุกข์ ส่วนการอยู่ด้วยความเป็นมิตรนั้นเป็นความสุข เพราะฉะนั้นเมื่อจะทำอะไร ควรทำให้พอดีๆ ไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป

ตัวอย่างเรื่องที่เกิดเมื่อเร็ว ๆ นี้ เอกอัครราชทูตผู้หนึ่งได้รับเชิญไปในฐานะเป็นแขกของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง แต่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งนั้นเขาแสดงรุนแรงไปหน่อย ถ้าเพียงแต่เดินชูป้ายให้เห็น เรียกว่าเป็นความสุภาพเรียบร้อย

ไม่เสียหาย แต่ข่าวนั้นบอกว่า เขาทำธงชาติด้วยกระดาษแล้วก็แห่ผ่านหน้าท่านเอกอัครราชทูต แล้วเอาไปเผา การเผาธงชาติของเขานั้นถือว่าเป็นการหมิ่นประมาทอย่างรุนแรง อันนี้ตึงเกินไป นี่ก็เรียกว่าเป็นการกระทำที่กระทบกระเทือนน้ำใจของแขกที่มา คนไทยเราตั้งแต่สมัยโบราณมาเราฉลาดในการรับแขก รู้จักผ่อนผันสั้นยาว บ้านเมืองไทยที่อยู่รอดเป็นอิสระมาได้ ไม่ใช่เพราะความรุนแรง แต่อยู่มาได้ด้วยความรู้จักประนีประนอม รู้จักผ่อนผันสั้นยาว จึงอยู่มาได้อย่างเรียบร้อย ในกาลต่อไปข้างหน้านี่น่ากลัวว่าเหตุการณ์จะรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ความรุนแรงนั้นไม่ใช่พื้นฐานของคนไทยเรา แต่เป็นเรื่องที่เราได้รับมาจากข่าวสารในต่างประเทศ บางประเทศรุนแรง ใจร้อน เช่น คนสเปนใจร้อน คนฝรั่งเศสก็เลือดร้อน แต่คนอังกฤษสุภาพ ไม่ทำอะไรรุนแรง คนในยุโรปไม่เหมือนกันทุกชาติ บางชาติรุนแรง พวกลาตินอเมริกันในอเมริกาใต้นั้นรุนแรงที่สุด พวกนี้มีเลือดสเปนผสม มักจะทำอะไรรุนแรง เราคงจะได้ยินข่าวในประเทศเหล่านั้นบ่อย ๆ เช่น อาร์เจนตินา เอกวาดอร์ แม้เล่นฟุตบอลก็ตีกันตายเป็นสิบๆคน ก็เป็นเพราะความรุนแรงนั่นเอง ในปัจจุบันเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ส่งข่าวสารถึงกันทั่วโลก คนเราก็เอาอย่าง อยากจะทำอะไรแปลก ๆ แผลง ๆ บางอย่างก็ไม่เหมาะไม่ควร อยากจะฝากพวกเราที่จะออกไปเป็นครูบาอาจารย์ จะได้เอาไปสอนเด็กนักเรียนว่า **พื้นแท้ เลือดแท้ ของคนไทยเรานั้น ไม่รุนแรง เราทำอะไรทำด้วยปัญญา ไม่ใช้อารมณ์** ถ้าทำด้วยอารมณ์มักรุนแรง แต่ถ้าเราทำด้วยปัญญาไม่รุนแรง เช่น การเดินขบวนประท้วง ถ้าทำด้วยปัญญาก็เดินชูป้าย ไม่ต้องโห่ร้องให้อึกทึกครึกโครมก็ได้ เดินแสดงอาการว่าเราไม่ชอบ เพียงเท่านี้ก็เป็นมติมหาชนแล้ว แต่ถ้าหากไปตั้งกลุ่มตั้งกองกันขึ้น แล้วพูดจารุนแรงเกินไป ก็เรียกว่ามากไปหน่อย อันนี้น่าคิด หลวงพ่อนั่งคิดอยู่ในวัด คิดตามประสาคนวัด ก็คิดไปในรูปอย่างนั้น แต่ว่าคนที่อยู่ในโลกนั้น อาจจะไม่คิดอย่างคนอยู่ในวัดก็ได้ เพราะฉะนั้นก็อยากจะฝากความคิดของคนในวัดในแง่นี้ไว้กับคนที่อยู่ในโลกบ้าง

ร่างกายเป็นสิ่งที่ประกอบด้วยรูปและนาม

เรามาพูดเรื่องอนัตตลักขณสูตรกันต่อไป ที่เล่ามานั้นเป็นเรื่องแทรกเพื่อเป็นอารัมภบท ทีนี้อนัตตลักขณสูตรนี่พูดเรื่องอะไร พระผู้มีพระภาคท่านตรัสเรื่องอนัตตลักขณสูตรว่า **"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย รูปไม่ใช่ตัวตน ถ้ารูปเป็นตัวเป็นตนแล้ว รูปนั้นก็ไม่เป็นไปเพื่อความเจ็บไข้ได้ป่วย จะบังคับบัญชารูปนั้นได้ตามความปรารถนา"** ตรัสอย่างนี้แล้วก็ทรงแยกเรื่องของร่างกายออกเป็น ๕ ส่วน ชั้นแรกได้แบ่งเป็น ๒ ส่วนก่อน คือ กาย กับ ใจ เราทุกคนมีกายมีใจด้วยกันทั้งนั้น ถ้ามีแต่กายก็เป็นท่อนไม้ท่อนฟืนไป ถ้ายังมีใจอยู่ในกายก็เรียกว่ายังมีชีวิต ภาษาธรรมเรียกว่า **รูป** กับ **นาม** คำนี้ฟังไว้ให้ดี อ่านหนังสือธรรมะจะพบมากที่สุด รูปกับนาม รูปก็คือร่างกายทั้งหมด ตั้งแต่ปลายผมถึงปลายเท้า ยาววาหนึ่ง หนาคืบหนึ่ง กว้างศอกหนึ่ง วาของใครก็ของคนนั้น คือร่างกายของใครขนาดก็ของคนนั้น วัดดูก็ได้ สีข้างหนาคืบ กว้างศอก ของหลวงพ่อก็ศอกพอดี ถ้าใครเกินศอกก็เรียกว่ามันผิดปกติไปหน่อย ยาววา หนาคืบ กว้างศอก นี้เรียกว่า **รูป**

รูป นั้นเราสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เรียกว่าประสาททั้ง ๕ ตาเห็นได้ หูได้ยิน กลิ่นเข้าจมูก รสผ่านลิ้น มือจับต้องได้ สิ่งนั้นเรียกว่ารูป รูปเมื่อเกิดขึ้นแล้วเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยปรุงแต่ง ผลที่สุดก็แตกดับนี่คือเรื่องของรูป รูปนี้เป็นของผสม เรามักได้ยินคำ ๆ หนึ่งบ่อยที่สุดคือคำว่า **สังขาร** แปลว่า ของผสม (Compound) รูปนี้เป็นของผสม ไม่มีเนื้อแท้ ผสมขึ้นด้วยอะไรบ้าง รูปนั้นผสมด้วยสิ่งสำคัญ ๔ ประการ เรียกว่าของแข็ง ของเหลว อุณหภูมิ ก๊าซ รวม ๔ อย่าง ภาษาโบราณเขาเรียกว่าธาตุทั้ง ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ถ้าเทียบกับภาษาปัจจุบันของแข็งคือธาตุดิน ของเหลวคือธาตุน้ำ ธาตุไฟก็คืออุณหภูมิ และก๊าซก็คือ

ธาตุลม ๔ อย่างนี้ผสมกันเข้า อาศัยมารดาเป็นที่เกิด โตขึ้นด้วยการปรุงแต่งตลอดเวลา ร่างกายของเราทั้งหมดเป็นธาตุ แยกออกไปเป็นธาตุสี่ ธาตุสี่นี้ต้องเติมตลอดเวลา เติมลมหายใจเข้าออก เติมน้ำดื่มเข้าไป อุณหภูมิเกิดเพราะอาหารที่เราเติมเข้าไป แล้วในร่างกายเรานี้ ส่วนใดแข็งเป็นธาตุดิน ส่วนใดเหลวเป็นธาตุน้ำ ส่วนใดทำให้เกิดความอบอุ่นก็คือไฟ ส่วนใดที่พัดไปพัดมาก็เป็นลม แยกออกไปอย่างนี้ นี่เรื่องของรูป รูปเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุปรุงแต่ง ตั้งอยู่ได้ก็เพราะอาศัยธาตุหล่อเลี้ยง แตกดับไปก็เพราะขาดธาตุปรุงแต่ง เราเจ็บไข้ได้ป่วยก็เพราะขาดธาตุบางอย่าง หมอโบราณถ้าคนป่วยเขาเติมธาตุ เขามีสูตรของเขาเอาวันเกิด ปีเกิด เดือนเกิด เอามาคูณเอามาหารอะไรกันหลายเรื่อง เสร็จแล้วออกผลลัพธ์เป็นอะไร ถ้าหากขาดธาตุนั้นขาดธาตุนี้ ต้มยาเติมธาตุให้กินเข้าไป ถ้าขาดธาตุดินก็ต้มสมุนไพรที่มีธาตุดินมาก ๆ ขาดลมก็เติมธาตุลม นี่ยาทั้งนั้น สมัยนี้ก็เติมธาตุเหมือนกัน แต่ว่าวิธีเติมไม่ต้องต้มเป็นหม้อ ๆ เรียกว่า วิตะมิน A, B, C, D, E เยอะแยะ นาน ๆ ก็ถึงวิตะมิน Z พวกวิตะมินนี่คือธาตุแท้จากพืชพรรณธัญญาหาร เอามาใส่เข้าไปในร่างกาย เมื่อเติมธาตุเข้าไปร่างกายก็เป็นปกติ แต่ถ้าร่างกายนี้มีโรคภัยรุนแรงเข้าเบียดเบียนก็ตายแตกดับ เมื่อมีโรคภัยไข้เจ็บเข้าเบียดเบียน ก็ตายแตกดับสลายไป

เรื่องของรูป

เรื่องของรูปขึ้นอยู่กับลักษณะ ๓ อย่าง คือ **เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป** เรียกว่า ลักษณะ ๓ ภาษาวัดก็เรียกว่า **๓ ลักษณะ** ลักษณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปตลอดเวลา รูปร่างกายของเราเป็นเช่นนี้ตลอดเวลา เพราะการเปลี่ยนอยู่เช่นนี้จึงมีชีวิตอยู่ได้ เรียกว่า **อนิจจัง** คือไม่เที่ยง ความไม่เที่ยงนั่นแหละคือชีวิต

จำไว้ให้ดี ถ้าเที่ยงก็ไม่เป็นชีวิตอยู่ได้มันไม่เจริญเติบโต เกิดมาเท่าใดตัวอยู่เท่านั้น แต่นี่เพราะไม่เที่ยง หมุนตลอดเวลาเรียกว่าเป็นกระแส กระแสของสังขารนี้เดินอยู่ตลอดเวลา เหมือนกับไฟฟ้า ถ้าเราดูอย่างนี้ ก็นึกว่าไฟดวงเดียว เพราะเห็นหยุดนิ่งอยู่ แต่ความจริงมันไม่นิ่ง พวกเราคงจะเคยเรียนวิทยาศาสตร์เรื่องไฟฟ้ามาแล้ว ไฟฟ้าเป็นกระแสที่หมุนอยู่อย่างเร็วตลอดเวลา ถ้าหากว่ามีอะไรมาทำให้กระแสหยุดหมุน ไฟก็ดับ มันช้อตขึ้นมาก็ดับไป แต่ถ้ายังมีกระแสหมุนตลอดเวลา ไฟก็เกิดเรื่อยไป ไฟนี้เกิดจากอะไร ก็เกิดจากการปรุงแต่งของเครื่องหม้อไดนาโม ลวดทองเหลืองที่เขาพันไว้ แล้วเกิดหมุนอย่างเร็ว เกิดกระแสไฟวิ่งไปตามสาย วิ่งไปวิ่งมาอยู่ในสายตลอดเวลา นั่นคือการเปลี่ยนแปลง นั่นเรียกว่าความไม่เที่ยง ถ้าเที่ยงมันก็ไม่เดิน ไม่มีแสงไฟ ชีวิตเราก็เหมือนกัน ที่มีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะมีการเปลี่ยนแปลง เห็นง่าย ๆ ลมหายใจเข้าออก ๆ เปลี่ยนแปลงไป ถ้าหายใจเข้าแล้วไม่หายใจออก มันก็ตาย หายใจออก แล้วไม่หายใจเข้าก็ตายเหมือนกัน แต่นี่เข้า - ออก ๆ เรื่อยไป ลมที่หายใจเข้าออกนี้มันไปทำการเปลี่ยนแปลงโลหิต โลหิตแดงไปเลี้ยงร่างกาย เลี้ยงเสร็จแล้วมันก็กลายเป็นโลหิตดำ เดินมาตามเส้นโลหิตดำกลับมาสู่หัวใจ แล้วก็ไปฟอกด้วยลมที่เราหายใจเข้าไป โลหิตดำก็กลายเป็นโลหิตแดงไปเลี้ยงร่างกายต่อไป นี้เป็นการหมุนเวียนของโลหิตรอบหนึ่ง เรียกว่ากระแสหมุนเวียน ส่วนออกซิเจนที่กลายเป็นคาร์บอนก็ออกมาทางท่อไอเสีย ท่อไอเสียรถยนต์เขาวางไว้ข้างท้าย แต่ท่อไอเสียของคนเอามาไว้ที่ตรงจมูก อาหารที่เรารับประทานเข้าไปเมื่อตอนกลางวัน ก๋วยเตี๋ยวชามหนึ่ง มันไม่เป็นเส้นก๋วยเตี๋ยวอย่างนั้น เนื้อก็ไม่เป็นเนื้ออย่างนั้นหรอก มันเปลี่ยนแปลงเป็นโอชะไปเลี้ยงร่างกาย เมื่อเลี้ยงทั่วแล้ว ส่วนที่เป็นกากเป็นเดนก็เอาไปทิ้ง นี่ก็เรียกว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงวงจรหนึ่งเหมือนกัน เพราะฉะนั้นชีวิตของเราที่อยู่ได้ก็เพราะความเปลี่ยนแปลง สิ่งใดเปลี่ยนแปลงสิ่งนั้นไม่เที่ยง นี่คือเรื่องของ**รูปไม่เที่ยง**

เรื่องของนาม

อีกอย่างหนึ่งเราเรียกว่า **นาม** คู่กับ **รูป** นามนั้นหมายถึงสิ่งที่สัมผัสด้วยประสาททั้ง ๕ ไม่ได้ แต่สัมผัสได้ด้วยใจ เพราะใจนั้นเรียกว่า **นาม** เหมือนกัน หัวใจ เรียกว่า **นาม** ภาษาไทยเรียกว่า **ใจ** ภาษาบาลีเรียกว่า **จิต** ภาษาไทยใช้ทั้ง ๒ คำ มักพูดควบกันไป จิตก็คือใจ แต่ภาษาบาลียังมีอีกคำหนึ่งคือ **มโน** มโน แปลว่า จิตเหมือนกัน **มโน จิต วิญญาณ** ทั้ง ๓ คำนี้ เรียกว่าเป็นไวพจน์ของกันและกัน ใช้แทนกันได้ เช่นโคลงว่า **"มโนมอบพระผู้เสวยสวรรค์"** มโนคือใจ ไม่ใช่หัวใจ หัวใจภาษาบาลีเรียกว่า **หทัย** คือหมายถึง กล้ามเนื้อ ๔ ห้อง เรียกว่าหทัย ใจหมายถึงความรู้สึกนึกคิด กำหนดจดจำในเรื่องอะไร ๆ ต่างๆ เรียกว่า นาม รูปรวมเป็นอันเดียว ไม่แบ่ง แต่**นามแบ่งเป็น ๔ เรื่อง กล่าวคือ**

๑. เรื่องของเวทนา
๒. เรื่องของสัญญา
๓. เรื่องของสังขาร
๔. เรื่องของวิญญาณ

ใน ๔ เรื่องนี้ มีหน้าที่แตกต่างกันออกไป ความจริงก็เรื่องของใจทั้งหมด แต่ทำหน้าที่ ๔ หน้าที่ ๔ ตำแหน่ง แต่ละหน้าที่จึงออกชื่อให้ต่างกัน เรียกว่า **เวทนา** เวทนาหมายถึงความรู้สึกเป็นสุข ความรู้สึกที่เป็นทุกข์ และความรู้สึกเฉยๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์ เวลาใดเป็นสุขก็เรียกว่า สุขเวทนา เวลาใดที่เป็นทุกข์ก็เรียกว่า ทุกขเวทนา เวลาใดเฉยๆ ก็เรียกว่า อุเบกขาเวทนา เวทนาเกิดขึ้นได้อย่างไร ต้องอธิบายให้ละเอียด

เหตุแห่งการเกิดเวทนา ตัณหาและอุปาทาน

เรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย เรียกว่า **อายตนะ** อายตนะแปลว่า**เครื่องต่อ** เหมือนกับปลั๊กที่เสียบไฟฟ้า ไฟฟ้าที่ติดไว้ข้างฝาเรียกว่าปลั๊ก เรามีตาเป็นปลั๊ก หู จมูก ลิ้น กาย กายนี้มีประสาททั่วตัว ประสาทของตา ของหู ของจมูก ของลิ้น ของกาย มีใจอีกหนึ่ง เรียกว่า **อายตนะ ๖** อายตนะ ๖ นี้ เรียกว่าเป็นภายใน **อายตนะภายใน**คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอกเป็นเครื่องต่อภายนอก รูปต่อกับตา เสียงต่อหู ลิ้นต่อกับประสาทจมูก รสต่อกับลิ้น โผฏฐัพพะมาต่อกับประสาท ธรรมารมณ์เกิดที่ใจ ตาต่อกับรูปทำให้เห็นรูปและเกิดความรู้สึกทางตา เรียกภาษาธรรมะว่า **จักขุวิญญาณ** รู้ศัพท์ไว้ด้วยก็ดี ศัพท์แสงถ้ารู้ไว้เวลาเรียนวิชาภาษาไทยจะได้แตกฉานยิ่งขึ้น พอมีตา มีรูป มีความรู้ทางตา ๓ อย่างนี้มารวมกันเข้า เรียกว่า **ผัสสะ** พอเกิดผัสสะก็ไปเกิดเวทนา ยกตัวอย่าง ตาเราไปเห็นรูปอะไรเข้า ความรู้ทางตาก็บอกว่าเห็นอะไร สมมติว่ารูปผู้หญิงหรือรูปผู้ชายก็ตามใจ เกิดความรู้สึกทางตาก็เกิดผัสสะ แปลว่าประชุมรวมกันเข้า ต่อจากนั้นก็เกิดเวทนายินดี เห็นรูปเข้าทีก็ว่าน่าดู เห็นรูปไม่เข้าที ก็ว่าน่าเกลียด บางทีเห็นแล้วก็เฉยๆ ถ้าเห็นรูปคนไม่ค่อยเฉย ถ้าเห็นเสาแล้วก็เฉยๆ เห็นสุนัขขี้เรื้อนก็เฉยๆ เห็นก้อนดินก็เฉยๆ แต่ถ้าเห็นคนแล้วไม่รักก็ชัง ไม่สุขก็ทุกข์ จึงเกิดเวทนา นี่แหละตัวเวทนาเกิดตรงนี้ หลังจากเวทนาเรื่องก็ยาวออกไป คือพอเกิดเวทนาแล้วก็เกิดตัณหา คืออยากได้ สมมติว่า เราเห็นรูปพอใจ อยากรู้จักอยากไปทักไปถาม เมื่อไปทักถามรู้จักชื่อรู้จักเสียงแล้ว กลับบ้านเอาไปบ้านด้วย นี่เขาเรียกมันว่า อุปาทาน หมายความว่า คิดกรุ่นอยู่ในรูปนั้น ไปเห็นที่ไหนก็เอาไปคิดๆ บางทีนอนก็ยังมีอุปาทานคือฝัน ฝันเห็นก็คิดถึง เมื่อเกิดอุปาทานขึ้นแล้วก็เกิดสร้างภาพขึ้นในใจ เรียกว่าสร้างทุกข์ขึ้นในใจ เป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ แล้วก็เกิดทำ**กรรม**ขึ้นมา

เขียนจดหมายไปติดต่อหาเรื่องให้ได้พูดจากัน ทำอย่างนั้นทำอย่างนี้ต่อกันเป็นสาย เป็นอาการของใจ แต่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ไวเหมือนกับคลื่นวิทยุ พอเราเปิดหมุนคลื่นเข้าก็ดังทันที สถานีอยู่ไกล บางทีเปิดรับเสียงจากสถานีวิทยุของอเมริกาดังมาถึงเมืองไทย ก็เรียกว่าไวเหลือเกินแล้ว แต่กำลังจิตของมนุษย์ไวกว่านั้น ปรุงแต่งไวเหลือเกิน เห็นปั๊บเกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน แล้วก็เกิดกรรมขึ้นมาเป็นแถวทีเดียว นี่ให้รู้ไว้ด้วยว่าเส้นทางมันไว

คุมอายตนะได้ก็ควบคุมเส้นทางของเวทนาได้

เมื่อเรารู้เส้นทางของเวทนา เราควบคุมมันได้ คือไม่ให้เกิดเป็นตัณหาขึ้นมา ไม่ให้เกิดเป็นอุปาทานการครุ่นคิดขึ้น การคุมจะคุมตรงไหน ขั้นแรกนั้นต้องคุมตา คุมหู คุมจมูกของเรา คุมตัวเราไม่ไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น เช่น ตาอย่าไปดูให้วุ่นวาย ดูสิ่งที่ควรดู อะไรเขาไม่ให้ดูอย่าไปเที่ยวดูเข้า จะเกิดเรื่องเกิดราว สร้างความทุกข์ความเดือดร้อน ขอให้เลือกดู หูอย่าไปฟังเสียงที่จะเกิดอารมณ์ ทำให้เกิดตัณหาขึ้น จมูกได้กลิ่นก็เหมือนกัน กลิ่นอันใดที่ทำให้เกิดความวุ่นวายใจ เราอย่าเข้าไปสูดกลิ่นนั้น มือก็อย่าไปจับไปต้อง ใจก็อย่าไปคิด หักห้ามหมด อย่างนี้เรียกว่า **ปิดประตูแรกไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้นในใจของเรา** แต่ถ้าไปดูเสียแล้ว เพราะเรามีตาจะดูบ้างก็ได้ แต่ต้องคุมไว้ตรงที่ผัสสะอย่าให้มันร่วมประชุมกัน ถ้าคุมจุดผัสสะนั้นไม่ได้ ไปคุมเวทนาให้หยุดเพียงแค่เวทนาว่า น่าดู น่าเกลียด อย่าให้ลุกลามไปถึงเกิดตัณหา อุปาทาน ใจก็จะสบาย แต่โดยมากแล้วมักจะเผลอไป ไม่มีสติคุม คุมไม่ได้แล้วก็ปล่อยไปตามเรื่อง คนเราที่เสียผู้เสียคนกันก็เพราะว่าไม่คุมพวกนี้ ไม่คุมอายตนะของเรา แล้วก็ไม่ไปคุมความรู้สึกนึกคิดของเราไว้ จึงเสียหายนี่คือเรื่อง **เวทนา**

เรื่องของสัญญา ความจำได้หมายรู้

ต่อไปถึง **สัญญา** สัญญา หมายถึง ความจำได้หมายรู้ ในเรื่องอะไรๆ ต่างๆ ที่เราพูดกันว่าสัญญา หรือพูดง่ายๆก็ความจำนั่นเอง หรือว่าการมีสติสมประดี เราเป็นคนปรกติก็เรียกว่าสัญญา ถ้าเมื่อใดเราถูกทุบหัวแตก สัญญาไม่มี จำไม่ได้ คนบางคนล้มลงไปจำอะไรไม่ได้ พูดอะไรไม่ถูก นั่นเขาเรียกว่าสัญญาวิปลาส สติสมประดีก็หายไป จำอะไรก็ไม่ได้ อันนี้คือตัว**สัญญา** มันมีลักษณะเป็นอย่างนั้น

เรื่องของสังขาร สิ่งที่เกิดขึ้นกับใจ

สังขาร เป็นอีกอย่างหนึ่งที่ต้องเข้าใจให้ดี สังขาร หมายถึง สิ่งที่เกิดกับใจของเรา มี ๒ ส่วน ใจเป็นส่วนหนึ่ง และความคิดที่เกิดขึ้นอีกส่วนหนึ่ง เช่นกระดาษสีเหลืองนี้ เมื่อก่อนมีสีขาว แล้วต่อมากลายเป็นสีเหลือง สีขาวคือสีเดิมของกระดาษ สีเหลืองคือสีที่มาปรุงแต่งให้กระดาษเปลี่ยนสีไป ตัวขาวนั้นเหมือนกับจิตของเรา ส่วนตัวเหลืองนี่เป็นเหมือนกับสังขารที่มาปรุงแต่งให้ใจเปลี่ยนรูปร่างไปต่าง ๆ อันนี้ขอให้จำหลักอันหนึ่งไว้ว่า **จิตเดิมแท้ของมนุษย์นั้นบริสุทธิ์** อันนี้เป็นหลักใหญ่เป็นหลักสำคัญของพุทธศาสนา จิตเดิมแท้ของมนุษย์นั้นบริสุทธิ์ ที่ไม่บริสุทธิ์ก็เพราะว่าได้มีสิ่งภายนอกเข้ามารูปเข้ามาทางตา เสียงเข้ามาทางหู กลิ่นเข้ามาทางจมูก รสมาทางลิ้น สัมผัสถูกต้องมาทางกายประสาท ใจก็เปลี่ยนโฉมหน้า เปลี่ยนจากหน้าตาดั้งเดิม คือจิตที่ยังไม่ถูกปรุงแต่ง เมื่อยังไม่ถูกปรุงแต่งก็ยังสะอาดอยู่ ยังสงบอยู่ เมื่อถูกปรุงแต่งด้วยอะไรๆ จิตก็เปลี่ยนรูปไป เมื่อจิตเปลี่ยนรูปไปเป็นความรัก ความชัง ความหลง

ความริษยา ความพยาบาท สิ่งที่มาเปลี่ยนแปลงจิตใจให้ผิดไปจากหน้าตาดั้งเดิมนั่นแหละเรียกว่าสังขาร ภาษาทางจิตเรียกว่า **เจตสิก** คือสิ่งที่เกิดจากจิต เช่น ความโลภเกิดขึ้น ความโลภเป็นเจตสิก ความโกรธเป็นเจตสิก ความหลงเป็นเจตสิก ความรู้สึกว่า วันนี้ขี้เกียจ วันนี้ขยัน ก็เป็นเจตสิก ความรัก ความชัง ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในใจของเรานั้นเป็นตัวสังขาร เป็นสังขารที่ปรุงแต่งใจของเราให้มีรูปร่างหน้าตาต่าง ๆ กันออกไป เช่น ปรุงแต่งเป็นความโกรธ ปรุงแต่งเป็นความเกลียด ปรุงแต่งเป็นความรัก ปรุงแต่งเป็นความหลง ปรุงแต่งเป็นความโลภ ปรุงแต่งให้มีมานะถือตัว อย่างนี้เรียกว่าสังขารเกิดขึ้นในใจของเรามาปรุงแต่งใจของเรา ให้จำความหมายนี้ไว้ว่า นี่คือ **สังขาร**

เรื่องของวิญญาณ ความรู้

ตัวที่ ๔ เรียกว่า **วิญญาณ** วิญญาณในที่นี้ เราอย่าเข้าใจว่าวิญญาณออกจากร่าง วิญญาณเข้าทรงอะไร อย่างนั้นไม่ใช่ ไม่เกี่ยวกับวิญญาณเหล่านั้น ในพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง **ความรู้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ** เรียกตามชื่อว่า จักขุวิญญาณ จักขุคือตา ถ้าพูดภาษาไทยก็ว่า ความรู้ทางตา เรียกว่า จักขุวิญญาณ ความรู้ทางหู เรียกว่า โสตวิญญาณ ความรู้ทางจมูก เรียกว่า ฆานวิญญาณ ความรู้ทางลิ้น เรียกว่า ชิวหาวิญญาณ ความรู้ทางกาย เรียกว่า กายวิญญาณ ความรู้ทางใจ เรียกว่า มโนวิญญาณ วิญญาณมี ๖ อย่าง เรียกชื่อตามอายตนะ เครื่องต่อของเรา ได้แก่ วิญญาณตา วิญญาณหู วิญญาณจมูก วิญญาณลิ้น วิญญาณกาย และวิญญาณใจ แต่เรียกให้ถูกภาษาเรียกว่า จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ และมโนวิญญาณ รวมเรียกว่า วิญญาณ ๖

สิ่งที่เรียกว่า "ขันธ์ ๕"

ในตัวของเราประกอบด้วยเรื่องเหล่านี้ ภาษาธรรมะเรียกว่า **ขันธ์** ซึ่งแปลว่า กอง ได้แก่ **รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ รวมเป็น ๕ ขันธ์** ทำไมพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงแบ่งเป็นอย่างนี้ พระองค์เป็นวิภัชชวาที คือพวกที่มีความเห็นแบ่งแยกออกไป การที่แบ่งออกไปก็เพื่อให้เราเห็นว่า มันไม่มีอะไรที่เป็นกลุ่มเป็นก้อน ปรกติคนเราไปยึดอะไรว่าเป็นตัวเป็นตน ปัญจวัคคีย์ทั้งห้าก็ยึดในตัวตน ยิ่งศาสนาฮินดูแล้วเขาสอนให้ยึดมั่นในตัว ตัวใหญ่คือพระผู้เป็นเจ้า เขาเรียกว่า ปรมาตมัน ตัวใหญ่ บรมอัตตา ทุกสิ่งทุกอย่างแยกออกมาจากตัวใหญ่ แล้วจะดิ้นรนกลับไปรวมกับตัวใหญ่ต่อไป หลักปรัชญาของเขาเป็นอย่างนั้น ๆ แต่พระพุทธเจ้าท่านว่า ไม่มีตัวตน สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป โดยเฉพาะชีวิตมนุษย์เรานี่ประกอบด้วยเรื่อง ๓ เรื่อง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรียกว่าขันธ์ ๕ ฉะนั้น คำสวดมนต์ของพุทธบริษัทเรา ไม่ได้สวดมนต์ในรูปวิงวอนขอร้องอะไร ๆ แต่เราสวดว่า รูปัง อนิจจังรูปไม่เที่ยง เวทนาอนิจจา เวทนาไม่เที่ยง สัญญาอนิจจา สัญญาไม่เที่ยง สังขาราอนิจจา สังขารไม่เที่ยง วิญญาณังอนิจจัง วิญญาณไม่เที่ยง รูปังอนัตตา รูปไม่ใช่ตัวตน เวทนาอนัตตา เวทนาไม่ใช่ตัวตน สัญญาไม่ใช่ตัวตน สังขารไม่ใช่ตัวตน วิญญาณไม่ใช่ตัวตน หมายความว่าในพุทธศาสนานี้สอนเรื่องไม่มีตัวไม่มีตน เพื่อจะได้ทำลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนให้น้อยลงไป จนกระทั่งไม่ยึดถืออะไรเลย จิตใจจะได้บริสุทธิ์ขึ้น นี่คือจุดหมายที่พระองค์สอน ในการสอนพระสูตรบทนี้เราจะเห็นว่าผิดกับในการสอนพระธรรมจักรสูตรแรก พระสูตรนี้เป็นการสอนแบบสนทนา คือขั้นแรกพระองค์บอกว่า รูปไม่เที่ยง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง แล้วต่อไปพระองค์ก็สอนเป็น ถาม-ตอบ

ขันธ์ ๕ ไม่เที่ยง...เป็นทุกข์

จะขอยกตัวอย่างให้เห็นว่าพระองค์สอนในเรื่องถาม-ตอบอย่างไร

เมื่อทรงสอนขันธ์ ๕ ว่าเป็นอนัตตาแล้ว ได้ทรงสอนภิกขุปัญจวัคคีย์ให้พิจารณาแยกกายใจออกเป็นขันธ์ คือ เป็นกอง ๆ เป็นทางวิปัสสนา แล้วตรัสถามความเห็นของท่านทั้งห้า ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ท่านสำคัญความข้อนั้นว่าเป็นไฉน ขันธ์ ๕ นี่ เที่ยงหรือไม่เที่ยง"

พระทั้งห้าองค์ก็ตอบว่า "ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า"

"ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขล่ะ" ตรัสถามต่อไป

"เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า"

"เมื่อสิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นตนของเรา"

"ไม่ควรจับเข้าไปยึดถืออย่างนั้นพระเจ้าข้า" ปัญจวัคคีย์ตอบ

ถาม-ตอบ อย่างนี้คือถามตอบในเรื่องรูป **รูปं นิจฺจं วา อนิจฺจं วา อนิจฺจं ภนฺเต** แล้วก็ได้ถามเรื่องเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ต่อไปอีก เพื่อให้คนฟังได้เกิดความคิดของตัวเอง เมื่อถามไป ก็ตอบไป ครั้นเมื่อจบพระเทศนาอนัตตลักขณสูตรแล้ว ท่านทั้งห้าก็มีจิตไม่ยึดมั่นในอุปาทาน ปล่อยวางในตัวตนได้ คือมองเห็นไม่มีตัวไม่มีตนจะเข้าไปยึดไปถือเ ห็นเป็นของเปล่าของว่าง จิตก็พ้นแล้วจากอาสวะเครื่องหมักดองในสันดาน เป็นพระอรหันต์ด้วยการฟังพระธรรมเทศนาสูตรนี้ แล้วก็ได้ทำหน้าที่สอนศาสนาต่อไป

จุดมุ่งหมายในการศึกษาธรรมะ

ใจความในพระสูตรนี้เป็นการสอนเรื่องตัวเรา ให้รู้จักตัวเรา เรียนให้รู้สิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเรา เรียนให้รู้ถึงเหตุของสิ่งนั้น เรียนให้รู้ว่าจะแก้ไขสิ่งนั้นอย่างไร ประการแรกเรียนเพื่อให้รู้จักตัวเอง เรื่องขันธ์ ๕ นี้ ตัวเราคือขันธ์ ๕ ให้รู้ว่าตัวเราคือสิ่งนั้น รู้ว่าสิ่งที่เกิดกับตัวเรา เช่นความโลภเกิดขึ้น ความโกรธเกิดขึ้น ความหลงเกิดขึ้น ความสุขความทุกข์ ความยินดียินร้ายเกิดขึ้น มีอยู่ตั้งอยู่ในใจของเรา แต่เราควรที่จะรู้ว่า สิ่งนั้นเกิดขึ้นเพราะอะไร มีอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดขึ้น แล้วก็เรียนต่อไปว่าจะแก้ไขอย่างไร เราจึงจะไม่ถูกสิ่งนั้นมาบังคับเรา บีบคั้นเราให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน และนี่คือจุดมุ่งหมายสำคัญที่เราเรียนธรรมะในพระพุทธศาสนา **ธรรมะในพระพุทธศาสนาสอนให้เรารู้จักตัวเอง ให้รู้จักสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเรา ให้รู้เหตุของสิ่งนั้น ให้รู้ว่าเราจะแก้ไขสิ่งนั้นด้วยวิธีใด** นี่คือจุดหมาย พระสูตรนี้ทั้งสูตรเป็นการชี้ให้เรารู้ว่าตัวเราคืออะไร ตัวเราที่แท้จริงนั้นไม่มีมีแต่ขันธ์ เรียกว่า **สภาวะ** มีขันธ์ มีธาตุ มีอายตนะ แยกออกไปเป็นขันธ์ แบ่งเป็นขันธ์ ๕ แบ่งเป็นธาตุ ๔ มีอายตนะ ๖ แยกออกไปแล้ว ตัวไม่มี มีแต่ส่วนต่าง ๆ มาประกอบกันเข้า ไหลไปตามอำนาจของการปรุงแต่ง เมื่อหมดฤทธิ์เมื่อใดก็จบกันเมื่อนั้น พระพุทธศาสนาสอนให้เรารู้ว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะการปรุงแต่ง เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ตั้งอยู่ชั่วขณะหนึ่ง แล้วก็แตกดับไป เช่น เราเรียกสิ่งนี้ว่า โต๊ะ ดูซิมันมีอะไรบ้าง มีเหล็กหลายอันเอามารวมกันเข้าเป็นขา เป็นคาน มีกระดานแผ่นหนึ่ง นี่เรียกว่าโต๊ะ เก้าอี้ เรือน รถ พระพุทธเจ้าเคยสนทนากับพระเจ้าแผ่นดิน คือพระเจ้าปเสนทิโกศลเรื่องรถ ท่านเป็นทุกข์และเศร้าโศกเพราะพระมเหสีสิ้นพระชนม์ พระผู้มีพระภาคทรงทราบ ก็เสด็จไปหาชวนไปที่โรงรถ มีราชรถเก่าๆ หลายคันอยู่ที่นั่นด้วย

พอไปถึงพระองค์ก็ตรัสถามว่า "นี่อะไร"

ทูลว่า "ราชรถ"

"ราชรถคันนี้เป็นของใคร"

"คันเก่าที่สุดของพระเจ้าปู่ ส่วนคันนี้ของพระเจ้าพ่อ และคันนี้หม่อมฉันได้สร้างขึ้นเอง"

"ที่เรียกว่ารถนี้มันอยู่ตรงไหน? ตรงนี้ใช่ไหม?"

"ไม่ใช่ ตรงนี้ล้อ ตรงนี้ดุม ตรงนี้กง ตรงนี้กำ ตรงนี้เป็นคานของรถ นี่เป็นตัวถัง นี่เป็นงอน เป็นแอก เป็นสายนั่น สายนี่"

"แล้วรถมันอยู่ตรงไหน?"

พระเจ้าแผ่นดินทูลว่า "สิ่งทั้งหลายทั้งหมดนี้มารวมกันเข้าเรียกว่ารถ"

พระองค์ตรัสว่า "เรามาคิดถึงเรื่องของคน คำว่าคนนี่หมายถึงอะไร? มนุษย์ หมายถึงอะไร?"

อำนาจของการปรุงแต่ง

ก็ถามต่อไป ถาม-ตอบ ถาม-ตอบ ไป ก็รู้ว่า **สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะการปรุงแต่ง ทรงอยู่ได้เพราะอำนาจความปรุงแต่งอย่างพร้อมเพรียง เมื่อสิ่งที่เข้าไปปรุงแต่งเกิดไม่พร้อมเมื่อใด มันก็แยกเมื่อนั้น** จึงมองเห็นว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดา พระมเหสีต้องสิ้นพระชนม์ พระองค์เองนั้นก็ต้องสิ้นพระชนม์เหมือนกัน หนีไม่พ้น เลยหายเศร้าโศกไปโดยอาศัยธรรมะที่ทรงแสดง การเรียนธรรมะก็เพื่ออย่างนี้ เพื่อเอาไปใช้แก้ปัญหาชีวิตประจำวัน ในเวลาที่มีอะไรเกิดขึ้น เราก็จะได้พิจารณาแยกแยะวิเคราะห์วิจัยออกไป เช่นสมมติว่าพวกเธอไปเกิดความรักอะไรขึ้นมาสักอย่างหนึ่ง นั่งเป็นทุกข์อยู่เพราะไม่สมหวังในเรื่องรัก

ถ้าเป็นนักธรรมะก็ไม่เป็นทุกข์เกินควรไป คือมาคิดได้ว่า เรารักอะไร เรารักชื่อคนอื่นนั้น แล้วชื่อนั้นมันมีตัวตนหรือเปล่า แยกไปดูซิ เราไปรักรูป รักเวทนา รักสัญญา รักสังขาร วิญญาณ ซึ่งสมมติชื่อว่าชื่อนั้น แล้วรูปมันเที่ยงไหม ไม่เที่ยง เวทนาเที่ยงไหม ไม่เที่ยง สัญญาเที่ยงไหม ไม่เที่ยง สังขารล่ะ มันเที่ยงหรือเปล่า ไม่เที่ยง วิญญาณเที่ยงไหม ไม่เที่ยง รูปสวยงามไหม ไม่เข้าท่า เสียงเพราะเสมอไปรึ เป็นหวัด เป็นอะไรก็เสียงแหบเสียงแห้ง แล้วกลิ่นหอมเสมอไปหรือ เครื่องฉาบทาทั้งนั้น ขุดวิทยาศาสตร์เอาอะไรๆ มาโปะเอาไว้ มันก็หอมชั่วครั้งชั่วคราว มันก็เป็นของผสมอีกละ น้ำหอมก็เป็นของผสม ครีมทาปากก็ของผสม ขี้ผึ้งกับสี ไม่มีอะไร เราก็พิจารณาไปว่ามันไม่น่ารักอะไร ไม่น่าชมอะไร ทำไมเราไปหลงใหลให้เสียเวลา พิจารณาไปก็ค่อยตอบไป หน้าที่ของเราคือการศึกษาเล่าเรียน จะไปหลงสิ่งนั้นอยู่ไม่เข้าเรื่อง พักไว้ก่อน พอเราเรียนสำเร็จค่อยหาใหม่ หาใหม่ แล้วเราก็ไม่หลง เราอยู่กันตามหน้าที่ เช่นว่าสามีภรรยาอยู่กันตามหน้าที่ ทำงานก็ไปตามหน้าที่ เลี้ยงลูกไปตามหน้าที่ มีปัญญารู้เท่าทันว่า สิ่งนี้เมื่อเกิดขึ้นกับเราแล้ว ก็ไม่ถาวรอะไร วันหนึ่งก็จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเรื่องของมัน ถ้าคิดได้อย่างนี้ทุกข์ไม่เกิด

อหังการ มมังการ

แต่ปรกติคนเราไม่ได้คิดอย่างนี้ เรายึดมั่นถือมั่น ลูกกู หลานกู อะไร ๆ ของกูทั้งนั้น เรียกว่า มีตัวกูของกู มันมาก เรียกว่า อหังการ มมังการ **อหังการ** คือ **ตัวกู** **มมังการ** คือ **ของกู** ท่านเจ้าคุณพุทธทาสท่านพูดภาษาไทยง่ายๆ ตัวกู - ของกู บางคนว่า แหม! ท่านองค์นี้พูดหยาบ คือความจริงภาษาไทยแท้ ๆ กลายเป็นของหยาบไปได้ เรียกหมา ก็ว่าหยาบ ต้องเรียกสุนัข เอาภาษาอื่น

มาใช้ก็ว่าดีไป หมูก็ต้องว่าสุกร ถ้าเรียกแมวก็ต้องเรียกว่า วิฬาร์ แต่ไม่เห็นใครเรียกว่าวิฬาร์ ยังเรียกแมวอยู่นั่นเอง ควายก็ต้องเรียกกระบือ ภาษาไทยของเรา เราไม่ควรจะไปสมมติว่าหยาบคาย ควรจะใช้ได้ การใช้ธรรมะเป็นหลักพิจารณาจะบรรเทาความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนให้ลดน้อยลงไป ถ้าความยึดมั่นในตัวตนน้อยลงไปก็สบาย ไม่เดือดร้อน ทำอะไรก็เรียกว่าทำด้วยปัญญา ไม่ได้ทำด้วยความเขลา ใจก็สงบ เป็นสุข นี่เรียกว่า อนัตตลักขณสูตร เป็นพระสูตรสำคัญ เป็นสูตรที่สอง ซึ่งเราควรจะศึกษารู้ไว้ เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยสังขาร วิญญาณ สิ่งเหล่านี้ไม่เที่ยง ดูเถอะเนื้อหนังเรามันก็เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ แต่ว่าบางอย่างเปลี่ยนช้า เพราะว่าเครื่องปรุงแต่งดี บางคนแก่ช้า เพราะว่าเครื่องปรุงแต่งดี ได้อาหารดี อากาศดี จิตใจสบาย ถ้าอาหารไม่ดี อากาศไม่ดี จิตใจวุ่นวาย ก็แก่เร็ว คนบางคนแก่เกินอายุ เพราะว่าใจวุ่นวาย ไม่สงบ ไม่ใช้ธรรมะก็เดือดร้อน ต่อไปนี้เราจะออกไปเป็นครูเป็นอาจารย์ เราต้องใช้ธรรมะให้มากหน่อย.

“ธรรมะ เป็นกระจกเงาที่เรายกขึ้นมาส่องดูตัวเราได้ พิจารณาตัวเราได้ เพื่อแก้ไขปรับปรุงตัวเราได้ ถ้าเรามีธรรมะมาส่อง เราก็จะรู้จะเห็นสภาพความเป็นจริง”

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

ธมฺมปีติ สุขํ เสติ

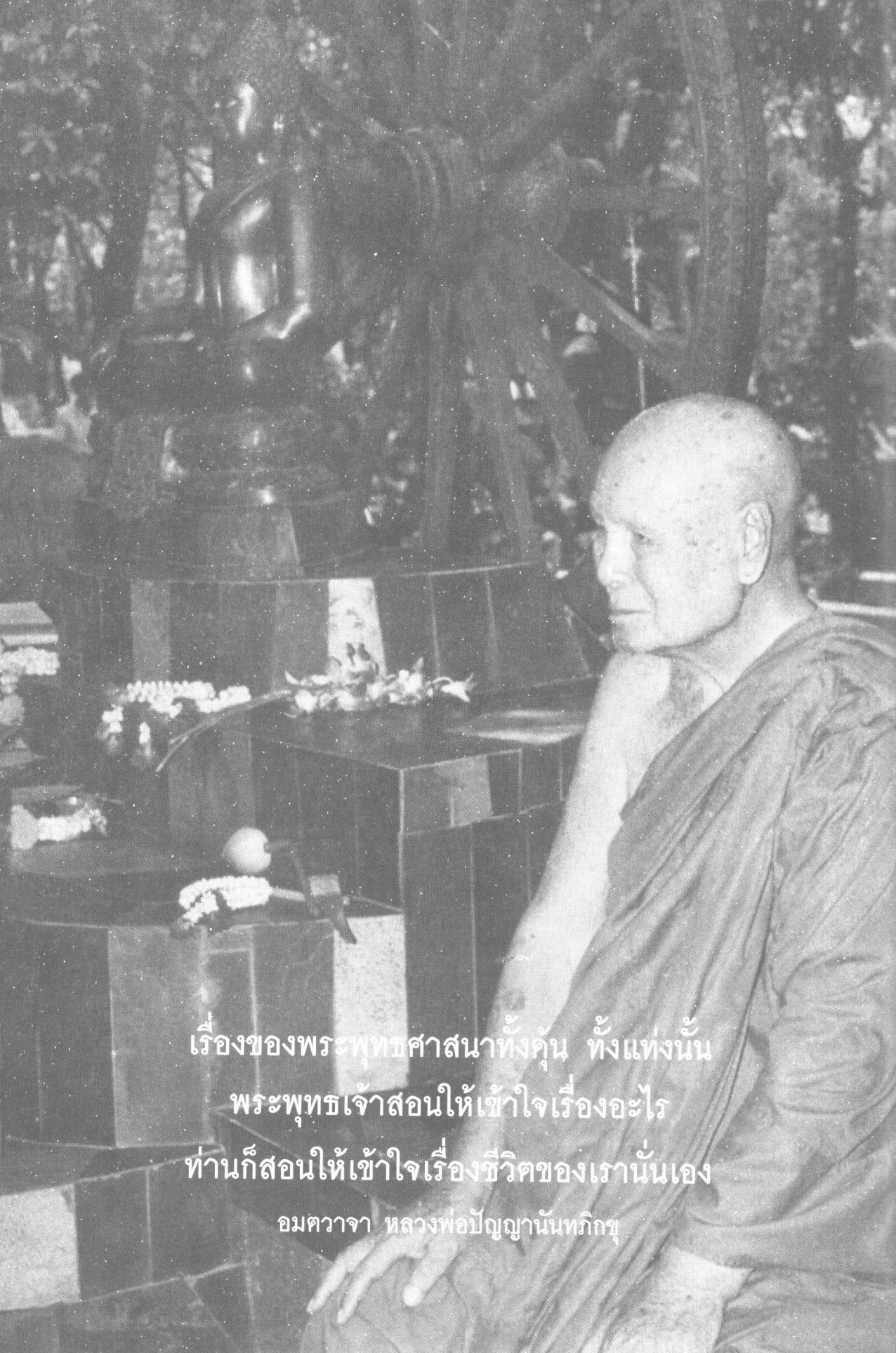
“ผู้ประพฤติธรรม อยู่เป็นสุข”

หลวงพ่อสอนธรรม

...เรื่อง...

๕ อนุปุพพิกถา

เรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งคุ้น ทั้งแท่งนั้น
พระพุทธเจ้าสอนให้เข้าใจเรื่องอะไร
ท่านก็สอนให้เข้าใจเรื่องชีวิตของเรานั่นเอง

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

- ๕ -

หลวงพ่อปัญญานันทะ แสดงธรรมแก่นักศึกษา
เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๗

นักศึกษาทั้งหลาย

วันก่อน ได้อธิบายถึงเรื่องอนัตตลักขณสูตร ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ทั้งห้า และท่านเหล่านั้นได้ฟังแล้วก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ วันนี้จะได้พูดต่อไป ในสมัยนั้น เมื่อพระองค์พร้อมด้วยภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้งห้า พักอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน หรือสวนกวาง ใกล้เมืองพาราณสี

มีครอบครัวหนึ่งเป็นเศรษฐีร่ำรวยมาก มีลูกชายอยู่คนหนึ่งชื่อว่า **ยศ** เรียกภาษาบาลีว่า **ยส** นายยศนี้อยู่อย่างมีความสุข มีบ้านอยู่ถึง ๓ หลัง เหมาะแก่ฤดูทั้งสาม ได้รับการบำรุงด้วยความสุขมากมายหลายเรื่องหลายประการ อยู่มาวันหนึ่งนายยศนอนหัวค่ำ ตื่นขึ้นกลางดึก ได้เห็นพวกบริวารที่นอนอยู่ในห้องนั้นนอนท่าไม่สวย มองแล้วไม่น่าดู เลยอึดอัดใจ ก็บ่นว่า **ที่นี่ขัดข้อง ที่นี่วุ่นวาย** แล้วใส่รองเท้าเดินออกจากบ้านไป เดินบ่นไปเรื่อยว่า ที่นี่ขัดข้อง ที่นี่วุ่นวาย ๆ กลุ้มนั่นเอง เดินบ่นไปจนถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเดินจงกรมอยู่ตอนดึก ได้ยินเสียงเช่นนั้นก็ว่า เอหิยส พ่อยศมาที่นี่ **ที่นี่ไม่วุ่นวาย**

ที่นี่ไม่ขัดข้อง เมื่อได้ยินคำเช่นนั้นก็รู้สึกอบอุ่นใจ จึงเดินเข้าไปใกล้เห็นนักบวชไม่รู้จักว่าเป็นใคร ก็แสดงความเคารพเรียบร้อย ตามระเบียบของชาวอินเดียเขา พระองค์ก็แสดงธรรมะให้ฟัง

อนุปุพพิกถา ๕ ประการ

ธรรมะที่ท่านแสดงนี้เรียกว่า **อนุปุพพิกถา** แปลว่า **เรื่องที่พูดตามลำดับ อนุปุพพิกถานั้นมี ๕ อย่าง มักแสดงแก่บุคคลที่มีนิสัยจะ บรรลุมรรคผลได้ เป็นการฟอกจิตใจไปตั้งแต่เบื้องต้น**

๑ ทานกถา

ประการที่ ๑ **ทานกถา** คือ พูดถึงเรื่องทาน การให้ ว่ามนุษย์อยู่ในโลกนี้จะต้องมีการให้ ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน คนเราจะอยู่โดยการรับอย่างเดียวไม่ได้ ต้องมีการให้ด้วย การรับกับการให้เป็นของคู่กัน เมื่อมีรับแล้วต้องมีให้ ถ้าไม่มีให้ก็เรียกว่าเอาเปรียบ เห็นแก่ตัว คนเรามีฐานะไม่เท่าเทียมกัน บางคนยากจน บางคนมั่งมี บางคนโง่บางคนฉลาด บางคนอ่อนแอ บางคนก็แข็งแรง เมื่อมีสภาพเช่นนี้มนุษย์จะต้องช่วยเหลือกัน ภาษาวัดเรียกว่า ทาน การให้ การให้เป็นสิ่งของก็ได้ ให้คำสอนก็ได้ ให้อะไร ๆ ก็ได้ทั้งนั้น ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องการ ถ้าได้ให้สิ่งที่จำเป็นในสิ่งที่เขาต้องการแล้ว เรียกว่า เป็นความชื่นใจมาก นี่เป็นการให้เบื้องต้น

๒ ศีลกถา

ประการที่ ๒ **ศีลกถา** สอนเรื่องศีล ให้อยู่กันอย่างมีระเบียบในสังคม สังคมจะมีความสุขความสงบได้ ก็เพราะว่าทุกคนมีระเบียบ มีวินัย หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า อยู่อย่างมีวินัย การมีระเบียบวินัยก็คือต้องเคารพต่อกฎหมายของบ้านเมือง เคารพต่อวัฒนธรรมศีลธรรมประเพณีของประชาชนในที่นั้นๆ เพราะว่าขนบธรรมเนียม ประเพณี กฎหมาย ศีลธรรม ทุกอย่างนั้นเป็นเครื่องช่วยให้คนอยู่กันอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตามธรรมดานั้นคนเราหลายคนก็หลายใจ ความคิดความนึกอาจจะไม่ตรงกัน ถ้าปล่อยให้ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำอะไร ๆ ตามชอบใจแล้วก็จะวุ่นวาย ไม่มีความสงบสุขในสังคม ถ้าจะให้เกิดความสุขสงบในสังคมนั้นได้ ทุกคนจะต้องหลอมตัวเองให้เข้าในระเบียบแบบแผน เพราะฉะนั้นในสังคมมนุษย์นี้จึงต้องมีระเบียบ เช่น **มีหลักศีลธรรม มีวัฒนธรรม มีประเพณี มีกฎหมาย** เราอยู่ในสังคมใดก็ต้องเคารพต่อระเบียบในสังคมนั้น **ผู้ใดอยู่ในสังคมใด ไม่เคารพต่อระเบียบแบบแผนของสังคมนั้น เขาเรียกว่าเป็นคนเกะกะเกเร ทำให้เกิดความวุ่นวายในสังคม**

๓ สัคคกถา

ประการที่ ๓ **สัคคกถา** พระองค์แสดงถึงสวรรค์ สวรรค์คือสิ่งที่เกิดขึ้นจากการให้ทาน การรักษาศีล คือเมื่อคนเราอยู่กันด้วยการให้ ไม่เห็นแก่ตัว และเคารพต่อระเบียบแบบแผนของสังคมแล้ว เราก็จะอยู่กันอย่างสวรรค์ อยู่กันอย่างมีความสุขสบาย ทำมาหากินสะดวก เศรษฐกิจก้าวหน้า ทุกคนมีความรักความเคารพต่อกัน มีใจเอื้อเฟื้อต่อกัน นั่นแหละคือสวรรค์ สวรรค์คือความสุข

อันเกิดจากการกระทำความดีความงาม ตามหลักที่ได้กล่าวมาแล้ว สวรรค์โดยเนื้อแท้ก็คือ การได้กลิ่น ได้รูป ได้รส ได้สัมผัสนั่นเอง ต้องการรูปก็ได้ดังใจ ต้องการเสียงก็ได้ดังใจ ต้องการกินอาหารก็ได้ดังใจ ตอนนี้ของแพง สวรรค์ชักจะเป็นทุกข์หน่อยเพราะว่าไม่ได้ดังใจ ต้องการจะไปไหนก็ไปได้ดังใจ นี่เป็นสวรรค์ในเมืองมนุษย์ พระพุทธเจ้าพูดถึงสวรรค์นั้น ไม่ใช่สวรรค์ในชั้นฟ้า แต่เป็นสวรรค์ในเมืองคน ที่เราทุกคนทำให้มันเกิดขึ้นได้

๔ กามาทินวกถา

ประการที่ ๔ **กามาทินวกถาหรือกามาทินพกถา** ทรงแสดงโทษแห่งกาม ก็เท่ากับบอกว่า สวรรค์ยังเปลี่ยนแปลง ยังมีความทุกข์ ไม่คงทนถาวรอะไร อย่ามัวเมาอยู่ในสวรรค์ที่ตนได้รับ ให้พิจารณาโทษของมันด้วย ยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ เช่น คนเป็นใหญ่เป็นโต ได้เป็นนายกรัฐมนตรี ก็เรียกว่าได้สวรรค์ชั้นหนึ่ง เพราะมีความสะดวกสบายหลายอย่าง พระพุทธเจ้าบอกว่าไม่สบายเสมอไปหรอก **อย่าเมาในความเป็นใหญ่ อย่าเมาในอำนาจ อย่าเมาในพวกบริวารที่ไปนั่งป้อยอปอปั้น** ให้นึกถึงว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่คงทนไม่ถาวร มันอาจจะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อไรก็ได้ **ให้เราเตรียมเนื้อเตรียมตัวรับกับสถานการณ์ที่จะเปลี่ยนแปลงต่อไป แล้วก็ให้รู้จักถอย ไม่ใช่จะยึดยอมตายอยู่กับเก้าอี้ตลอดเวลา** ถ้าไม่รู้จักถอย เทวดาเล็ก ๆ ก็ต้องไปไล่ให้ถอย ทีนี้ถอยแล้วก็ลำบาก ไม่มีที่อยู่อาศัย เทวดาที่เมาแล้วก็เป็นอย่างนั้นละ ถ้าเป็นผู้ที่ไม่เมาเมื่อเห็นว่าอยู่ในตำแหน่งนานแล้วก็ถอย เปลี่ยนเสียที อย่างนี้ก็ไม่วุ่นวาย **พระพุทธเจ้าท่านสอนให้รู้จักถอยเสียบ้าง อย่ามัวเมาในสิ่งที่ตนมีตนได้**

๕ เนกขัมมกถา

ประการที่ ๕ เป็นประการสุดท้าย คือ **เนกขัมมกถา** นั้นก็หมายถึงการหลีกออกจากกาม ไม่มัวเมาอยู่ในกาม กล่าวคือการทำจิตให้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในความสุขมากเกินไป คนเราถ้ามัวเมาแล้วมันวุ่นวาย มีความทุกข์ความเดือดร้อน ถ้ารู้จักหลีกออกเสียบ้างก็ดี เพราะฉะนั้นในฐานะที่เป็นชาวบ้าน เขาจึงแนะนำให้ถือศีลเป็นบางครั้ง **ศีลอุโบสถ** คือ การประพฤติพรหมจรรย์ ไปนอนนั่งในที่เงียบ ๆ ถือศีล ๘ คือไม่กินข้าวหลังเวลาเที่ยงไปแล้ว ไม่เสพกามคุณ และทำจิตใจห่างจากกามารมณ์ พระเจ้าอโศกมหาราชนั้นท่านไปบำเพ็ญพรหมจรรย์บ่อย ๆ คือไปอยู่กับพระ แต่ท่านไม่ได้โกนหัวโกนคิ้ว การปฏิบัติเช่นนั้นเรียกว่าประพฤติพรหมจรรย์ บางทีก็ไปพักอยู่กับพระ ๑๕ วัน ในอารามเงียบ ๆ แล้วออกมาปฏิบัติงานต่อไป บางทีท่านก็ไปอยู่ตั้งเดือน แล้วออกมาปฏิบัติงานต่อไป คนเราถ้าได้ไปพักอย่างนั้น ก็เท่ากับว่าไปอัดแบตเตอรี่เสียใหม่ แบตเตอรี่ถ้ามีแต่ใช้ ๆ มันก็หมดไป จิตก็เหมือนกัน ถ้าวุ่นวายปั่นป่วนเราก็ต้องไปอัดใหม่เสียที พลังงานก็เกิดขึ้นแล้ว ก็มาทำงานด้วยปัญญา ด้วยความสงบต่อไป

ทั้ง ๕ อย่างนี้เรียกว่า อนุปุพพิกถา ได้แก่ ทาน ศีล สวรรค์ โทษของสวรรค์ และให้ออกจากสวรรค์

อุบาสกอุบาสิกาคู่แรกของพุทธศาสนา

พอเสร็จเทศน์ทั้ง ๕ อย่างนี้แล้ว ก็ทรงเทศน์อริยสัจ ๔ ให้ฟัง พระยศก็ได้ดวงตาเห็นธรรม คือบรรลุพระโสดาบัน ในคืนนั้น พอรุ่งเช้า ทางบ้านวุ่นวายกันใหญ่ เพราะลูกชายหาย บิดาก็ส่งคนเที่ยวติดตาม ตนเองก็เหมือนกันไปเที่ยว

ตามหาลูกชาย ไปพบลูกชายอยู่กับพระพุทธเจ้า เมื่อได้ฟังเทศน์ของพระพุทธเจ้าแล้วได้บรรลุโสดาบัน จึงบอกลูกชายว่า แม่ของเจ้าคิดถึงมาก พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า พระยศมีจิตใจพ้นจากผู้ไปอยู่บ้านอยู่เรือนเสียแล้ว บิดาดีใจกราบทูลว่าตามใจ จะบวชก็ไม่ว่า พระพุทธเจ้าจึงทรงบวชให้พระยศ เช้าวันนั้นก็ไปฉันอาหารที่บ้านพระยศ มารดาพระยศได้ฟังเทศน์ก็เกิดเลื่อมใสพระพุทธศาสนา ทั้งบิดาและมารดาได้แสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา ถือรัตนสาม คือ ถือพระพุทธเจ้า ถือพระธรรม และถือพระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ในวงการพระพุทธศาสนานั้นถือว่า**บิดามารดาพระยศ เป็นอุบาสกอุบาสิกาคู่แรก**

คุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกา

ในตอนนี้ เรามาทำความเข้าใจในเรื่องอุบาสก อุบาสิกา ว่าต้องประกอบด้วยอะไรบ้าง คนที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาจะต้องมีธรรมะอะไรบ้าง ถ้าไม่เข้าใจคุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกาแล้ว การเป็นอุบาสกอุบาสิกาก็จะไม่ถูกต้อง เป็นกันไปอย่างนั้น ไม่ค่อยจะสมบูรณ์ตามแบบของพระพุทธศาสนา ผู้ที่เรียกตัวว่าอุบาสกอุบาสิกา แปลว่า ผู้นั่งใกล้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นั่งใกล้ด้วยใจและกาย ทั้งสองอย่าง

คุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกา มีอยู่ ๕ ประการ คือ

๑. **ประกอบด้วยศรัทธา**
๒. **มีศีลบริสุทธิ์**
๓. **ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล**
๔. **ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา**
๕. **บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา**

ศรัทธา : ความเชื่อด้วยปัญญา

๑. ประกอบด้วยศรัทธา ศรัทธา แปลว่า ความเชื่อ อันศรัทธาในพระพุทธศาสนานั้นต้องเป็นศรัทธาที่มีปัญญากำกับ ไม่ใช่เป็นศรัทธาแบบหลงงมงาย เรียกตามภาษาพระว่า **สัทธาญาณสัมปยุต** ญาณสัมปยุต แปลว่า ประกอบด้วยปัญญา ญาณวิปยุต แปลว่า ไม่มีปัญญา ศรัทธาที่ไม่มีปัญญานั้นเป็นพวกเชื่อง่าย เขาบอกอะไรก็เชื่อไปทั้งนั้น เช่นเขาบอกว่า มีน้ำศักดิ์สิทธิ์อยู่ที่นั่นก็เชื่อแล้ว เขาบอกว่ามีอะไรแปลก ๆ ที่ไหน เราก็เชื่อ อย่างนี้เขาเรียกว่าไม่ใช้ปัญญา พระพุทธศาสนาไม่ต้องการความเชื่อแบบไม่มีปัญญา แต่ต้องการความเชื่อที่มีปัญญา เวลาที่พระพุทธองค์จะเทศน์จะสอนใคร พระองค์จะตรัสว่าทำในใจให้ดี คิดให้รอบคอบ เราจะกล่าวให้ฟัง ที่ท่านตรัสอย่างนั้นก็เท่ากับว่าอย่าเชื่อคำที่ฉันกล่าวง่าย ๆ แต่จงคิดให้รอบคอบ คิดให้ดีก่อนแล้วจึงปลงใจเชื่อครั้งหนึ่ง พระองค์ตรัสกับพระสารีบุตร แล้วก็ถามพระสารีบุตรว่า เชื่อไหม พระสารีบุตรทูลว่า ยังไม่เชื่อ พระเจ้าข้า พระองค์ตรัสว่าชอบแล้ว คนมีปัญญาไม่รีบเชื่ออะไรง่าย ๆ แต่ต้องเอาไปคิดไปตรองจนชัดเจนแล้วจึงปลงใจเชื่อ ฉะนั้นเมื่อเราจะฟังอะไรจากใคร เราเพียงแต่รับฟังเท่านั้น ยังไม่ปลงใจเชื่อ เราจะเชื่อก็ต่อเมื่อได้นำไปคิดไปตรองจนเห็นชัดด้วยตัวเราเอง จึงปลงใจเชื่อ อย่างนี้เขาเรียกว่า มีศรัทธา มีปัญญา ขอให้สังเกตดูเถอะ ธรรมะไม่ว่าหมวดใด ถ้ามีศรัทธาแล้วก็มีปัญญาอยู่ด้วย เพราะถ้ามีศรัทธาแต่ไม่มีปัญญาก็จะทำให้งมงายเสียหายได้ ปัญญาเข้าไปทำศรัทธาให้เกิดคุณจึงต้องใช้ปัญญากำกับ เช่น พละ ๕ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เมื่อเราเชื่อในอะไร ยึดอะไรเป็นหลักเชื่อยึดพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นหลัก เรียกว่าพระรัตนตรัยนั่นเอง เชื่อมั่นในพระพุทธเจ้า เชื่อมั่นในพระธรรม ในพระสงฆ์ ไม่หวั่นไหว ไม่โยกโคลงก่อนที่เราจะปลงใจเชื่อในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นั้น เราก็นำเอาไปคิด

ไปตรองอย่างรอบคอบก่อน ยอมรับว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้นำของเรา ยอมรับว่าพระธรรมนี้เป็นทางเดินของชีวิตของเรา ยอมรับว่าพระสงฆ์นั้นเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นพี่เลี้ยงในทางจิตทางวิญญาณของเรา การยอมรับนับถืออย่างนี้เรียกว่า **เอาเป็นที่พึ่ง**

ศีลที่บริสุทธิ์ : ทำความดีละเว้นความชั่ว

๒. มีศีลบริสุทธิ์ เราต้องเชื่อในเรื่องกรรม คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เราจะหนีจากผลที่เรากระทำไว้ไม่ได้เป็นอันขาด ชีวิตความเป็นอยู่ในวันนี้ คือผลกรรมในวันก่อนสืบเนื่องกันมา เราทำอะไร ๆ ในวันนี้ ก็จะส่งผลต่อไปถึงวันพรุ่งนี้ ถ้าเราเป็นนักศึกษาที่ขยันขันแข็ง เอาใจใส่ในการเล่าเรียน เวลาออกเราจากโรงเรียนไปก็มีความรู้ดีทำงานก้าวหน้า การที่เรามีความรู้ดีทำงานก้าวหน้าเมื่อออกจากสถานศึกษาไปนั้น เป็นผลกรรมที่เราทำไว้เมื่อเป็นนักศึกษา มันส่งกันต่อ ๆ ไป ทำดีก็ได้ดี ทำชั่วก็ได้ชั่ว หนีไม่พ้น ข้อนี้เป็นหลักใหญ่ ชาวพุทธเราเชื่อกรรม ไม่เชื่ออย่างอื่น ในข้อนี้คือถือศีล ๕ หรือศีลอุโบสถเป็นครั้งคราว ตามปรกติก็ถือศีล ๕ แต่ถ้าเป็นวันพระก็ถือศีลอุโบสถ คนหนุ่ม ๆ ในเมืองไทยนี้หายากที่จะถืออุโบสถ มีแต่คนแก่ แต่ในประเทศพม่าและศรีลังกานั้น มีเด็กหนุ่ม ๆ ไปถือศีลกันมากในพม่าที่พระเจดีย์ เขาเรียกว่าพระธาตุย่างกุ้ง หลวงพ่อเคยไปพม่าและเคยไปพักที่พระธาตุย่างกุ้งหลาย ๆ วัน ในวันพระได้เห็นเด็กหนุ่มๆ เป็นจำนวนมากไปพักอยู่ตามบ้านรอบ ๆ เจดีย์ ไปสวดมนต์ไหว้พระและสนทนาธรรมะกันในตอนกลางคืน เช่น พรุ่งนี้เป็นวันพระ ๘ ค่ำ คืน ๗ ค่ำ เขาก็ไปนอนค้าง และในวัน ๘ ค่ำเขาก็พักที่นั่นตลอดคืน ต่อรุ่งขึ้นเช้าจึงจะไปจากที่นั่น เคยถามดูว่าพวกนั้นมาทำอะไรกัน พระก็บอกว่า เป็นสมาคมเยาวพุทธ หนุ่มๆ

เขามาปฏิบัติธรรมกัน ได้ฟังแล้วรู้สึกชื่นใจว่า คนหนุ่มเข้าหาธรรมะเป็นดวงประทีปนำทางชีวิต ต่อไปก็จะเป็นคนดี มีประโยชน์ต่อแผ่นดิน นี่เขาทำกันอย่างนั้นในประเทศศรีลังกา โดยเฉพาะในวันวิสาขบูชา อันเป็นวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า เด็กนักเรียนเป็นจำนวนมากไปถือศีลอุโบสถ นุ่งขาวห่มขาว ไปวัดตั้งแต่เช้ามืด รับศีล ๘ แล้วก็อยู่วัด ๒๔ ชั่วโมง ลองถามเขาดูว่า เธอไม่ได้กินข้าวตอนเย็นหิวไหม บอกว่า หิวบ้างนิดหน่อย แต่ต้องอดทน เพราะวันนี้เป็นวันสำคัญของพระพุทธเจ้า พวกเราเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าท่านอดอาหารนานกว่านี้ เมื่อถึงวันเกิดของพระพุทธเจ้าก็ควรบูชาด้วยการปฏิบัติ เขามีอารมณ์สดชื่นดี นี้นับว่าเป็นความดี ถือศีลกันเสียบ้างก็ดี เช่น วันมาฆบูชาที่จะถึงนี้ คือวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๗ ถ้าเราจะพร้อมใจกันถือศีลอุโบสถ อุทิศส่วนกุศลให้เยาวชนหลายคนที่เสียชีวิตไปเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ก็จะดีเหมือนกัน ทั้งจะได้รู้ว่ากำลังใจของเราเป็นอย่างไร อดข้าวเสียบ้างจะเป็นอย่างไร จิตใจจะเป็นอย่างไร ถือศีลให้บริสุทธิ์ ถือศีลให้บริสุทธิ์ ไม่ว่าศีล ๕ หรือ ศีล ๘ อาจจะล่วงเกินไปบ้าง แต่เราก็ตั้งใจให้บริสุทธิ์ก็ไม่เป็นไร

ไม่เชื่อถือสิ่งใดแบบงมงาย

๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว มงคลตื่นข่าว หมายถึง ความเชื่อที่รับ ๆ ตาม ๆ กันมา อยากเรียกว่าเป็นความเชื่อแบบกลางบ้าน เหมือนกับยากลางบ้าน ใครเจ็บไข้ได้ป่วยก็ไปเที่ยวถามเขา เป็นอย่างนั้นจะต้องกินอะไรดี เขาบอกว่า เอารากหมากรากมะพร้าวไปต้มกิน เอารากนมแมว รากแห้วหมู ไปต้มกิน กินแล้วก็ไม่หาย นั่นเขาเรียกว่า ยากลางบ้าน ยาผีบอก คนนั้นบอก คนนี้บอก กิน

กันจนตายไม่ได้เรื่องอะไร ความเชื่อแบบกลางบ้านก็มีอยู่มากมาย เช่น เชื่อโชค เชื่อลาง เชื่อผีสางเทวดาจะให้โทษ เชื่อนั่น เชื่อนี่ อย่างนี้เรียกว่า มงคลตื่นข่าว หรือเชื่อว่า ถ้ามีสิ่งนั้นจะเป็นมงคล สมมติว่าใครมีเขี้ยวหมูตัน มีเหล็กไหล หรือมีไพลดำถือว่าเป็นของดี แต่ไม่รู้ว่ามันอยู่ที่ไหน เหล็กไหลก็ไม่เคยเห็น แต่เขาว่ามีเหล็กไหลเป็นมงคล มีไพลดำเป็นมงคล ตื่นเช้า ถ้าได้ยินเสียงตุ๊กแกร้องเท่านั้นก็เป็นมงคล หรือว่าตื่นเช้าเห็นอะไรผ่านหน้าบ้านก็เป็นมงคล หรือเห็นอะไรเข้าไม่เป็นมงคล อย่างนี้เขาเรียกว่ามงคลตื่นข่าว พุทธศาสนาไม่ให้ถือในเรื่องมงคลตื่นข่าวอย่างนี้ อีกอย่างหนึ่งที่เขาเรียกว่าถือโชคถือลาง ก็เป็นมงคลตื่นข่าวอีกประเภทหนึ่งเหมือนกัน ทำอะไรในวันนั้น วันนี้ เช่นตัดผมในวันเสาร์ วันนี้ต้องนุ่งผ้าสีนั้น วันจันทร์ต้องมีนวลขาว อังคารสีนั้น พฤหัสบดีสีนั้น วันอาทิตย์สีแดง ตัดเล็บต้องวันนั้น เวลากินข้าวต้องหันหน้าไปทางทิศนั้น นั่นไม่ได้เรื่องอะไร หรือถือวันดีคืนดีต้องทำอะไรในวันนั้น ถ้าไม่ใช่วันนั้นละก็ไม่ดี ถ้าจะไปบวชจะต้องบวชวันนั้น ไม่ได้บวชแล้วไม่เป็นพระหรืออย่างไร นี่เคยมีตัวอย่างมาขอบวชรายหนึ่ง กำหนดมาเลยว่าจะขอบวชวันที่เท่านั้น

หลวงพ่อบอกว่า "บวชไม่ได้ วันนั้นไม่อยู่ ไปเทศน์ไกลกับมืด เลื่อนไปวันอื่นเถอะ"

ตอบว่า "ไม่ได้ ไปถามหมอดูมาแล้ว หมอดูว่าให้บวชวันนั้น"

เลยตอบไปว่า "เมื่อคุณเชื่อหมอดู ไม่เชื่อพระ ถ้าเช่นนั้นคุณไปบวชกับหมอดูเถอะ"

แกก็ลาไป ไปบวชที่ไหนก็ไม่ทราบ เวลาจะสึกก็เหมือนกัน พระที่วัดชลประทานฯ นี้ ไม่ค่อยสนใจว่าจะสึกวันไหนดี แต่แม่มักจะเดือดร้อนหนักหนา กลัวลูกจะสึกวันไม่ดี ไปเที่ยวดูหมอมา บางทีก็มีแบบฟอร์มบอกว่าต้องสึกวันนั้น หันหน้าไปทิศนั้น รดน้ำมนต์แล้วก็ออกจากวัดเวลาเท่านั้น เข้าบ้านเวลาเท่านั้น สมมติว่าไปถึงบ้านแล้วยังไม่ได้เวลา ก็ต้องไปเดินเตร่อยู่นอกรั้วรอเวลา การถือ

อย่างนี้ไม่เข้าเรื่อง ทางพระพุทธศาสนาไม่ให้ถืออย่างนั้น แต่เธออาจจะสงสัยว่า พระสงฆ์องค์เจ้าล้วนเป็นเจ้าตำรับในเรื่องอย่างนี้ พระเหล่านั้นท่านทำตาม ๆ กันมา ไม่ได้คิดถึงหลักธรรมะ ซึ่งความจริงไม่ถูก ควรจะเลิกกัน ถ้าเกิดชาติหน้าได้เป็นสังฆราช จะได้ล้างสิ่งเหลวไหลให้หมดไปจากบ้านจากเมืองเสียที เพราะมันเลอะเทอะนักแล้ว เราไม่ควรเชื่อสิ่งเหล่านั้น หลวงพ่อไม่เคยเชื่อเลย ตั้งแต่เด็ก ๆ มาแล้ว ไม่ยอมเชื่อสิ่งเหลวไหลเหล่านั้นเลย พอเห็นอะไรแปลก ๆ แล้วชอบลอง เช่น เขาว่าหม้อใบนี้เขาเรียกผีมาใส่ไว้อย่ามายุ่ง ก็ถือไม้มาทุบหม้อทิ้งเสียเลย ในวัดที่หลวงพ่อเคยอยู่ มีเสาเขื่อนผู้คนไปกราบไหว้ พระอาจารย์ใช้ให้เด็กวัดไปขุด ไม่มีใครกล้า ขณะนั้นหลวงพ่อเป็นเด็กวัดคนหนึ่งบอกว่า ผมเองเอาจอบขุด ขุดแล้วแบกไปทิ้งน้ำเลย ชาวบ้านมาถามว่า เสาเขื่อนหายไปไหนแล้ว เขาก็ว่า โน่น! ไอ้ปื่นมันขุดทิ้งเสียแล้ว เมื่อเด็ก ๆ เขาเรียกอย่างนั้น เขาทายว่าคืนนี้จะต้องนอนไม่หลับ เสียดท้องตายแน่ ๆ ก็เลยบอกเขาว่า เออ, ไม่กินมันคิบก็แล้วกัน วันนี้ถ้ากินเผือกคิบมันคิบละก็เสียดท้อง วันนั้นเลยกินแต่ของดี ๆ เปล่า! เรียบร้อย ไม่มีอะไร นี่เขาเรียกว่าเชื่อถือกันไม่เข้าเรื่อง มีคนไปหาหลวงพ่อบางคน หลวงพ่อเคี้ยวหมาก พอคายชานหมากปุ๊บ รีบเอาไปเลย บางคนคายปุ๊บจับใส่ปากเลย อันตรายแท้ ๆ ไม่รู้มีโรคอะไรอยู่ในนั้น ช่างเอาไปกันได้ บางทีเอาผ้าเช็ดหน้าใหม่ ๆ ไปให้หลวงพ่ออมให้มันเปื้อนน้ำหมาก พอได้ก็ดีใจว่าได้ของดีไปแล้ว นี่เขาเรียกว่าเชื่อไม่เข้าเรื่อง ประเภทมงคลตื่นข่าวนั้น ในทางศาสนาไม่ให้ถือ ให้ถือกรรม ให้เชื่อว่า ดี ชั่ว สุข ทุกข์ เสื่อม เจริญ อยู่ที่การกระทำของเราเองทั้งนั้น ไม่ใช่อยู่ที่การกระทำของอะไรอื่น เรื่องกรรมในพระพุทธศาสนานั้น ขอให้เข้าใจว่ามี ๓ กรรม คือ กรรมดำ กรรมขาว และกรรมไม่ดำไม่ขาว กรรมดำ นั้นหมายถึง กรรมชั่ว กรรมขาว คือการกระทำดี กรรมไม่ดำไม่ขาว คือ การกระทำไม่ดีไม่ชั่ว กรรมดำกรรมขาวเป็นของคนธรรมดา กรรมไม่ดำไม่ขาวนั้นเป็นของพระอรหันต์

สิ่งที่เรียกว่า "กรรม"

พระอรหันต์ท่านทำกรรมไม่เป็นกรรม แต่พวกเราทำกรรมยังเป็นกรรมอยู่ ที่เรียกว่าทำกรรมเป็นกรรมนั้นก็คือ กรรมนั้นจะต้อง...

๑. มีเจตนา คือมีความตั้งใจ

๒. มีการกระทำ

๓. มีวิบาก คือผลที่จะเกิดขึ้น

เรียกว่า มี ๓ ขณะ คือ ถ้าตั้งใจกระทำ ผลที่ปรากฏก็เป็นกรรมขึ้นมา แต่ถ้าไม่ตั้งใจกระทำ ผลก็ไม่มี ก็คือเป็นเพียงกิริยา ไม่เป็นกรรม และก็มีปฏิกิริยาเป็นผลทางวัตถุ เช่น สมมติว่าขณะที่เราทำงาน โยนไม้ค้อนไปโดนสุนัขหัวแตก ผู้โยนไม่มีบาป เพราะว่าไม่มีเจตนาเป็นเพียงกิริยา แล้วก็มีปฏิกิริยาคือสุนัขหัวแตกไป คนนั้นก็ไม่มีบาปอะไร แต่ถ้าเราแกล้งจงใจทำ สมมติว่าเรามีมะพร้าวกินไม่หมด คว่ำไว้ พอยกขึ้นมาดูเพื่อจะกินต่อก็พบว่ามดเข้ามากินกันหมด ทำให้รู้สึกเดือด จึงเอามะพร้าวมาเคาะในเตาไฟ มดหล่นลงมาตายเป็นแถว อย่างนี้พร้อมสมบูรณ์ เรียกว่าบาปแท้ เพราะมีเจตนาทำกรรม มีวิบากเกิดขึ้น ใจก็เศร้าหมอง แต่ถ้าไม่มีเจตนาก็ไม่เป็นกรรม คนที่ขุดดินถูกไส้เดือนขาด หรือถูกสัตว์อะไรที่มันอยู่ในดินตาย ไม่เป็นไร เราเดินไปเหยียบมดตายไม่มีบาป เพราะว่าเราไม่ได้แกล้ง แต่ถ้าเราเห็นว่า ไอ้นี่ขวางทางเรา เราบี้มันเสียเลย ก็เป็นบาป ให้จำหลักเอาไว้ว่า ถ้าเราไม่ตั้งใจก็ไม่เป็นโทษอะไร กรรมดำกรรมขาวก็อยู่ในหลักนี้เหมือนกัน

ส่วนพระอรหันต์นั้นไม่เป็นกรรม เพราะว่าท่านทำอะไรไม่ได้ตั้งใจที่จะให้เกิดผล ท่านทำไปสักแต่ว่าทำเท่านั้น ไม่มีการรับผลของสิ่งที่ทำ ใจไม่เกี่ยวข้อง ทำตามหน้าที่ ส่วนปุถุชนเรายังมีเจตนา มีการกระทำ มีวิบากอยู่ ทำแล้วก็ต้องได้ ที่กล่าวว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว คือได้ผลทันที ทำดีก็ได้ดีทันที ทำชั่ว

ก็ได้ชั่วทันที ได้อย่างไร คือได้คุณค่าขึ้นในใจ เช่น เราคิดดี ใจเราดีขึ้นก็พูดดีตามคิดนั้น ทำดีตามความคิดนั้น ใจก็ยังดีอยู่ ถ้าเราคิดดี พูดดี ทำดี อยู่ ๑ ชั่วโมง เราได้ความดีอยู่ในใจ ๑ ชั่วโมง ทำดี คิดดี พูดดี อยู่ ๑ วัน ก็ได้ความดีเป็นเชื้อแล้วเป็นรากฐานแล้ว พรุ่งนี้ถ้าเราทำความดีต่อไปเราก็ได้ความดีเพิ่มขึ้นอีก การทำชั่วคิดชั่วทำให้ใจเศร้าหมอง ทำชั่วใจเศร้าหมอง ถ้าทำชั่วอยู่ ๑ ชั่วโมง ใจก็เศร้าหมองอยู่ ๑ ชั่วโมง ทำชั่ว ๑ วัน ใจเศร้าหมอง ๑ วัน และถ้าคนใดทำชั่วบ่อย ๆ ก็มีนิสัยในทางชั่ว **นิสัย** คือการทำบ่อย ๆ แล้วก็เกิดเป็น**อุปนิสัย**ขึ้นมา เช่น เราทำอะไรในทางชั่วบ่อย ๆ มันก็จะกลายเป็นนิสัยในเรื่องนั้น ทำดีบ่อย ๆ ก็กลายเป็นนิสัย เมื่อเรารู้แล้วว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว อย่างนี้ก็ต้องระวังการกระทำ ส่วนมากมักจะเขวในเรื่องนี้ คือเขาว่า ทำดีไม่มีใครเห็น ก็ไม่เป็นไร ทำชั่วไม่มีใครเห็น ก็ไม่เป็นไร นึกว่าที่ลับมันมีในโลก แต่ว่าพระพุทธเจ้าตรัสว่า **ที่ลับไม่มีในโลก ถึงไม่มีใครรู้ เราก็รู้ก็เห็นด้วยตัวเราเอง** ความร้อนใจ ความสบายใจ ไม่ได้เกิดขึ้นกับการรู้การเห็นของบุคคลอื่น แต่มันเกิดขึ้นจากการกระทำของเราเอง เช่น เราทำชั่วในที่ลับ เราก็ร้อนใจ ไม่สบายใจ เราก็ได้รับความร้อนใจเพิ่มขึ้น **เราทำดี แม้ไม่มีใครเห็น ที่เขาเรียกว่าปิดทองหลังพระ แต่ตัวเราก็ดีขึ้น ทางดีขึ้นทางเลวลงของจิตใจไม่ได้เกี่ยวกับการรู้การเห็นของผู้อื่น แต่เกี่ยวกับการกระทำของเรา** เราต้องระวังในการกระทำ ถ้าเราจะให้เราดีขึ้น เราก็ต้องคิดดี พูดดี ทำดีเรื่อยไป ต้องการให้ชั่ว ก็คิดชั่ว พูดชั่ว ทำชั่วเรื่อยไป แต่ว่าไม่มีใครต้องการ **อันนี้เรียกว่ากรรมแท้** ไม่เกี่ยวด้วยบุคคล ส่วนผลที่เป็นวัตถุนั้นต้องเกี่ยวด้วยบุคคลอยู่บ้าง ผลที่เป็นวัตถุ เช่น เงินเดือนขึ้น หรือได้เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนหน้าที่ มันเกี่ยวกับคนให้ ต้องมีคนเข้าไปประกอบ เรื่องอย่างนั้นเรียกว่าเป็นผลทางวัตถุ ผลทางวัตถุต้องมีบุคคล ต้องมีเหตุการณ์ เวลา และสถานที่ เข้าไปเกี่ยวข้อง ต้องเหมาะ ต้องพร้อม เช่น เราทำดี หัวหน้าไม่เห็นเขาก็ไม่ขึ้นเงินเดือนให้ เพราะเขาไม่รู้ไม่เห็น ทำชั่ว

เขายังไม่เห็น ก็ยังไม่เอาเราไปลงโทษทางกฎหมาย เป็นการกักขังจองจำทางร่างกาย แต่ว่าความร้อนใจเรามีอยู่แล้ว มันได้อยู่แล้ว นี่เป็นหลักกรรมที่เราควรเข้าใจไว้ **ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วก็ได้ทันที หนีไม่พ้น ส่วนผลทางวัตถุเป็นอีกเรื่องหนึ่ง**

แสวงบุญแบบพุทธศาสนา

๔. **ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา** หมายความว่า ไม่ทำบุญตามแบบวิธีการของศาสนาอื่น เช่น ศาสนาฮินดู เขาทำบุญด้วยการฆ่าสัตว์เพื่อบูชายัญ เราไม่ทำ เพราะวิธีการของพระพุทธศาสนาเราไม่ทำเช่นนั้น หรือว่าเขาทำบุญด้วยวิธีใดที่ไม่ตรงกับวิธีการของพระพุทธศาสนา เราก็ไม่ทำอย่างนั้น เราทำแต่ตามแบบของพระพุทธเจ้า แบบของพระพุทธเจ้าที่เป็นบุญ ก็คือการทำทานเป็นบุญ รักษาศีล เจริญภาวนา ฟังธรรม แสดงธรรม แผ่ส่วนบุญให้แก่บุคคลอื่น รับส่วนบุญที่คนอื่นให้ ช่วยเหลือในกิจการของคนอื่น ประพฤติตนเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน ทำความคิดความเห็นของตนให้ตรง อย่างนี้เราเรียกว่าบุญ ๑๐ อย่าง เราทำบุญตามแบบนี้ เราไม่ทำบุญตามแบบอื่น ในศาสนาอื่นเขาสอนให้ทำตามแบบอื่น เราไม่ทำ บุญ ๑๐ อย่างนั้น ในศาสนาอื่นเขาก็มีแต่อาจจะแผลงไปแบบอื่น ๆ เราไม่ถือตามเขา เราทำตามแบบของเรา เรียกว่าเราไม่ทำบุญนอกศาสนา

ข้อที่ ๔ นั้นมีความหมายตามนี้ คือให้ทำตามแบบที่พระพุทธเจ้าสอนให้ทำ

บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา

๕. บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา ก็ทำนองเดียวกัน คือทำบุญแต่ในแบบพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ ไม่ทำบุญตามแบบอื่น พวกเราที่เป็นพุทธบริษัทจะไปช่วยพวกมุสลิมสร้างสุเหร่ามัสยิดได้ไหม เพราะว่าเป็นการทำบุญให้ทาน เช่น เรานำปัจจัยไปโมทนาช่วยเขาสร้างสุเหร่าสร้างมัสยิดทางปักษ์ใต้ พระท่านนำชาวบ้านไปทอดผ้าป่าบ่อย ๆ เรียกว่าทอดผ้าป่าสร้างมัสยิด แต่ไม่นำผ้าไตรไปทอด เอาแต่เงินไป แห่เป็นพุ่มใหญ่ ไปช่วยเขาสร้างมัสยิด หรือไปช่วยเขาทำโรงเรียน สิ่งใดที่เป็นสาธารณกุศลเราก็ไปช่วย พวกคริสเตียนเขาจะสร้างโบสถ์ของเขา เราก็ไปช่วยได้ สมมติว่ามีบาทหลวงมาหาเราที่บ้าน เพื่อจะเรี่ยไรเงินไปซื้อเสื้อหนาวแจกคนจน เราก็ให้ได้ ไม่เป็นไร ไม่เป็นการผิดหลัก เพราะเป็นการทำทาน ไม่นอกเรื่องอะไร เราทำได้

มงคลสูตร : เหตุแห่งความเจริญ

อุบาสกอุบาสิกาผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ ประการนี้ครบถ้วน ชื่อว่าเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง เป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ถูกต้อง ได้กล่าวถึงเรื่องมงคลตื่นข่าวมาแล้ว ก็จะนำเรื่องมงคลในพระพุทธศาสนามาอธิบายให้ฟัง มีอยู่ ๓๘ ประการ เรียกว่า **มงคลสูตร**

พระพุทธเจ้าตรัสเทศนามงคลสูตรนี้ที่พระวิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี เวลานิมนต์พระไปสวดตามบ้านท่านมักสวดมงคลสูตร ขึ้นต้นว่า **อเสวนา จ พาลานำ ปณฺฑิตา นญฺจ เสวนา** แปลเป็นไทยว่า **อย่าคบคนพาลให้คบบัณฑิต** แบ่งเป็นข้อๆ ดังนี้

ข้อ ๑. **อย่าคบคนพาล**

ข้อ ๒. **ให้คบหาสมาคมด้วยบัณฑิต** คนเราจะอยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องอยู่ในสังคม ต้องมีการคบหา พระพุทธเจ้าท่านปิดประตูว่า อย่าคบหาคนพาล ให้คบหาด้วยบัณฑิต เพราะการคบคนพาลทำให้เราเสียคน คบบัณฑิตทำให้เราก้าวหน้า พระองค์ตรัสว่า **เหตุภายนอกอันจะนำคนให้ดีให้เสีย ไม่มีอะไรจะยิ่งไปกว่าการคบหาสมาคม ถ้าเราได้คบกับคนดี เราก็ดีขึ้น ถ้าเราคบกับคนชั่ว ก็ตกต่ำลงไป** เราไม่เคยสูบบุหรี่ ไปนั่งใกล้คนสูบบุหรี่บ่อย ๆ ประเดี๋ยวก็เป็น ไม่เคยดื่มเหล้า ไปเดินตามหลังคนขี้เมาเข้า ๒-๓ วัน เมาแล้ว ไม่เคยเล่นไพ่เล่นถั่ว ไม่เคยไปสนามม้า ไปคบนักเลงการพนันไม่กี่วัน เดินตามกันไปถึงสนามม้า ไม่เคยเที่ยวกลางคืน ไม่รู้แหล่ง ไปหาผู้ชำนาญการเข้าสักพักหนึ่งเท่านั้นเดี๋ยวก็คล่องไปเลย นี่เขาเรียกว่า คบคนชั่วพาตัวไปหาผิด พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนให้หลีกคนพาล **มาคบบัณฑิต**

ข้อ ๓. **จงบูชาคนที่ควรบูชา** หมายความว่า ให้เกียรติแก่คนดี อย่าบูชายกย่องคนชั่ว ข้อนี้สำคัญ ระบอบประชาธิปไตยต้องใช้ข้อนี้มาก คือ อย่ายกย่องคนชั่ว อย่าบูชาคนชั่ว เราจะต้องเกลียดคนชั่ว ไม่คบหาสมาคมกับคนชั่ว ถ้าเรารู้ว่าใครชั่วแล้วเราไม่ยุ่งด้วย แต่ถ้าใครดีละก็ต้องยกย่องบูชานับถือ เพราะพวกนั้นเป็นคนดี ถ้าเราจะตั้งสมาคมก็เรียกว่า สมาคมคนดีเพื่อป้องกันคนชั่วอย่าให้คนชั่วมีขึ้น ถ้าเราจะไปบอกประชาชนให้เลือกผู้แทน ก็บอกว่าให้เลือกคนดี ดีอย่างไรจะต้องบอกเขาด้วย อย่าเลือกเจ้าของบ่อนการพนัน อย่าเลือกพวกขี้เมา อย่าเลือกนักเลงหัวไม้ อย่าเลือกคนเหลวไหล ต้องสืบประวัติเขาดูให้แน่นอนก่อนว่าคนนั้นเป็นอย่างไร ต้องเอาคนดีของเมืองนั้นเข้าไปนั่งสภา และถ้าไม่มีคนดีของบ้านเมืองก็อย่าเลือกเสียเลยดีกว่า ถ้าจะเลือกก็เลือกคนดีเข้าไปอย่าให้เสียชื่อ อย่าให้เขาว่าคนเมืองนั้นเลือกคนอะไรก็ไม่รู้มาใส่สภา จะเสียชื่อเสียหาย นี้เรียกว่า **บูชาคนดี**

ข้อ ๔. **ให้อยู่ในประเทศอันสมควร** การอยู่ในประเทศที่สมควรคือปฏิรูปเทศ หมายถึง ประเทศที่เหมาะแก่การหากิน เหมาะแก่การค้าขาย ทำไร่ไถนา เช่น เราเป็นนักศึกษาต้องอยู่ปฏิรูปเทศ วิทยาลัยตั้งอยู่ตรงไหน เราก็ไปอยู่ใกล้ ๆ ไม่เปลืองค่ารถ ถ้าไปอยู่ไกล เดินทาง ๓ ชั่วโมง ก็ไม่เป็นปฏิรูปเทศสำหรับคนนั้น การทำมาหากินก็เช่นเดียวกัน จะเปิดร้านค้าก็ต้องเลือกถิ่นที่เหมาะ จะเปิดโรงเรียนก็ดูให้ใกล้หมู่บ้าน เด็กจะได้มาเรียนง่าย ๆ อย่างนี้จึงเรียกว่าเป็น **ปฏิรูปเทศ**

ข้อ ๕. **ปุพฺเพ กตปุญฺญตา** หมายความว่า **ผู้ได้สะสมความดีไว้ก่อนมาก** ถือเป็นมงคล ความดีก่อนก็คือความดีปัจจุบันนั่นเอง ปัจจุบันเหล่านี้เดี๋ยวก็เป็นอดีตแล้ว เพราะฉะนั้น เมื่อเราต้องการอนาคตของเราให้ดี เราก็จะต้องทำปัจจุบันดี เมื่อปัจจุบันดี อดีตก็ต้องดี อนาคตก็ต้องดี อะไร ๆ ขึ้นอยู่กับตัวปัจจุบันทั้งนั้น ถ้าเราต้องการเป็นคนดี มีความเจริญก้าวหน้า ต้องทำปัจจุบันให้ดีไว้ แล้วอดีตก็ดี ท่านจึงสอนว่า มีบุญที่ทำไว้ก่อนมาก เป็นมงคล

ข้อ ๖. **ให้ตั้งต้นไว้ชอบ** เป็นมงคล เราต้องรู้ตัวเรา เราเป็นนักศึกษา เราเป็นครูอาจารย์ เราเป็นพ่อเป็นแม่ เราเป็นพระ เป็นชาวบ้าน เราเป็นทหาร เป็นตำรวจ **อะไรเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องกระทำ ทำตนให้เหมาะสมแก่หน้าที่นั้น ๆ** ถ้าเป็นผู้นำต้องนำให้ดี ถ้าเป็นผู้ตามก็ตามให้ดี เรียกว่าตั้งตนไว้ชอบ ถ้าตั้งตนไว้ผิดละก็เดือดร้อน เช่น เราเป็นผู้น้อย ถ้าตั้งตนผิดจะเป็นผู้ใหญ่ไม่ได้ ต้องรอเวลาให้โตสักหน่อย จึงจะเป็นผู้ใหญ่ เรียกว่าตั้งตนไว้ชอบ การตั้งตนไว้ไม่ชอบนั้นทำให้เกิดความวุ่นวาย ในสังคมเมื่อก่อนนี้ไม่วุ่นวาย เพราะไม่มีปากจะพูด น้ำท่วมปาก พอน้ำลดลงไปแล้ว ปากก็พูดใหญ่ พูดจนออกหูไปเลย ในสมัยนี้เราเรียกกันว่าประท้วง เพราะคนตั้งตนไม่ชอบมีอยู่ จึงได้เกิดการประท้วงกันขึ้น ถ้าตั้งตนกันไว้ชอบก็ไม่มีเรื่องอะไรกัน จำเอาไว้ให้ดี **ถ้าเราออกไปเป็นครูเป็นอาจารย์ต้องตั้งตนไว้ชอบ ตามตำแหน่งตามฐานะ จึงจะได้ชื่อว่ามีมงคล**

ข้อ ๗. **พาหุสัจจะ** หมายถึง **ให้คงแก่เรียน** คือ มีการศึกษามาก หาความรู้ใส่ตัวให้มากๆ

ข้อ ๘. **เชี่ยวชาญในวิชาศิลปะสาขาใดสาขาหนึ่ง** เช่นเราเชี่ยวชาญทางภาษาอังกฤษ เชี่ยวชาญในภาษาไทย เชี่ยวชาญด้านพลศึกษา เชี่ยวชาญในการฝีมือ มีศิลปะทั้งนั้น

ข้อ ๙. **เป็นผู้อยู่ในระเบียบวินัย** ก็ถือว่าเป็นมงคล ผู้อยู่ในระเบียบวินัย ได้รับการศึกษาอบรมมาดี เรียกว่าเป็นผู้มีระเบียบวินัย เพราะรู้แล้วได้ปฏิบัติด้วย เรียกว่า มีวินัย

ข้อ ๑๐. **เป็นผู้พูดด้วยวาจาสุภาษิต** เป็นมงคล วาจาสุภาษิต คือ วาจาที่อ่อนหวาน พูดสมานสามัคคี พูดจริงและพูดมีประโยชน์ ถ้าพูดไม่จริง พูดหยาบ พูดไม่มีประโยชน์ เรียกว่า ไม่เป็นวาจาสุภาษิต วาจาสุภาษิตนั้นต้องพูดให้ถูกเวลาด้วยจริงด้วย มีประโยชน์ด้วย จึงเรียกว่าเป็นสุภาษิต คนที่กล่าววาจาสุภาษิตเป็นมงคลที่ปาก เรียกว่า ปากเป็นมงคล จะไปนั่งที่ไหนปากไม่แตก ผู้ที่ปากไม่เป็นมงคล มักปากแตก ปากเจ่อบ่อย ๆ

ข้อ ๑๑. **อุปัฏฐากมารดาบิดา** คือ บำรุงบิดามารดา เรามีคุณพ่อมีคุณแม่ เวลานี้คุณพ่อคุณแม่บำรุงเราอยู่ เวลาท่านแก่เราบำรุงท่าน ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เราต้องเลี้ยงท่านตอบ ทำกิจให้ท่าน ทำให้ท่านสบายใจ เวลานี้พวกเรามาเรียนอยู่กรุงเทพฯ ต้องให้ท่านได้รับข่าวสบายใจ ถ้าเราทำอะไรให้ท่านไม่สบายใจ ก็เรียกว่า หานรกมาไว้นอกของท่าน อย่าทำ ต้องหาสวรรค์ไปไว้นอกของท่าน ให้ท่านสบายใจ เรียกว่า เลี้ยงบิดามารดา

ข้อ ๑๒. **ให้สงเคราะห์บุตร** การสงเคราะห์บุตรชายหญิง จัดว่าเป็นมงคล

ข้อ ๑๓. **ให้สงเคราะห์ภรรยา** ภรรยาก็ต้องสงเคราะห์สามีด้วย ถึงแม้เขาไม่ใส่ไว้ในมงคล แต่ก็ต้องสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

ข้อ ๑๔. **อย่าทำงานให้คั่งค้าง** ทำอะไรต้องทำให้เสร็จ การทำคั่งค้างไม่ดี ไม่เป็นมงคล เมื่อจะทำอะไรทำให้เสร็จ ทำให้ดีให้เป็นมงคล ถ้าเที่ยวทำงานค้าง ๆ ไว้ ไม่เป็นมงคล งานชิ้นนี้ยังไม่เสร็จ ทิ้งไปทำงานนั้นต่อ เช่นนี้ใช้ไม่ได้ ต้องทำให้เสร็จเป็นเรื่องๆ ไป

ข้อ ๑๕. **การให้ทาน** เป็นมงคล

ข้อ ๑๖. **การประพฤติธรรม** เป็นมงคล

ข้อ ๑๗. **การสงเคราะห์ญาติ** เป็นมงคล

ข้อ ๑๘. **การประกอบกิจที่ไม่มีโทษ** เป็นมงคล

ข้อ ๑๙. **การงดเว้นจากบาป** เป็นมงคล

ข้อ ๒๐. **การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา** เป็นมงคล

ข้อ ๒๑. **ความเป็นผู้ไม่ประมาทในการประพฤติธรรม** หมายความว่า ต้องไม่ประมาท ต้องประพฤติธรรม ทำดีไว้ทุกโอกาส ทุกเวลา ทุกสถานที่ เป็นมงคล

ข้อ ๒๒. **การรู้จักสัมมาคารวะ คารโว** แปลว่า ให้รู้จักเคารพผู้หลักผู้ใหญ่

ข้อ ๒๓. **การอ่อนน้อมถ่อมตน นิวาโต** นั้นหมายความว่า ไม่มีลม ไม่พองเหมือนลูกโป่งอัดลม อย่าไปเบ่งกับใครๆ พวกลมมากมันเบ่ง ถ้าเราไปเที่ยวเบ่งกับคนนั้นคนนี้ก็ ไม่เป็นมงคล จะถูกทำร้าย

ข้อ ๒๔. **ความสันโดษ พอใจในสิ่งที่เรามีเราได้** เป็นมงคล

ข้อ ๒๕. **ความกตัญญู** รู้จักบุญคุณพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ตลอดจนถึงอะไร ๆ ถ้ามีประโยชน์ต่อชีวิต

ข้อ ๒๖. **การฟังธรรมตามเวลา** วันพระถ้าว่าง ๆ ไปฟังธรรมเสียบ้าง เช่น เขามีปาฐกถาธรรมที่ใกล้ ๆ ก็ไปฟังเสีย เราไปเป็นครูสอนอยู่ที่ใด เขามีการอภิปรายธรรมะ มีการปาฐกถาธรรม เราก็ไปฟัง ถือว่าเป็นมงคล

ข้อ ๒๗. **ขันติ ความอดทน** เป็นมงคล

ข้อ ๒๘. **โสรัจจะ ความสงบเสงี่ยม** เป็นมงคล ขันติกับโสรัจจะ จะต้องคู่กัน คือมีอาการสงบเสงี่ยม เมื่อมีอะไรมากระทบ หน้าตาเฉย บางคนถึงจะทน แต่หูแดงตาแดง มือชักจะสั่น ๆ อยากจะชกปาก อย่างนั้นเรียกว่าไม่มีความสงบเสงี่ยม ผู้ที่มีขันติก็ต้องมีโสรัจจะ ขันติ โสรัจจะ เรียกว่า **ธรรมทำคนให้งาม** ใครอยากจะเป็นคนงาม ต้องประดับด้วยขันติ โสรัจจะ ถ้าขาดขันติ โสรัจจะไม่งาม นางงามถ้าเป็นคนขี้โกรธก็ไม่งาม กระทบนิดหน่อยเดินตุปัดตุป่องไปแล้ว ไม่งาม ขี้เง้าขี้งอดไม่ได้เรื่อง ต้องเป็นคนอารมณ์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส และใจเบิกบาน เป็นมงคล

ข้อ ๒๙. **สมณะ การได้เห็นผู้มีความสงบ** เป็นมงคล

ข้อ ๓๐. **การสนทนาธรรมกันตามบ้านเป็นเวลา** การนั่งล้อมกลุ่มสนทนาธรรมกัน พูดเรื่องธรรมะ เรื่องความรู้ นี้เป็นมงคล พูดนินทาคนไม่เป็นมงคล พูดเรื่องวุ่นวายก็ไม่เป็นมงคล

ข้อ ๓๑. **ตบะ คือให้มีความเพียร** เผากิเลสให้เร่าร้อน เผาความรักให้หายไป เผาความโกรธ ความหลง ให้ระเหยไป มีความเพียรในการเผากิเลส ไม่ใช่เพียรสะสมกองกิเลส คนบางคนเพียรสะสมกองกิเลส เพียรโกรธ ชอบโกรธบ่อย ๆ ขยันด่าเขา ขยันนินทาเขา อย่างนี้เรียกว่า สะสมของไม่ดีขึ้นในใจ นี้ไม่เป็นตบะ

ข้อ ๓๒. **การประพฤติพรหมจรรย์** เมื่อมีความเพียรแล้วก็จะต้องประพฤติพรหมจรรย์ จึงเป็นมงคล ทำชีวิตให้เหมือนพรหม พรหมคือผู้บริสุทธิ์ พวกเราที่เป็นนักศึกษาโบราณ เรียกว่า **พรหมจารี** ชีวิตของชาวอินเดียแบ่งเป็น ๔ ชั้น ชั้นแรกเรียกว่า **พรหมจารี** คือเราเป็นนักเรียนนักศึกษาต้องเป็นพรหมจารี ต้องงดเว้นของเสพติดของมึนเมา ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่ไปเที่ยวกลางคืน ไม่ประพฤติผิดพรหมจรรย์ อินเดียเขาเรียกนักเรียนว่า พรหมจารี และบุคคล

ต่อจากนั้นจะไปครองเรือนก็ได้ **เป็นคฤหัสถ์** ถ้าไม่ครองเรือนไปอยู่ป่าเรียกว่า **วนปรัสถ์** ตั้งอาศรมตั้งโรงเรียนสอนลูกศิษย์ต่อไป มีความรู้แล้วไปสอนศิษย์เป็นวนปรัสถ์ บางคนก็เป็นคฤหัสถ์ด้วย บางคนก็จองกันไว้แล้วพอจบก็ไปเป็นคฤหัสถ์กันเลย ครองบ้านครองเรือน ผู้ที่ไปเป็นวนปรัสถ์นาน ๆ เข้าชักจะเบื่อ หรือเป็นคฤหัสถ์นาน ๆ ชักจะเบื่อ ก็ออกบวชเป็น**สันยาสี** คือ พวกไม่มีทรัพย์สมบัติ มีผ้านุ่งกับไม้เท้า ภาชนะสำหรับใส่ข้าวคือบาตร ท่องเที่ยวไป เมืองเล็กพักคืนหนึ่ง เมืองใหญ่พัก ๒ คืน เที่ยวเทศน์สอนคน เรียกว่า **เที่ยวแจกของส่องตะเกียง** ให้คนได้รู้ได้เข้าใจ นี่คือชีวิตชาวอินเดียโบราณ เดี๋ยวนี้ก็ยังมีอยู่ ส่วนพวกเรานักศึกษาเวลานี้เรียกว่าเป็นพรหมจารี ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นมงคล

ข้อ ๓๓. **การเห็นแจ้งในอริยสัจ ๔** นับว่าเป็นมงคลสูงขึ้นไปแล้ว ตั้งแต่เป็นคนมีความเพียร ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นขั้นที่สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ การเห็นแจ้งในอริยสัจก็สูงขึ้นไปอีก

ข้อ ๓๔. **การทำนิพพานให้แจ้ง** มงคลข้อนี้ยิ่งสูงขึ้นไปอีก ถ้าเรายังไม่ถึงนั้นก็ไม่เป็นไร ให้รู้ไว้ก่อน

ข้อ ๓๕. **ความเป็นผู้ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม** เมื่อโลกธรรมมากระทบจิตก็ไม่หวั่นไหว เป็นมงคล หมายถึง ได้ลาภ ได้ยศ สรรเสริญ สุข เป็นโลกธรรมฝ่ายชอบใจ เรียกว่า อิฏฐารมณ์ คืออารมณ์ที่น่าชอบใจ แต่ถ้าเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ เป็นฝ่ายไม่ชอบใจ เรียกว่า อนิฏฐารมณ์ คืออารมณ์ที่ไม่ชอบใจ คนเราอยู่ในโลกต้องกระทบสิ่งเหล่านี้ ได้ลาภเสื่อมลาภ ได้ยศเสื่อมยศ ได้สุขได้ทุกข์ นินทาสรรเสริญกระทบเราทั้งนั้น เวลาได้อย่าไปดีใจ เวลาเสียก็อย่าไปเสียใจ จึงเรียกว่า**เป็นผู้มีจิตใจไม่หวั่นไหวในโลกธรรม**

ข้อ ๓๖. **ความเป็นผู้มีจิตไม่เศร้าโศก** หมายความว่า รู้เท่าทัน เช่น เวลา ของแตกของหายเราไม่เศร้าโศก เพราะรู้ว่ามันเป็นธรรมดา ถูกขโมยของเราไม่คิด ไม่เสียใจ ไม่เศร้าโศก เพราะเราคิดว่าเป็นของธรรมดา ย่อมไม่อยู่

กับเราตลอดเวลา แต่ก่อนเราก็ไม่มี มีแล้วมันก็หายไปเป็นธรรมดา เฉย ๆ หาเอาใหม่ นึกว่าดีแล้ว อันนั้นหายไปหาใหม่ดีกว่า ไม่เศร้าโศก

ข้อ ๓๗. **ความไม่มีกิเลสในใจ** ไม่สร้างสนิมไว้ในใจ

ข้อ ๓๘. **ความเป็นผู้มีจิตสงบจากเครื่องร้อยรัด** จิตเกษมจากโยคะ คือ จิตเกษมจากเครื่องร้อยรัด หมายความว่า มีความเป็นอยู่อย่างผู้มีจิตสงบจากสิ่งผูกมัดโดยประการทั้งปวง

เหล่านี้เรียกว่า **มงคล ๓๘ ข้อ ตามหลักพุทธศาสนา** เธอจดเอาไว้นำไปประพฤติปฏิบัติ ทำตัวให้เป็นมงคล แล้วก็เจริญ

"ที่ใดไม่มีธรรมะ ที่นั่นมืดบอด วุ่นวาย แต่ที่ใดมีธรรมะ ที่นั่นไม่วุ่นวาย"

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

สุโข พุทฺธานำ อุปฺปาโท

“การอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า ทำให้เกิดสุข”

หลวงพ่อสอนธรรม

...เรื่อง...

๖ การประดิษฐานพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนาสอนหลักชีวิตให้เราเข้าใจ
จึงเป็นศาสตร์ที่น่าศึกษา
พวกเราบางคนอยู่ใกล้เกลือ....ก็ไม่ได้ใช้เกลือ
อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

- ๖ -

หลวงพ่อปัญญานันทะ แสดงธรรมแก่นักศึกษา
เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๗

นักศึกษาทั้งหลาย

การเรียนหลักธรรมะทางพระพุทธศาสนาของพวกเรา ตามที่พูดมาแล้วนี้ เรียนโดยวิธีศึกษาเรื่องพระพุทธเจ้า แล้วก็มีคำสอนแทรกไปในตัวเรื่อย ๆ ไป จนกว่าจะจบเรื่อง

วันก่อน ได้พูดถึงตอนที่พระยศลูกเศรษฐีออกไปบวช ได้ฟังธรรมแล้วก็เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บิดามารดาพระยศก็พลอยเลื่อมใส ได้แสดงความเป็นอุบาสกอุบาสิกาคู่แรกในโลก และได้พูดถึงเรื่องคุณสมบัติของผู้เป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนาว่าควรมีอะไรบ้าง อันเป็นหลักสำคัญที่เราควรจะรู้ไว้ เพราะว่า ความเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่เป็นกันอยู่ทั่ว ๆ ไปในประเทศไทยนั้น ยังไม่ค่อยจะตรงกับคุณสมบัติของความเป็นอุบาสกอุบาสิกาอย่างแท้จริง เช่น เป็นอุบาสกถือผีบ้าง เป็นอุบาสกถือโชคลางบ้าง เป็นอุบาสกนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อะไรต่าง ๆ บ้าง ซึ่งสิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นมงคลตื่นข่าว ไม่ใช่เป็นมงคลแท้จริง ในทางพระพุทธศาสนา และวันที่แล้วก็ได้ชี้แจงไปแล้วว่า มงคลของพุทธศาสนานั้นมีอะไรบ้าง ก็มี ๓๘ ประการ

พระดำรัสครั้งแรกของพระพุทธองค์

ที่นี้จะพูดต่อไปว่า **เมื่อพระยศได้บวชแล้ว สหายของพระยศอีก ๔ คน ชื่อว่า สุพาหุ ปุณณชิ ควัมปติ และวิมละ** ได้ทราบข่าวว่าพระยศออกไปบวช เสียแล้วก็พากันมาเยี่ยม พระยศก็พาไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทั้งสี่คนได้ฟังธรรมเห็นว่าเป็นของใหม่ที่ไม่มีมาก่อนในประเทศอินเดีย ก็เกิดเลื่อมใส และขอบวชตาม ณ ที่นั้น ต่อมาสหายอีก ๕๐ คน รู้ข่าวมาเยี่ยมก็เลยบวชอีกเหมือนกัน เป็นอันว่าในคราวที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ป่าอิสิปตนะ ใกล้เมืองพาราณสีนั้น ท่านได้สาวก ๖๐ องค์ คือ ปัญจวัคคีย์ ๕ และพวกของพระยศ ๕๕ รวมเป็น ๖๐ แล้ว **ในพรรษานั้นจึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้น ๖๐ องค์ในโลก** ครั้นเวลาออกพรรษาแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นมาประชุมพร้อมกัน ถ้าเราหลับตานึกภาพดู ก็จะเห็นภาพพระพุทธเจ้ายืนตรงกลางแวดล้อมด้วยพระสาวก ๖๐ องค์ พระองค์ก็ได้ตรัสแก่สาวกเหล่านั้นว่า...

จรถ ภิกฺขเว จาริกํ... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพ้นแล้วจากบ่วงอันเป็นพิษ พ้นแล้วจากบ่วงของมนุษย์ เธอทั้งหลายจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่อความเอ็นดูอนุเคราะห์แก่ชาวโลกทั้งหลาย จงสอนธรรมะอันไพเราะเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด แก่คนทั้งหลายเหล่านั้น บุคคลที่มีม่านบังตาน้อย ๆ มีอยู่เป็นจำนวนมาก หากไม่สดับตรับฟัง จึงไม่รู้ไม่เข้าใจ เธอจงไปทำให้เขาเข้าใจในหลักธรรมะเถิด

นี่เป็นพระดำรัสครั้งแรกของพระพุทธเจ้า ที่สั่งเหล่าสาวกไปประกาศสัจจธรรมแก่ประชาชน จะเรียกว่า เป็นคำสั่งฉบับแรกที่พระพุทธองค์ออกแก่คณะสงฆ์ก็ว่าได้ ขอเรียกว่าเป็นคำสั่งเลขที่ ๑ ทั่วไป ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี ต่อจากนั้นก็ให้ภิกษุทั้งหลายท่องเที่ยวไปปฏิบัติหน้าที่

ในพระราชดำรัสที่พระองค์ตรัสนี้ มีข้อความสำคัญที่เราควรจะได้นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะเราทุกคนที่มาศึกษาในมหาวิทยาลัยนี้ เดี๋ยวนี้เขาเป็นมหาวิทยาลัยแล้ว พวกเราไม่ต้องเดินขบวนต่อไปแล้ว เมื่อเราออกจากสถานศึกษาแห่งนี้แล้วเราจะไปเป็นครูอาจารย์ การไปเป็นครูอาจารย์นั้น เราก็ต้องนึกถึงพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ตรัสแก่สาวก ๖๐ องค์นี้ไว้ให้มาก เอาเนื้อความในพระดำรัสนี้ที่ว่า **เธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของมหาชน** นี่แหละเป็นหัวใจสำหรับพวกเราที่ออกไปเป็นครูเป็นเป็นอาจารย์ในกาลต่อไปข้างหน้า ขอให้อัญเชิญพระวิญญาณของพระพุทธเจ้าใส่ไว้ในใจของเราว่าเราจะเที่ยวไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชน เพราะว่าเด็กน้อย ๆ ที่ยังไม่รู้ไม่เข้าใจอะไรนั้น มีอยู่มากเหลือเกิน พวกเราจะไปทำหน้าที่เปิดม่านบังตาของเด็กเหล่านั้นให้มองเห็นสิ่งซึ่งมีประโยชน์แก่ชีวิตในกาลต่อไปข้างหน้า ถ้าเรามีอุดมการณ์ประจำใจว่า เราจะไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชนแล้ว การไปปฏิบัติงานจะก้าวหน้าไปด้วยดี การปฏิบัติงานของคนเราที่จะไม่ก้าวหน้านั้นอยู่ตรงนี้คือ อยู่ตรงที่ไม่มีอุดมการณ์ในใจว่าเราจะไปทำงานเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชน แต่ว่าเราจะไปทำงานเพื่อกระเป๋าของเรา ถ้าเรามีความคิดว่าจะไปทำงานเพื่อกระเป๋าของเราให้มันตุงขึ้นมาละก็ยุ่งยาก เกิดปัญหาสลับซับซ้อน ต้องเดินขบวนกันบ่อย ๆ เพราะว่าเงินเดือนที่ได้ไม่สมใจ แต่ถ้าเราคิดว่าเราทำงานเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชน ปัญหาอะไรก็ไม่มี ความยากลำบากไม่มี เพราะเราได้ตัดสินใจแล้วว่า ชีวิตนี้เรามอบให้แก่สังคม เรามอบให้แก่ประชาชน เราจะไปทำงานเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่ประชาชน คนที่คิดอย่างนี้เรียกว่าเป็นผู้ให้ ถ้าจะพูดอีกอย่างหนึ่งก็ว่า **อยู่เพื่อให้ ไม่ใช่อยู่เพื่อจะเอา** ไม่ว่าเราจะไปอยู่ที่ใด เราต้องมีความคิดเป็นมูลฐานเอาไว้ในใจของเราว่า เราอยู่เพื่อให้ ไม่ใช่อยู่เพื่อเอา ไปเพื่อให้ มิใช่ไปเพื่อจะเอา จะไปที่ใดก็ตาม ขอให้เราคิดในรูปอย่างนั้น ถ้าบุคคลใดมีความคิดนึกอยู่ในรูปอย่างนี้แล้ว การปฏิบัติงานนั้นก็

จะก้าวหน้า และโดยเฉพาะพวกเราที่จะออกไปเป็นครูเป็นอาจารย์ยิ่งจำเป็นที่สุดที่จะต้องคิดต้องนึกในรูปอย่างนั้น แล้วสปิริตหรือวิญญาณของความเป็นครูอาจารย์จะมั่นคง แต่ถ้าหากว่าเราคิดถึงเรื่องอื่น คิดถึงเรื่องผลตอบแทน หรืออะไรที่เราจะพึงมีพึงได้จากการปฏิบัติงานในหน้าที่ สปิริตของครูจะหายไป เราจะกลายเป็นลูกจ้างสอนหนังสือไป ไม่ใช่ครูแท้ ครูแท้นั้นโดยน้ำใจไม่หวังอะไร นอกจากว่าจะไปสอนให้ศิษย์มีความฉลาด เพื่อจะได้ไปทำงานที่เป็นประโยชน์ให้แก่ชาติแก่บ้านเมืองต่อไป

สังคมในยุคปัจจุบันนี้ กำลังต้องการบุคคลที่มีจิตใจอย่างนี้ให้มากขึ้น ๆ ในเวลานี้ชาติบ้านเมืองยังขาดบุคคลประเภทนี้ เมืองไทยเรายังขาดคนอย่างนี้อยู่มาก เพราะฉะนั้นขอให้เราทั้งหลายได้รับคำสั่งของพระพุทธเจ้าประทับไว้ในใจของเราไว้ว่า เราเป็นอีกคนหนึ่งที่จะอยู่เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของมหาชน ความจริงคนเราเกิดมาแล้ว ไม่เท่าไรก็ตายไป เกิดมาก็ไม่ได้เอาอะไรมา เวลาตายก็ไม่ได้เอาอะไรไป ดูคนที่ตาย ๆ ไปแล้ว ไม่เห็นเอาอะไรไปได้เลย เวลาไปรดน้ำศพ นอนแบมือ มือเปล่าทั้งนั้น ไม่เห็นถืออะไรไป ธนบัตรก็ไม่มี แหวนก็ไม่มี ทองก็ไม่มี แบมือให้เห็นเท่ากับพูดว่า ฉันไปมือเปล่า ไม่ได้เอาอะไรไปเลย คล้ายจะบอกให้รู้อย่างนั้น แล้วก็บอกว่า ท่านก็เหมือนกันละ จะต้องไปมือเปล่าเหมือนกัน เอาอะไรไปไม่ได้ ถ้าคิดอย่างนี้ละก็มันไม่วุ่นวาย แต่ถ้าคิดว่าอะไร ๆ เป็นของกูละก็มันยุ่งทุกที จะเอาไปมาก ๆ ผลที่สุดก็เอาไปหมด ลำบากเดือดร้อนไม่รู้จักอิ่มไม่รู้จักพอ พระพุทธเจ้าท่านจึงบอกเอาไว้ว่า *โลโภ ธมฺมานปริปนฺโถ* ความโลภเป็นอันตรายของธรรมทั้งปวง *อติโลโภ หิปาปโก* คนโลภเป็นคนสกปรก ท่านว่าไว้เจ็บทีเดียว คนสกปรกเราก็ไม่ให้อยู่ในบ้านเมือง เราต้องไล่ออกไปเพราะว่าโลภจัดเกินไป ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ เพราะฉะนั้น คำเตือนของพระพุทธเจ้ามีสาระอยู่ที่ตรงนี้นั่นเอง คือ จงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชน

การเผยแผ่ศาสนาของพระพุทธองค์

สถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับยืนส่งสาวกไปประกาศพุทธศาสนานั้น เขาสร้างเจดีย์ไว้ เป็นเจดีย์กลม ๆ ขึ้นไป ไม่มียอดกลม ๆ เหมือนกับลอมฟาง เขาเรียกว่า **ธรรมิกสถูป** คือ สถูปที่พระพุทธเจ้าประทับยืนส่งสาวกเพื่อไปประกาศพระพุทธศาสนา ในตอนท้ายก่อนที่พระสาวกเหล่านั้นจะออกเดินทางไปนั้น พระองค์กำชับว่า จงไปรูปเดียว หมายความว่า ต่างรูปต่างไป อย่าไปทางหนึ่ง ๒ รูป ทำไมจึงสั่งอย่างนั้น เพราะมีคนน้อย แต่ต้องการให้ทำงานได้กว้างขวาง เพราะฉะนั้นจึงให้ไปรูปเดียว ทางเดียวไม่ให้ไปทางละ ๒ รูป แล้วพระองค์ก็ตรัสว่า เราเองจะไปสู่แคว้นมคธเหมือนกัน เมื่อพระองค์ส่งพระสาวกเหล่านั้นออกไปแล้วก็เสด็จออกจากเมืองพาราณสี เดินทางกลับลงมาทางใต้อีก มาเมืองคยาเพื่อจะไปสู่นครราชคฤห์ ในตอนนี้เราจะเห็นว่าพระพุทธเจ้านั้นมีนโยบายแหลมคม ในการทำงาน ทำงานไม่เหนื่อย ไม่มีอุปสรรคเป็นข้อขัดข้อง เราจะเห็นว่าพระองค์ทำงานอย่างไร

ในการที่จะเข้าไปสู่นครราชคฤห์ เพื่อประดิษฐานพุทธศาสนาให้มั่นคงในแคว้นมคธนี้ พระองค์ทรงเห็นว่า แคว้นมคธนี้มีคนเก่งอยู่ ๓ คน เป็นนักปราชญ์ มีชื่อคนนับถือกันทั่วบ้านทั่วเมือง ต้องไปปราบหัวหน้าทั้งสามนี้เสียก่อน แล้วงานจะไม่มาก ไม่เหนื่อย เรียกว่าเมื่อคนชั้นยอดนับถือแล้ว คนชั้นเล็ก ๆ ก็ไม่ต้องลำบากอะไร สอนได้ง่าย นี่เป็นวิธีการอันฉลาดของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าท่านไม่สอนคนธรรมดา เพราะคนธรรมดาอาจจะ ฟังไม่เข้าใจก็ได้ ต้องเสียเวลาสอนกันนาน การที่ท่านไปสอนปัญจวัคคีย์ก่อนนั้น ก็เป็นขั้นทดสอบว่าเรื่องที่รู้นั้นเมื่อพูดกันแล้วมนุษย์จะเข้าใจหรือไม่ ก็เห็นว่าได้ผล ได้สาวกถึง ๖๐ องค์ที่นั่นครั้นจะทำงานใหญ่ต่อไป ต้องไปปราบหัวหน้าใหญ่ของแคว้นมคธเสียก่อน ซึ่งมีอยู่ ๓ ท่าน เรียกว่า อุรุเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ และคยากัสสปะ ๓ คนนี้

เป็นกัสสปโคตร เป็นพี่น้องกัน อุรุเวลกัสสปะ เป็นพี่ชายใหญ่ อีก ๒ คนเป็นรองลงมา ตั้งอาศรมอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ใกล้ ๆ กับที่ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสรู้นั่นเอง แต่อยู่เหนือขึ้นไป พระองค์ไปถึงที่นั่น เสด็จไปหาอุรุเวลกัสสปะผู้ซึ่งเป็นพี่ชายก่อน ถ้าเราอ่านในหนังสือปฐมสมโพธิจะพบว่า ต้องใช้เวลานานเหมือนกัน ต้องมีการทรมานกันด้วยปาฏิหาริย์หลายเรื่อง เช่น พวกกัสสปะบูชาพญานาคมีพิษร้าย พระองค์ไปถึงก็ขอเข้าไปพักในที่พญานาคอยู่เลยทีเดียว แต่พวกนั้นไม่ยอม บอกว่าไม่ได้ เดี๋ยวท่านเข้าไปแล้วออกไม่ได้ พญานาคจะพ่นพิษใส่ถึงแก่ความตาย พระองค์ตรัสว่าไม่เป็นไร เราอยู่ได้ แล้วก็เข้าไปอยู่ ครั้นรุ่งเช้าก็เรียบร้อยไม่มีเรื่องอะไร แต่พวกนั้นก็นึกว่ายังไม่เก่ง ต้องแสดงกันหลายเรื่องทีเดียว แต่ผลที่สุดเมื่อเกิดน้ำท่วมใหญ่ พระองค์ไม่เป็นอันตรายอะไร สามารถเดินแหวกน้ำอยู่ได้ พวกนั้นเห็นว่าเป็นคนเก่งจริงเลยยอมเชื่อฟัง นี่เขาเรียกว่า การทรมานกันด้วยปาฏิหาริย์ เมื่อยอมเชื่อฟังแล้วก็จึงลอยบริขารไปตามกระแสน้ำ น้องชายคนกลางเห็นเข้านึกว่ามีโจรมาปล้นสำนักพี่ชาย ก็รีบมาดู มาเห็นพี่ชายบวชแล้วก็เลยบวชตาม ลอยบริขารไปอีก ฝ่ายน้องชายคนเล็กเห็นเข้าก็มาดูอีก เห็นพี่ชายทั้งสองบวชก็เลยบวชตาม พร้อมด้วยบริวารทั้งสำนักรวมเป็นพันคน

กองทัพธรรม

ครั้นบวชแล้วพระองค์ก็พาไปสู่เมืองคยา ที่เมืองคยาแห่งนี้ ทางเหนือด้านตะวันออกของเมืองมีแม่น้ำไหลไปทางทิศตะวันตก มีเนินอยู่ เป็นเนินสูง เรียกว่า **คยาสีสะ** เป็นเนินธรรมดา มีร่มไม้ร่มรื่นมาก พระองค์ก็พาสาวกทั้งพันองค์นี้ไปที่ยังสถานที่นั่น แล้วตรัสเทศน์เรื่อง **อาทิตตปริยายสูตร** ว่าด้วยเรื่องของร้อน เป็นสูตรว่าด้วยเรื่องร้อน ๆ ทั้งนั้น อะไรบ้างที่เป็นของร้อน พระองค์ตรัสว่า

สพฺพ ภิกฺขเว อาทิตฺต สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน **จกฺขุ ภิกฺขเว อาทิตฺต** ตาเป็นของร้อน รูปเป็นของร้อน ความรู้ทางตาก็ร้อน สัมผัสที่เกิดขึ้นทางตา รูปกระทบกันก็เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร ร้อนเพราะไฟราคะ ร้อนเพราะโทสะ ร้อนเพราะโมหะ พระสูตรนี้แสดงว่า ในตัวคนเรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตาก็เป็นของร้อน จมูกร้อน ลิ้นร้อน ใจก็ร้อน กายก็ร้อน สิ่งที่มากระทบตาก็เป็นของร้อน รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร ร้อนเพราะว่าเมื่อตาเห็นรูปก็เกิดความรู้ ความรู้ทางตาเป็นเหตุให้เกิดความร้อน สัมผัสก็ร้อน เวทนาก็ร้อน ร้อนทั้งหมด ร้อนเพราะอะไรลองถามต่อไป ก็ร้อนเพราะราคะ ความกำหนัดในสิ่งนั้น ร้อนเพราะโทสะ เมื่อไม่ได้ดังใจ ร้อนเพราะโมหะคือความหลงใหลมัวเมาในสิ่งนั้น เหล่านี้เป็นของร้อน เราลองคิดดูว่ามันร้อนหรือไม่ ตาเห็นรูป เมื่ออยากได้ก็ร้อนใจ ครั้นไม่อยากได้ แต่รูปนั้นมายืนอยู่เฉพาะหน้าก็ร้อนเหมือนกัน เกิดโทสะว่ามายืนขวางอยู่ได้ เราก็ร้อนขึ้นมาทันที ถ้าเกิดหลงมัวเมาในสิ่งนั้นก็ร้อนอีก

เหตุที่พระองค์เทศน์เรื่องร้อนนี้ก็เพราะว่า ชฎิล ๓ พี่น้องนี้ชอบบูชาไฟ ไฟติดแล้วก็เอาน้ำมันเนยมาราด สวดโยมอัคคีและอื่นๆ เรื่อยไป นี่คือบูชาไฟเป็นอาจิณ พระองค์ก็เทศน์ให้เหมาะกับนิสัยของคนฟัง คนชอบร้อนๆ ก็เทศน์ให้เห็นว่า สิ่งเหล่านี้เป็นของร้อน ให้ถอนความคิด ยึดมั่นถือมั่นในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ทำลายราคะ ความกำหนัด โทสะ ความประทุษร้าย โมหะ ความหลงให้ออกไปจากใจ ท่านเหล่านั้นได้ฟังแล้ว ผลที่สุดก็ได้บรรลุธรรมชั้นสูง ถอนความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องตัวตนออกได้ ได้เป็นพระอรหันต์

ครั้นได้ลูกศิษย์พันหนึ่ง เรียกว่า "กองทัพธรรม" สมบูรณ์แล้ว ที่จะยาตราเข้าสู่นครราชคฤห์เพื่อจะเทศนาต่อไป ก็เดินทางออกจากเมืองคยา แล้วมุ่งหน้าไปสู่ราชคฤห์

กุศโลบายในการเรียกความสนใจ

ในสมัยนี้ ถ้าเราเดินทางไปอินเดีย เราไปจากพุทธคยา นั่งรถยนต์จากตัวเมืองข้ามแม่น้ำเนรัญชรา มีสะพานแคบ ไปทีมาที เพราะรถเดินทางเดียว แล้วนั่งรถยนต์ผ่านทุ่งนาไปสักชั่วโมงกว่าก็เห็นทิวเขาเป็นทิวยาวเหยียด ทิวเขานั่นแหละคือเมืองราชคฤห์ ตั้งอยู่ระหว่างภูเขา ๕ ลูก ล้อมอยู่รอบ มีประตูเข้าออกด้านละประตู เป็นชัยภูมิที่เหมาะในสมัยโบราณ ข้าศึกจะมาโจมตีไม่ได้ พระองค์ก็ยาตรากองทัพธรรมไปตั้งอยู่ที่สวนตาลหนุ่ม คือต้นตาลที่เตี้ย ๆ ที่ยังไม่โต เรียกว่า สวนตาลหนุ่ม พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบก็เสด็จมาเฝ้าพร้อมด้วยบริวารเป็นจำนวนมาก เมื่อพระเจ้าพิมพิสารมาถึง เหล่าบริวารก็ส่งเสียงกันเอะอะวุ่นวาย พระองค์เห็นว่ายังไม่เรียบร้อย เทศน์ออกไปแล้วก็ไม่มีประโยชน์ คนฟังไม่สนใจ การเทศน์คนฟังต้องเรียบร้อย ทีนี้จะทำอย่างไรให้สนใจ ตรงนี้เป็นผลของงานที่พระองค์ทำมาก่อน คือพระองค์ถามอุรุเวลกัสสปะนั่นเอง

"กัสสปะ ทำไมเธอจึงได้ละไฟที่เคยบูชามาเสีย"

กัสสปะก็ลุกขึ้นพนมมือ ทูลว่า "เพราะว่าการบูชายัญนั้น มีรูป เสียง กลิ่น รส เป็นที่ปรารถนา ผู้บูชายัญยังต้องการสวรรค์ คือกามคุณอยู่ จิต ยังไม่หลุดพ้นไปจากความทุกข์ความเดือดร้อน"

"เมื่อเธอเลิกบูชายัญแล้ว เธอชอบใจในธรรมะของใคร"

พระกัสสปะก็ทูลว่า "ข้าพระองค์ชอบใจในธรรมะของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระเจ้าข้า" แล้วก็ก้มลงกราบแทบบาทของพระพุทธเจ้า

พอท่านกัสสปะก้มลงกราบแทบบาทเท่านั้น พวกเหล่าบริวารของพระเจ้าพิมพิสารก็เงียบเสียง ต่างนั่งลงทีละ ๑๐ คน ๒๐ คน สงบลงได้ นี่แหละคือวิธีการของพระพุทธเจ้า เมื่อไปสอนหัวหน้าใหญ่แล้ว คนเล็กคนน้อยก็ไม่ยากอะไร เมื่อนั่งกันเรียบร้อยแล้ว พระองค์ก็เทศน์ให้ฟัง เป็นการเทศน์ธรรมดา ไม่ใช่เป็น

พระสูตร เทศน์เรื่องศีล ทาน เมื่อเทศน์จบพระเจ้าพิมพิสารบรรลุพระโสดาบัน บริวารนอกนั้นก็เรียกได้ว่า มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ก็แสดงตนเป็นอุบาสกกันเป็นจำนวนมาก พระเจ้าพิมพิสารทรงเห็นว่าพระพุทธเจ้ากับพระสงฆ์มาเป็นจำนวนมากก็จัดที่พักถวาย จัดสร้างสวนเวฬุวัน คือ สวนไม้ไผ่ ถวายพระองค์ เวลานี้วัดเวฬุวันเหลือแต่ซาก อยู่ใกล้ภูเขาเวภารบรรพต มีถ้ำชื่อสัตตบรรณคูหา อันเป็นที่พระสงฆ์ ๕๐๐ รูป ทำสังคายนาภายหลังพระพุทธเจ้านิพพาน รัฐบาลอินเดียจัดทำเป็นสวนสาธารณะ ปลูกต้นไม้ไว้ร่มรื่น สบายดีเหมือนกัน คนไปนมัสการก็ได้ไปไหว้สถานที่นี้ด้วย พระองค์ประทับอยู่ที่นั่นตลอดพรรษา

อัครสาวกขวา ซ้าย

การที่พระพุทธเจ้าพักอยู่ที่เวฬุวนารามครั้งนั้น พระองค์ได้มือสำคัญในการช่วยกันทำงานประกาศพุทธศาสนา คือ ได้**พระสารีบุตร** และ **พระโมคคัลลานะ** อัครสาวกขวาและซ้าย กล่าวคือสานุศิษย์ของพระองค์ที่ชื่อว่า พระอัสสชิ ซึ่งเป็นองค์หนึ่งในปัญจวัคคีย์ ได้เดินทางไปเที่ยวสอนคนทั่วๆไป วันหนึ่งเดินทางไปถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ได้พบคนสำคัญชื่ออุปติสสปริพาชก คือพระสารีบุตรนั่นเอง อุปติสสปริพาชกเป็นคนบ้านนาลันทา ใกล้เมืองราชคฤห์ บ้านนาลันทาเดี๋ยวนี้เป็นจุดที่คนไปเที่ยวมาก เพราะมีมหาวิทยาลัยใหญ่ในสมัยโบราณ เรียกว่า นาลันทามหาวิทยาลัย ในครั้งนั้นมีนักศึกษาตั้ง ๒ หมื่นคน หลวงจีนฟาเหียน หลวงจีนฮวนฉ่าง เป็นนักจาริก เดินทางจากเมืองลกเอี๋ยงในประเทศจีนใกล้ ๆ กรุงปักกิ่ง ข้ามทะเลทรายโกบี ข้ามภูเขาหิมาลัย ฝ่าความหนาวไปประเทศอินเดีย ไปอยู่ที่นาลันทา ศึกษาพุทธศาสนาอยู่ถึง ๑๕ ปี จึงเดินทางกลับประเทศจีน การเดินทางไปของหลวงจีนฟาเหียนและฮวนฉ่างนี้ ท่านบันทึกไว้ทุกวัน ๆ เป็นอนุทิน

ที่เก่าแก่ที่สุดก็ว่าได้ที่เขียนเป็นภาษาจีน ฝรั่งผู้มาศึกษาโบราณคดีทางพุทธศาสนาได้อาศัยตำราเล่มนี้ จึงได้รู้ว่าเมืองไหนอยู่ที่ไหน เกิดการค้นคว้ากันในภายหลัง นาลันทาเป็นมหาวิทยาลัยที่มีชื่อมากสมัยนั้น นักปราชญ์ราชบัณฑิตเกิดขึ้นมาก ที่ตั้งของมหาวิทยาลัยนี้ก็ตั้งอยู่ที่บ้านเกิดของพระสารีบุตรนี่เอง

พระโมคคัลลานะผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรก็อยู่บ้านใกล้กัน ถ้าเราไปจากเมืองราชคฤห์ จะไปนาลันทาจะต้องผ่านบ้านของพระโมคคัลลานะก่อน แล้วอีกไม่เท่าไรก็ถึงบ้านพระสารีบุตร ซึ่งอยู่ใกล้มหาวิทยาลัยนาลันทา

อุปติสสะและโกลิตะ ผู้ปรารถนาความหลุดพ้น

พระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะเป็นลูกคนมีเงิน นั่งรถม้าสวยงามไปไหนมาไหน แต่ละคนมีบริวาร ๒๐๐ คนเศษ ไปไหนก็ไปเป็นหมู่ ถ้ามีงานสนุกที่ไหนและคนทั้งสองไปร่วมด้วยแล้วก็ทำให้งานนั้นยิ่งสนุก ถึงเวลาควรให้รางวัล ก็ตกรางวัล เวลาเล่นดีก็หัวเราะชอบใจกันครึกครื้น เพราะท่านมีบริวารมากทำให้งานครึกครื้นมากขึ้น วันหนึ่ง เขามีงานแสดงที่บนยอดภูเขา ใกล้ ๆเมืองราชคฤห์ สองสหายก็ไป แต่นั่งซึมเหมือนคนไม่มีหัวใจ ถึงเวลาตลกก็ไม่หัวเราะ ไม่ตกรางวัลในเวลาควรให้รางวัล โมคคัลลานะนี้ชื่อเดิมว่าโกลิตะ เห็นอาการของเพื่อนก็ถามว่าเป็นอะไร วันนี้ไม่เห็นหัวเราะ ไม่เห็นตกรางวัลอะไร สารีบุตรตอบว่าพวกนี้ไม่ถึงร้อยปีก็จะตายหมดแล้ว เราจะมาหัวเราะอะไร แล้วเพื่อนล่ะ เราก็เห็นซึม ๆ เหมือนกัน พระโมคคัลลานะก็ว่า เราก็คิดเหมือนกัน พวกนี้เที่ยวเต้น ๆ รำ ๆ ไม่เท่าไรก็จะตายแล้ว เราจะสนุกกันอยู่ทำไม เราไปแสวงหาโมกขธรรมกันดีกว่า **โมกขธรรม** หมายความว่า ธรรมที่จะช่วยให้จิตใจพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน

คนในสมัยนั้นดูเหมือนสนใจในเรื่องความหลุดพ้นกันมาก จึงได้คิดอย่างนั้น เมื่อคิดต้องกันดังนั้น ทั้งสองสหายก็เลยไม่กลับบ้าน บอกบริวารให้กลับไปก่อน แต่บริวารทั้งหลายรักนาย บอกว่านายไปไหนก็จะตามไปด้วย เวลานั้น ลัทธิเชื่อผู้นำก็มีอยู่ เลยไปบวชในสำนักอาจารย์สัญชัยทั้งหมด ปฏิบัติศึกษาอยู่ในสำนักนั้น จนความรู้เทียบเท่าอาจารย์ อาจารย์ก็ยกย่องให้เป็นอาจารย์ช่วยสอนศิษย์ต่อไป แต่สองสหายไม่พอใจตำแหน่งที่ได้รับ เพราะรู้สึกว่าจิตยังไม่หลุดพ้น ยังมีอะไร ๆ อยู่มากเหลือเกิน จึงสัญญากันไว้ว่า เราทั้ง ๒ คนนี้ ถ้าใครได้พบธรรมะที่ลึกซึ้งกว่านี้สงบกว่านี้ให้บอกกัน แล้วก็อยู่ในสำนักนั้นต่อมา

ความเลื่อมใสในพระอัสสชิ

วันหนึ่ง อุปติสสปริพาชกออกไปบิณฑบาต ไปพบพระอัสสชิ ซึ่งก็ออกไปบิณฑบาตเหมือนกัน ก็บังเกิดความเลื่อมใสทั้งที่ยังไม่ได้พูดกัน เรื่องนี้สำคัญ ขอให้พวกเราจำใส่ใจเอาไว้ด้วย คือ **กิริยามรรยาทของคนนั้นเป็นเรื่องสำคัญ** การแต่งเนื้อแต่งตัว กิริยาท่าทาง การพูดจา การเดินเหิน น่าดู ดังที่เรียกว่า **เป็นผู้ดี** มีกิริยามารยาทน่าดู ศิษย์ของพระพุทธเจ้านั้นจัดว่าเป็นผู้ดี เพราะพระองค์ทรงวางระเบียบกฎเกณฑ์ไว้มาก ระเบียบข้อแรกที่ทรงวางก็คือธรรมะนี่เอง ผู้ประพฤติธรรมจะทำอะไรก็มีจังหวะจะโคน ไม่หุนหันพลันแล่น เช่น จะเดินก้าวไปข้างหน้า จะถอยมาข้างหลัง จะคู้แขน เหยียดแขน จะเลี้ยวซ้าย เลี้ยวขวา เรียบร้อยทุกอิริยาบถ ไม่มีอาการที่ว่าทำโดยไม่รู้สึกตัว คนเราถ้าทำอะไรโดยขาดการควบคุมมักลุกลี้ลุกลน แสดงว่าทำไปโดยไม่รู้สึกตัว กิริยาไม่น่าดู เรื่องมารยาทนี้ถ้าพูดกันไปแล้ว ในหมู่พุทธบริษัททั้งหมด ทุกชาติ ทุกภาษา คนไทยเป็นชั้นนำในเรื่องมารยาท

กิริยานั่งหรือเดินนั้นถือว่าเป็นวัฒนธรรมไทยที่น่ารัก ทั้งหญิงทั้งชายต้องสุภาพเรียบร้อย แต่เวลานี้ชักจะเก้งก้างขึ้นแล้วเหมือนกัน เรื่องที่ชักจะเก้งก้างก็เพราะเราไปเลียนแบบชาวตะวันตกกันมากเกินไป เรื่องเอาอย่างทางตะวันตกนี้ควรเอาแต่บางอย่าง คือเอาอย่างในด้านดีด้านงาม ส่วนอะไรที่เก้งก้าง ๆ นั้นเราไม่เอาอย่าง ของของเราดีเราควรรักษาของเราไว้ ส่วนของเขานั้นถ้าดีถึงจะเอาอย่าง ถ้าไม่ดีไม่เอาอย่าง จึงจะชอบจะควร เรื่องมารยาทนี้นั้นสำคัญมาก เช่น ฝรั่งถ้าเราเดินสวนทางกับผู้ใหญ่ เขาก็เดินทื่อ ๆ ไม่รู้จักก้ม แต่คนไทยเรามีสัมมาคารวะต่อผู้หลักผู้ใหญ่ เช่น เวลาครูบาอาจารย์ มารดาบิดา พระสงฆ์องคเจ้าเดินผ่านมา เราก็เดินก้ม แสดงว่าเรารู้ว่านั่นคือครูบาอาจารย์ พระเป็นที่เคารพนับถือของเรา เป็นผู้มีฐานะสูงกว่าเรา แม้ไม่ใช่ครูอาจารย์แต่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่เราก็แสดงสัมมาคารวะ หลวงพ่อไปที่หลวงพระบางรู้สึกว่า ในด้านกิริยามารยาทยังเรียบร้อยอยู่ หลวงพระบางก็ไทย เวียงจันทน์ก็ไทยนั่นแหละ หนองคายก็ไทยนั่นแหละ ไม่ใช่ใครที่ไหน คนไทยแตกลงมาจากทางเหนือ เดินเลียบฝั่งน้ำพวกหนึ่งเดินเลียบฝั่งซ้าย พวกหนึ่งเดินเลียบฝั่งขวา แล้วก็มาสร้างบ้านเมืองกันพูดเหมือนกัน ที่หลวงพระบางนั้นรู้สึกว่ากิริยามารยาทของคนยังสุภาพดีเหลือเกิน หลวงพ่อไปที่หลวงพระบางไปพักคืนเดียว ได้ยินเขาบ่นกันว่า ท่านเจ้ามาพักน้อยได้เทศน์บ่อนเดียว บ่อนนี้แปลว่าแห่ง ไม่ได้เทศน์หลายบ่อน เขายังพูดภาษาไทยเดิมอยู่ พระที่ไปยืนอยู่ในบริเวณวัด เด็กตัวน้อย ๆ เดินไปโรงเรียน เด็กตัวโต ๆ ก็เดินผ่านมา ไม่รู้จักมักจี่อะไรกันหรอก พอเดินผ่านพระเขาก็ก้ม ท่าคลานเขาก็ เรียบร้อยน่าเอ็นดู ในบ้านเรานั้นการเดินก้มแบบนั้นไม่เป็นแล้ว ถ้าใครเดินก้มจะถูกหาว่าเชย ไม่ทันสมัย หัวโบร่ำโบราณ แต่โบราณนั้นน่าเอ็นดู สมัยใหม่บางทีก็ไม่น่าเอ็นดู ที่เกาะสมุยยังโบราณอยู่ กิริยามารยาทยังเรียบร้อย เวลาพบพระเขาต้องนั่งลงยกมือไหว้ ถ้าไม่ได้ถือสัมภาระก็ต้องนั่งลงยกมือไหว้ แล้วลูบหัวตัวเอง การลูบหัวนี้เป็นวัฒนธรรมไทยเก่าแก่หมายความว่า เอาพระคุณ

ใส่เกล้า การทำอย่างนั้นเรียกว่าเคารพที่สุดแล้ว ชาวเกาะสมุยนั้นถ้าขี่จักรยานสวนทางกับพระ เขาจะลงจากรถยืนเฉย ๆ ก็เป็นการคารวะของเขา เวลาไปวัดเขาไม่เอารถเข้าไป จอดรถไว้นอกวัด เกาะสมุยนี้ยังดีอยู่ ที่เกาะสมุยรถจอดอยู่ตรงไหนไม่เคลื่อนที่ ยังอยู่ที่เดิม แต่เมืองอื่นไม่ได้ เคลื่อนที่หมด

เรื่องวัฒนธรรมเราควรต้องรักษาเอาไว้ ความน่ารักน่าเอ็นดูนั้นอยู่ที่กิริยามารยาทน่าเลื่อมใส ในทางพระก็เหมือนกัน พระพุทธเจ้าท่านบัญญัติไว้ เช่นว่าพระผู้น้อยนั่งอยู่ ถ้าพระผู้ใหญ่เดินมาต้องลุกขึ้น เขาเรียกว่า ลุกขึ้นยืนรับ เพราะเป็นผู้มีพรรษาสูงกว่า การลุกขึ้นยืนรับนี้เป็นการเคารพแบบหนึ่ง ธรรมเนียมของพระนั้นเคารพกันตามลำดับพรรษา ใครบวชก่อนต้องเดินหน้า บวชหลังเดินหลัง นั่งก็เหมือนกัน องค์แก่พรรษานั่งข้างหน้า องค์รองนั่งข้างหลัง เป็นลำดับ ๆ ไป เพราะฉะนั้น เวลาพระผู้น้อยนั่งอยู่ เห็นพระผู้มีพรรษาสูงกว่าเช่นเป็นอาจารย์หรืออุปัชฌาย์เดินมา องค์ผู้น้อยต้องลุกขึ้นยืนแสดงคารวะ พอท่านเดินพ้นไปจึงนั่งต่อไป การแสดงความเคารพคารวะต่อผู้ใหญ่นี้เป็นกิริยามารยาทอันดีงาม ในวงการทหารก็ใช้กันอยู่มาก ยังเคร่งครัดอยู่ ทหารเมื่อผู้บังคับบัญชาเดินผ่านมาต้องลุกขึ้นยืนบ้าง วันทยาหัตถ์บ้าง เหล่านี้ตรงกันกับระเบียบพุทธศาสนา ในวงการทั่ว ๆ ไปก็ควรจะปฏิบัติอย่างนั้น เ พราะว่าการแสดงความเคารพกันตามลำดับชั้น เป็นเรื่องของการแสดงน้ำใจ ว่าเรารู้สึกเคารพกตัญญูกตเวทีต่อผู้นั้นเอื้อเฟื้อ เอาใจใส่ เช่น ครูบาอาจารย์ของเราท่านเดินผ่านมา เราก็ลุกขึ้นแสดงความคารวะ แสดงว่า เราระลึกถึงอยู่ว่าท่านเป็นผู้มีอุปการคุณต่อเรา ถ้าท่านเดินมาเรานั่งเฉย ๆ ครูอาจารย์ก็จะน้อยใจ

พวกเราเวลานี้ยังไม่เป็นครูยังไม่รู้สึก พอไปเป็นครูจะรู้สึกในเรื่องนี้ ถ้าเราสอนเด็กมา เวลาเราเดินผ่านเขา เขาเล่นกันเฉยไม่สนใจ เราจะรู้สึกอย่างไร ข้อนี้แม้จะเป็นการละเลยต่อเรื่องเล็กน้อย แต่ก็เป็นการไม่ดี เรื่องมารยาทเป็นเรื่องสำคัญ ทำให้น่ารัก น่าเคารพ

พระอัสสชิท่านเรียบร้อย นุ่งห่มเรียบร้อย เดินเรียบร้อย ผิดจากนักบวชที่มีอยู่ก่อนในสมัยนั้น พระสารีบุตรเห็นแล้วทึ่งว่านักบวชผู้นี้ผิดกว่าผู้อื่น หน้าตาเปล่งปลั่งมีเลือดมีฝาด ไม่สกปรกเหมือนนักบวชอื่น นักบวชอินเดียมักเอาขี้เถ้าทาหน้าผากทาแก้ม ทา ตามแขนตามตัว รุ่มร่ามรุงรัง ดร.ลักษมีนารสูตร เป็นนักปราชญ์อยู่ทางตอนใต้ของอินเดีย ท่านนับถือพระพุทธศาสนา ได้เขียนเอาไว้ว่านักบวชอินเดียออกมาจากที่พัก มองแล้วเหมือนตัวอะไร หนวดเครารุ่มร่าม ดูสกปรก พระในพระพุทธศาสนาต้องโกนหนวดเรียบร้อย ฟันก็ต้องขัดถูให้สะอาด ฉันเสร็จก็แปรงฟัน ไม่แปรงไม่ได้ เก็บอาหารไว้เป็นโทษแก่ฟันต่อไป อะไร ๆ ก็เป็นระเบียบ เรื่องระเบียบแล้วพระพุทธเจ้าสอนไว้ดีมาก

สารีบุตรรู้สึกทึ่งและสนใจพระอัสสชิ แต่ท่านก็มีมารยาทเดินตามไปห่าง ๆ คอยดูไป ไม่ละลาบละล้วงเข้าไปถาม เพราะท่านรู้ว่าเวลานั้นเป็นเวลาบิณฑบาต ไม่สมควรเข้าไปถาม ท่านเดินตามไปห่าง ๆ จนพระอัสสชิได้อาหารพอสมควรแล้วออกนอกเมืองไปนั่งฉันตามร่มไม้ตามลำห้วยที่สบาย ท่านก็เดินตามไป และเมื่อไปทันกันแล้วก็ปูอาสนะถวาย ตักน้ำมาให้ นั่งดูท่านฉันอาหาร

พอพระอัสสชิฉันอาหารเสร็จเรียบร้อย ท่านก็เข้าไปกราบนมัสการ แล้วถามว่า พระคุณเจ้าดูหน้าตาผ่องใส มีเลือดมีฝาด ท่านชอบธรรมของใคร ท่านปฏิญาณตนเป็นลูกศิษย์ของท่านผู้ใด?

ท่านพระอัสสชิก็ตอบว่า เราเป็นศิษย์พระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า เราชอบใจในธรรมะของท่านผู้นั้น

สารีบุตรก็ถามว่า อาจารย์ของท่านสอนว่าอย่างไร?

พระอัสสชิตอบอย่างถ่อมตนว่า เราเป็นผู้บวชใหม่ เรายังไม่ลึกซึ้งในคำสอนเท่าไร

สารีบุตรบอกว่า ไม่เป็นไร ข้าพเจ้าชื่ออุปติสสปริพาชก ไม่ต้องการทราบเรื่องละเอียด ต้องการแต่ข้อใหญ่ใจความที่พระพุทธเจ้าสอนเท่านั้น

อุปติสสะและโกลิตะได้ดวงตาเห็นธรรม

พระอัสสชิก็บอกข้อใหญ่ใจความเป็นคาถาที่มีชื่อว่า...

เย ธมฺมา เหตุปฺภวา เตสๆ เหตุ ตถาคโต
เตสญฺจ โย นิโรโธ จ เอวำวาที มหาสมโณ

คาถาหนึ่งมี ๔ บาท ๓๒ คำ ใจความในคาถานี้ว่า **สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีเกิดขึ้นเป็นธรรมดา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สิ่งนั้นต้องดับเป็นธรรมดา สิ่งใดเกิดขึ้นเพราะเหตุ เหตุดับแล้วผลก็ต้องดับ** เราจำง่าย ๆ ว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ เมื่อเหตุดับ ผลก็ต้องดับ **สารีบุตรเมื่อฟังแล้วเข้าใจทันที เข้าใจความหมาย ได้ดวงตาเห็นธรรม** เรียกว่า ธรรมจักษุ ก็แสดงความเลื่อมใสกล่าวถามว่า อาจารย์ของเรามาสอนอยู่ที่ไหนในเวลานี้ พระอัสสชิตอบว่า ได้ข่าวว่าประทับอยู่ที่เวฬุวัน ใกล้เมืองราชคฤห์ สารีบุตรพูดว่า ขอให้อาจารย์ไปก่อน กระผมจะไปบอกเพื่อนแล้วจะตามไป แล้วสารีบุตรกลับไปสู่สำนัก

เมื่อมาถึงก็บอกพระโมคคัลลานะว่า ได้ของดีแล้ว พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกแล้ว สอนธรรมแก่ชาวโลกแล้ว เราได้รับคำสอนมาว่าอย่างนี้ และเมื่อพระโมคคัลลานะฟังแล้วก็เข้าใจในความหมาย ได้ดวงตาเห็นธรรมเหมือนกัน ทั้งสองจึงพากันไปลาอาจารย์สญชัย

ทิฐิมานะของอาจารย์สญชัย

ตอนนี้เป็นคติอยู่อันหนึ่ง อาจารย์สญชัยนั้นมีทิฐิมีมานะแก่กล้า เมื่อศิษย์เข้าไปลา และชักชวนให้ไปเป็นศิษย์ของพระสมณโคดม เพราะธรรมะของท่านลึกซึ้ง เป็นประโยชน์ในทางพ้นทุกข์ อาจารย์สญชัยกลับถามว่า จระเข้ที่อยู่ในโอ่ง

กับจระเข้ที่อยู่ในทะเล ที่ไหนจะสบายกว่ากัน ก็ตอบว่าจระเข้ที่อยู่ในโอ่งไม่สบาย หรอกเพราะคับแคบ จระเข้ในทะเลสบายว่า อาจารย์สญชัยก็ถามศิษย์อีกคำหนึ่ง ว่าคนในโลกที่ว่าโง่กับฉลาดนั้น พวกไหนมากกว่ากัน ศิษย์ก็ตอบว่า คนโง่มาก คนฉลาดน้อย อาจารย์สญชัยบอกว่า ฉันจะอยู่กับพวกโง่ๆดีกว่า ไม่อยู่กับคนฉลาด...เธอไปเถอะ ที่ไม่ยอมไปก็เพราะคิดว่าเราก็หนึ่งเหมือนกัน จะไปเป็นศิษย์พระสมณโคดมได้อย่างไร อย่างนี้เขาเรียกว่า มีทิฐิมานะ ไม่ยอมรับฟังความคิดความเห็นของคนอื่น ทำให้ขาดผลอันควรมีควรได้

สองสหายชักชวนบริวารทั้งหมดไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วขอบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา

สอนวิธีแก้ความง่วงแก่โมคคัลลานะ

เมื่อบวชแล้วก็ศึกษาพระพุทธศาสนา ตอนนี้มีคติที่เราจะนำไปใช้ได้อันหนึ่ง คือว่า**พระโมคคัลลานะเมื่อท่านบวชแล้วไปบำเพ็ญความเพียรอยู่ มีอาการง่วงเหงาหาวนอน ไม่เป็นอันทำอะไรได้ ไปนั่งง่วงนอนอยู่สถานที่แห่งหนึ่งที่เรียกว่าบ้านกัลลวาลมุตตคาม**

พระพุทธเจ้าทรงทราบก็เสด็จไปหา ตรัสว่า...

โมคคัลลานะ ความง่วงนั้นย่อมครอบงำได้ เมื่อท่านมีสัญญาอย่างใด ท่านควรทำในใจถึงสัญญานั้นให้มาก หมายความว่า เมื่อจะทำอะไรคิดอะไรให้เพิ่มความสนใจให้มากขึ้นอีก เพื่อจะบรรเทาความง่วง ถ้าความสนใจน้อยก็ง่วง ต้องเพิ่มความสนใจให้มากขึ้น นี่เป็นข้อแรก ถ้ายังละไม่ได้ ควรตรึกตรองพิจารณาถึงธรรมที่ได้เรียนแล้วและฟังแล้วอย่างไรด้วยใจของตน ข้อสองก็ว่าให้คิดนึกทบทวนธรรมะนั้นๆด้วยใจของตน ถ้าท่องได้ก็ท่องออกมาดังๆเพื่อแก้ง่วง

ถ้ายังละไม่ได้ ควรสาธยายที่ฟังมาแล้วโดยพิสดาร นี้ก็หมายความว่า ให้ท่องและถ้ายังละไม่ได้ ควรยอนช่องหูทั้ง ๒ ข้าง เอาไม้ยอนหู ลูบตัวใช้ฝ่ามือ ข้อนี้จะทำให้หายง่วง บางคนยอนหูแล้วหลับไปเลย ลูบตัวด้วยการใช้ฝ่ามือลูบแรงๆ เรียกว่าปลุกประสาทให้ตื่นตัว ถ้ายังไม่หายง่วง ยังละไม่ได้ให้ลุกขึ้นยืน แล้วลูบนัยน์ตาด้วยน้ำ เหลียวดูทิศทั้งหลาย แหงนดูดาวนักขัตฤกษ์ จะเป็นเหตุให้ละความง่วงได้ ถ้ายังละไม่ได้ ควรนึกว่าเป็นกลางวันไม่ใช่กลางคืน ถ้ายังละไม่ได้อีกให้เดินจงกรม เดินไปเดินมาในเขตที่กำหนดไว้ ถ้าเดินช้าไม่หายก็เดินไวๆ ก็จะทำให้หายง่วง

ถ้ายังละไม่ได้อีกก็นอนเสีย ให้นอนตะแคงข้าง...นอนสีหไสยาสน์ คือนอนตะแคงข้างเบื้องขวา ซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะทำความหมายอันจะลุกขึ้น คือนอนนึกว่าพอตื่นปุ๊บก็ลุกขึ้นทันที เรียกว่านอนแบบราชสีห์ สิงโตมันนอนตะแคงข้าง พอได้ยินเสียงปั๊บลุกขึ้นทันที พระเราก็นอนแบบนั้น ให้นอนตะแคงข้าง นอนแบบอื่นหลับมากไป พวกบำเพ็ญเพียรต้องนอนตะแคงข้าง ท่านเอามะพร้าวห้าวมาหนุนศีรษะ พอพลิกหัวตกก็ตื่น ลุกขึ้นท่องหนังสือต่อไป สมัยก่อนพระท่านไม่มีตะเกียง การท่องหนังสือสมัยก่อนท่านต้องกวาดใบไม้แห้ง เช่น ใบมะปราง ใบขนุน มากองไว้ จุดไฟเผาทีละใบพอท่องได้ก็จุดอีก คนสมัยก่อนเรียนอะไรเรียนด้วยความอดทน เรียนด้วยความบากบั่น เราสมัยนี้สบายมีคู่มือเยอะแยะ ไฟก็สว่าง กดสวิตช์ปุบก็สว่างไปเลย...สะดวกสบาย แต่ความขยันขันแข็งความอดทนสู้คนสมัยก่อนไม่ได้ บรรพบุรุษของพวกเราอดทนกว่าเรา แต่ความสบายสู้เราไม่ได้

พระพุทธเจ้าสอนต่อไปว่า ถ้ายังละความง่วงไม่ได้ให้นอนเสีย ขณะนั้นก็ทำใจว่า จะลุกขึ้น ไม่ชักช้า

พระโมคคัลลานะรับไปปฏิบัติตามนัยนี้ ก็หายง่วง ตั้งหน้าปฏิบัติจนได้บรรลุมรรคผลสมความปรารถนา

พระสารีบุตรบรรลุเป็นพระอรหันต์

สำหรับพระสารีบุตรนั้น เมื่อบวชแล้ว วันหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในถ้ำสุกรขาตา ที่เขาคิชฌกูฏ เป็นเทือกเขาเทือกหนึ่งในเมืองราชคฤห์ แต่มีเขาอีกลูกหนึ่งเป็นชะง่อนหินออกไปคล้ายกับหัวแร้ง จึงเรียกว่า คิชฌกูฏ คือยอดเขาหัวแร้งภูเขานี้เป็นวิหารที่ประทับของพระพุทธเจ้า เดี๋ยวนี้ก็ยังมีซากอยู่ไม่ใหญ่โตอะไร กว้างประมาณสัก ๓ เมตร ยาว ๓ เมตร ก่ออิฐแข็งแรงอยู่บนชะง่อนหิน คนไปเมืองราชคฤห์ต้องขึ้นไปบนยอดเขาคิชฌกูฏ เพื่อไประลึกถึงพระพุทธเจ้าบนนั้น เรื่องเกี่ยวกับเขาคิชฌกูฏมีมาก โดยเฉพาะพระสูตรทางฝ่ายมหายานมีเรื่องเทศนาสั่งสอนที่เขาคิชฌกูฏเป็นส่วนมาก เพราะฉะนั้น ชาวทิเบต ชาวจีน ชาวญี่ปุ่น ถ้าจาริกไปนมัสการสังเวชนียสถานในประเทศอินเดียแล้ว เขาจะพยายามไปนอนที่เขาคิชฌกูฏคืนหนึ่งเป็นอย่างน้อย ไปนั่งสวดมนต์ ไปนอนสวดมนต์ที่ยอดเขาคิชฌกูฏ แต่ก่อนจะขึ้นไปถึงเขาคิชฌกูฏนั้น มีถ้ำเตี้ย ๆ ไม่ใหญ่โตอะไร เรียกว่า **ถ้ำสุกรขาตา** ตรงนี้แหละเป็นที่ซึ่งพระสารีบุตรบรรลุพระอรหันตผล มีเรื่องเล่าว่า ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ถ้ำสุกรขาตา มีปริพาชกผู้หนึ่งชื่อ ทีฆนขะอัคคิเวสสนโคตร ทีฆนขะ แปลว่า คนไว้เล็บยาว เข้าไปเฝ้าพระศาสดา กล่าวปราศรัย แล้วยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ทูลแสดงทิฏฐิของตนว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ชอบใจทั้งหมด พระศาสดาก็ตรัสตอบว่า อัคคิเวสสนะ ถ้าอย่างนั้นความเห็นอย่างนั้นก็ต้องไม่ควรแก่ท่าน ท่านก็ต้องไม่ชอบความเห็นอย่างนั้นซิ

แล้วได้ทรงสอนต่อไปถึงสมณพราหมณ์เจ้าทิฏฐิ ๓ จำพวกว่า

อัคคิเวสสนะ พราหมณ์พวกหนึ่งมีทิฏฐิว่า สิ่งทั้งปวงควรแก่เรา เราชอบใจ อีกพวกหนึ่งมีทิฏฐิว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจ พวกที่ ๓ มีทิฏฐิว่า บางสิ่งควรแก่เรา เราชอบใจ บางสิ่งไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจ

ทิฐิของสมณพราหมณ์พวกต้น ใกล้ข้างความกำหนัดรักใคร่ยินดีในสิ่งนั้น ๆ ทิฐิของพวกที่สอง ใกล้ข้างความเกลียดชังสิ่งนั้น ๆ ของพวกที่ ๓ ใกล้ทั้งความกำหนัดในบางสิ่ง เกลียดชังในบางสิ่ง ผู้รู้พิจารณาเห็นว่าถ้าเราจักถือทิฐิอย่างใดอย่างหนึ่ง กล่าวว่า สิ่งนี้จริง สิ่งอื่นไม่จริง ก็ต้องถือผิดจากคน ๒ พวก ที่มีทิฐิไม่เหมือนกับตน ครั้นความถือผิดกันเกิดขึ้นวิวาทก็เกิดขึ้น เมื่อวิวาทเกิดขึ้น ความพิฆาตหมายมั่นก็เกิดขึ้น เมื่อมีความพิฆาตหมายมั่นเกิดขึ้น การเบียดเบียนกันก็เกิดขึ้น ผู้รู้เห็นอย่างนี้แล้วยอมละทิฐินั้นเสียด้วย ไม่ทำทิฐิอื่นให้เกิดขึ้นด้วย ซึ่งก็หมายความว่า ผู้รู้ไม่ยึดมั่นในสิ่งเหล่านั้น แต่ว่าใช้ปัญญาพิจารณาในสิ่งนั้นตามสภาพที่เป็นจริง ไม่ถือว่าฉันชอบอย่างนี้ ไม่ชอบอย่างนั้น แต่ว่าพิจารณาว่าสิ่งนี้คืออะไร มันมาจากอะไร เป็นอยู่อย่างไร ให้รู้ต้นสายปลายเรื่องของสิ่งนั้นตามที่เป็นจริง แล้วไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่น อันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์

แล้วทรงตรัสต่อไปถึงการไม่ยึดมั่นถือมั่นว่า

อัคคิเวสสนะ กายคือรูป ประชุมแห่งมหาภูต รูป ๔ หมายถึง ดิน น้ำ ไฟ ลม มีบิดามารดาเป็นแดนเกิด เจริญเพราะข้าวสุกและขนมสด ต้องอบ ต้องรมกันกลิ่นเหม็นและขัดสีมลทินเป็นนิจ คือร่างกายมนุษย์ต้องอบกับกลิ่นอยู่ตลอดเวลา เนื้อแท้มันไม่หอม ที่หอมก็เพราะเอาเครื่องหอมมาอบไว้ ทาแป้ง เครื่องอบ เครื่องหอม น้ำอบน้ำหอม ถ้าพูดไม่เกรงใจก็คือยาดับกลิ่นนั่นเอง เพราะว่ามนุษย์มีกลิ่นทั้งนั้น ปรกติไม่ค่อยสะอาด เป็นของต้องแตกเป็นธรรมดา ควรพิจารณาว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ อดทนได้ยาก เป็นตัวหัวฝี เป็นตัวลูกศร โดยความยากลำบาก ชำรุดทรุดโทรม เป็นของว่างเปล่า ไม่ใช่ตัวตน ให้พิจารณาอย่างนั้น เพื่อจะได้ถอนความยึดมั่นถือมั่น ละความพอใจรักใคร่กระวนกระวายในกามเสียได้

สูตรนี้เรียกว่า **ทีฆนขปริพาชกสูตร** พระองค์เทศน์ให้ทีฆนขาปริพาชกฟัง พระสารีบุตรอยู่ถวายงานพัดให้พระพุทธเจ้าก็พลอยได้ฟังไปด้วย ทีฆนขะฟังแล้ว

ได้เพียงดวงตาเห็นธรรม เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ส่วนพระสารีบุตรได้ดวงตาหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์เลย จึงถือได้ว่าถ้ำสุกรขาตาเป็นที่เกิดของพระสารีบุตรในแง่มรรคผล ใครไปถ้ำนี้ก็ต้องไปไหว้ ไปนมัสการ นึกถึงพระสารีบุตร

เมื่อพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะบวช และได้บรรลุมรรคผลแล้ว ท่านได้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า ในพระไตรปิฎกที่เรียกว่าพระคัมภีร์นั้น คำสอนที่เป็นของพระสารีบุตรมีมาก เขาจัดไว้เป็นพวกหนึ่งเรียกว่าสารีบุตรสังยุต เป็นคำพูดของพระสารีบุตรโดยเฉพาะ จัดไว้เพื่อเป็นเกียรติให้แก่ท่าน ท่านทำงานมาก ตอนหลังก็ไปนิพพานที่บ้านเกิดของท่าน นี้คือประวัติของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ทำให้พระพุทธเจ้าได้ศิษย์คนสำคัญ และได้ส่งพระสาวกเหล่านี้ออกไปทำงานเผยแผ่ศาสนาต่อไป

การบวชในพุทธศาสนา

ในการปฏิบัติงานเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้าก็ดี ของพระสาวกก็ดี ทำให้มีคนเลื่อมใสเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เราจึงควรจะรู้เรื่องการบวชไว้ด้วยว่า วิธีบวชนั้นมีอยู่ ๓ อย่าง คือ อย่างแรกเรียกว่า

๑. **เอหิภิกขุอุปสมบท** พระพุทธเจ้าบวชเอง บวชง่าย ๆ ไม่มีอะไร พระองค์เพียงตรัสว่า **เธอจงเป็นภิกษุ เธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด** ถ้าผู้นั้นฟังธรรมแล้วยังไม่บรรลุมรรคผลชั้นสูง พระองค์ก็ตรัสว่า เธอจงเป็นภิกษุ เธอจงปฏิบัติตนเพื่อถึงความที่สุดทุกข์ สำหรับผู้ยังไม่บรรลุอรหันต์ แต่ถ้าผู้นั้นบรรลุอรหันตผลแล้ว พระองค์ก็ตรัสว่า **เธอจงเป็นภิกษุเถิด** หมายความว่าอนุญาตนั่นเอง คืออนุญาตให้เป็นสมาชิกของพระสงฆ์ในวงการพุทธศาสนา อย่างนี้เรียกว่า บวชด้วย**เอหิภิกขุ**

๒. ติสรณคมนอุปสมบท บวชด้วยการถึงสมณะสาม สาวกธรรม คือพระสาวกไปเที่ยวสอนคนแล้วคนเลื่อมใส ในชั้นแรกก็พามาเฝ้าพระพุทธเจ้า มาขอบวช ซึ่งเป็นการลำบาก เพราะทั้งอาจารย์ทั้งศิษย์ต้องพากันมาเฝ้าพระองค์ พระองค์จึงตรัสว่า ต่อนี้ไปเธอไม่ต้องพามาหรอก ใครเลื่อมใสที่จะบวช ก็ให้โกนผม โกนหนวด ตัดเล็บ แล้วก็นุ่งห่มด้วยผ้ากาสายะ ไปกราบเท้าอาจารย์ แล้วก็พึงเปล่งวาจาว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ, สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ๓ ครั้ง ก็ชื่อว่าเป็นการบวชแล้ว นี่เรียกว่า บวชด้วยการกล่าววาจาถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นวิธีที่ ๒

๓. ญัตติอุปสมทบท วิธีที่ ๓ นี้ ใช้มาถึงปัจจุบัน ญัตติจตุถกรรม เป็นการเสนอญัตติเหมือนการประชุมสภา คือพระองค์มอบให้เป็นหน้าที่ของสงฆ์ ทรงหมดหน้าที่ไม่เกี่ยวข้อง เท่ากับให้รัฐธรรมนูญแก่สงฆ์แล้ว ให้ปกครองกันเอง การจะรับคนเข้าหมู่ให้พิจารณากันเอง ไม่ทรงมอบอำนาจให้เอกชน เรื่องที่จะบวชให้นี้เพราะมีเหตุ คือมีพราหมณ์แก่คนหนึ่ง ชื่อราธะ พอแก่ลงลูก ๆ มาวอนว่าพ่อแก่แล้ว อย่าเป็นผู้ดูแลทรัพย์สมบัติ เลิกเสียเถอะ ให้ลูกๆเถอะ ลูกๆ จะเลี้ยงดูให้สุขสบาย ก็แบ่งให้หมด พอแบ่งหมดแล้ว ขั้นแรกไปบ้านลูกแต่ละคน ลูก ๆ ก็ยังหัวเราะรับรองดีอยู่ นาน ๆ ก็ไม่หัวเราะ เฉย ๆ นาน ๆ ไป พอถึงเวลากินก็ทำเฉย ๆ ไม่ให้กินบ้าง ไม่เอาใจใส่บ้าง จึงนึกในใจว่าเราเสียท่าเขาเสียแล้ว ไม่สบายใจ ก็ไปอยู่ในอาศรม ไปหาพระอยู่สบาย ๆ ทำให้แกอยากจะบวชมาก พระก็ไม่บวชให้ เพราะเห็นเป็นคนแก่ บวชแล้วเป็นหลวงตา จะลำบาก พระพุทธเจ้าทรงทราบว่า พราหมณ์คนนี้มีนิสัยดี เมื่อบวชแล้วก็คงจะไม่เสียหาย ว่านอนสอนง่าย เคารพผู้หลักผู้ใหญ่ วันหนึ่งในเวลาเช้าตรู่ พระองค์เสด็จไปในวัดที่อยู่ของพราหมณ์ ตรัสถามว่า เป็นอย่างไรหน้าตาซูบซีด ร่างกายสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น พราหมณ์ก็ทูลว่า ตรมตรอมใจ พระเจ้าข้า พระพุทธเจ้าก็ตรัสถามว่า ตรมตรอมใจด้วยเรื่องอะไร พราหมณ์ก็ตอบว่า เรื่องอยากจะบวช แต่

พระท่านไม่บวชให้ พระองค์ก็ให้ประชุมสงฆ์ภายในบริเวณอาราม เมื่อพระสงฆ์มาประชุมพร้อมกันแล้ว พระองค์ตรัสถามว่า ใครนึกถึงอุปการคุณของพราหมณ์คนนี้ได้บ้าง พระสารีบุตรลุกขึ้นทันทีทูลว่า ข้าพระองค์นึกได้ พราหมณ์คนนี้เคยถวายข้าวแก่ข้าพระองค์ก้อนหนึ่ง พระองค์ก็ตรัสว่า ดีแล้ว สารีบุตร สัตบุรุษต้องจำสิ่งที่บุคคลอื่นทำไว้แก่ตน ไม่ลืมเลือน ใครทำอะไรแก่เราแม้เล็กน้อย เราต้องจำไว้เพื่อหาโอกาสตอบแทน นี้เป็นลักษณะของคนดีมีความกตัญญูกตเวที พระพุทธเจ้าเลยตรัสให้พระสารีบุตรบวชให้พราหมณ์ผู้นี้ด้วย

พระสารีบุตรท่านมีปัญญาก็ทูลถามว่า จะให้บวชอย่างใด พระเจ้าข้า

พระองค์ตรัสว่า ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป เมื่อผู้ใดจะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาให้มีผ้านุ่งห่มครบ บาตรจีวรครบ แล้วให้มีพระองค์หนึ่งเป็นอุปัชฌาย์ เป็นผู้นำเข้ามาในหมู่ ต้องเสนอให้สงฆ์ทราบ ๔ ครั้ง เรียกว่า **เสนอญัตติ** ท่ามกลางสงฆ์ ด้วยคำบาลีว่า **สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ** แปลว่า สงฆ์ทั้งหลายจงฟัง เวลานี้ผู้บวชชื่อว่าราธะ เป็นศิษย์ของพระสารีบุตร บาตรจีวรก็มีครบพร้อมแล้ว ต้องการจะบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา อันตรายทั้งหลายไม่มี ท่านทั้งหลายท่านจะเห็นด้วยหรือไม่ ถามครั้งที่หนึ่ง ครั้งที่สอง ครั้งที่สาม ครั้งที่สี่ พอถามครั้งที่ ๔ พระทั้งหลายนั่งนิ่ง แสดงว่าลงมติเป็นเอกฉันท์

กิจกรรมของสงฆ์นั้นเป็นประชาธิปไตยสุดยอด คือถือเอกฉันท์ ไม่เอาเสียงข้างมาก ต้องเอาเอกฉันท์ หมายความว่าทุกองค์นั่งนิ่งมีความเห็นพร้อมกัน ไม่คัดค้าน ถ้าคัดค้านขึ้นสักเสียงหนึ่งก็บวชไม่ได้ ในการบวชนั้นมีปัญหาต้องถามอยู่หลายเรื่อง เช่นถามว่า เป็นมนุษย์หรือเปล่า อายุครบ ๒๐ ปีหรือยัง พ่อแม่อนุญาตหรือเปล่า บางคนแต่งงานแล้วมาถามหลวงพ่อว่า ถ้าเมียเขาไม่อนุญาตจะบวชได้ไหมขอรับ ตอบว่า เขาไม่ถามเรื่องเมียหรอก เวลาบวชเขาไม่ถามว่าเมียอนุญาตแล้วหรือยัง ไม่อนุญาตก็บวชได้ ไม่เป็นไร แต่ถ้าคุณพ่อคุณแม่ไม่อนุญาตละก็บวชไม่ได้ นอกจากนี้ก็ยังมีคำถามว่า เป็นขี้กลากหรือเปล่า

เป็นโรคติดต่อ เช่นวัณโรค โรคลมบ้าหมูหรือเปล่า **กุฏฺฐ์ คนฺโฑ โลโส อปฺมาโร** เขาถามหลายเรื่อง แล้วก็ถามว่า เป็นข้าราชการหรือเปล่า ถ้าเป็นข้าราชการต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่ในตำแหน่งนั้น ๆ เช่น เป็นครูต้องได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการ ถือใบลามาด้วย ไม่ใช่มาบอกด้วยปากเปล่าว่าอนุญาตแล้ว ถ้าไม่มีใบอนุญาต พอบวชแล้วเขามาต่อว่าอุปัชฌาย์ ว่าทำไมท่านบวชคนของผม ฉะนั้นจึงต้องมีใบอนุญาตเป็นหลักเป็นฐาน การบวชแบบญัตติอุปสมบทนี้ได้ใช้สืบต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้

นี่เป็นการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในเมืองราชคฤห์ และได้อัครสาวกตามที่บรรยายมานี้ เราก็ได้เห็นวิธีการของพระพุทธองค์แล้วว่าเป็นอย่างไร จะได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และหลักสำคัญที่สุด ก็คือ **จงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่มหาชน จงอยู่เพื่อให้ อย่าอยู่เพื่อเอา** นี่สำคัญมาก ขอให้พวกเราทั้งหลายนำเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันด้วย.

"พระพุทธเจ้ามองโลกอย่างไร? มองตามสภาพที่มันเป็นอยู่จริง ๆ ให้เข้าใจตามสภาพที่มันเป็นอยู่จริง ๆ ไม่ได้มองในแง่ดีและแง่ร้าย คนเรานั้นถ้ามองในแง่ดีมากไป ก็เห็นแต่ดี อาจจะเกิด "ติด" ความดี ยึดมั่นในความดีก็ได้ ถ้ามองในแง่ร้ายเกินไป ก็จะไป "ติด" ความร้ายอีก ทำให้ไม่เข้าเรื่องนั้นถูกต้อง พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนว่า ให้มองในแง่จริง ๆ มองอะไรให้เห็นตามสภาพที่เป็นจริง"

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ

“คนประเสริฐ ก็เพราะการกระทำ และความประพฤติ”

หลวงพ่อสอนธรรม

...เรื่อง...

๗ พุทธกิจและโอวาทปาติโมกข์

มีความเห็นแก่ตัว ก็ไม่เห็นแก่ธรร

เมื่อใดเห็นแก่ธรรมะ เมื่อนั้น...ไม่

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญา

- ๗ -

หลวงพ่อปัญญานันทะ แสดงธรรมแก่นักศึกษา
เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๗

นักศึกษาทั้งหลาย

ในวันก่อน ได้พูดถึงเรื่องที่พระผู้มีพระภาคได้อัครสาวก และอัครสาวกทั้งสองได้บรรลุเป็นพระอรหันต์โดยวิธีอย่างไร ให้เราทั้งหลายได้ฟังแล้ว และในวันนี้จะพูดถึงเรื่องชีวิตประจำวันของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในทางสั่งสอนธรรมะแก่ประชาชน เป็นที่พึ่งอเนกของชาวโลกผู้ยอมรับนับถือพระองค์ เรื่องความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของบุคคลสำคัญ ๆ เป็นเรื่องน่ารู้น่าสนใจ คนสำคัญในยุคปัจจุบัน เช่น นายกรัฐมนตรี คนก็อยากรู้ว่าทำอะไร ๆ บ้างในวันหนึ่ง ๆ ชอบอ่านหนังสืออะไร ชอบรับประทานอะไร ใคร ๆ ก็อยากรู้ บางทีเขารวบรวมเป็นเรื่องเป็นราวมาทำเป็นหนังสือขายกัน ขายดีมาก เพราะเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ดในชีวิตของบุคคลสำคัญ เมื่อพระพุทธเจ้าเป็นคนสำคัญระดับโลก ก็ควรจะได้รู้ว่า วันหนึ่ง ๆ พระองค์ทำอะไรบ้าง เราเรียกว่า **พุทธกิจประจำวัน**

พุทธกิจประจำวันของพระผู้มีพระภาค เริ่มแต่ ๔ นาฬิกา พระองค์เสด็จลุกขึ้นจากพระบรรทม เมื่อตื่นแล้วก็ทรงเดินจงกรม คือ ท่านเดินในที่กำหนดไว้ ระยะไม่ไกลประมาณ ๕๐ เมตรเท่านั้น ในบริเวณที่เตียนโล่ง เดินไปเดินมาช้า ๆ การเดินจงกรมนั้นเพื่อบริหารร่างกายอย่างหนึ่ง และเพื่อฝึกจิตขณะเดินให้คิดอยู่เฉพาะในเรื่องที่จะเดิน ไม่ฟุ้งซ่านไปเรื่องอื่น เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ต้องทรงทำอะไรเกี่ยวกับจิตของพระองค์แล้ว ก็ทรงเดินเพื่อบริหารร่างกายเท่านั้นเอง เพราะว่าร่างกายก็เหมือนคนธรรมดา มีเจ็บ มีไข้ ชำรุดทรุดโทรม แต่พระทัยของพระองค์ไม่เข้าไปยึดถือกับร่างกายนั้น พระอรหันต์และปุถุชนนั้นต่างกันแต่จิตใจ ร่างกายก็เหมือนคนธรรมดา ขณะที่เดินจงกรมนั้น ได้ตรวจดูสัตว์โลกว่ามีใครเป็นทุกข์บ้าง ใครเดือดร้อนบ้าง มีใครมีปัญหาทางใจที่ควรไปช่วยเหลือบ้าง การพิจารณา **แผ่พระญาณ** คือตรวจดูสัตว์โลก เพื่อจะได้รู้ว่า พรุ่งนี้เช้าจะไปช่วยใคร จะไปบรรเทาความทุกข์เดือดร้อนของใคร เพราะปรกติของพระองค์นั้นอยู่ด้วยวิหารธรรม ปรารถนาความสุขความเจริญแก่มนุษย์ตลอดเวลา เมื่อรู้ว่าใครมีความทุกข์ความเดือดร้อน ก็จะได้ไปช่วยเหลือ อันนี้เป็นกิจที่ทรงทำเป็นประจำไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใด

ตอนใกล้รุ่ง ก็ทรงตรวจดูสัตว์โลกที่ควรได้สดับฟังพระธรรมเทศนา ครั้นพอรุ่งสว่าง ก็ทรงห่มจีวรสะพายบาตรเข้าไปสู่ละแวกบ้าน บาตรของพระสมัยก่อนมีถุงด้วยสำหรับใส่ ถุงทำด้วยผ้า เพราะเดินออกจากป่า กว่าจะถึงหมู่บ้านก็ไกลระยะทางตั้ง ๒-๓ กิโลเมตร ท่านจึงต้องมีถุงพร้อม เอาบาตรใส่ถุงสะพายเข้าไปหมู่บ้าน เมื่อไปถึงบริเวณบ้านก็เอารองเท้าใส่ไว้ในถุงบาตรแล้วสะพายไว้ในจีวร อุ้มบาตรเข้าไปในละแวกบ้าน เพื่อรับอาหารจากผู้ที่มีศรัทธานำมาถวาย พระทั่วไปทำอย่างนั้นเป็นปรกติ พระพุทธเจ้าท่านก็ออกบิณฑบาตทุกวันไม่มีขาด เรียกว่า **ไปโปรดสัตว์**

วสลสูตร...ว่าด้วยความชั่วของคน

ทำไมจึงเรียกการบิณฑบาตของพระว่า ไปโปรดสัตว์ ก็เพราะว่า เมื่อพระพุทธเจ้าไปบิณฑบาตก็ทรงสอนไปด้วยในตัว เมื่อไปเจอใครก็สอนในขณะบิณฑบาต บางทีก็ไปบิณฑบาตตามบ้านคนที่มีความทุกข์ทางใจ เมื่อไปพบกันก็เทศน์ให้ฟังเสียก่อน เทศน์เสร็จแล้วจึงรับอาหารทีหลัง บางบ้านยังไม่ได้เลื่อมใสในพุทธศาสนา พระองค์ก็เสด็จเพื่อจะไปโปรดให้เขาเปลี่ยนจิตใจหันเข้าหาธรรมะให้ได้ความรู้ความเข้าใจในหลักชีวิตประจำวัน ในพระสูตรหลายสูตรเราอ่านก็จะพบเรื่องอย่างนี้ มีอยู่พระสูตรหนึ่งเรียกว่า **วสลสูตร** แปลว่า *สูตรที่เกี่ยวกับเรื่องความเลวของคน หรือว่า ความชั่ว ความถ่อย*

วันหนึ่ง พระองค์ก็อุ้มบาตรเดินเข้าไปในละแวกนั้น ตั้งใจจะไปที่บ้านของพราหมณ์ชื่ออัคคิภารัทวาชะ เป็นพราหมณ์ผู้เฒ่า มีทิฐิมานะจัด เมื่อเสด็จไปถึงก็ถูกตัดพ้อต่อว่าด่าทอมากมาย ขนาดเรียกว่า ด่าจนหักไม้ไม่ทัน ทว่าพระองค์ก็ทรงยืนเฉย เมื่อด่าไปพราหมณ์ก็เหนื่อยพอเหนื่อยก็หยุดด่า

พระองค์จึงตรัสว่า...

"นี่พราหมณ์ ท่านว่ามากมายว่าเราเป็นคนชั่วคนถ่อย เป็นอูฐ เป็นลา เป็นอะไรต่าง ๆ ท่านรู้ไหมว่า คนชั่วมีลักษณะอย่างไร คนเลวมันมีลักษณะอย่างไร รู้ไหม?"

พราหมณ์เมื่อได้ยินเช่นนั้นก็ยังไม่ได้สนใจเรื่องอย่างนั้น สนใจแต่เรื่องจะด่า เขาก็เลยบอกว่ายังไม่รู้

"เมื่อยังไม่รู้ก็นั่งลง เราจะบอกให้ฟัง"

พราหมณ์นั้นนึกได้ก็นั่งลงเฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อนั่งลงแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสถึงลักษณะของผู้ที่บกพร่องทางคุณธรรมให้ฟัง มีดังนี้...

๑. **คนชั่วคนถ่อย** มีลักษณะมักโกรธ ผูกโกรธไว้ คนที่มักโกรธนั้นเป็นคนเลว จิตใจอ่อนแอ ไม่มีความเข้มแข็ง กระทบนิดกระทบหน่อยเหมือนกับดินปืนไวไฟ ประเดี๋ยวเดียวก็โกรธ โกรธแล้วไม่รู้จักคับ เก็บมาไว้ในใจ เวลากินก็โกรธเขา เวลานอนก็โกรธเขา เวลาเห็นหน้าใครคล้าย ๆ คนนั้น ก็โกรธเขา นี่เรียกว่า เป็นคนมักโกรธ เป็นลักษณะของคนไม่ดี

๒. **คนลบหลู่บุญคุณท่าน** ก็เป็นคนไม่ดี ใครมีบุญคุณต่อเรา เราไม่ยอมรับ ปฏิเสธบุญคุณ ถ้าใครมาพูดขึ้นก็บอกว่า นั่นไม่เกี่ยวกับฉัน ฉันไม่ได้เกี่ยวข้องกับคนนั้น อย่างนี้เรียกว่า ลบหลู่บุญคุณ ไม่ยอมรับว่าคนนั้นมีบุญคุณแก่ตัว กลัวว่าตัวเองจะตกต่ำลงไป เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น

๓. **คนเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม** เช่น เห็นว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ความสุขความทุกข์ไม่ได้เนื่องมาจากการกระทำ นี่เห็นผิดไปจากทำนองคลองธรรม เป็นเรื่องไม่ดี

๔. **คนมีมารยา** หมายความว่า แสร้งทำ ไม่ได้เป็นอะไรแต่แกล้งทำเพื่อให้คนสนใจทำนองนั้น

๕. **คนมีปรกติชอบเบียดเบียนสัตว์ทุกประเภท** ไม่มีเมตตาธรรมอยู่ในใจ เหี้ยมโหด ดุร้าย ชอบรังแกสัตว์ เป็นคนไม่ดี

๖. **คนมีปรกติชอบลักทรัพย์ของคนอื่น** พวกขี้ลักขี้ขโมย ก็เป็นคนเลว

๗. **คนตระบัดหนี้สิน** หมายความว่า ยืมเงินเขามาแล้ว พอเขามาทวงก็บอกว่าไม่ได้ยืม ก็เป็นคนไม่ดี

๘. **คนชอบฆ่าคนเดินทาง** เพื่อแย่งเอาทรัพย์ พวกลักขโมย พวกจี้ปล้น เป็นคนไม่ดี

๙. **คนให้การเป็นพยานเท็จในศาล** เพราะเหตุแห่งตน ผู้อื่น หรือทรัพย์ ก็เป็นคนไม่ดี

๑๐. **คนประพฤติผิดภรรยา บุตรสาวของผู้อื่น** ด้วยความพอใจหรือด้วยการข่มขืน ก็เรียกว่าเลวทั้งนั้น การทำชู้สู่สาวไม่ดี

๑๑. **คนมีฐานะ** พอจะเลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่ได้ แต่ไม่ยอมเลี้ยงดู อย่างนี้เลวมาก

๑๒. **คนทุบตีบิดามารดา** พ่อตา แม่ยาย พี่สาว แม่ผัว พ่อผัว ไม่ดีทั้งนั้น

๑๓. **คนที่เมื่อเขาถามถึงเรื่องที่เป็นประโยชน์ แต่กลับตอบเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์** ก็ไม่ดี

๑๔. **คนทำความชั่วแล้วปกปิดความชั่วไว้** เป็นการทำความชั่วซ้ำ เพราะความชั่วมันจะเพิ่มขึ้นเหมือนกองขยะมูลฝอย

๑๕. คนที่ได้กินของดี มีอาหารเป็นต้นจากผู้อื่น และเมื่อเขามาที่บ้าน ตนกลับไม่สนใจ อย่างนี้เรียกว่า **เอาเปรียบ** ชอบให้เพื่อนเลี้ยง แต่ไม่เลี้ยงเพื่อน ไม่คิดตอบแทนเขาบ้าง

๑๖. **คนพูดหลอกลวงสมณะ ชี พราหมณ์** ผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ ไม่ดี

๑๗. **คนติเตียนด่าว่าสมณะ** ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ไม่ดี

๑๘. **คนมักอวดสิ่งที่ไม่มีในตน** เพราะอยากดัง ไม่ดี คนโบราณเขาว่ากลองมันดังเองถือว่าอุบาท กลองต้องมีคนตี ถ้าไม่มีคนตีมันดังเองเป็นอัปมงคล ถ้าบ้านใครกลองดังเอง ต้องนิมนต์พระมาสวดเพื่อความสวัสดิมงคล

๑๙. **คนมีปรกติยกตนข่มท่าน** ไม่ดี ไปนั่งตรงไหนก็ทำท่าใหญ่กว่าเพื่อน

๒๐. **คนผู้มีปรกติมักฉุนเฉียว** กระด้าง มีความปรารถนาลามก ตระหนี่ ไม่ละอาย ไม่กลัวบาป

๒๑. **คนติเตียนพระรัตนตรัย** ก็เป็นคนชั่ว เรานับถือพระรัตนตรัย ไม่ควรติเตียน ไม่ควรนำมากล่าวเล่น

๒๒. คนที่มิได้เป็นพระอรหันต์ แต่ประกาศตนว่าเป็นพระอรหันต์ เรียกว่า เป็นพวกอวดความวิเศษ อวดอุตริมนุษยธรรม เป็นคนเลว

ในตอนสุดท้ายพระองค์ตรัสว่า **คนเราไม่ได้เป็นคนเลวเพราะชาติ ไม่ได้เป็นพราหมณ์เพราะชาติ แต่บุคคลเป็นคนเลวเพราะกรรม เป็นพราหมณ์เพราะกรรม หมายความว่า คนเลวเพราะการกระทำ ดีเพราะการกระทำ เรียกว่าดีไม่ใช่เพราะชาติเกิด ไม่ใช่เพราะวรรณะ**

พระองค์ตรัสว่า บุรุษผู้หนึ่งชื่อมาตังคะ มีคนที่โลกสมมติว่าเป็นคนจัณฑาล แต่เป็นคนขยันขันแข็งทำมาหากิน สร้างเนื้อสร้างตัวจนเป็นเศรษฐี กษัตริย์และพราหมณ์ก็มาเคารพเขา ต่อมาเขาทิ้งสมบัติพัสถานออกบวช ได้เป็นพระอรหันต์ มีคนยกย่องนับถือบูชา เพราะฉะนั้นชาติกำเนิดไม่ได้กีดกันเขา วรรณะก็ไม่ได้กีดกันเขา

เมื่อพราหมณ์อัคคิภารัทวาชะได้ฟังแล้วก็เลยลดทิฐิมานะ ลดความชั่วที่มีอยู่ในตัวให้น้อยลงไป เลื่อมใสในพุทธศาสนา ยอมตนเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้า นี่ก็เป็นเรื่องไปโปรดสัตว์ของพระองค์ ได้ทรงกระทำเป็นประจำทุกวัน ๆ ไม่ว่าไปอยู่ในสถานที่ใดๆ

ประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์

พระภิกษุในสมัยนั้น เมื่อบิณฑบาตได้อาหารแล้วก็ไปฉันตามสบาย พระในสมัยก่อนมีเสร็ในการฉันอาหาร อุ้มบาตรไปเที่ยวนั่งใต้ร่มไม้ ริมห้วยริมลำธารที่ไหนก็ได้ เพราะปรกติท่านอยู่ในป่า เมื่อฉันอาหารเสร็จแล้วก็ไปพัก เรียกว่า **ทิวาวิหาร** แปลว่า หยุดพักในตอนกลางวัน การพักของพระที่บรรลุมรรคผลแล้วหรือยังไม่ได้บรรลุมรรคผล ไม่ใช่ไปนอนหลับอยู่ในป่า แต่ท่านไปนั่งเจริญภาวนา

ฝึกความเพียร ขจัดกิเลสให้หมดไปจากสันดาน พระพุทธเจ้าก็เสด็จไปประทับพักผ่อนเช่นเดียวกับสาวกอื่น ๆ เรียกว่า หยุดพักในตอนกลางวัน เพราะกลางวันไม่ค่อยมีคนมาเกี่ยวข้อง ตกบ่ายเงาต้นไม้คล้อยไปตามตะวัน พอมีร่มให้คนนั่งก็ประทานโอวาทแก่ชาวบ้าน พระองค์แสดงธรรมให้คนเหล่านั้นฟัง ตอบปัญหาให้แก่คนที่สนใจถาม นี่ก็เป็นกิจประจำวันอย่างหนึ่ง

ครั้นพอพลบค่ำ ให้โอวาทแก่ภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์ที่อยู่บริเวณใกล้กับที่พระพุทธเจ้าประทับนั้น ครั้นพอพลบค่ำก็มาประชุมพร้อมกัน เพื่อฟังพระโอวาทของพระพุทธเจ้า เป็นการสอนทุกวัน บางทีก็สอนเป็นนิทานเปรียบเทียบให้ฟัง เล่าเรื่องเก่า ๆ ให้ฟัง แล้วก็สรุปธรรมะเป็นข้อปฏิบัติให้พระเหล่านั้นได้ฟังกันอยู่เป็นประจำ

ในสมัยนี้ ไม่มีพระพุทธเจ้าที่เป็นรูปร่างแล้ว พระสงฆ์ของเราก็ไปทำวัตรตอนเช้า ตอนเย็น **การไปทำวัตรเช้าเย็นนี้เรียกว่า ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าไปกล่าวธรรมะให้ตัวเองฟัง คำสวดทั้งหมดนั้น เป็นคำกล่าวเพื่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิดในทางที่ถูกทางที่ชอบ ทำกันทุกๆวัดที่มีการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็เหมือนกับไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเหมือนกัน**

ตอบปัญหาเทวดา

เมื่อประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์แล้ว ตอนกลางคืนทรงแก้ปัญหาเทวดา เทวดามาจากไหน? ก็เป็นพวกพระราชากษัตริย์นั่นเอง ท่านเหล่านี้มักจะมีธุระวุ่นวายตอนกลางวัน พอตอนกลางคืนเมื่อคนอื่นเขานอนแล้ว เทวดาจึงจะไปหาพระพุทธเจ้า เมื่อเวลาไปมีคนใช้มากมายถือคบเพลิงนำไปให้ ทำให้วัดเวฬุวันสว่างไสวไปด้วยรัศมีของเทวดา เมื่อได้สนทนาเสร็จแล้วก็กลับวัง

ในคัมภีร์พระสูตร มีอยู่ตอนหนึ่งเรียกว่า **เทวดาสังยุต** มีเรื่องที่เทวดาถามทั้งนั้น ทำให้เรารู้ว่าเทวดามี ๓ จำพวก คือ

๑. สมมุติเทพ เทวดาโดยสมมุติ คือ พระราชา ราชินี เจ้าฟ้า ฯลฯ เป็นเทวดาโดยสมมติ ชาวโลกยกย่องว่าเป็นเทวดา

๒. อุบัติเทพ แปลว่า เป็นเทวดาโดยเกิดขึ้น ถ้าพูดตามธรรมะแล้วก็เรียกว่า เป็นเทวดาโดยคุณธรรม มีน้ำใจดีน้ำใจงามเกิดขึ้น เป็นเทวดา แต่ว่าถ้าพูดในแง่บุคคล ก็คือ คนตายแล้วไปเกิดในสวรรค์

๓. วิสุทธิเทพ หมายถึงความเป็นเทวดาโดยความบริสุทธิ์ของน้ำใจ คือพระอรหันต์นั่นเอง พระพุทธเจ้าและพระสาวกเรียกว่า วิสุทธิเทพ ไม่มีกิเลสในใจ ส่วนสมมุติเทพและอุบัติเทพยังมีกิเลสอยู่

เทวดามี ๓ พวกอย่างนี้ เทวดาก็มาเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จึงทรงตอบปัญหาแก่เทวดาในตอนกลางคืนเสมอ เมื่อตอบแล้ว พระอานนท์ก็จำแล้วนำเอามาเล่าต่อมา เช่น มงคลสูตรที่เราเรียนเมื่อวันก่อน การไม่คบคนพาล การคบหาด้วยบัณฑิต การบูชาคนที่ควรบูชา ก็เป็นการตอบเทวดาเหมือนกัน คือเทวดาองค์หนึ่งมาถาม ก็ทรงตอบให้ฟัง

เหล่านี้เรียกว่ากิจประจำวันของพระพุทธเจ้าที่ทรงกระทำ

เราจะเห็นว่า....ชีวิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า
เป็นอยู่เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชาวโลก
เพราะเรื่องของพระองค์นั้นไม่มีแล้ว
มีแต่เรื่องบำเพ็ญประโยชน์ตามหน้าที่ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้า
ทรงบำเพ็ญหน้าที่ของพระพุทธเจ้าได้อย่างสมบูรณ์ตลอดเวลา ๔๕ ปี
...แล้วก็เสด็จปรินิพพานไป

เราจะได้รู้ไว้ว่ากิจวัตรประจำวันของพระองค์มีอะไรบ้าง

ความสำคัญของวันมาฆบูชา

ครั้นอีก ๗ วัน จะถึงวันสำคัญวันหนึ่งของพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า **วันมาฆบูชา** มาฆะ เป็นชื่อของดาวดวงหนึ่ง เรียกว่า ดาวมาฆะ เป็นดาวฤกษ์ ที่นี้ดวงจันทร์เดินมาถึงดาวดวงนั้นเป็นวันเพ็ญพอดี เราจึงเรียกว่าเพ็ญมาฆะ หรือเพ็ญเดือน ๓ มาฆะในภาษาบาลี แปลว่า เดือน ๓ วันเพ็ญเดือน ๓ มีอดีตเกี่ยวเนื่องกันกับพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนา เราเรียกกันว่าพระอรหันต์หรือวันพระสงฆ์ก็ได้ ปีหนึ่ง ๆ เรามีวันสำคัญ ๓ วัน คือ วันวิสาขบูชา วันเพ็ญเดือน ๖ เป็นวันพระพุทธเจ้า อาสาฬหบูชา วันเพ็ญเดือน ๘ เป็นวันของพระธรรม และมาฆบูชา วันเพ็ญเดือน ๓ เป็นวันของพระสงฆ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **วันจาตุรงคสันนิบาต** คือวันที่พระสงฆ์มาประชุมพร้อมกันประกอบด้วยองค์ ๔ องค์ ๔ ของวันมาฆะได้แก่

๑. *วันนั้นดวงจันทร์เสวยมาฆฤกษ์*
(ดวงจันทร์เดินมาถึงดาวฤกษ์ชื่อมฆะ)

๒. *พระสงฆ์ ๑,๒๕๐ รูปมาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย*

๓. *พระสงฆ์ที่มาประชุมวันนั้น ล้วนได้ขอเอหิภิกขุอุปสัมปทา*

๔. *ท่านเหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น*

พระพุทธเจ้าประทานพระโอวาทปาติโมกข์ในท่ามกลางสงฆ์เหล่านั้น

ในวันวันมาฆะนั้น เราควรจะปฏิบัติอย่างไรบ้างให้เป็นพิเศษจากที่เราเคยทำกันตามปรกติ ก็อยากจะแนะนำว่าในวันมาฆะนั้น เป็นวันที่เราควรจะได้นึกถึงพระอรหันต์ บุคคลที่เป็นพระอรหันต์นั้น หมายถึง บุคคลที่ไม่มีความชั่วในใจแล้ว หมดจดจากเรื่องเศร้าหมองด้วยประการทั้งปวง เป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่ชาวโลก ท่านเป็นผู้เสียสละความสุข เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลกตลอดไป เรียกว่า พระอรหันต์ เราควรน้อมระลึกถึงท่านเหล่านั้น ว่าท่านเป็น

ผู้บริสุทธิ์ เป็นผู้เสียสละ และเป็นผู้มีเมตตากรุณาต่อประชากรของโลกทั้งหลาย เป็นเรื่องที่เราควรจะนึกถึงท่าน เมื่อนึกถึงท่านแล้วเราควรจะทำอะไรต่อไป เราก็ควรจะได้ทำตนให้เป็นผู้เดินตามรอยเท้าของพระอรหันต์เหล่านั้น การเดินตามรอยเท้าของท่านก็คือ ตั้งใจที่จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในวันมาฆะ และหลังจากวันมาฆะเป็นต้นไป ฉะนั้น **ในวันมาฆะนี้เป็นวันที่เราควรจะได้สงบจิตสงบใจ เป็นวันที่เราควรจะได้ชำระล้างจิตใจของเราให้สะอาด และปราศจากสิ่งเศร้าหมอง** การที่จะชำระล้างในวันนี้ก็ควรได้ปฏิบัติตน คือถือศีลกันเสียบ้าง ในศาสนาต่างๆ เขามีวันให้คนถือศีลอยู่กันหลายวัน เช่น ศาสนาฮินดูก็ถือกันมาก อดข้าวกันบ่อย ๆ นับว่าเหมาะกับอินเดียมาก เพราะอินเดียกำลังขาดแคลนอาหาร ชาวฮินดูทำพิธีตามศาสนาบ่อยเหลือเกิน เดือนหนึ่ง ๆ อดข้าว ๒-๓ วัน แล้วก็มีเรื่องทั้งนั้น การที่อดอย่างนั้นก็เพื่อจะได้ฝึกฝนอบรมตนเองให้มีความอดทน ให้มีความเสียสละ ให้รู้จักบังคับตนมากขึ้นจึงให้ทำอย่างนั้น ก็นับเข้าประเภทที่เรียกว่าบำเพ็ญตบะ คือความเพียรเผากิเลสให้หมดไปจากจิตใจ พวกยิวก็มีการบำเพ็ญตนอดอาหารเหมือนกัน เราอ่านข่าวก็จะรู้ว่า ทหารอียิปต์โจมตียิวในวันที่เขาถือศีล พวกอิสลามก็ถือศีลอดเดือนหนึ่ง ในเดือนรอมาฎอน (Ramadan) คือไม่กินข้าวตอนกลางวัน ตะวันตกดินแล้วจึงจะกินได้ แล้วก็ต้องกินก่อนรุ่ง เผื่อไว้สำหรับตอนเช้าต่อไป

ชาวพุทธเราก็มีการถืออย่างนั้นเหมือนกัน คือถือศีลอุโบสถนั่นเอง การถือศีลอุโบสถก็คือรับศีล ๘ ข้อ ความจริงก็คือศีล ๕ นั่นแหละ แต่เพิ่มขึ้นอีก ๓ ข้อ เป็นการรับเพิ่มขึ้นมาในวันพิเศษ เช่น วันวิสาขะ วันมาฆะ หรือวันอาสาฬหบูชา เราควรจะได้ปฏิบัติบูชาพระพุทธเจ้าสักวันหนึ่ง เพื่อจะได้ทดสอบกำลังใจ อดข้าวเสียมื้อหนึ่งเป็นอย่างไร ไม่ใช่อดทั้งวันนะ บางวันเขาถือมากอดทั้งวัน หลวงพ่อเคยอดมาหลายคืนแล้ว อดโดยจำเป็นก็มี อดโดยสมัครใจก็มี แล้วก็เฉย ๆ อ่อนเพลียลงไปนิดหน่อย เพราะว่าร่างกายมันขาดอาหารไป

วันหนึ่ง และเราตั้งใจแล้วว่าจะอด แต่ผู้ถือศีลอุโบสถไม่ใช่อดอย่างนั้น อดเพียงแต่ว่าไม่รับประทานอาหารมื้อเย็น เพราะต้องการให้เครื่องยนต์ข้างในได้พักเสียบ้าง ถ้าไม่พักก็วุ่นวายตลอดเวลา ส่งวัตถุดิบเข้าไปเรื่อย ๆ มันก็ต้องทำงานไม่หยุดยั้ง ฉะนั้นพอถึงวันมาฆะก็อดอาหารเสียบ้าง เช่น เราถือศีล ๘ ได้ประโยชน์ในทางประหยัด คือไม่รับประทานอาหาร แล้วยังประหยัดทางอื่นอีก ถ้าใครจะสมัครถือก็ดีเหมือนกัน ถ้าเราจะถือก็ไปวัดแต่เช้า ไปสมาทานศีลให้เป็นกิจจลักษณะ รับประทานอาหารเช้าแล้วก็สมาทานศีล แล้วรับประทานอาหารกลางวัน ต่อจากนั้นก็ไม่รับประทานอะไรเลยนอกจากน้ำ ของอื่นไม่เกี่ยวข้อง แล้วก็ไปนั่งเงียบๆตามต้นไม้ พักผ่อนทางใจ ลองดูซิว่ามันจะเป็นอย่างไร มันก็เป็นการดีเหมือนกัน เป็นการบูชาพระอรหันต์เจ้า เป็นปฏิบัติบูชา อันนี้เป็นกิจซึ่งพวกเราที่เป็นนักศึกษาน่าจะลองทำดู

โอวาทปาติโมกข์

โอวาทปาติโมกข์มีอะไรบ้าง? เป็นเรื่องควรจะรู้ไว้ เพราะเป็นข้อปฏิบัติที่เราจะนำเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี โอวาทปาติโมกข์ที่ทรงประทานมีใจความดังนี้...

ข้อ ๑. ขนฺติ ปรมำ ตโป ตีติกฺขา แปลว่า **ความอดกลั้น ทนทาน เป็นตบะอย่างยิ่ง** ขันติ แปลว่า อดกลั้น ทนทาน เป็นตบะ หมายความว่าเป็นกำลังภายใน เป็นเดช เป็นอำนาจ ที่จะไม่ให้เราตกไปสู่ความชั่วร้าย การที่มีความอดทนที่ทำให้เกิดการประหยัด คนที่ไม่ประหยัดเรียกว่าขาดความอดทน การที่เรากินบ่อย ๆ ก็คือไม่อดทนนั่นเอง เป็นคนตามใจปาก ตามใจท้อง หิวขึ้นมาสักหน่อยก็ไม่ทน กระหายหน่อยก็ไม่ทน เราอยากจะไปเที่ยว ไม่มีความ

อดทนก็ไปเที่ยว แล้วก็ต้องจ่ายสตางค์ รองเท้าสึกหรอ กางเกงเสื้อผ้าก็เปื้อนฝุ่นเปื้อนสิ่งสกปรก ต้องไปซื้อผงซักฟอกมาซักอีก หรือไม่อดทนเมื่อเพื่อนพูดกระทบนิดกระทบหน่อยต่อยปากเปรี้ยง นี่ก็เรื่องไม่อดทน นักกีฬาที่ไปเล่นกีฬาแล้วมีเรื่องเพราะไม่มีความอดทนจึงได้เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง อะไร ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมองดูแล้วก็เพราะขาดตัวนี้ คือ **ความอดทน** ถ้าเรามีน้ำอดน้ำทนแล้วเอาตัวรอดได้ เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงสอนพระทั้งหลายให้มีความอดทน การที่พระองค์สอนเช่นนี้หมายความว่า สอนเป็นหลักที่จะให้พระไปสอนชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ว่าให้สอนในแนวนี้ คือท่านให้สอนว่า ความอดทนเป็นตบะอย่างหนึ่งเรียกว่า **ขันติ** ความอดทนมีหลายอย่าง เช่น ทนลำบาก ทนเจ็บใจ ฯลฯ

ทนลำบาก เช่นดินฟ้าอากาศ ประเดี๋ยวร้อน ประเดี๋ยวหนาว ประเดี๋ยวเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ต้องทนหน่อย ไม่ขี้บ่น ทนได้ แต่ว่าเดี๋ยวร้อนจริง ไม่มีความอดทนแล้ว หนาวจริง ไม่มีความอดทนแล้ว เดี๋ยวบ่นออกมา เดี๋ยวแสดงอาการออกมา ไม่อดไม่ทน คนอดทนเขานั่งเฉย ๆ ร้อนก็เฉย เย็นก็เฉย ไม่แสดงอาการอะไรออกมา สมมติว่าไปนั่งรอรถ ลุกขึ้น นั่งลง ผลุบผลับ ๆ เดี๋ยวมอง ๆ แสดงว่าไม่มีความอดทน คนที่อดทนเขาจะนั่งเฉย ๆ ไม่ทำอะไร แล้วก็กลายเป็นมีตบะ มีอำนาจ คนผลุบผลับไม่มีอำนาจอะไร นี่เขาเรียกว่า ทนต่อความลำบาก เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็ต้องมีความอดทน ปวดนิดปวดหน่อยอย่าไปคร่างออกมาดัง ๆ บางคนพอเห็นใครมาแล้วยิ่งคร่างใหญ่เลย เพื่อต้องการให้เขามาพูดมาถามมาเอาใจ แสดงความอ่อนแอให้เขาเห็น นี่ไม่มีน้ำอดน้ำทน เป็นการไม่ดี

ทนเจ็บใจ เช่น ใครพูดกระทบกระเทือนใจเรา เราทนได้ไม่กล่าวตอบไม่ตีตอบ เราทนได้ นี่ละสำคัญ อทิวาทนขันติ ที่มีเรื่องก็เพราะขาดตัวนี้ คือไม่ทนในเรื่องนี้ ถ้าทนเรื่องนี้ได้ละก็ไม่มีเรื่อง พระปุณณะเป็นตัวอย่างของพระที่อดทน ท่านไปลาพระพุทธเจ้าจะไปสอนธรรมะในแคว้นสุนาปรันตะ

พระองค์ตรัสถามว่า “เธอจะไปสอนได้หรือคนแคว้นนั้นดุนัก”

“ไปได้พระเจ้าข้า”

“ถ้าเขาด่าเธอ เธอจะทำอย่างไร”

“ข้าพระองค์จะนึกว่า ดีกว่าเขาตี”

“ถ้าเขาตีล่ะ เธอจะทำอย่างไร”

“ดีกว่าเขาฆ่าให้ตาย”

“ถ้าเขาฆ่าให้ตาย เธอจะคิดอย่างไร”

“ก็ดีเหมือนกันเพราะไม่ต้องฆ่าตัวเอง เพราะมีคนบางคนต้องฆ่าตัวเองตาย นี่ไม่ต้อง คนอื่นจัดการให้เรียบร้อยแล้ว ไม่เดือดร้อน”

พระองค์ก็ตรัสว่า “ถ้าอย่างนี้ละก็เธอไปได้ เพราะเธอมีความอดทนเป็นพื้นฐาน”

เพราะฉะนั้นเราต้องอดทนหน่อย เวลานี้ข้าวของแพงต้องทน อย่าไปซื้อของที่ไม่จำเป็น อย่าไปเที่ยวในที่ไม่จำเป็น อย่าไปจัดงานที่ไม่จำเป็น บางทีพวกเราคิดจะจัดงานอะไรกันบ้าง งานส่งท้ายโน่นนี่ งานอะไรต่ออะไรเยอะเยอะปีก่อน ๆ น่ะไม่ว่าหรอก ปีนี้น่ะอย่าเลย อย่าจัดเลย สงสารคุณแม่ท่านบ้างที่จะส่งเงินมาให้เราใช้ อย่าเอาเงินมาสนุกไม่เข้าเรื่อง อย่าไปจัดให้ฟุ่มเฟือยเสียสตางค์ เวลานี้ต้องอดทนหน่อย ทนบังคับตัวเองว่า อย่าไปจัดเลย ทนบังคับตัวเองไว้ว่าไม่ต้องจัดหรอก อย่าไปสนุกกันเลย การจัดนั้นเป็นเรื่องไม่อดไม่ทน ได้ข่าวที่โน่นเขาทำก็อยากจะทำ แสดงว่าไม่มีน้ำอดน้ำทน อันนี้เป็นข้อแรก

ข้อ ๒. พระองค์ตรัสว่า **นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา** ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวถึงพระนิพพานว่าเป็นบรมธรรม นิพพานหมายถึงอะไร หมายถึง**การดับกิเลสได้ เรียกว่านิพพาน** ใจของเราโพลงอยู่ด้วยความอยาก ถ้ากิเลสลุกโพลงอยู่ในใจ ถ้ากิเลสมันดับก็เรียกว่านิพพาน บางทีเราก็ดับได้สักชั่วโมงหนึ่ง หรือ

๑๐ นาที ๒๐ นาที พอโกรธเกิดขึ้น ถ้าเรามองรู้ว่าความโกรธไม่ดี ดับความโกรธไปได้ ก็เรียกว่าความโกรธนิพพาน ความอยากเกิดขึ้นลุกโพลง ๆ อยู่ในใจ เรียกว่าความอยากไม่ดี แผดเผาในใจให้เร่าร้อน เราก็หาทางดับมันเสีย ความอยากก็ดับไป ราคะคือความกำหนัดเกิดขึ้นในใจ เราก็หาทางดับมันเสีย คือความกำหนัดก็ดับไป สิ่งเหล่านี้ก็ดับไปเรื่อย ๆ ถ้าเรารู้เท่าทัน พยายามศึกษา พยายามข่มใจ พยายามบังคับตัวเอง มันก็ดับไปเรื่อย ๆ ศิษย์ของพระพุทธเจ้าต้องอยู่อย่างชนิดดับไฟกิเลส อย่าเพิ่มเชื้อให้แก่กองกิเลส ถ้าถืออุดมการณ์นี้ก็หมายความว่าเราพยายามดับไฟกิเลส ไม่เพิ่มเชื้อให้แก่กิเลส ก็อยู่อย่างเป็นสุข ถ้าดับได้ทุกอย่างก็เรียกว่า ดับแท้ สุขแท้

ผู้รู้ทั้งหลายก็รับรองในเรื่องนี้ว่า **พระนิพพานเป็นบรมธรรม ที่จะช่วยให้คนพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน อย่างแท้จริง**

ข้อ ๓. พระองค์ตรัสว่า **นหิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี สมโณ โหติ วิเหฐยฺนโต ผู้ที่ยังเบียดเบียนสัตว์อื่น ทำร้ายสัตว์อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ สมณะต้องไม่เบียดเบียนใครไม่ทำร้ายใครให้เดือดร้อน** นักบวชต้องมีใจเมตตาปรารถนาความสุขความสบายแก่สัตว์ทั้งผอง ถ้ายังเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นแล้วไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ เพราะคำว่าบรรพชิตแปลว่าผู้งดเว้นจากความชั่ว สมณะ แปลว่า ผู้มีกายวาจาใจสงบ

ข้อ ๔. สพฺพปาปสฺส อกรณ์ การไม่กระทำบาปทั้งปวง

ข้อ ๕. กุสลสฺสูปสมฺปทา การทำกุศลให้ถึงพร้อม

ข้อ ๖. สจิตฺตปริโยทปนำ การทำจิตของตนให้ขาวสะอาด

ละความชั่ว ทำความดี มีใจสะอาด

เอตๆ พุทฺธาน สาสนๆ ๓ อย่างนี้ เป็นคำสอนของผู้รู้ทั้งหลาย คือ พุทธ แปลว่า ผู้รู้สอนให้ **ละความชั่ว ประพฤติความดี ทำใจให้สะอาด** เราอาจจะนึกว่าทำไมสอนซ้ำ ให้ละชั่วแล้วทำไมจะต้องสอนให้ทำดีอีก แล้วทำไมจะต้องสอนให้ใจสะอาดอีก เรื่องนี้ต้องอธิบายหน่อย

ที่ว่าให้**ละความชั่วเป็นส่วนหนึ่ง เป็นเรื่องศีล** คนมีศีลอาจจะไม่มีธรรมก็ได้ แล้วก็ไม่เสียศีลแต่ว่าขาดธรรม ยกตัวอย่างให้เห็นว่า คนถือศีลเดินทางไปทางเรือ ไปเห็นคนจมน้ำตุ๊บป่อง ๆ อยู่ในน้ำ คนถือศีลคนนั้นไม่ช่วย ศีลก็ไม่ได้ขาด แต่ว่าเป็นผู้ไม่มีธรรมะคือขาดเมตตา ถ้าเป็นผู้มีเมตตาก็ช่วยเขาหน่อย เอามาขึ้นเรือเสียพ้นจากการจมน้ำตาย ที่ไม่ช่วยศีลไม่ขาด แต่ว่าขาดธรรมะ เพราะฉะนั้น คนมีศีลนี้ต้องมีธรรมด้วย เช่น ถือศีลไม่ฆ่าก็ต้องมีเมตตา ถือศีลข้อ ๒ ไม่ลัก ก็ต้องมีสัมมาชีพด้วย คือต้องหากินในทางที่ชอบ ถือศีลข้อ ๓ ไม่ประพฤติผิดในกาม ก็ต้องพอใจในคู่ครองของตนด้วย ไม่พูดโกหก ก็ต้องพูดคำจริงเสมอไปด้วย เรียกว่ามีศีลมีธรรม เพราะฉะนั้นแล้วการละเว้นความชั่วเรียกว่ามีศีล แต่ว่า**ไม่มีธรรม ถ้าไม่ทำดี** เพราะฉะนั้นจึงต้องสอนให้ทำดีด้วย การละเว้นความชั่วเปรียบเหมือนซักผ้า แห้งแล้วถ้าเราไม่เอามารีด พอสวมดูก็กระไรอยู่ เพราะฉะนั้นต้องเอาไปรีดอีกหน่อย เหมือนกับว่าทำดี พอทำดีแล้วเสื้อก็น่าดู ถ้าซักแล้วเอามาใส่โดยไม่ได้รีด ก็ไม่เรียบร้อย ไม่ผิดกันเลยทีเดียว เมื่อละชั่วแล้วก็ต้องทำดีด้วย

การสอน**ทำจิตให้สะอาด**นั้น เพราะมูลฐานของสิ่งทั้งหลายเกิดจากใจ ในชีวิตของคนเราใจเป็นใหญ่ เป็นหัวหน้า อะไรๆ ก็เกิดมาจากความคิด คือใจของเราทั้งนั้น จึงต้องมีการทำใจให้สะอาด อะไรที่ทำใจให้ไม่สะอาด ก็กิเลส เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำใจให้ไม่สะอาด เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ใจ

ไม่สะอาด เกิดความกำหนัดราคะ เกิดริษยา ก็ใจไม่สะอาด พวกที่ไม่สะอาดมีมาก ทำใจให้เศร้าหมอง เรียกว่ากิเลส มีหลายประการทำใจขุ่นมัวเศร้าหมองไปด้วยประการต่าง ๆ ผิดจากรูปร่างหน้าตาดั้งเดิม ตามคัมภีร์มหายานเรียกว่าหน้าตาดั้งเดิมของจิตนั้นบริสุทธิ์อยู่ การที่ไม่บริสุทธิ์เพราะสิ่งภายนอกเข้ามาทำใจให้เศร้าหมองไป ความโกรธไม่ใช่ของดั้งเดิม ความอยากก็ไม่ใช่ของเดิม หรือความริษยาก็ไม่ใช่ของเดิม ไม่ได้มีอยู่ตลอดเวลา แต่มีเมื่อเราเผลอเราประมาทขาดสติเครื่องคุ้มครอง ถ้าเรามีสติ เมื่อเกิดกิเลส พอรู้สึกตัวก็ดับหายไปทันที แต่พอเราเผลอมันก็แอบมาอีก เมื่อมันแอบเข้ามาใจก็เศร้าหมองขุ่นมัวไป ฉะนั้นเราจึงคอยขูดคอยเกลาไว้อย่าให้เศร้าหมอง การขูดเกลาจิตใจให้สะอาดนั้นเป็นการปฏิบัติขั้นสูง และการที่เราจะขูดตัวเรานี้ก็ต้องรู้ว่า ตัวเรานี้เศร้าหมองด้วยเรื่องอะไร เรียกว่าให้รู้ปรกติสันดานของเราว่าเศร้าหมองด้วยเรื่องอะไร เช่นเป็นคนมักโกรธ ต้องแก้ มักเกลียด ต้องแก้ หรือว่าเป็นคนมีปรกติอย่างไรต้องแก้ การที่จะรู้อย่างนี้ต้องหมั่นพิจารณาตัวเอง ตรวจสอบตัวเองบ่อย ๆ วิพากษ์วิจารณ์ตัวเองบ่อย ๆ แล้วเราจะรู้ว่าเราบกพร่องอะไร เราจะได้แก้ไขได้ การทำจิตให้สะอาดนั้นอยู่ตรงจุดนี้

ข้อ ๗. อนุปวาโท การไม่กล่าวร้ายใคร หมายความว่า ไม่เข้าไปกล่าวร้ายใคร ไม่พูดเรื่องร้ายของคนอื่น ให้มีปรกติพูดแต่เรื่องดี เรื่องงานของคนอื่น ไม่พูดนินทาเขา ไม่พูดกล่าวร้ายแก่เขา ไม่วิพากษ์วิจารณ์เขาในเรื่องชั่วเรื่องเสีย เพราะไม่ใช่หน้าที่ หน้าที่นั้นต้องวิพากษ์วิจารณ์ตัวเอง พูดเรื่องของตัวเองกับตัวเอง การพูดเรื่องตัวเองกับตัวเองนั้นมันไม่ดัง เพราะว่าไม่ต้องพูดดังก็ได้ พูดค่อย ๆ ว่าเรานี้แย่ เรานี้จะเหลวไหลแล้ว ชอบเที่ยว ไม่ค่อยอ่านหนังสือไม่ได้นึกว่าใกล้สอบแล้ว แล้วเราไม่นึกกลัวจะสอบไล่ตกบ้างหรือ อย่างนี้เรียกว่าพูดกับตัวเอง ว่าง ๆ แล้วก็พูดกับตัวเองเสียบ้าง ค่อย ๆ พูดกับตัวเองว่า ต้องประหยัดหน่อยนะ อย่าใช้เงินมาก ๆ หมู่นี้คุณแม่คงจะเดือดร้อนเรื่องการเงิน

การทอง เราไม่ได้ทำอะไร ดีแต่เขียนจดหมายขอ อย่าขอให้มันบ่อยนัก ท่านจะเดือดร้อน เห็นอกเห็นใจท่านบ้าง เราบอกกับตัวเองอย่างนั้น แล้วเราก็ประหยัด อะไรไม่ควรจ่ายเราก็ไม่จ่าย อะไรไม่ควรซื้อก็ไม่ซื้อ อะไรไม่ควรทำก็ไม่ทำ การประหยัดก็เกิดขึ้น เพราะเราพูดกับตัวเองอย่างนั้น การพูดกับตัวเองนี่ดี พูดกับคนอื่นลำบาก เว้นไว้แต่เขาเปิดโอกาสให้เราพูด เช่น เพื่อนบางคนรักกันชอบกัน ควรจะเปิดโอกาสไว้ เป็นการช่วยตัวเราด้วย ถ้าเขาเห็นเราทำอะไรผิดแล้ว อย่าเกรงใจ ช่วยบอกด้วยช่วยเตือนด้วย อย่างนี้ดีเรียกว่าปวารณากันไว้ พระก็มี เรียกว่า **ปวารณา** หมายความว่า ขอร้องให้เตือนให้บอกกัน สมมติว่าพระองค์นี้ไปบอกพระองค์นั้นว่า ถ้าเห็นผมบกพร่องในเรื่องอะไรละก็อย่าเฉยนะ ช่วยบอกด้วย องค์นี้พอเห็นองค์นั้นบกพร่องอะไร ก็บอกให้ทราบ เราเป็นนักศึกษาก็เหมือนกันช่วยบอกช่วยเตือนกัน เพราะว่าพวกเราเป็นปุถุชน **ปุถุชน** หมายความว่า ผู้ที่สติปัญญายังไม่สมบูรณ์ คนมีกิเลส มีเวลาเผลอ มีเวลาประมาท เพราะฉะนั้นเพื่อนช่วยแนะช่วยเตือนกันละก็ดี เมื่อเราได้รับคำบอกเล่าจากเพื่อน เราต้องรับฟัง ต้องเอาไปคิดไปปฏิบัติ ก็จะช่วยตนให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนได้ วิธีนี้ดี

ข้อ ๘. อนูปฆาโต อนูปฆาตะ **การไม่ล้างผลาญ** หมายความว่าไม่ไปล้างผลาญใครด้วยการกระทำให้เขาเดือดร้อนไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม เช่น เราอยู่ในสถาบันการศึกษา เราก็จะไม่ทำให้ใครเดือดร้อน ไม่ทำให้ครูบาอาจารย์ต้องเดือดร้อน ในปัญหาอะไร ๆ ต่าง ๆ มีอะไรที่เราต้องการค่อยพูดค่อยจากัน อย่าให้มันดึงดันโผงผาง พูดค่อย ๆ อย่าให้ดัง เดี๋ยวนี้มักจะพูดกันดัง พูดดังแล้วหนังสือพิมพ์ลงข่าวทุกที ไม่ค่อยจะดี สถาบันอื่นไม่สู้กระไร แต่ว่าสถาบันที่เกี่ยวกับการศึกษานี้ต้องพูดค่อย ๆ มีอะไรไม่ดีก็ค่อยกระซิบ ค่อยบอก บอกกับอาจารย์ใหญ่ บอกท่านรองอธิการ บอกใครก็ได้ ว่าข้อนั้นมันน่าจะต้องแก้ไข สนามหญ้าตรงนั้นน่าจะทำเสียใหม่ เราค่อยว่าค่อยกล่าวกัน อย่าไปตั้งกองขึ้นมา

แล้วก็ว่ากันเสียก้องโรงเรียนไป พอใครได้ยินเข้าก็นำไปนินทา นั่นเท่ากับเป็นการล้างผลาญครูบาอาจารย์ที่ตั้งใจสั่งสอนให้เรามีความรู้ความฉลาด พูดกันค่อย ๆ เรียกว่า **ขอโอกาส** เสียก่อน ธรรมเนียมของพระนั้น จะพูดอะไรกับผู้ใหญ่ต้องขอโอกาส คือต้องไปกราบขออภัยว่าจะพูดเรื่องนั้นเรื่องนี้ เป็นมารยาทที่ดี ไม่ใช่ตึงตังโผงผางก็ยื่นคำขาดเลยทีเดียว อย่างนั้นเรียกว่าเป็นแบบเผด็จการ ความจริงเราไม่ค่อยชอบเผด็จการ ชอบประชาธิปไตย ต้องพูดกันอย่างเรียบร้อย มีอะไรก็เสนอขึ้นไปเป็นลายลักษณ์อักษรให้ผู้ใหญ่พิจารณา อย่างนี้เรียกว่า สุภาพ ไม่ล้างผลาญใคร ไม่ทำให้ใครเดือดร้อนโดยการพูดหรือการกระทำ ก็เป็นความเจริญของเราเองอย่างหนึ่ง

ข้อ ๙. ปาติโมกฺเข จ สำโร การอยู่ในระเบียบวินัย ที่ท่านสอนพระปาติโมกข์ หมายถึง วินัยของพระ แต่ว่าในฐานะที่เราเป็นชาวบ้านก็เอามาใช้ได้ คือใช้ในทางว่าอยู่อย่างมีระเบียบมีวินัย ไปอยู่ในสถานที่ใด ก็ต้องอยู่ในระเบียบวินัยของสถานที่นั้น ของสถาบันนั้น เราไม่ทำลายระเบียบวินัย ถ้าหากว่าไม่เหมาะไม่ควรก็ค่อยแก้ไขกันให้ดีขึ้น แก้แล้วต้องดีขึ้นกว่าเดิม ถ้าแก้แล้วกลับทำให้สิ่งชั่วเพิ่มขึ้นก็ไม่ดี เพราะบางทีการแก้ไขระเบียบนั้น เป็นการแก้เพื่อตามใจตัวเองก็มีเหมือนกัน คนทุกคนที่อยู่ในระเบียบนั้น เบื่อหน่ายต่อการที่จะปฏิบัติตามระเบียบ ขาดความอดทน ก็อยากจะแก้ไขเพื่อตามใจตัวเองมากขึ้น เช่น เรื่องการแต่งกายนั้น เป็นเสรีภาพของบุคคลที่จะแต่งอย่างไรก็ได้ แต่ต้องแต่งกายสุภาพหรือแต่งตามเครื่องแบบที่กำหนด ถ้าผู้หญิงจะแต่งตัวอย่างไรก็ได้ผู้ชายจะแต่งตัวอย่างไรก็ได้ ใคร ๆ จะทำอะไรก็ได้ แล้วจะอยู่กันอย่างไร ประชาธิปไตยนั้นหมายความว่าอะไร หมายความว่า ไม่ต้องถือระเบียบแบบแผน ใคร ๆ ทำอะไรได้ตามชอบใจเช่นนั้นหรือ นี่เป็นประชาธิปไตยที่ไม่ถูกต้อง เพราะขาดระเบียบวินัย การมีระเบียบวินัยนั้นเป็นเรื่องที่ดี คนเราถ้าไม่มีเรื่องบังคับต่างคนต่างก็จะตามใจตัวเอง ทำอะไรตามใจอยากแล้วความวุ่นวายก็เกิดขึ้น

คนหนึ่งก็มีความคิดอย่างหนึ่ง เมื่อทุกคนต่างมีความคิดคนละแบบ ๆ ทุกคนก็ถือว่าเป็นเสรีภาพของตน ของส่วนบุคคล คนอื่นอย่ามาเกี่ยวข้อง **เสรีภาพส่วนบุคคลนั้น จะปฏิบัติได้ก็ต่อเมื่อเราไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่น เรามีเสรีภาพ ๑๐๐% แต่ถ้าต้องอยู่ในสังคม ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นแล้ว เรียกว่าต้องมีระเบียบแบบแผน** เพราะฉะนั้นระเบียบอันใดที่มีอยู่แล้ว ถ้าจะแก้ไขให้รัดกุมขึ้น ให้ตึงขึ้น ไม่ใช่ให้หย่อนลงไป ถ้าใครแก้ไขระเบียบให้หย่อนยาน ก็เรียกว่า เห็นแก่กิเลส ไม่ใช่ทำเพื่อเห็นแก่ความเป็นระเบียบในหมู่คณะ อันจะเป็นเหตุให้เกิดความเสียหาย เพราะฉะนั้น ในหมู่คณะก็ดี ในประเทศชาติก็ดี เขาจึงต้องมีระเบียบแบบแผนบ้าง **ยิ่งมีระเบียบมากเท่าใด ก็ยิ่งเป็นผู้ดีมากเท่านั้น ยิ่งตามใจตัวเองมากเท่าใด ความเป็นผู้ดีก็จะยิ่งหมดไปเท่านั้น** พระพุทธเจ้าท่านวางหลักข้อนี้ไว้ว่า **ปาติโมกฺเข จ สำวโร** ถ้าเราเป็นคฤหัสถ์ก็หมายความว่าระวังตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผน อย่าออกไปนอกลู่นอกทาง

ข้อ ๑๐. มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ รู้จักประมาณในการกินภัตตาหาร หมายความว่า เป็นผู้รู้จักประมาณในการกินอาหาร นี่สำคัญเหมือนกัน ไม่ใช่เพียงแต่การกินเท่านั้น การนุ่งห่ม การเที่ยว การเล่น การสนุก รวมอยู่ในนี้ทั้งหมด ให้รู้จักประมาณ พระพุทธภาษิตบทหนึ่งว่า **มตฺตญฺญุตา สพาสาธุ ความรู้จักพอดี ยังประโยชน์ให้สำเร็จ** แต่ความพอดีนี้พูดยาก ไม่รู้เท่าไรจึงจะพอดี คนหนึ่งอาจพูดว่า ๓ จานนี้พอดี อีกคนหนึ่งพูดว่า ต้อง ๓ จานครึ่งจึงจะพอดี มันไม่แน่ ลำบากเหมือนกันคำว่าพอดี แต่เราจะต้องจัดความพอดีของตัวเราให้เกิดขึ้น เช่นการรับประทานอาหารนี้ กินเท่าไรจึงจะพอดี ต้องเอาความต้องการของร่างกายเป็นเครื่องวัด อย่าเอาความต้องการของจิตใจมาเป็นเครื่องวัด เพราะเรื่องอาหารนั้นเป็นเรื่องของร่างกาย ก็ต้องให้กายเขาเป็นใหญ่ อย่าเอาจิตเข้าไปเกี่ยวข้อง ถ้าเอาจิตไปเกี่ยวข้อง จิตก็เกิดความอยาก เช่น รับประทานอาหารอะไร ใจก็บอกว่าอร่อยต้องว่าให้เต็มที่ แต่ร่างกายบอกว่า

พอแล้ว อย่าใส่เข้าไป ขืนใส่ฉันไม่รับนะ ฉันจะเทออก มันก็เดือดร้อนเท่านั้นเอง อันนี้เรียกว่าเกินพอดี เกินพอดีตรงที่ใจอยาก แต่ถ้าหากว่าร่างกายต้องการแล้วก็ไม่เกินพอดี เช่น ท้องหิวก็บอก ท้องอิ่มก็บอก แต่ถ้าใจเข้าไปเกี่ยวข้องก็มักจะกระซิบ เอาอีกหน่อย ๆ

เป็นอยู่ด้วยความ "พอดี"

การเล่นกีฬา พอดีตรงที่เหนื่อย พอเล่นเหนื่อยก็เรียกว่าพอดี เดินทางพอรู้สึกเหนื่อยก็พอดีแล้วก็นั่งพัก แล้วเดินต่อไปอีกพอรู้สึกเหนื่อยก็ไปนั่งพักเสีย พอดี ๆ ถ้าเราเดินเหนื่อยแล้วยังเดินต่อไปอีก ก็เกินพอดี ลำบาก เราอ่านเรื่องเวสสันดร ชูชกกินอาหารมากท้องแตกตาย ไม่ใช่กินอาหารมากท้องแตกปุ๋งเหมือนลูกโป่งแตก ไม่ใช่อย่างนั้น อ่านแล้วก็ แหม! ท้องแตก หมายความว่าเป็นโรคปวดท้องเพราะกินอาหารเกินพอดี กินจนแน่นท้อง แล้วก็ปวดท้องตายเลยไม่ได้ชาลีกัณหาไปให้นางอมิตตดา นั่นคือการกินที่เกินพอดี จะทำให้เกิดทุกข์เกิดโทษ การนุ่งห่มหรือการทำงานนั้นก็อย่าให้เกินพอดี การพูดก็ต้องพอดี เช่น การปาฐกถาต้องพอดี แต่บางแห่งต้องแถมอีกครึ่งชั่วโมงจึงจะพอดี เพราะว่าคนฟังเขายังชอบอยู่ ยังสนใจอยู่ ให้ต่ออีกครึ่งชั่วโมง บางทียังต่อว่าบอกว่ายังน้อยไป ก็ต้องบอกว่า เจ้าลำคอไม่อนุญาต ขืนพูดต่อไปคอแห้ง ต้องฝึกฝนให้เกิดความพอดีในการกินการอยู่ทุกอย่าง ในการอ่านหนังสือนั้นก็เหมือนกันนะ ถ้าเราสังเกตว่ารู้สึกแสบตา ความพอดีมันเกิดแล้ว หยุดได้ หรือว่าอ่านแล้วเราง่วงนอนก็ต้องหยุด ถ้าหาของแก้ง่วง เช่น สูบบุหรี่ เป่ายานัตถุ์ นักบวชนี่ติดยานัตถุ์มาก ติดมาตั้งแต่เป็นนักเรียนจะให้สอบได้ ปีนี้ต้องเอาให้เต็มที่ ทีนี้ก็ง่วงนอน พอง่วงนอนก็เป่ายานัตถุ์เข้าไป ตาสว่างก็อ่านต่อไป สึกออกไปแล้ว

ยังพกกล้องยานัตถุ์อยู่ตลอดเวลา ติดเพราะว่าไปฝืนร่างกาย อย่างนี้เป็นการไม่ดีทั้งนั้น เราง่วงก็นอนเสียดีกว่า หลวงพ่ออ่านหนังสือไม่เหมือนเพื่อน เขียนไม่เหมือนเขา กลางวันก็อ่านเหมือนกัน อ่านแต่หัวค่ำ กลัวจะเสียสตางค์ค่าไฟมาก ประหยัด พอง่วงปุ๊บ ปิดไฟนอนทันที เพราะเวลาง่วงอ่านไม่รู้เรื่อง พอนอนเต็มตื่นถึงเวลาก็ต้องตื่น ร่างกายบอกว่าพอแล้ว ให้เราสังเกตดูเถอะ พอเรานอนเต็มตื่นมันต้องตื่น ตื่นแล้วก็ลุกขึ้นทำงานได้ อ่านหนังสือทำอะไรได้ เราก็ลุกขึ้นเรียนต่อ เพื่อนเขานอนแต่เราเรียน ตอนนั้นเรียนดี ไม่หนวกหูอะไร เรียนสบาย อ่านไปตามเรื่อง สมมติว่าสว่างก็ไปทำงานอื่นต่อไป ไม่ต้องเป่ายานัตถุ์ ไม่ต้องเอาเครื่องภายนอกช่วย ก็สอบไล่ได้เท่าเพื่อนเหมือนกัน ไม่ต้องลำบากพวกเราก็เหมือนกันถ้ารู้สึกง่วงก็นอนเสีย นอนเต็มตื่นก็ลุกขึ้นอ่านต่อ พยายามปลีกเวลาอยู่กับหนังสือ ถ้าอ่านแล้วรู้สึกแสบตาก็ออกกำลังกระโดดโลดเต้นหัดโยคะอะไรก็ได้ แต่หัดเพียงพอดี อย่าหักโหม โดยเฉพาะเวลาใกล้สอบมักจะเกินพอดี ดูกันจนตาเปียกตาแฉะ พอถึงวันสอบไปนั่งซึม สมองมันมึนชา ทำอย่างนั้นใช้ไม่ได้ เกินพอดี ไปดูหนังไปฟังเพลงก็อย่าให้เกินพอดี สมมติว่ามีงานสนุก อย่าให้เกินพอดี เที่ยงคืนนี่เกินพอดี ๒๒.๐๐ น. พอดีแล้ว กว่าจะเก็บของเข้าที่เที่ยงคืนพอดี ถ้าเลิกเที่ยงคืน ตี ๒ จึงจะได้นอน ก็เกินพอดี เพราะฉะนั้น**ทำอะไรต้องให้รู้ว่า เท่านี้พอดี**

ข้อ ๑๑. **ปนฺตญฺจ สยนาสนํ การอยู่ในที่นั่งนอนอันสงัด** หมายความว่าให้เก็บตัวเสียบ้าง สำหรับพระท่านเก็บอยู่แล้ว ปรกติท่านก็อยู่เงียบ ๆ ในห้องทำงานของท่านไปตามเรื่อง อ่านหนังสือบ้าง ทำอะไรบ้าง นอนบ้าง สุดแล้วแต่เราชาวบ้านเอาข้อนี้มาใช้อย่างไร ควรเก็บตัวเสียบ้าง อย่าเอาไปใช้มากเกินไป อยู่ที่เงียบ ๆ เสียบ้าง เช่น วันเสาร์อาทิตย์หยุดเรียน เราควรจะพักผ่อนอยู่บ้าน วันเสาร์ก็ซักผ้า ถ้าซักได้ก็ควรซักเอง ประหยัดดี กางเกงเสื้อซักของเราเอง ซักตอนเช้าตาก บ่ายก็รีด รีดไปก็นึกภูมิใจว่าไม่ต้องง้อใคร เป็นลูกศิษย์แท้ของ

พระพุทธเจ้า ตนเป็นที่พึ่งของตน ชาติบ้านเมืองจะเจริญ ก็เพราะคนไทยรู้จักช่วยตัวเองนี่แหละ ถ้าคอยจะให้คนอื่นช่วยจะไปรอดอย่างไร รีดไปพลางพูดกับตัวเองไปพลาง แล้วก็เก็บพับให้เรียบร้อย หมดเรื่องเสื้อผ้า พอวันอาทิตย์เช้าเราไม่ทำอะไรก็อ่านหนังสือหนังหาอยู่กับบ้าน ไม่ไปเที่ยว ออกไปเที่ยวก็เปลืองสตางค์ ออกจากบ้านนี่ก็เปลืองสตางค์แล้ว อย่างน้อยก็ค่ารถ ๑ บาท ไปเจอเพื่อนเสียเงินอีก ไปดูหนังก็เสียเงินอีก เพราะฉะนั้นเราควรถือศีลเก็บตัวเสียบ้าง สัตว์บางประเภท ฤดูฝน ๓ เดือน เก็บตัวอยู่ในรู ไม่ไปไหนเลย เช่นแย้เป็นต้น ฤดูฝน ๓ เดือนเก็บตัวอยู่ในรู จำศีล ไม่รู้มันกินอะไร ถ้ามันจะสะสมไว้ มันคงสะสมไว้ในรู ๓ เดือน ไม่ประมาท คนเราก็ต้องมีการเก็บตัวเสียบ้าง ไปอยู่ที่เงียบ ๆ เสียบ้าง ถ้าเราจะออกจากบ้านก็ไปหาที่เงียบเช่นไปตามวัดวาอาราม ไปคุยกับพระสงฆ์องค์เจ้าในเรื่องปัญหาชีวิต หรือไม่ก็ไปหาผู้รู้หาผู้ฉลาด อย่างนี้เรียกว่าเก็บตัว แต่ถ้าโรงเรียนปิดภาคเราไม่ไปไหน ไม่มีกิจกรรมพิเศษ เราก็ไปหาที่เงียบ ๆ เพื่อศึกษา หรือเพื่อทำอะไรต่อไป การเก็บตัวนับว่าเป็นการพักผ่อนอย่างหนึ่ง คนเรามักจะพักผ่อนโดยไปเที่ยวสนุก เช่น ไปบางแสนหรือพัทยา นี่เรียกว่าไปหย่อนใจ แต่หย่อนใจให้ไปเปื้อนกับสิ่งโสโครกที่มีอยู่มารตามชายหาดนั่นเอง

ถ้าเราพักผ่อนแบบอื่นไม่เรียกว่าไปหย่อนใจ เรียกว่าไปพักผ่อน ไปหาความเงียบ ไปเพิ่มกำลังใจให้แก่ตัวเราเอง **การอยู่ในที่เงียบคือการเพิ่มกำลังใจไปทำให้มีกำลังภายในเพิ่มขึ้น พอมีกำลังก็กลับมาทำงานต่อไป** ฉะนั้นในระเบียบทางศาสนา จึงมีวันพระเดือนละ ๔ วัน ทุกศาสนาเหมือนกัน แต่ว่าวันอาจจะแตกต่างกัน วันพระขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ คริสเตียนมีวันอาทิตย์เป็นวันพระ อิสลามก็มีวันศุกร์เป็นวันพระ พอถึงวันพระควรจะได้เป็นวันที่พักผ่อน อยู่เงียบ ๆ หาความสงบใจ เป็นการเพิ่มพูนกำลังภายในให้เข้มแข็งขึ้น ไม่ใช่เป็นวันเที่ยวเล่นสนุกสนานไม่เข้าเรื่อง เรียกว่าเรา

พักผ่อนหาความสงบใจบ้าง ถ้าใครไม่เคยทำ ไปลองทำเสียบ้าง จะรู้สึกว่าดีขึ้น มีกำลังใจอดทน เข้มแข็งหนักแน่นขึ้น

ข้อ ๑๒. อธิจิตฺเต จ อาโยโค หมั่นประกอบในการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ข้อนี้เป็นข้อสุดท้าย คือเป็นเรื่องการยกระดับจิตของเราให้สูงขึ้น ดังที่กล่าวมาแล้วว่า จิตใจนี่เป็นใหญ่ในร่างกาย การพูด การทำ มาจากความคิด ถ้าจิตของเรามีพื้นฐานดี พูดไปในทางดี คิดไปในทางดี ผลก็คือความสุขความเจริญ แต่ถ้าหากจิตของเรามีพื้นฐานไม่ดี การพูด การทำ ก็เป็นไปในทางเสีย จึงเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องคอยยกระดับจิตของตนให้สูงไว้เท่าที่เราสามารถจะทำได้ ทีนี้การยกระดับจิตนั้นก็ต้องมีระเบียบแบบแผน เช่นถือศีล ก็คือการยกระดับจิต การฝึกสมาธิก็คือการยกระดับจิต การคิดค้นเพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งต่าง ๆ ก็เป็นการยกระดับจิตของเราให้สูงขึ้น ผู้ใดหมั่นยกระดับจิตและระวังอย่าให้มันหล่นร่วงลงมา เรียกว่าเป็นผู้เอื้อเฟื้อในอธิจิต เป็นจิตอันสูงยิ่ง เป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำ เพราะจิตของคนเราถ้าไม่ยกสูงมันหล่นลง เราต้องหมั่นตรวจสอบจิตเราเอง แล้วก็ยกให้สูงทุกวันเวลา อย่าให้ตกต่ำเป็นอันขาด

โอวาทปาติโมกข์ที่พระองค์ทรงสอนพระ ๑,๒๕๐ รูป นั้น เริ่มต้นว่าด้วยความอดกลั้น ทนทาน เป็นตบะอย่างยิ่ง ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่า เป็นธรรม บรมธรรม ผู้ที่ยังเบียดเบียนทำร้ายสัตว์อื่นไม่เป็นสมณะ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ขาวสะอาด นี่เป็นคำสอนของผู้รู้ทั้งหลาย **อนูปวาโท** การไม่กล่าวร้าย **อนูปฆาโต** การไม่ล้างผลาญ **ปาติโมกฺเข จ สำวโร** การอยู่ในระเบียบวินัย **มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ** การรู้จักประมาณในการกินอาหาร **ปนฺตญฺจ สยนาสนำ** การอยู่ในที่นั่งนอนอันสงัด **อธิจิตฺเต จ อาโยโค** การหมั่นยกระดับจิตให้สูงขึ้น **เอตำ พุทฺธานำ สาสนำ** เหล่านี้แหละคือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือโอวาทปาติโมกข์ที่พระองค์ตรัสในวันมาฆบูชา.

"เราห่างแสงสว่าง ความมืดมันก็เกิดขึ้นทีละน้อย ๆ แต่ถ้าเราขยับไปใกล้แสงสว่าง มันก็จ้าขึ้น ดูหนังสือตัวเล็ก ๆ ได้มองอะไรเห็นชัดทุกสิ่งทุกประการ ธรรมะเป็นแสงสว่างสำหรับชีวิต ทำให้ชีวิตเรามีสภาพอยู่ด้วยความสว่าง ไม่มืด ไม่บอด ไม่หลง ไม่งมงาย ในเรื่องอะไรต่าง ๆ จึงต้องหมั่นปฏิบัติด้วยการศึกษา คือด้วยการฟัง"

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ

“ในหมู่มนุษย์ ผู้ฝึกตนแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุด”

หลวงพ่อสอนธรรม

...เรื่อง...

๙ มรรคมีองค์แปด

สิ่งใดขัดกับธรรมะ เราไม่เอาสิ่งนั้น
สิ่งใดเข้ากันได้กับธรรมะ เราต้องพอใจกระทำในสิ่งนั้นๆ
อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

- ๙ -

หลวงพ่อปัญญานันทะ แสดงธรรมแก่นักศึกษา
เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๗

นักศึกษาทั้งหลาย

วันนี้จะได้พูดถึงข้อธรรมะ อันจะนำมาเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันเรื่องของพระธรรม หรือหลักธรรมะในทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นเรื่องที่เราควรจะสนใจให้มากเป็นพิเศษ

เรื่องพระพุทธเจ้านี้เป็นเรื่องสำหรับทำให้เรารู้ว่า พระองค์เกิดขึ้นแล้วทำอะไรบ้าง ส่วนเรื่องพระธรรมนั้น เป็นเรื่องที่เราจะนำมาใช้ในชีวิตประจำวันให้มาก เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญ คนชอบถามปัญหาว่า พระพุทธเจ้ากับพระธรรม สิ่งใดเกิดก่อน ก็เคยตอบให้เขาทราบว่า **ตัวธรรมะนั้นเป็นสิ่งที่มีอยู่ตลอดเวลา** พระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธรรมะก็มีอยู่ ปรากฏอยู่ แต่ว่าไม่มีใครรู้ ไม่มีใครนำมาสั่งสอนเท่านั้นเอง พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบหลักธรรมะ แล้วก็นำมาสั่งสอนแก่ประชาชน ให้ชาวโลกได้เกิดความรู้ความเข้าใจในข้อธรรมะนั้นๆ

ธรรมะที่พระพุทธเจ้านำมาสั่งสอนแก่พวกเรานั้นมี ๒ ขั้น คือ ธรรมะที่เป็นขั้น **ศีลธรรม** ประการหนึ่ง และธรรมะที่เป็นส่วน **สัจธรรม** อีกประการหนึ่งธรรมะที่เป็นขั้นศีลธรรมนั้น เป็นธรรมะที่เป็นขั้นสำหรับคนทั่ว ๆ ไป ที่จะดำรงชีวิตอยู่ในโลก เป็นข้อปฏิบัติสำหรับคนทั่วไปของผู้อยู่ในสังคมมนุษย์ เพราะเมื่อเราอยู่ในสังคม เราก็ต้องมีการประพฤติธรรมเพื่อให้เหมาะสมแก่สังคม ถ้าเราอยู่ในสังคมแล้วเราไม่ประพฤติธรรม ตัวเราก็เป็นผู้ขวางโลก เป็นผู้ไม่เหมาะที่จะอยู่ในสังคมนั้น การอยู่ในสังคมจะต้องมีธรรมะเป็นหลักกล่อมเกลาจิตใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถ้าไม่มีธรรมะเป็นเครื่องกล่อมเกลาจิตใจ ก็จะทำให้ยุ่งยากเดือดร้อน เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีปัญหาเกี่ยวกับสังคม จึงได้บัญญัติธรรมะไว้เป็นหลักปฏิบัติ

ผู้มีธรรมะย่อมก่อประโยชน์ให้เกิดขึ้นในสังคม

ธรรมะที่บัญญัติขึ้นสำหรับปฏิบัติในสังคมนั้น เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเนื่องจากปัญหาของสังคม บัญญัติขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคม เพราะฉะนั้นผู้ที่อยู่ในสังคมจึงควรนำหลักธรรมะเหล่านั้นมาใช้เป็นแนวปฏิบัติ เช่นว่า ท่านสอนให้มีความกตัญญูกตเวที เพราะว่าคนเราอยู่ในสังคมไม่ได้อยู่ผู้เดียว ต้องอาศัยบุคคลอื่นบ้าง เมื่อเราได้อาศัยบุคคลใดในเรื่องใดก็ตาม คนดีต้องเคารพต่อบุคคลนั้น ต้องนึกถึงบุญคุณของบุคคลนั้น ที่ได้ทำคุณทำประโยชน์แก่ตน เช่น มารดา บิดา ครูอาจารย์ หรือใคร ๆ ก็ตาม ที่ได้ช่วยเหลือเราในเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต เราก็ต้องนึกว่า คนนั้นมีบุญคุณแก่เรา ความสำนึกรับรู้ในการที่บุคคลนั้น ๆ มีบุญคุณต่อเรา นี้เรียกว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ก็เป็นข้อปฏิบัติในสังคม หรือเราอยู่ในสังคม เราอยู่ด้วยความเป็นผู้มีศีลมีธรรมประจำใจ เช่น ถือศีล ๕ มี

ธรรม ๕ ประการ ประจำจิตใจ หรือเป็นผู้มีความเพียร ความอดทน เป็นผู้มีความตั้งใจมั่นในการประกอบการงานที่เป็นประโยชน์ อย่างนี้ก็เรียกว่า เป็นผู้ประพฤติธรรมในสังคม ผู้ใดมีธรรมะผู้นั้นเป็นประโยชน์แก่สังคม ผู้ใดไร้ธรรมะผู้นั้นเป็นเสนียดแก่สังคม เพราะฉะนั้น *ผู้อยู่ในสังคมใดก็ตาม ต้องปฏิบัติธรรมในขั้นที่เรียกว่าศีลธรรม เพื่อให้อยู่กันด้วยความสุขสงบ แต่คนเราแม้จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักศีลธรรมแล้ว ก็ยังมีปัญหา ยังมีความทุกข์ ความเดือดร้อนอยู่ในใจ ความทุกข์ความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นนั้น เราจะประพฤติด้วยศีลธรรมไม่พอ* เช่นสมมติว่า เราเป็นผู้อยู่ในศีลธรรมแล้ว แต่ยังมีความทุกข์อยู่ในใจ มีความกลุ้มใจ มีปัญหาเรื่องส่วนตัวอีกมากมาย ปัญหาเหล่านี้แก้ด้วยศีลธรรมไม่ได้ จะต้องแก้ด้วยสัจธรรม

ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและสัจธรรม

สัจธรรม ไม่ใช่เรื่องที่บัญญัติแต่งตั้งขึ้น ศีลธรรมนี้มีผู้บัญญัติแต่งตั้ง ผู้รู้บัญญัติหลักศีลธรรม แต่ว่าหลักสัจธรรมนั้นไม่มีการแต่งตั้ง เป็นเรื่องที่ต้องค้นพบด้วยผู้รู้ เช่นพระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบสัจธรรม ค้นพบเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ค้นพบเรื่องอริยสัจสี่ ค้นพบเรื่องปฏิจจสมุปบาทคือเรื่องธรรมที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสัจธรรม ตัวสัจธรรมนั้นมีอยู่ตลอดเวลา แต่ว่าไม่มีใครค้นพบ ไม่มีใครเปิดเผย ไม่มีใครนำมาแสดงแก่ชาวโลก สิ่งนั้นก็เป็นของเร้นลับอยู่เหมือนกับเส้นผมบังภูเขาไว้ ความจริงมันก็อยู่ใกล้ ๆ กัน เช่น ความมีกับความไม่มี มันก็อยู่ที่เดียวกัน แต่ว่าเราไม่เห็นความไม่มี เราเห็นแต่ความมีอยู่ตลอดเวลา สมมติว่าตรงนี้มีนาฬิกาวางอยู่ เราก็มองเห็นแต่ความมีของนาฬิกา ความไม่มีมันก็อยู่ตรงนี้ แต่เรามองไม่เห็น เมื่อใดเรายกนาฬิกาออก

ความไม่มีก็จะปรากฏขึ้นที่ตรงนั้น ความจริงความไม่มีก็อยู่ที่ตรงนี้แล้ว แต่ว่าเราไม่ได้คิดไม่รู้ไม่เห็นในเรื่องนั้น เรื่องสัจธรรมก็เป็นทำนองนั้น สัจธรรมมีอยู่ตลอดเวลา ที่ตัวเราก็มี ที่งานซึ่งเราทำก็มี ที่ไหน ๆ ก็มีทั้งนั้น แต่ว่าเรามองไม่เห็น ไม่รู้ จึงไม่เข้าใจในสิ่งนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบหลักสัจธรรมนำมาประกาศแก่ชาวโลก เพื่อให้ชาวโลกนำไปใช้แก้ปัญหาความทุกข์ความเดือดร้อนในชีวิตประจำวัน เราอยู่ในสังคมโลกต้องปฏิบัติทั้ง ๒ อย่าง คือ ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ ปฏิบัติหลักสัจธรรมเพื่อแก้ปัญหาความทุกข์ความเดือดร้อนของเราเอง ถ้าเราไม่ปฏิบัติตามหลักสัจธรรม เราก็จะกลายเป็นคนมีความทุกข์อยู่ตลอดเวลา มีความกลุ้มใจอยู่ตลอดเวลา เพราะไม่ได้ปฏิบัติตามหลักสัจธรรม ปัญหาก็เกิดมาก บางทีก็อาจเสียผู้เสียคนไปเลย ถ้าประพฤติธรรมแล้วก็อยู่สบาย ถ้าไม่ประพฤติธรรมมักมีเรื่องเดือดร้อน ธรรมะที่พระพุทธเจ้านำมาสอนมี ๒ ขั้น ขั้นหนึ่งเป็นธรรมขั้นต้นขีดวงให้อยู่ ถ้าเราสมัครจะอยู่ในโลกนี้ควรจะอยู่อย่างไร ถ้าเราไม่อยากอยู่ในโลกแล้ว พระองค์ก็ชี้ทางให้บินปร๋อไปเลย ทรงมีทางให้ไป ทางที่จะออกจากโลกนั้น เป็นทางแห่งสัจธรรม ทางสำหรับอยู่ในโลกนั้นเป็น **โลกียธรรม** *เป็นธรรมสำหรับโลก* อยู่ในโลกก็ต้องประพฤติธรรม ท่านจัดธรรมะให้เข้ากับเหตุการณ์ แยกเป็นธรรมะสำหรับพ่อแม่ ธรรมะสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน ธรรมะสำหรับข้าราชการ ธรรมะสำหรับคนประเภทนั้นประเภทนี้ มีทั้งนั้น ตัวธรรมะคล้าย ๆ กับแผนที่ที่เขียนไว้อย่างละเอียด ใครต้องการไปไหนก็เปิดดูแผนที่ได้เลย เช่น ต้องการจะทำอะไรก็ดูแผนที่ ว่าถ้าเราทำอย่างไรจึงจะได้อย่างนี้ เป็นหลักของจริยธรรมซึ่งน่าศึกษาน่าสนใจ คนไทยเราบางทีไปเรียนเมืองนอก แล้วก็เอาข้อคำสอนต่าง ๆ มาพูด สิ่งที่เขานำมาพูดนั้น ความจริงก็มีอยู่ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา แต่เพราะยังไม่เคยได้ศึกษาก็เห็นไปว่าฝรั่งนี่เก่ง เขาสอนอย่างนั้น อย่างนี้ แต่ถ้าพระไปฟังแล้วก็ว่า นี่หญ้าปากคอกเรื่องธรรมดา ๆ ที่ประเทศอินเดีย เขาเจริญด้วยการ

ศึกษาธรรมะ เขาค้นคว้ากันอย่างละเอียดมาแล้ว และที่ยิ่งไปกว่านั้น คือธรรมะที่เป็น **โลกุตตรธรรม** *ธรรมะที่ข้ามพ้นไปจากความวุ่นวายของโลก* ฝรั่งไม่ได้สอน แต่มีสอนอยู่ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องน่าศึกษา น่าสนใจ การที่มีปัญหาว่าเราอยู่ในโลกจะนำธรรมะที่เป็นขั้นสูงมาปฏิบัติได้หรือไม่นั้น ขอตอบว่าเอามาปฏิบัติได้ และจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติ ถ้าเราต้องการอยู่อย่างสงบสุขในสังคม ถ้าเราไม่ต้องการความสุขอย่างแท้จริง เราจะไม่ใช้ก็ได้ แต่ก็วุ่นวายอยู่ไม่ใช่น้อยถ้าไม่ใช้ ถ้าหากนำธรรมะมาใช้แล้ว จะมีแต่ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตและในการงาน

ชีวิตที่ประกอบด้วยธรรม

ขอให้เรามาสังเกตดูชีวิตของบุคคลแต่ละคน ที่เขาเป็นคนเจริญก้าวหน้ามาอย่างเรียบร้อยดีงาม ถ้าศึกษาประวัติคนเหล่านั้นแล้วจะเห็นว่าเป็น**ผู้ประกอบด้วยธรรมะตลอดเวลา ใช้ธรรมะเป็นหลักในการดำเนินชีวิต จึงก้าวหน้ามาอย่างสม่ำเสมอและเรียบร้อย** แม้ตัวตายไปจากโลกนี้แล้ว สิ่งที่เขาทำไว้นั้นก็ยังเป็นอนุสรณ์เตือนใจให้คนชั้นหลังได้เห็นเป็นตัวอย่าง อันนี้มีอยู่ทั่ว ๆ ไป ไม่ว่าจะเป็นชาวตะวันตก ตะวันออก ก็เหมือนกันทั้งนั้น และขอให้เราเข้าใจอีกอย่างหนึ่งว่าธรรมะนั้นแม้มีอยู่ในคัมภีร์ไหน ๆ ก็อันเดียวกันนั่นแหละ โดยเฉพาะธรรมะที่เป็นขั้นศีลธรรม จะอยู่ในพระไตรปิฎกของพระพุทธเจ้า อยู่ในคัมภีร์ใบเบิล อยู่ในคัมภีร์โกหร่าน หรืออยู่ในคัมภีร์ของขงจื้อ ก็เหมือนกันทั้งนั้น แต่พระพุทธศาสนามีส่วนแตกต่างจากศาสนาอื่นก็ตรงที่สอนสัจธรรมมาก สอนเรื่องโลกุตตรธรรมอันเป็นข้อปฏิบัติที่จะยกระดับจิตใจให้พ้นจากข้อผูกพัน ทรงสอนมากเป็นพิเศษจึงนับว่าก้าวไปไกลอีกก้าวหนึ่งในขั้นนี้ ขอให้เราเข้าใจหลักไว้อย่างนี้ก่อน

หลักใหญ่ๆ ในคำสอนทางพุทธศาสนา

ส่วนธรรมะที่เราควรจะนำมาเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จะได้พูดถึงเรื่อง**มรรคมีองค์ ๘** ซึ่งได้พูดหัวข้อไว้แล้วในวันก่อน ตอนที่ได้กล่าวถึงปฐมเทศนา วันนี้จะได้อธิบายให้ละเอียดว่าได้แก่อะไรบ้าง ควรประพฤติปฏิบัติอย่างไร

มรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

สัมมาทิฏฐิ	แปลว่า	**ความเห็นชอบ**
สัมมาสังกัปปะ	แปลว่า	**ความคิดชอบ**
สัมมาวาจา	แปลว่า	**การเจรจาชอบ**
สัมมากัมมันตะ	แปลว่า	**การกระทำชอบ**
สัมมาอาชีวะ	แปลว่า	**การเลี้ยงชีวิตชอบ**
สัมมาวายามะ	แปลว่า	**ความเพียรพยายามในทางที่ชอบ**
สัมมาสติ	แปลว่า	**ความระลึกชอบ**
สัมมาสมาธิ	แปลว่า	**ความตั้งใจมั่นชอบ**

รวมเป็น ๘ ประการ เรียกว่า **มรรคมีองค์ ๘**

ได้อธิบายวันก่อนแล้วว่า องค์ ๘ คืออะไร มรรคมีองค์ ๘ นี้ ถ้าจะสรุปแล้วก็ได้แก่ **ศีล สมาธิ ปัญญา** นั่นเอง แต่ว่าท่านจัดเอาปัญญาไว้ข้างหน้า คือ

สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นตัว*ปัญญา*

สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ เป็นตัว*ศีล*

สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นตัว*สมาธิ*

ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

หลักคำสอนในทางพุทธศาสนาจำง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักใหญ่ แต่ในการเรียงตามทฤษฎีเอาศีลไว้หน้า แล้วถึงสมาธิและปัญญา แต่ถ้าเรียงตามแบบปฏิบัติ ต้องเอาปัญญาขึ้นหน้า แล้วถึงศีลและสมาธิ ทำไมจึงเอาปัญญามาไว้หน้า ก็เพราะต้องใช้ปัญญาก่อนจึงจะลงมือปฏิบัติได้ เช่น เราจะรักษาศีล เจริญภาวนา ต้องมีปัญญาเข้ากำกับก่อน ถ้าเราไม่มีปัญญาเข้ากำกับ การกระทำนั้นก็จะค่อนข้างไปทางงมงาย อันจะเป็นเหตุทำให้เกิดความเสียหายแก่ตนได้ เพราะฉะนั้นในแง่ปฏิบัติจึงต้องเอาปัญญาไว้หน้า เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ เป็นตัวปัญญา แล้วต่อไปก็มีศีล มีสมาธิ เป็นลำดับขึ้นไป

คำว่า **สัมมาทิฏฐิ** แปลว่า **ความเห็นชอบ** เรื่องทิฏฐิในอินเดียมีมาก มีแตกต่างกันไปถึง ๖๒ อย่าง แต่ว่าเราไม่จำเป็นต้องรู้ ถ้าอยากรู้ละเอียดให้ไปอ่านในหนังสือพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ สำหรับในที่นี้ให้เรารู้แต่เพียงขั้นง่าย ๆ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติ ก็แบ่งออกเป็น ๒ ขั้นเหมือนกัน สัมมาทิฏฐิในขั้นศีลธรรมนี่อย่างหนึ่ง สัมมาทิฏฐิในขั้นสัจธรรมนั้นอีกอย่างหนึ่ง

สัมมาทิฏฐิในขั้นศีลธรรม

สัมมาทิฏฐิในขั้นศีลธรรมนั้น ได้แก่ ความเห็นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ความสุข ความทุกข์ ความเสื่อม ความเจริญเกิดขึ้น เพราะการกระทำของเราเอง นี่เรียกว่า เป็น**สัมมาทิฏฐิในขั้นศีลธรรม** เป็นพื้นฐานเบื้องต้นสำหรับการดำรงชีวิตชอบอยู่ในโลก เป็นพื้นฐานอย่างไร เรามาพิจารณาดู ถ้าเรามีความเห็นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ก็เป็นความเห็นประเภทเป็นกำแพงกั้นเราไว้ไม่ให้ออกไปนอกลู่นอกทาง เพราะเรายอมรับว่า ทำดีเราก็ได้ความดี ทำชั่วเราก็ได้ความชั่ว สิ่งที่จะเกิดขึ้นกับเรานั้น คือผลของการกระทำของเราเอง เมื่อเรา

ทำดี เราก็มีความสุขความเจริญ ถ้าเราทำไม่ดี เราก็มีความทุกข์ความเดือดร้อน อันนี้เป็นหลักประกันสำหรับการดำรงชีวิตอยู่ในโลก ถ้าเราไม่มีหลักประกัน เช่น ถ้าเราคิดว่า ทำดีถ้าไม่มีคนเห็นก็ไม่มีผล ทำชั่วไม่มีคนจับได้ก็ไม่เป็นไร ถ้าคิดอย่างนี้ก็เขว ย่อมจะแอบทำความชั่วเมื่อไม่มีใครรู้ใครเห็น และทำความดีก็ต่อเมื่อจะให้เขาเห็น ให้เขาชมเชย ไม่ได้ทำความดี ไม่ได้ทำทุกอย่างเพื่อธรรมะ ชีวิตก็ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ถ้าต่อหน้าทำดี ลับหลังอาจทำชั่วก็ได้ **แต่คนที่มีพื้นฐานในใจมั่นคงว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว สุขทุกข์ เสื่อมเจริญ เกิดจากการกระทำของเรา เขาจะไม่ทำอะไรในทางเสีย ไม่ว่าต่อหน้าคน ลับหลังคน มีจิตมั่นอยู่ว่า ดี ชั่ว สุข ทุกข์ เสื่อมเจริญ เกิดจากการคิด การพูด การกระทำของเราเอง ไม่ได้เกิดมาจากเรื่องอื่น** เขาก็มีความกลัวต่อบาป มีความรักในสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศล การดำรงชีวิตก็จะเป็นไปในทางที่ถูกที่ชอบ แต่คำว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้น ขอให้เข้าใจกันให้ชัดว่า ถ้าเราทำดี เราก็ได้ความดีขึ้นในใจของเราทันที ทำชั่วก็ได้ความชั่วขึ้นในใจทันที ถ้าทำดีทุกเวลานาทีทุกชั่วโมงทุกวัน นิสัยใจคอของเราก็มั่นอยู่กับความดี เราก็เป็นคนดีเรื่อยไป แต่ถ้าเรากระทำแต่ความชั่วทุกวันทุกชั่วโมงทุกเวลา ความชั่วก็เพิ่มมากขึ้นในใจ พูดง่าย ๆ ก็คือทำดีก็สะสมนิสัยดีไว้ในใจให้เกิดขึ้น ทำชั่วก็สะสมนิสัยชั่วให้เกิดขึ้น ถ้าเราสะสมนิสัยดี จิตใจก็ดีงาม ถ้าสะสมนิสัยในทางชั่ว มันก็ชั่วเรื่อยไป

ทำสิ่งใดบ่อยๆ จะเกิดความเคยชิน

ตัวอย่างเห็นง่าย ๆ เช่นเราฝึกฝนในเรื่องใด เราก็เป็นในเรื่องนั้น ก่อนนี้เราไม่ได้สูบบุหรี่ พอไปหัดสูบบ่อย ๆ ก็ติดกันงอมแงม เราไม่เคยนอนเกียจคร้านตอนเช้า หัด ๓ วัน ขี้เกียจจับเอาแล้ว นอนตื่นสายไม่ลุกขึ้น หรือถ้าทำอะไร

ที่ไม่เคยทำ ทำสัก ๔-๕ วัน ไม่ช้าก็เก่งในเรื่องนั้น นี่คือผลที่เราทำ แล้วเราก็ได้แก่ชีวิตของเรา เดี๋ยวนี้คือผลของการกระทำเมื่อก่อน หมายความว่า เราทำมาเรื่อย ๆ ตั้งแต่ชั่วโมงก่อน วันก่อน เดือนก่อน ปีก่อน ตั้งแต่เราเกิดมานี่เป็นเรื่องก่อนทั้งนั้น เราทำอะไรมาในเรื่องใด เป็นเรื่องที่เราสะสมในด้านนั้น ถ้าเราสะสมในด้านดี ก็จะทำให้ดีขึ้น ๆ ถ้าสะสมในด้านชั่วก็ชั่วลงไป ๆ เป็นเรื่องที่ได้รับอยู่ตลอดเวลา เราเป็นครูอาจารย์จะไปสอนเด็ก ขอให้ย้ำกับเด็กให้เข้าใจว่าทำอะไรจะได้สิ่งนั้น ถ้าหนูทุกคนทำดีก็จะดีขึ้น ยกตัวอย่างและพูดให้เขาเห็นบ่อยๆ เวลาทำอะไรพยายามแทรกความคิดว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ฝังไว้ในใจของเขา เมื่อเขาเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ก็จะเป็นผู้ที่มีความละอายบาปกลัวบาป ไม่ทำสิ่งชั่วสิ่งร้าย อันจะเป็นเรื่องทำให้ชาติบ้านเมืองเสียหาย คนที่ทำความชั่วความร้ายโดยพื้นฐานในจิตใจเพราะไม่เชื่อหลักนี้ คือไม่เชื่อว่าจะได้รับผล แล้วก็ทำชั่วทำเสีย นึกว่าไม่เป็นไร อย่างนี้เป็นต้น แต่ถ้าเราเพาะนิสัยของเด็กไปตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น ให้ยอมรับรู้ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ตั้งแต่ตัวน้อย ๆ เมื่อเขาเติบโตขึ้นก็จะมีจิตใจมั่นคง ไม่กระทำความชั่ว เพราะว่าได้ฝังความคิดนั้นไว้ในใจ

เรื่องการฝังความคิดที่เป็นสัมมาทิฏฐิไว้ในใจนี้เป็นเรื่องสำคัญ แต่เราจะต้องฝังให้ถูกทาง สิ่งใดที่เราฝังไว้ตั้งแต่สมัยเป็นเด็กจะติดมั่น มันจะไม่ง่อนแง่นคลอนแคลนเลยทีเดียว วันก่อนนั่งในรถไฟได้คุยกับนายทหารคนหนึ่ง นายทหารคนนี้ถ้าเขาซื้อปลาเป็น ๆ มาแล้วเขาไม่ยอมกิน ต้องเอาไปปล่อยทุกที เพราะว่าตั้งแต่เด็ก ๆ อยู่กับคุณยาย คุณยายพูดสอนแต่เรื่องบุญเรื่องบาปตลอดเวลา เลยไม่กล้าฆ่าสัตว์ แม้แต่ปลา หลวงพ่อก็ถามว่า ถ้าออกรบจะทำอย่างไร เพราะว่าต้องไปยิงข้าศึก แกก็บอกว่า อันนั้นเพื่อชาติ เพื่อบ้านเมือง ก็ต้องเอาเหมือนกัน แต่ปกติแล้วปลาก็ไม่ฆ่า ไม่ทำร้ายสัตว์อะไร ใจดี ใจเมตตา ในบ้านเลี้ยงหลานไว้หลายคน เลี้ยงหมาไว้หลายตัว เรียกว่าเลี้ยงไว้ทั้ง ๒ อย่าง ลูกคนที่เขาลำบากเอามาเลี้ยง หมาที่เขาปล่อย เอามาเลี้ยง นิสัยมีความเมตตา นี่ก็เพราะฝัง

นิสัยเอาไว้ตั้งแต่เป็นเด็ก เราเติบโตในครอบครัวที่มีคนประพฤติดีประพฤติชอบ ก็มีความประพฤติชอบนั้นเป็นสมบัติมาด้วย ถ้าเติบโตในครอบครัวที่เป็นอันธพาล นิสัยสันดานนั้นก็ติดมาด้วยเหมือนกัน เรียกว่าเป็นกรรมพันธุ์สืบต่อมาจากพ่อแม่ คือได้รับถ่ายทอดมาโดยไม่รู้สึกตัว แล้วก็เป็นไปในรูปนั้น ถ้าเราจะให้ประเทศชาติของเราเจริญก้าวหน้า เราก็ต้องให้เด็กได้ซาบซึ้งในหลักนี้ด้วย **ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว** แล้วหลักนี้จะไปสัมพันธ์กับการพึ่งตัวเองการช่วยตัวเอง เพราะว่าอะไร ๆ ก็เกิดจากการกระทำของตัว เด็กของเราจะกลายเป็นคนเพ้อฝัน หวังสร้างวิมานในอากาศโดยไม่ต้องทำอะไร แต่จะได้รู้สึกสำนึกตัวว่า อะไรทั้งหมดที่จะเกิดขึ้นในชีวิตของเรา เรามีสมอง มีมือ มีปาก ที่ต้องคิดต้องทำ เราก็ต้องทำ เมื่อต้องการอะไรเราก็ต้องทำ อันจะเป็นรากฐานแห่งการพัฒนาประเทศชาติ ทำให้ชาติบ้านเมืองก้าวหน้าไปในทางที่ถูกที่ชอบ เราสอนพื้นฐานไว้ในรูปอย่างนี้ ก็จะช่วยตัวได้ เมื่อช่วยตัวได้ก็ช่วยชาติได้ นี่อย่างหนึ่ง

ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

อีกอย่างหนึ่งว่า **สุข ทุกข์ เกิดจากการกระทำ** ถ้าเราเชื่อมั่นในหลักอย่างนี้ คนในชาติจะไม่งมงาย จะไม่ไปเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่เชื่อของขลังอะไร ๆ ประเภทภายนอก แต่เชื่อว่าเกิดจากภายในทั้งนั้น อะไร ๆ อยู่ภายในแล้ว เกิดจากการคิด การพูด และการกระทำของเรา จะไม่ไปเที่ยวไหว้เสาหินไปไหว้ตุ๊กตาหน้าโรงเรียน หรืออะไรต่าง ๆ ที่เขาทำไว้ให้ไหว้ ซึ่งมันไม่ใช่เรื่องที่ควรจะไหว้ ที่ไปไหว้กันอยู่อย่างนั้นก็เพราะนึกว่าเทพเจ้าองค์นี้จะช่วยให้สอบไล่ได้ทั้ง ๆ ที่ไม่ค่อยอ่านหนังสือ มันจะช่วยได้อย่างไรกัน อันนี้เรามีความเชื่อมั่นว่าเกิดจากเรา เราก็ต้องขยันเรียน อยากจะมั่งมีทรัพย์ก็ต้องลุกขึ้นหาทรัพย์ ต้อง

รู้จักเก็บหอมรอมริบ รู้จักทำให้เกิดดอกออกผลต่อไป ไม่มานั่งคอยโชคชะตาราศี ไม่ต้องไปถามหมอดูว่า จะรวยอย่างไร ไม่ต้องไปถามหมอ มันจะรวยก็ต่อเมื่อลงมือทำงาน ลงมือก้าวหน้าถึงจะรวยได้ ลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าถ้าเชื่อมั่นในหลักคำสอนของพระพุทธองค์จะไม่ขัดต่อการพัฒนาประเทศบ้านเมือง แต่ว่าที่ไม่ค่อยเอาเรื่องก็เพราะว่า การสอนการเทศน์ยังไม่ดีพอ ยังไม่ทำคนให้เข้าใจว่าควรจะปฏิบัติอย่างไร เราจึงยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร หลักการน่ะดีแล้วแต่วิธีการยังไม่ค่อยดี จึงต้องแก้ไขวิธีการให้เหมาะแก่กาลสมัย ทำให้คนรู้จักช่วยตัวเอง พึ่งตัวเอง หรือว่าเวลาใดมีความทุกข์ความเดือดร้อนใจ ถ้าเราเชื่อในหลักนี้แล้ว เราจะไม่ไปซัดทอดใคร ๆ แต่เราจะตัดสินใจเอาเองว่า ฉันเองนี้เป็นผู้ผิด เมื่อทุกคนพูดว่าฉันเองเป็นผู้ผิด เรื่องจะไม่ยุ่ง ไม่ต้องสอบสวนให้วุ่นวาย เพราะคนผิดยอมรับว่าตัวผิด ง่ายแก่การปกครอง ง่ายแก่การวินิจฉัย ไม่ต้องตั้งกรรมการสอบสวน สอบสวนเสร็จแล้วไม่ได้เรื่องอะไร เพราะว่าไม่ยอมรับว่าตัวผิดนั่นเอง ผู้ปฏิบัติธรรมที่แท้จริงนั้นต้องยอมรับในสิ่งผิด มีความกล้าในการกระทำแล้วก็ต้องมีความกล้าในการรับผลของการกระทำนั้น เพราะผลกับเหตุมันสัมพันธ์กัน เราจะเอาแต่ผลโดยทิ้งเหตุก็ไม่ได้ เราจะเอาเหตุไม่เอาผลก็ไม่ได้ เพราะทั้ง ๒ อย่างนี้คู่กันอยู่ตลอดเวลา ความเชื่ออย่างนี้ที่จริงเป็นเรื่องที่เรียกว่า เป็นรากฐานอันสำคัญแก่ชีวิต พระพุทธเจ้าพูดง่าย ๆ ว่า *กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ* แปลเป็นไทยว่า **ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว** ง่าย ๆ ๙ คำเท่านั้น แต่มีความหมายลึกซึ้ง **เป็นรากฐานแห่งความก้าวหน้า** เป็นรากฐานแห่งการสร้างครอบครัวอย่างแท้จริง จึงขอฝากเรื่องนี้ไว้ด้วย แล้วเราก็เอาไปคิดไปตรองเรื่องตัวเราเองให้เห็นว่า สิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นเรื่องของเรา แม้ว่าจะมีสิ่งภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ว่าตัวการอันแท้จริงนั้นคือตัวของเรา เช่น มีคนภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องเรื่องอะไร ถ้าใจเราไม่ออกไปรับสิ่งนั้น มันก็ไม่มีเรื่องอะไร นี่ใจเราไปยอมรับสิ่งนั้นเข้าจึงมีเรื่องมีราว เช่น ใครบอกให้เราไปดูอะไร แล้วเราก็ทำอะไร

ขึ้นสักอย่างหนึ่ง เราไปชัดว่าเพราะคนนั้นแหละให้เราไปดู มันก็ไม่ถูก เขาไม่ได้บังคับให้เราไปดู ไม่บังคับให้เราไปยึดไปถือ แต่ว่าเราเข้าไปเองต่างหาก มันเรื่องของเราเอง ที่นี้เราก็ต้องบอกว่า มันเป็นความผิดของเราที่ไปดูเอง จึงเกิดเรื่องเสียหาย สมมติว่าเรามีคนรักคนหนึ่ง แล้วเขาทิ้งเราไปเสีย เราก็โกรธว่าเขาไม่ดี ความจริงนั้นเราก็ไม่ดีเหมือนกัน แต่เราไม่ควรไปพูดถึงความไม่ดีของเขา เพราะเราไปตามแก้เขาไม่ได้ เราก็มาคิดตรองดูว่าเรานี้มีผิดอย่างไร ผิดตรงที่ว่าไม่พิจารณาให้รอบคอบ ไปตอบเขาว่า ฉันก็รักเธอเหมือนกัน มันเร็วเกินไป จึงเกิดความเดือดร้อน เราต้องสงวนท่าทีไว้หน่อย อย่าตอบให้เร็วเกินไป ถ้าเขาถามว่า เธอเห็นอย่างไร ก็บอกว่า เวลานี้ฉันกำลังเป็นนักศึกษา เรียนยังไม่จบ ตอบปัญหานี้ไม่ได้หรอก ให้สอบไล่เสร็จก่อนแล้วออกไปทำงานทำการเสียก่อนแล้วฉันค่อยตอบ เรื่องมันก็ไม่เสียหาย แต่ถ้าเราด่วนตอบรับไปเร็วว่า เอาละ สัญญากันไว้ สัญญาลม ๆ แล้ง ๆ จะฉีกเมื่อไรก็ไม่รู้ อย่างนี้เป็นความผิดของเราเอง ไม่ใช่ความผิดของเขาผู้เดียว เราไปรับเขาง่ายเกินไป มันก็เสียหาย ถ้าหากเราเชื่อว่า สิ่งเหล่านี้เกิดเพราะเรา แก้ที่เรา อย่าไปแก้ที่บุคคลอื่น แม้เรื่องเกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ เกี่ยวกับเรื่องอะไรก็เกิดขึ้นก็เหมือนกัน เราอย่าไปโทษสิ่งเหล่านั้น แต่โทษความบกพร่องของตัวเราเอง

ผู้มีปัญญานั้นย่อมค้นหาความบกพร่องของตัวเองเสมอ ไม่ไปเที่ยวกล่าวโทษเอาว่า คนอื่นบกพร่อง การเป็นอยู่อย่างนี้เข้าแบบว่า ดี ชั่ว สุข ทุกข์ นั้นเกิดจากตัวเรา ไม่ได้เกิดจากบุคคลอื่นแล้วก็สบาย หลักอย่างนี้สำคัญ นี่เป็นหลักเบื้องต้น เรียกว่า อยู่ในขั้นศีลธรรม

สัมมาทิฏฐิในขั้นสัจธรรม

ส่วนสัมมาทิฏฐิสูงขึ้นไปกว่านั้น เรียกว่า **ความเห็นชอบในด้านสัจธรรม** คือมีความเข้าใจถูกต้อง สัมมาทิฏฐิ แปลว่า ความเข้าใจถูกต้องก็ได้ (right understanding) เข้าใจในเรื่องอะไร ก็เข้าใจในเรื่องของความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของเรา เข้าใจในเรื่องเหตุของความทุกข์ที่เกิดขึ้น เข้าใจว่าเรื่องของความทุกข์นี่แก้ได้ และเข้าใจถึงวิธีปฏิบัติเพื่อจะให้ถึงความดับทุกข์ด้วยตัวของเราเอง ข้อนี้ก็เป็นเรื่องลึกซึ้งขึ้นไปหน่อย ที่ให้รู้จักว่าความทุกข์คืออะไร เหตุให้เกิดทุกข์คืออะไร การดับทุกข์ได้มีอยู่ และการทำให้ถึงการดับทุกข์ได้นั้นก็มีอยู่ เมื่อมีอยู่เราต้องทำงานทำตนให้เข้าถึงจุดนั้น ๆ ยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ ว่า เมื่อเรามีความทุกข์เกิดขึ้น ในเบื้องต้นนั้นเราต้องอาศัยรากฐานทางศีลธรรมก่อน คือเราต้องยอมรับว่าความทุกข์เกิดขึ้นจากการกระทำของเราเอง ไม่ได้เกิดขึ้นจากการกระทำของคนอื่น แม้คนอื่นจะมาเกี่ยวข้องก็อย่าไปยุ่งกับเขาเลย มาเพ่งมามองที่ตัวเราดีกว่า ว่าสิ่งนี้เกิดขึ้นเพราะอะไร เรามีความทุกข์อยู่ในเวลานี้นั้นเป็นทุกข์เรื่องอะไร พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า ความทุกข์เกิดจากเหตุ เหตุอยู่ที่ไหนเราก็ต้องค้นคว้าว่าเหตุอยู่ในตัวเรา ในการคิด การพูด การกระทำของเรา แต่เรายังไม่รู้ว่า เราได้คิดอะไร ได้ทำ อะไร ได้พูดอะไร เราเกี่ยวข้องกับบุคคลใด ณ สถานที่ใด เราก็ต้องมาค้นคว้า เมื่อรู้ตัวว่าเป็นทุกข์แล้วก็ต้องค้นคว้าว่าเหตุอยู่ที่ไหน อะไรเป็นเหตุของความทุกข์ก้อนนี้ พยายามศึกษาค้นคว้าในการที่จะค้นหาความทุกข์นั้น เราจะต้องสงบใจ ต้องไปอยู่ในที่สงบ ๆ อย่าไปยุ่งกับใคร อย่าทำอะไรนอกทาง อย่าไปดื่มเหล้าแก้ทุกข์ อย่าไปเที่ยวแก้ทุกข์ อย่าไปทำอะไร ๆ ซึ่งว่าเป็นการกระทำแบบเขลา ๆ แต่เมื่อรู้ตัวว่าเราเป็นทุกข์ เราเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า เราจะใช้หลักเกณฑ์ของพระพุทธองค์ เราก็ไปนั่งเงียบ ๆ คนเดียวอยู่ในบ้านก็ไปนั่งในห้องพระเป็นดีที่สุด ถ้าไม่ใช่ที่บ้าน ก็ไปนั่งในที่ไม่พลุกพล่าน

แล้วก็ยกปัญหาขึ้นมาถามว่า เราเป็นทุกข์ด้วยเรื่องอะไร ให้รู้ทุกข์ด้วยเรื่องอะไรก่อน แล้วเราก็ถามว่าทุกข์นี้มาจากไหน มีอะไรเป็นเหตุให้มันเกิดขึ้น เราก็ต้องสาวไปสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ตลอดสาย สิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั้นมันสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ตลอดสาย เราพยายามสาวไป ๆ ก็จะพบความจริงว่า เหตุมันอยู่ที่ตรงนั้น เกิดเรื่องนี้ขึ้นไปสัมพันธ์กับเรื่องนั้น ๆ จึงมาเกิดทุกข์อย่างนี้ พยายามสืบไปก็พบเอง เรื่องอยู่กับปากกับท้อง เรียกว่า กินอยู่กับปากอยากอยู่กับท้อง เรื่องของใครก็ของใคร ถ้าศึกษาสนใจก็จะรู้สาเหตุของเรื่องนั้นอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง เมื่อเรารู้สาเหตุของเรื่องนั้นแล้ว ว่ามีเหตุมาอย่างนั้น ๆ เรื่องมันเกิดไปแล้วให้จำไว้ว่าเรื่องที่เกิดแล้วมันแก้ไม่ได้ แต่ว่าเรารู้ไว้เพื่ออนาคตข้างหน้า ไม่ให้เกิดเรื่องนั้นต่อไป เมื่อรู้เหตุของมันแล้วเราก็ต้องระมัดระวัง ไม่ให้เหตุเช่นนั้นเกิดขึ้นในชีวิตของเราอีกต่อไป อย่างนี้เรียกว่า **ค้นพบสาเหตุ แล้วก็ตัดเหตุ** การจะตัดเหตุคือต้องเลิก เลิกจากเรื่องนั้นปัญหามันยากตรงนี้ ยากตรงที่เลิกไม่ค่อยได้ เช่น คนดื่มเหล้า สาเหตุของการดื่มทำให้เกิดขึ้น บอกว่าให้เลิกเสีย เลิกไม่ได้ เลิกไม่ได้มันก็แก้ไม่ได้ ทีนี้ต่อไปเห็นจะต้องทำอย่างนี้ ที่วัดจะต้องสร้างกุฏิไว้สักหลังทำลูกกรงเหล็กรอบด้าน มีประตูเข้าในห้องนั้น มีห้องน้ำมีห้องส้วมเสร็จ ทีนี้ถ้าใครมีความทุกข์ด้วยเรื่องปัญหาภายนอก เช่นเป็นทุกข์เพราะการดื่มเหล้า เป็นทุกข์เพราะติดเฮโรอิน หรือเป็นทุกข์เรื่องอะไรก็ตามสิ่งที่มันติดนั้น ถามว่าสมัครจะเลิกไหมล่ะ สมัคร แต่เลิกไม่ได้ เอ้า! มาไปกับฉัน เปิดประตูห้องนั้น บอกว่าเข้าไปอยู่ในนี้ อาหารนี่ฉันจะให้เด็กมาส่งวันละ ๒ มื้อ ๓ มื้อก็ได้ แล้วก็ไม่ให้ไปไหน ให้อยู่คนเดียวในนั้น ทำแข็งแรงเชียวนะ เปิดออกไม่ได้ ให้อยู่ในนั้น ให้อ่านหนังสือสักเล่มแก้กลุ้ม สัก ๓ วัน แก้ไป ยังอยากอยู่ไหม ถ้าอยากอยู่ต่อไปอีก ๗ วัน ถ้าอยากอยู่ต่อไปอีก ๒ อาทิตย์ เมื่อใดตอบว่าไม่อยากก็ออกมาได้ ออกมาก็ยังไม่ให้กลับบ้าน ให้อยู่ในวัดต่อไปอีก เพื่อทดสอบว่าจะแอบไปไหนอีกหรือเปล่า

มีเด็กมาบวชเป็นสามเณร ก็บอกว่า ให้เลิกสูบบุหรี่ เขาก็พยักหน้าหงึก ๆ แล้วก็ให้ไปอยู่ในกุฏิด้านหลัง ว่าง ๆ ก็แอบไปดูในกุฏิเสียหน่อย เจอะก้นบุหรี่หล่นเกลื่อนกลาดในห้อง ถามว่า นี่อะไรสามเณร? ก้นบุหรี่ มาจากไหน? ผมสูบเอง ก็บอกว่า ทำไมแอบสูบบุหรี่? มันอยาก เดี๋ยวนี้มีบุหรี่กี่ซอง? เที่ยวไปล้วงบนหลังคา เที่ยวซ่อนไว้ เอามาหมด บอกว่า นี่เก็บนะ คราวหลังมาถามอีกว่า อยากสูบบุหรี่ไหม? อยากกลับกุฏิ อยากสูบบุหรี่ ก็ให้ไปนั่งที่เตาเผาศพที่เมรุ นั่งอยู่ที่นั่นล่ะ ตอนเพลก็ไม่ต้องไปศาลา จะเอาข้าวราดแกงไปให้ฉัน ให้นั่งหันหน้าไปทางเตาเผาศพ ให้นั่งอยู่นี่ หลวงพ่อก็ต้องคอยดู อาจมีเด็กอะไรแอบไปทางนั้น บางทีมีเด็กแอบเอาบุหรี่ไปให้สูบอีก ต้องให้นั่งหลาย ๆ วัน ต้องคอยคุมไม่ให้ใครเอาอะไรไปให้ นั่งอยู่อย่างนั้น ผลที่สุดก็เลิกได้ แต่ว่ายังไม่ไว้ใจ ถ้ากลับไปบ้านอาจจะสูบอีกก็ได้ เพราะว่าใจไม่เข้มแข็ง เรื่องนี้มันต้องมีใจเข้มแข็ง ต้องช่วยกันเข้มแข็งในแง่ที่ว่าเรายังไม่ชนะใจตัวเอง มันใช้ไม่ได้ เมื่อใดเราเป็นคนชนะใจของเราเองละใช้ได้ เราจึงต้องหัดเอาชนะใจเอง คุณอุทัยผู้แทนติดคุกฐานฟ้องรัฐบาลนี่เขาปล่อยแล้ว มาบวชอยู่ที่วัดเวลานี้ เวลาจะมาบวชถามว่า สูบบุหรี่หรือเปล่า บอกว่าเมื่อก่อนผมสูบ แต่ว่าผมฟังเทศน์หลวงพ่อก็เลิกสูบ ถามเลิกสูบเพราะอะไร เพราะมาคิดละอายว่า เรานี่ไม่สมกับเป็นลูกผู้ชาย เอาชนะของเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ไม่ได้ จะเป็นใหญ่เป็นโตในบ้านเมืองได้อย่างไร เมื่อน้ำใจยังอ่อนแออย่างนี้ เลยตัดสินใจเอาชนะตัวเองให้ได้ แล้วก็ชนะ บอกว่า ไปอยู่ในคุกสอนนักโทษแบบนี้เลิกบุหรี่ได้หลายคน รู้ไหมในคุกน่ะบุหรี่มันแพง คนไหนอยากสูบบุหรี่ เพื่อนบอกว่าอยากสูบจะให้สักท่อนหนึ่ง เอาถังเมล์ไปเทด้วย ท่อนนิดเดียว มันอาสาเลย เอาถังเมล์ไปเทแล้ว วันไหนอยากจัดก็ไปเที่ยวเดินหา ถ้าเจอแม้แต่ท่อนนิดเดียวก็ดีใจให้เฒ่ายังเอาเลยนะนักโทษนี่ เพื่อนบอกว่าอยากสูบ จุดให้มวนหนึ่ง เฒ่า ๕ ที เอาไหม เอาเลย เมื่อแกอยู่ในนั้นพยายามสอนพยายามพูดก็เลิกไปได้หลายคนก็ดี เขาไปอยู่ในคุกก็ยังช่วยเพื่อนมนุษย์ให้เป็นอิสระ กายติดคุกไม่สำคัญ แต่ใจ

ติดคุกนี่มันมืดเต็มที ใจติดคุกคือติดของไม่ควรติด เขาเรียกว่าติดคุกทางใจ เอาชนะไม่ได้ เราต้องใจแข็ง ไม่ต้องเอามาก เอาชนะทีละชั่วโมง ๆ ก็ยังดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ให้สัมภาษณ์ว่า จะรณรงค์การสูบบุหรี่ร่วมกับนักศึกษา แต่หลวงพ่อเห็นนักศึกษาสูบกันให้วุ่น แล้วจะไปรณรงค์กันอย่างไร

วันนั้นนักศึกษาขอนแก่นคนหนึ่งมาบวชที่วัด มีนักศึกษาผมดกหลายคนมายืนจับกลุ่มกันสูบบุหรี่ หลวงพ่อเข้าไปยืนใกล้ ๆ บอกว่า เราเป็นนักศึกษาชวนคนอื่นให้ประหยัด แต่ว่าพวกเราไม่เห็นประหยัดอะไรกันเลย เขาก็ถามกลับว่าไม่ประหยัดอะไรครับหลวงพ่อ ก็ว่า บุหรี่ที่สูบอยู่นั่นมันจำเป็นอย่างไร ไม่สูบบุหรี่ตายไหม บอกว่าไม่ตาย แต่มันอยาก ก็มันอยากเมื่อเรามาหักเอาทีหลัง ก่อนนี้ไม่สูบยังอยู่ได้นี่นา พูดกับเขาอย่างนั้น เขาหัวเราะกันใหญ่ สูบกันไปเรื่อย ๆ เขาพยายามจะรณรงค์กัน พวกเรารวมพวกกันจะอดบุหรี่ อดทีละวัน ๆ ก็พอตื่นเช้าก่อนเข้าห้องเรียนก็เจอกัน วันนี้สัญญาไม่สูบบุหรี่ทั้งวัน ใครมีบุหรี่มาบ้างเอามากองไว้ ณ ที่ใดที่หนึ่ง เอามารวมไว้ อย่าเอาไปไว้ในกระเป๋า เอาไปกองไว้ที่โคนต้นประดู่ แล้วเขียนป้ายไว้ว่า ห้ามแตะต้อง แล้วก็อย่าไปแตะต้องมัน เอาสักวันหนึ่งก่อน รุ่งขึ้นเอาอีก ๓ วันเท่านั้น ไม่แพ้อีกต่อไป คนที่ไม่สามารถจะเอาชนะสิ่งเหล่านี้ได้ เขาเรียกว่า ประเภทใจอ่อน จะทำอะไรได้ ถ้าใจอ่อนอย่างนั้น จะไปเป็นนายกเดี๋ยวก็ใจอ่อน เลยยุ่งกันใหญ่ เราต้องเข้มแข็ง อดทนหนักแน่น จึงจะเอาตัวรอด เพราะฉะนั้นต้องคิดถึงสาเหตุของเรื่องนั้น แล้วทำใจให้แข็งเพื่อเอาชนะให้ได้ อย่างนี้เขาเรียกว่า เห็นความทุกข์ รู้จักเหตุ แล้วดับมันด้วยวิธีปัญญา ต้องคิดค้นว่ามีเหตุอย่างไร ให้คุณให้ประโยชน์อย่างใด จำเป็นนักหรือ ไม่จำเป็น คิดค้นอย่างละเอียด ผลที่สุดก็จะเอาชนะได้ ในเรื่องอื่น ๆ ก็เหมือนกัน ที่มันสร้างความทุกข์ความเดือดร้อนแก่เรา เราต้องคิดเลิก คิดละให้รู้ว่าทุกข์อะไร เหตุอยู่ตรงไหน ควรจะแก้ไขอย่างไร เรียกว่า **เป็นสัมมาทิฏฐิ** เห็นอย่างนี้เรียกว่า เห็นชอบ

คนที่มีสัมมาทิฏฐิเป็นหลักใหญ่นั้น ไปเห็นอะไร ไปพบอะไร ต้องศึกษาไต่ถามถึงสิ่งนั้นว่า เป็นอะไร มาจากไหน เป็นประโยชน์อย่างไร แล้วจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับมันในรูปใด ถามไว้อย่างนี้เสมอ ผู้นั้นจะมีปัญญาเพิ่มขึ้น

การคิดชอบ

ข้อ ๒. **สัมมาสังกัปปะ คิดชอบ** คิดอย่างไรเรียกว่าคิดชอบ ก็คือคิดไม่พยาบาทใคร คิดไม่เบียดเบียนใคร คิดออกจากกาม ต้องเริ่มต้นด้วยการคิดไม่พยาบาท เรียกว่า **อพฺยาปชฺฌ** คือ ความไม่พยาบาท ความพยาบาทนั้นก็หมายความว่า การผูกใจเจ็บแค้นไว้ ใครทำอะไรให้เราได้รับความช้ำใจ ให้กระทบกระเทือนใจ เราเก็บไว้ในใจ เขาทำเราเจ็บนัก เราต้องแก้แค้นให้ได้ นี่ลักษณะพยาบาท พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า **ผู้ใดคิดว่าเขาด่าเรา เขาตีเรา เขาลักของของเรา เวรของผู้นั้นไม่ระงับ แต่ถ้าผู้ใดคิดว่า เขาไม่ได้ว่าเรา เขาไม่ได้ตีเรา เขาไม่ได้ลัก เขาไม่ได้ทำร้ายเรา เวรของผู้นั้นก็ระงับ** ผู้ที่ไม่คิดในความพยาบาทนี้จะต้องไม่เก็บเอาเรื่องเป็นทุกข์มาใส่ไว้ในใจ ใครทำอะไรให้เราเป็นทุกข์ เราก็ไม่เก็บไว้ในใจ รู้จักให้อภัย รู้จักแผ่เมตตาไปยังบุคคลนั้น คือให้นึกว่าอย่างนี้ คนที่ทำผิดคือคนที่ไม่มีหลักเกณฑ์ในใจ เป็นเด็กอมมือ ไร้เดียงสา ไม่มีความรู้ความฉลาด จึงได้กระทำในรูปอย่างนั้น เราจะไปโกรธเด็กอมมือก็ใช่ที่ โกรธคนไม่มีปัญญารักษาตนก็ใช่ที่ แล้วในขณะที่เราผูกพยาบาทนั้นใจของเราเป็นอย่างไร ร้อนใจ คับใจ บางทีนอนไม่หลับ ทำให้ขุ่นอยู่ในใจตลอดเวลา เราไม่ควรจะ อยู่ด้วยความขุ่นในใจ *แต่อยู่ด้วยใจที่สงบ มีความรัก มีความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ จึงจะเรียกว่า สัมมาสังกัปปะ คือ คิดชอบ ไม่คิดพยาบาทใคร ไม่คิดโกรธเคืองใคร*

ส่วนในแง่การปฏิบัตินั้น เราต้องหัดปล่อยวางความคิดที่เป็นพิษเป็นภัยแก่จิตใจ เรื่องความเป็นพิษเป็นภัยสำคัญมาก เวลานี้เราพูดแต่ว่าอากาศเป็นพิษ น้ำเน่าเป็นพิษ สิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเป็นภัยแก่ร่างกาย ยังไม่สำคัญ แต่สิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยแก่จิตใจนั่นแหละสำคัญที่สุด ในกรุงเทพฯ ในบ้านหรือในตัวเรานี่ มีสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยแก่จิตใจหรือไม่ เราจะต้องพิจารณาด้วยปัญญา ว่าในตัวเรานี้มีสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยอะไรบ้าง ความโลภ ความโกรธ ความพยาบาท อาฆาตจองเวร ก็เป็นพิษเป็นภัย มันทำลายสุขภาพจิต คนที่ถูกทำลายสุขภาพทางจิตนั่นแหละเป็นผู้ถูกทำลายแท้ ชีวิตจะตกต่ำ การทำลายร่างกายนี้ทำลายแต่เปลือก ไม่ใช่ทำลายแท้จริง วันก่อนไปเทศน์นักโทษประหาร ๕ คน เขาจะฆ่า เคยสั่งเขาไว้ว่า วันใดจะประหารละก็บอกด้วย อยากจะไปดู อยากจะไปพูดไปคุยกับนักโทษประหารว่าจะมีจิตใจอย่างไร กับไปเทศน์ ก็เทศน์ให้เขาสบายใจ ให้เขาสร้างความสุขใจให้เกิดขึ้นในใจเขา คือเทศน์บอกเขาว่า เธอไม่ได้ตาย สิ่งที่ถูกฆ่าไม่ใช่ตัวของเธอ ตัวเธอไม่ได้ถูกฆ่า การเทศน์แบบนี้นั้นไม่ใช่พุทธศาสนาแท้หรอก เทศน์แบบฮินดู จะไปเทศน์แบบอนัตตา เขาก็ฟังไม่รู้เรื่อง เขาจะตายแล้ว เวลามีน้อยต้องเทศน์แบบฮินดู แบบภควัทคีตา เธอไม่ได้ถูกฆ่า เธอไม่ได้ถูกทำลาย เธอนั้นคือวิญญาณของเธอ ร่างกายนี้ถูกยิง เธอก็ออกไปแล้ว ก็ไปพูดปลอบใจเขาหน่อย ว่าตอนสำคัญตอนที่จะออกไป ถ้าหากเธอจิตไม่ขุ่นมัว ไม่เศร้าหมองก็จะไปเกิดที่ดี ถ้าจิตขุ่นมัวเศร้าหมอง เธอก็จะไปเกิดที่ชั่ว บอกไปอย่างนั้น ทีนี้จะทำอย่างไรให้จิตใจดี อย่าโกรธใคร อย่าเกลียดใคร อย่าพยาบาทกับใคร ๆ พวกตำรวจที่จับมา พวกที่เขาบอกให้จับ อย่าไปโกรธเคืองเขา ไม่มีทางแล้ว ต้องลงโทษตัวเอง ทำใจให้ดี การที่จะทำใจให้ดีได้ต้องมีเครื่องผูกใจไว้ เพราะฉะนั้นเธอต้องภาวนา นึกถึงพระพุทธเจ้า พุทโธ พุทโธ ให้แข็งเอาไว้ เวลาเขาเอาผ้าปิดตาพาไปสู่ตะแลงแกง ท่องพุทโธ ๆ เอาไว้ แม้เขาจะพาไปยืนที่หลักประหาร เป็นเหล็กไม้กางเขน พนมมือถือดอกไม้ แล้วเขาเอา

ป้ายมาเล็งตรงหัวใจ กดโป้งตรงหัวใจ ตายเลย พอเทศน์แล้วเขายิ้มสบายใจ แต่ก่อน ๆ นี้ นักโทษประหารพอฟังเทศน์เสร็จแล้วเข่าอ่อน เดินไม่ไหว ต้องนั่งรถเข็นเข้าไปทั้งนั้น หลวงพ่อไปเทศน์ ๕ คนนี่เดินยิ้มเข้าไปทั้งนั้นเลย ไม่มีใครเศร้าสร้อยหงอยเหงาสักคนเดียว ถูกยาขนานแท้เข้าทำให้เดินสบาย พบเพื่อนฝูงโบกไม้โบกมือ ลาก่อนพรรคพวก ชาติหน้าค่อยพบกันใหม่

คนหนึ่งหลวงพ่อถามว่า เรานี่มาติดคุกเรื่องอะไร ถูกฆ่าเรื่องอะไร เรื่องไปฆ่าเขา ฆ่าเขาจริงไหม จริงทำไมไปฆ่าเขา โกรธขึ้นมาเลยหุนหันพลันแล่น ความจริงก็ไม่อยากฆ่า แต่อารมณ์มันวูบขึ้นมา ขณะที่เดินไปมีผ้าขนหนูพันคออยู่ผืนหนึ่ง เขาบอกว่าเดี๋ยวเอาผ้าขนหนูผืนนี้พันตานะครับ เจ้าหน้าที่เขาก็บอกว่าผ้ามีแล้ว หลวงพ่อก็ถามว่า ผ้าผืนนี้มันพิเศษอย่างไร คนรักให้หรือ เขาตอบว่าไม่ใช่หรอกครับ คุณแม่ให้ตอนจะขึ้นรถมาจากลำพูน ของคุณแม่ให้เลยต้องผูกคอเอาไว้เธอรักคุณแม่หรือ ทำไมจะไม่รัก ผมก็เป็นคนเหมือนกัน ก็รักคุณแม่ แล้วทำไมทำให้คุณแม่เดือดร้อน บอกว่าตอนนั้นนึกอะไรไม่ออก โมโหขึ้นมา ผมก็เลยเปรี้ยงเข้าให้ มันแว็บเดียว เธออยู่ลำพูน เด็ก ๆ ที่ลำพูนเขามักบวชเป็นสามเณร เธอบวชหรือเปล่า ผมบวชแล้ว ๒ ปี อยู่วัดนั้นวัดนี้บอกหมด เดินคุยกันไปไปถึงเขาก็ให้นั่งถือดอกไม้ ภาวนาใหญ่ ปากก็พุทโธ ๆ พอไปถึงก็มัดที่สะเอวมัดแขนติดไม้กางเขน ก็พุทโธ ๆ โป้งเดียวก็สบาย ไม่รู้สึกตัว นี่ไปหลอกให้เขาสบายใจ เขาก็สบายใจ เรียกว่าทำใจให้สบาย คนเราถ้าใจสบายก็ไม่วุ่นวาย เพราะฉะนั้น เราอย่าเอาเรื่องเป็นพิษเป็นภัยมาใส่ไว้ในใจ บางคนโกรธใครแล้วโกรธเสียจริง ๆ ต้องเอาเรื่องให้ได้ โกรธคนเดียวไม่พอ ไปชวนเพื่อนให้ช่วยโกรธอีก ให้ช่วยกันแก้แค้น ยกพวกไปตี อย่าคิดอย่างนั้น เราต้องให้อภัยเขา ใคร ๆ ทำอะไรแก่เรา เราก็ให้อภัย บางคนคิดไปอีกว่าไม่ได้ เสียเหลี่ยมลูกผู้ชาย เรื่องเหลี่ยมมากนี่ยุ่ง เหลี่ยมสีกันแล้วมันยุ่งทุกที ลบเหลี่ยมเสียบ้าง ลบเอง ลบเหลี่ยมก็หมายความว่าไม่ยึดถือนั่นเอง อย่ายึดถือว่าเรามันลูกผู้ชาย เรามัน

ลูกเมืองเพชร เรามันลูกราชบุรี เรามันลูกอยุธยา เรามันก็ลูกพัทลุง มันก็ยุ่ง ทั้งนั้น อย่าไปเที่ยวว่ามัน มันสมมติทั้งนั้นแหละ ดินมันก็เหมือนกันนั่นแหละ ดินเมืองเพชรบุรี ราชบุรี เชียงใหม่ ก็ดินเหมือนกัน อย่าไปคิดสมมติมันจะทำให้ยุ่ง ใครทำอะไรก็เฉย ๆ ไม่ต่อกรกับเขา เหมือนกับสิงโตไม่อยากจะสู้กับหมูเปื้อนโคลนนั่นแหละ คิดไม่พยาบาท ใจก็สบาย คิดไม่เบียดเบียนใครก็เหมือนกัน คือให้ไปด้วยเมตตา แผ่เมตตาเรื่อย ขอให้สรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นสุข ๆ เถิด อย่านึกว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่สำคัญ ที่เราพูดว่า ขอให้สัตว์ทั้งหลายเป็นสุข นี่ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย ทำบ่อย ๆ มันจะกลายเป็นเรื่องใหญ่ แล้วหน้าเราจะยิ้มแย้มแจ่มใสใจเบิกบาน มีเลือดมีฝาด เพราะไม่มีสิ่งเป็นพิษอยู่ในจิตใจ เราเจอใครเราก็ส่งกระแสจิตว่า ขอให้เป็นสุข ๆ ไม่ว่าจะเป็นคนแก่ คนหนุ่ม คนชาติใดภาษาใดก็ตาม เราก็นึกว่าขอให้เป็นสุข ๆ ทำเป็นนิสัย เราจะเป็นคนจิตใจดีจิตใจงาม มีความสุขเวลาตื่น มีความสุขเวลาหลับ ทำอะไรก็เรียกว่า มีสมาธิมั่นคง ผลก็ยังเกิดการไม่เบียดเบียน เป็นสิ่งที่ดี

ตอนสุดท้ายที่ว่า **คิดออกจากกาม** หมายความว่าอย่างไร เราอยู่บ้านอยู่ด้วยกาม อาศัยกาม แต่ว่าเราจะต้องออกบ้างเป็นครั้งคราว หมายความว่า **ปลีกตัวออกไปพักผ่อนหาความสงบใจ** ฉะนั้นเขามีระเบียบว่าให้ถือศีล เช่น สัปดาห์หนึ่งไปถือศีลอุโบสถเสียวันหนึ่ง คือ ให้ออกจากกาม จิตใจจะได้พักผ่อนไม่วุ่นวาย การออกไปอย่างนั้น เราจะได้ไปฝึกสมาธิ ไปสร้างกำลังใจ ให้เกิดความเข้มแข็ง พระเจ้าอโศกมหาราชท่านออกจากกาม ครองบ้านเมืองมา ๔ ปี ๕ ปี หนีไปอยู่กับพระเสีย ๗ วัน ไปอยู่อย่างนักบวช อยู่ง่าย ๆ ไม่ได้บวชกาย แต่บวชใจ อยู่เหมือนกับพระไปอยู่เงียบ ๆ ไม่ให้ใครเข้าไปยุ่ง ทหารก็ไม่ให้เข้าไปยุ่ง อยู่ในหมู่พระ ไม่มีภัย ไม่มีเวร เรียกว่า ออกจากกาม คนเราถ้าหมกมุ่นในความสนุก ในความเพลิดเพลินมาก จิตใจมักเป็นพิษเป็นภัย ขอให้ไปสงบใจเสียบ้าง จะได้เกิดความสำนึกในชีวิต ในการงาน ในหน้าที่ ในความเป็นอยู่

ในสิ่งที่เราทำและยังไม่ได้ทำ ช่วยได้มาก เช่นพวกเราเป็นครู สอนหนังสือเหนื่อย วันเสาร์-อาทิตย์ไปพักเงียบ ๆ เสียสักวัน ไปไหนก็ได้ ในป่า ทุ่งนา ไปนั่งเงียบ ๆ คนเดียวจะได้มีเวลาพิจารณาตัวเอง นี่เรียกว่า **คิดชอบ** คือ **คิดออกจากกาม**

การพูดจริง พูดอ่อนหวาน

ข้อ ๓. **สัมมาวาจา** ข้อนี้ง่าย **พูดจริง พูดอ่อนหวาน สมานสามัคคีมีประโยชน์** จำง่ายๆก็คือ ท่านสอนให้งดเว้นจากการพูดโกหก พูดส่อเสียด เหลวไหล คำพูดที่ออกจากปากนั้นเป็นของมีค่า เราอย่าพูดออกไปด้วยอารมณ์ พูดออกไปด้วยใจโกรธ ใจเกลียด ใจพยาบาท แต่พูดคำที่อ่อนหวาน คำที่ดีที่เป็นจริงที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง คำที่ให้เกิดความรักความสามัคคี ไม่พูดยุให้คนแตกกันต่อยกัน อยากจะดูคนโกรธกัน พูดยุคนนั้นทีคนนี้ทีแล้วก็ได้ดู เรียกว่า **หยิกท้ายมด** ให้มด ๒ ตัวกัดกัน มันจำกันได้ว่าเป็นพวกเดียวกัน เราก็ไปหยิกท้ายตัวนี้ หยอดไปในหลุม หยิกตัวนั้นปล่อยไปในหลุม มดก็เข้าใจผิดไปว่า ไอ้นี่กัดกู กูจะต้องกัดมัน กัดกันกลมไปเลย เมื่อสมัยก่อนหลวงพ่อเป็นเด็กเลี้ยงวัว ชอบหยิกท้ายมดให้มันกัดกัน แล้วก็นั่งดูสนุกนัก มานึกในใจเมื่อโตว่า เรื่องหยิกท้ายมดให้กัดกันนี่ไม่ดี เพื่อนฝูงของเราก็เหมือนกัน สมมติว่าเรารักเพื่อน เราได้ยินเพื่อนคนโน้นด่าเพื่อนคนนี้ เราเจ็บใจแทน ก็นำความนั้นไปบอกเพื่อนคนที่ถูกด่า เช่นนี้ไม่ถูก ไม่ใช่สัมมาวาจา เพราะว่าเอาความโกรธไปฝากเพื่อน เพื่อนได้ยินเช่นนั้นบอกว่า คุณได้ยินจริงหรือเอาหลักฐานอีก จริง ได้ยิน เดี๋ยวเพื่อนก็ปราดไปเลย ไปต่อล้อต่อเถียงกัน เท่ากับเราเป็นตัวการที่ไปหยิกท้ายมด ๒ ตัว ให้กัดกัน เป็นการก่อความทุกข์แก่เพื่อน ขออย่าพูดถึงว่าได้ยินเพื่อน ๆ ด่าเพื่อนเรา เราก็เฉย ๆ อย่าเอาเรื่อง ของไม่ดีขืนพาไปก็หนักเปล่า ๆ ทิ้งไว้ตรงนั้นละ

เราไม่บอก ถ้าเป็นเรื่องดีมีประโยชน์จึงจะบอก เช่น เพื่อนคนหนึ่งกับเพื่อนคนหนึ่งเขาไม่ค่อยถูกกัน คนนี้เขาชมเพื่อนคนนั้น เราไปถึงเราบอกว่า เพื่อนคนนั้นเขาสรรเสริญคุณ เขาบอกว่าคุณมีใจหนักแน่น ไม่โกรธตอบ ไม่คิดชั่ว เพื่อนคนนั้นอาจจะเกิดความสำนึกว่า เขายังชมเรา เขายังรักเราอยู่ ยังมีไมตรีจิตกับเราอยู่ ใช้ได้ไม่เป็นไร เราอย่าไปก่อเรื่องให้คนแตกแยก คือพูดดีมันก็ไม่มีอะไร ปากนี่สำคัญนักหนา พูดดีเป็นศรี พูดไม่ดีก็เกิดเรื่องปากแตกกินน้ำพริกไม่ได้ เสียหาย เพราะฉะนั้นต้องระวังในข้อนี้ คือเราต้องระวังปาก สมัยหนึ่งเขาเรียกว่า โอษฐภัย พวกโอษฐภัยคือพวกไม่สำรวมปาก พูดแล้วติดคุก เรื่องอะไรล่ะ อยู่ดี ๆ ไม่ชอบไปพูดหาเรื่องเข้าคุกเข้าตะราง จึงต้องระวัง **สัมมาวาจา** นี่สำคัญ

การกระทำชอบ

ข้อ ๔. **สัมมากัมมันตะ** หมายถึงว่า **ทำชอบ** คือไม่ฆ่าใคร ไม่ลักของของใคร ไม่ประพฤติผิดในกาม เรียกว่า สัมมากัมมันตะ คนเราไม่ใช่เกิดมาเพื่อฆ่ากัน เกิดมาเพื่อรักกัน เพื่อสงสารกัน แต่ที่ฆ่ากันนี้ก็เป็นเพราะว่าอารมณ์วูบเดียวที่เกิดขึ้นในใจ นักโทษในคุกที่ต้องโทษฐานฆ่าคนตาย ไปคุยแล้วเขาบอกไม่น่าฆ่ากันเลย เรื่องเล็กน้อย แต่ว่าอัตตามันแรง ความยึดถือมั่นมีมาก เขาดูหมิ่นผม เขาลูบคมผม เลยไปฆ่าเขาตาย ตัวก็ต้องมาคิกคุกติดตะรางไป แล้วจะมีประโยชน์อะไร เราถือหลักไว้ว่า **เราอยู่ให้คนอื่นอยู่ด้วย เราสุขให้คนอื่นสุขด้วย เราสบายก็ให้คนอื่นสบายด้วย** ให้นึกอย่างนั้น ความคิดที่จะฆ่าใครก็ไม่เกิดขึ้น แล้วก็ไม่ส่งเสริมให้ใครไปฆ่ากันด้วย เช่น รู้ว่าคนนี้โกรธกับคนนั้น เราพยายามพูดปลอบใจให้เขาคลายจากความโกรธเสีย ไม่ไปทำอะไรๆที่มันเป็นเรื่องเสียหาย

ไม่ลักของใคร อันนี้ถือง่าย แต่ว่าบางทีก็เผลอ ทำไม่ค่อยได้เหมือนกัน เผลอ ๆ เอาไปเสีย เราถือหลักว่า ไม่ใช่ของเราละก็ไม่ยุ่ง ในต่างประเทศเขาถือได้ดี คน ๆ หนึ่งไปเที่ยวสวิสเซอร์แลนด์กระเป๋าเงินตกหาย ก็ไปแจ้งความที่โรงพัก เมื่อไปถึงโรงพัก ตำรวจกำลังนับเงินในกระเป๋านั้นอยู่แล้ว มีคนเก็บไปให้แล้ว เจ้าของไปช้าด้วยซ้ำไป ไปถึงแจ้งความว่ากระเป๋าเงินตกหาย ตำรวจถามว่าทำตกที่ไหน ตอบว่าตกแถวโน้น ถนนอะไรตรงนั้นแล้วมีอะไรที่มาเป็นหลักฐาน ก็บอกว่ามีบัตรชื่อติดกระเป๋าอยู่ ถามว่าชื่ออะไร ชื่อนั้น ตำรวจก็เอาบัตรให้ดูว่าใช่ไหม ความจริงแกเห็นแล้วว่าตำรวจนับเงินอยู่ แต่เขาก็ถามตามระเบียบ ผลที่สุดก็ได้คืน ไม่สูญหาย คน ๆ หนึ่งไปเที่ยวประเทศอังกฤษ สวมหมวกไปเที่ยวที่ไฮด์ปาร์คถอดหมวก คนไทยไม่ค่อยใส่หมวก ลืมถอดหมวกไว้ คนยามก็ยิ้ม ถามว่าเอาหมวกไปไว้ที่ไหน บอกว่าลืมไว้ในไฮด์ปาร์ค ถ้าจะสูญหายเขาว่าไม่สูญหรอก ลองไปแผนกแจ้งความของหาย อยู่ถนนนั้น ลองเสี่ยงไปดู ไม่ได้คืนก็แล้วไป พอเจ้าหน้าที่เห็นเดินมาก็ยิ้ม เขาถามว่าอะไรหาย บอกว่าหมวกหาย เขาถามว่าหายเมื่อไร เมื่อวาน ที่ไหน ไฮด์ปาร์ค เขาให้ไปดูหมวกมีเยอะ แต่ไม่มีสักใบเดียว เขาถามว่าหายเมื่อไร เวลาไหน บอกว่าหายเมื่อวานตอนเย็น ก็บอกว่ายังอยู่อีกแผนกหนึ่ง ยังไม่มาตรงนี้ ให้ไปตรงโน้น ก็ไป เขาถามว่ามีอะไรอยู่ที่หมวก บอกว่ามีชื่อ ดร.เมธา เขาถามว่ามาจากประเทศไหน ก็บอกว่ามาจากประเทศไทย เขาถามว่าประเทศไทยของหายจะได้คืนไหม แกก็ตอบ good bye เปิดหมวกไปเลย เพราะถ้าแกขืนยืนตอบอยู่ก็ขายหน้า แกเลยไม่ตอบ เขาไม่เอาของใคร พบก็ยังเอาไปแจ้งความไปบอก ในเมืองไทยเราก็มีเหมือนกัน ที่พบของแล้วเอาไปแจ้งความ ไม่ใช่ไม่มี แต่ว่ายังน้อยอยู่ มักถือประโยชน์เอาเสีย ชอบเผลอนัก แบ่งกันเสียมั่ง เลยเอาไปเสีย อย่างนี้ใช้ไม่ได้ ต้องถือว่าอะไรที่ไม่ใช่ของเรา เราไม่เอาละก็วิเศษ สบายใจ เมื่อเก็บได้เอาไปมอบเจ้าหน้าที่เขาหากันเอง เขาแจ้งความกันเอง ไม่คิดลักของใคร

ไม่ประพฤติผิดในกาม หมายความว่า ไม่ล่วงเกินของรัก ของชอบใจของบุคคลอื่น อะไรก็ตามที่เขารักเขาชอบใจ เช่นคู่ครอง เราไม่ไปล่วงเกินเขา แม้คู่รักคนอื่นก็อย่าไปล่วงเกินเขา เขามีเจ้าของ เขาจองไว้แล้ว อย่าไปยุ่ง คนมีอีกเยอะแยะ เราหาเอาใหม่ บางทีไปชอบคน ๆ เดียวกัน แบ่งครึ่งก็แบ่งไม่ได้ เรานึกว่าเขามีเจ้าของแล้ว ช่างเถอะหาเอาใหม่ เจอบ่อยคนพวกนี้ ก็ถามว่าทำไมต้องไปจ้องคนนั้น หมดคนแล้วหรือ บอกว่าไม่ชอบ ชอบเฉพาะคนที่มีคนชอบหลายคน ก็เลยเกิดเรื่อง เราจะชอบใครต้องเขียนใบโฆษณาไว้ที่หน้าบ้านว่าฉันชอบคน ๆ นี้ ถ้าใครชอบไว้ก่อน ให้มาคัดค้านภายใน ๑๕ วัน ถ้าแม้ครบ ๑๕ วันแล้ว ไม่มีใครคัดค้านแล้ว ก็ถือว่าไม่มีเจ้าของ แบบจองที่ อย่างนี้ไม่วุ่นเรื่องนิดเดียวยุ่งนักหนา อีกอย่างหนึ่งอยากจะให้สำรวม คืออย่าไปเที่ยวเสเพล พวกเราอาจชอบไปเที่ยวที่นั่นที่นี่ ไม่ดี เพราะว่าเป็นเหตุให้เกิดโรค ล่อแหลมต่ออันตราย อาจจะถูกแมงดาทำร้ายเอาก็ได้ ทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน เราผู้ชายนี่อยากจะได้คู่ครองที่เป็นคนบริสุทธิ์ แล้วเราน่ะบริสุทธิ์หรือเปล่า ไม่ถามตัวเองเสียบ้าง ถ้าเราอยากได้คนบริสุทธิ์ต้องรักษาตัวเองให้บริสุทธิ์ เรียกว่ารักษาพรหมจรรย์ไว้ พวกเรานักศึกษาเขาเรียกว่าพรหมจารีย์ จะต้องงดเว้นสิ่งมัวเมาเสพติดทั้งหลาย ต้องงดเว้นการเที่ยวเตร่ยามวิกาล รักษาตนไว้ให้ชีวิตเรียบร้อย เพื่อให้สมองดี เล่าเรียนดี แล้วจะได้ออกไปทำการงานเป็นประโยชน์ต่อไป อย่างนี้เรียกว่าประพฤติชอบ เป็นการกระทำชอบ **สัมมากัมมันตะ**

เลี้ยงชีวิตชอบ

ข้อ ๕. **สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ** ข้อนี้กว้าง คือหมายความว่า **เลี้ยงชีวิตที่ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน** ทำนา ทำสวน ค้าขาย เลี้ยงโค ก็เป็น

การเลี้ยงชอบเหมือนกัน ในอินเดียเขาเลี้ยงเยอะ เลี้ยงโค เลี้ยงแพะ เลี้ยงแกะ ถือเป็นการทำชอบ ไม่เบียดเบียนใครเขาให้เดือดร้อน เลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งาน ไม่ใช่เลี้ยงไว้ฆ่าเป็นอาหาร แต่บางทีเขาก็เลี้ยงเพื่อส่งไปขายต่างประเทศ ไม่เบียดเบียนคนแต่ว่าเบียดเบียนสัตว์ให้เดือดร้อน ถ้าถือเคร่งก็ไม่เลี้ยง ถ้าไม่เคร่งก็ไม่เป็นไร ในการประกอบอาชีพต้องคิดว่า ทำอะไรที่ไม่ให้ใครเดือดร้อนก็ดี สมมติว่าเราจะไปจับจองที่ดิน แต่มีคนอยู่บ้างแล้วในที่ดินนั้นเราใช้อำนาจอิทธิพลเอามา อย่างนี้อยู่ไม่เป็นสุข เพราะมีศัตรูอยู่ พวกที่อยู่ก่อนเป็นศัตรู ศัตรูมีเราก็อยู่ไม่เป็นสุข ไปอยู่ที่ไหนสร้างศัตรูก็ไม่เป็นสุข เราไม่ควรเอาสถานที่มีคนอื่นเขาอยู่มาก่อนแล้ว แต่ควรเลือกที่ที่ยังไม่มีใครจับจอง ถ้าอย่างนี้ก็ไม่มีภัย คนเหล่านั้นก็จะเป็นมิตรกับเรา เป็นรั้วให้เรา เราก็อยู่อย่างสบาย ไม่เกิดความวุ่นวายเดือดร้อน อาชีพที่ทำให้เกิดการกระทบกระทั่งแก่กันและกันนั้นควรงดเว้น ไม่ว่าอาชีพอะไร การค้าการขายเราก็ไม่เอาเปรียบใคร ไม่เดินกโลบายให้คนอื่นเดือดร้อน แต่เราใช้วิธีที่ทำให้คนติดเรา เช่น ร้าน ๒ ร้านติดกัน คนเข้าร้านเรา เราต้องเอาอกเอาใจเขาให้เขาติดใจ ขายของราคาถูก ๆ แล้วให้ของดีมีค่าแก่เขา อย่าไปเที่ยวขายของไม่เหมาะไม่ควร ทำให้คนเขาลำบากเดือดร้อน อย่างนี้เรียกว่า เป็นอาชีพชอบ **สัมมาอาชีวะ**

ความเพียรชอบ

ข้อ ๖. **สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ** เพียรอย่างไร?

กล่าวคือ ความเพียรในที่ ๔ สถาน

๑. เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในจิต ระวังด้วยสติสัมปชัญญะ นี่เป็นความคิดข้อแรก

๒. ต้องเพียรละสิ่งที่เกิดขึ้น เราระวังอยู่แล้ว แต่เมื่อเผลอมันก็เกิดขึ้นได้ ต้องเพียรเอาออก เพียรละ ขั้นแรกเพียรระวังไม่ให้ใจเปื้อน เผลอไปมันเปื้อนไปหน่อย เพียรขูดออกไม่ให้สิ่งนั้นอยู่กับเรานาน ๆ แง่นี้หมายความว่าเราระวังจิตใจของเรา ไม่ให้นิสัยไม่ดีเกิดขึ้นในใจเรา บางทีเผลอ นิสัยไม่ดีเกิดขึ้นทุก ๆ วันเราต้องพยายามละสิ่งนั้นต่อไป ไม่ให้ของชั่วนั้นมาเกาะติดอยู่ในจิตใจของเรานานเกินไป เราเอาออกเสีย เรื่องก็จะเรียบร้อย เรียกว่า เพียรด้านละ

๓. เพียรสร้างกุศลให้เกิดขึ้นในใจ เพียรทำความดี เพียรคิดเรื่องดีให้เกิดขึ้นในใจ แล้วต้องรักษาสิ่งนั้นให้อยู่ด้วย ไม่ใช่เกิดแล้วมันจะอยู่ เราต้องพยายามรักษาไว้ การรักษาก็หมายความว่าต้องทำติดต่อไปในเรื่องนั้น เช่น เราสร้างความขยันขึ้นแล้ว ก็ต้องขยันต่อไป สร้างความอดทนแล้วก็ต้องอดทนต่อไป สร้างการบังคับตัวเองขึ้นได้แล้ว ก็ต้องบังคับตัวเองตลอดไปจนกว่าจะชินจนเป็นนิสัย เมื่อเป็นนิสัยแล้ว เราก็ต้องมีสภาพมั่นคง ไม่ง่อนแง่นคลอนแคลน ชีวิตก็เรียบร้อย นี่เรียกว่า เป็นการเพียรสร้างเพียรละแล้วก็เพียรสร้าง

๔. เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้น สิ่งใดที่เกิดขึ้นในใจเราแล้ว เราต้องบำรุงรดน้ำพรวนดินเหมือนกัน เหมือนกับปลูกต้นไม้ รดน้ำบ่อย ๆ สนามหญ้าเขียวสวยมองแล้วชื่นใจ ใจเราก็เหมือนกัน เมื่อมีสิ่งใดดี ๆ เกิดขึ้นในชั่วโมงนี้แล้ว เราก็ต้องรักษาให้คงอยู่สืบต่อไป เป็น ๑๐ ชั่วโมง ๑๒ ชั่วโมง เป็นวัน เป็นเดือนเป็นปี เราก็จะมีจิตใจมั่นคง ไม่ง่อนแง่นคลอนแคลน อยู่กับความดี

ทั้งหมดเรียกว่าสัมมาวายามะ เรียกว่าเพียรชอบ เป็นกิจที่เพียรกระทำบ่อยๆ **การกระทำในข้อนี้ต้องมีการหมั่นตรวจสอบตัวเอง พิจารณาตัวเอง**ว่าเราบกพร่องอะไร เราไม่ดีในสิ่งใด ให้ดูให้พิจารณาเพื่อให้พบตัวเองว่ามีอะไรบกพร่อง มีอะไรเสียหาย คนเราที่ไม่รู้จักแก้ไขตัวเองนั้น เพราะไม่เคยนั่งดูตัวเอง ไม่เคยพิจารณาตัวเอง เลยไม่รู้จักตัวเอง เมื่อไม่รู้จักตัวเองก็ผิดเรื่อยไปไม่รู้จักจบจักสิ้น ต่อเมื่อใดได้นั่งลงสงบใจ พิจารณาว่าเราบกพร่องอะไรบ้าง ก็มองเห็น

แล้วตัดสินใจเลือกสร้างด้านดีด้านงามให้เกิดขึ้นในใจของเรา อันเป็นการเพียรพยายามในด้านดีต่อไป

ทั้ง ๔ ข้อนี้ เรานำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ทุกข้อ

มีสติระลึกตลอดเวลา

ข้อ ๗. **สัมมาสติ ระลึกชอบ** ข้อนี้สูงขึ้นไปอีกหน่อย เป็นด้านสมาธิ เรียกว่า**ทำใจให้เป็นสมาธิ ระลึกชอบ**คือ*เจริญสติปัฏฐาน ๔* สติปัฏฐานแปลว่าที่ตั้งแห่งสติสติไปตั้งไว้ที่กาย สติไปตั้งไว้ที่เวทนา ความสุขและความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจ สติไปตั้งไว้ที่จิตคือความคิดนึกของเรา สติไปตั้งไว้ที่ธรรมะที่เกิดกับจิตให้คอยดู รวมความว่า **ให้ดูตัวเองด้วยความมีสติตลอดเวลา** เดินมีสติ นั่งด้วยความมีสติ นอนก็ด้วยความมีสติ จะคู้แขนเหยียดขาก็มีสติ นี้เรียกว่าสติปัฏฐาน สติอยู่ที่ร่างกาย การพูดก็พูดด้วยมีสติ ไม่พูดด้วยความเผลอประมาท ไม่ทำอะไรที่เรียกว่าเผลอไปหน่อย อย่างนั้นไม่มีสติ เป็นการฝึกสติให้คล่องแคล่วว่องไว เราจึงเห็นว่าพระที่ฝึกหัดภาวนาหัดเดินยกเท้าช้า ๆ แล้วก็ค่อย ๆ ก้าวเท้านั้น วางแล้วยกเท้านี้ขึ้นก้าวไปเดินไปเป็นจังหวะช้า ๆ เดินเพื่อฝึกสติ ให้รู้สึกตัวขณะยกย่างก้าวไป ก้าวลง บางทีมือจะยกอะไรก็ค่อย ๆ จับยกช้า ๆ เวลาฉันข้าวนั้นก็ไม่ใช่ว่าตักปุ๊บใส่ปั๊บ ตักช้า ๆ แล้วค่อย ๆ ยกขึ้น ที่ยกขึ้นช้า ๆ เพื่อให้มีสติกำหนดว่า กำลังยกขึ้นใส่ปาก เอาช้อนออกไปช้า ๆ เอาไปวาง กว่าจะฉันอิ่มก็ชั่วโมง ถ้าฉันไม่มีสติก็ปุ๊บ ๆ ๆ ไวดี ไม่มีสติ ท่านฝึกด้วยอย่างนี้ก่อน ฝึกเดิน ฝึกนั่ง เวลาจะนั่ง ๆ ช้า ๆ เวลานอนก็ไม่ใช่ว่าล้มตัวลงไปนอนเลย ต้องค่อย ๆ เอนตัวลงไปนอน จะพลิกกายก็ต้องพลิกช้า ๆ นี่หัดใหม่ทำจังหวะก่อน จังหวะกาย เมื่อหัดร่างกายแล้วก็หัดมาคุมความรู้สึกทางใจ คุม

ความคิด คุมให้รู้ว่าในใจของเรามีอะไรเกิดขึ้น นี่เรียกว่า สติปัฏฐาน ๔ ก็เป็นเรื่องควรทำเหมือนกัน ถ้ามีเวลาก็ไปทำได้ เช่นเราบวชก็ทำได้ เวลาโรงเรียนปิดภาคก็ไปทำได้ ทำไมจึงต้องฝึกจิต เพราะจิตมันไม่เชื่อง ต้องไปฝึกให้เชื่อง เพื่อให้เหมาะแก่การใช้งาน การไปภาวนาฝึกจิตนั้นไม่ใช่ผู้วิเศษ ดูหวยดูเบอร์หรือดูอะไรได้ ไม่ใช่อย่างนั้น เราไปทำเพื่อให้จิตสงบ ให้จิตบริสุทธิ์ ให้จิตตั้งมั่นมุ่งเท่านี้ ไม่ใช่มุ่งอย่างอื่น แล้วจะได้เป็นรากฐานที่จะก้าวต่อไปชั้นสูง อย่างนี้ก็เรียกว่า สัมมาสติ ระลึกชอบตลอดเวลา คนที่ได้ฝึกสมาธิแบบนี้แล้ว เดินเหินนั่งลุกเป็นจังหวะ พูดจาก็เป็นจังหวะจะโคน ชัดถ้อยชัดคำ เพราะได้ฝึกฝนอบรมตนเอง กิริยาอาการผลุนผลันนั้นไม่มี เพราะสติมันห้ามไว้ไม่ให้ผลุนผลัน ไม่ให้ใจร้อน ไม่ให้ใจเร็ว *ไม่ทำอะไรด้วยอารมณ์ แต่ว่าทำด้วยเหตุด้วยผลอยู่ตลอดเวลา* เรียกว่า **สัมมาสติ**

ความตั้งใจมั่นชอบ

ข้อ ๘. **สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ** ข้อนี้ก็หมายถึง เจริญฌานทั้ง ๔ **ฌาน** แปลว่า **เพ่ง ญาณ** แปลว่า **ความรู้ นตฺถิ ญานำ อุปญฺญสฺส นตฺถิ ปญฺญา อฌายิโน** แปลว่า ความเพ่งไม่มีแก่ผู้ไม่มีฌาน ฌานไม่มีแก่ผู้ไม่เพ่ง คือคนไม่มีปัญญาก็เพ่งไม่เป็น คนไม่เพ่งก็ไม่เกิดปัญญา การเพ่งนี้เรียกว่า ฌาน มีวิธีการหลายอย่าง เรียกว่าให้จิตไปอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง เรียกว่า เจริญฌาน ๔ มีชื่อว่า ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ฌาน ๔ สำหรับภาวนาเป็นสมาธิที่สูงขึ้นไป เมื่อเจริญฌานได้แล้ว ถ้าอยู่ในฌานได้นาน ๆ เช่นนั่งนิ่ง ๆ อยู่เฉย ๆ บางทีตั้งวัน ๒ วัน ไม่เคลื่อนไหว กายอยู่เฉย ๆ เหมือนกับไม่เหน็ดไม่เหนื่อย อยู่ได้ สมมติว่ามีอะไรเกิดขึ้นไม่เป็นที่พอใจก็เข้าฌานเสีย เรื่องก็หาย

หรือว่าไม่ถึงกับเข้าฌาน มีสมาธิพอสมควรที่เรียกว่าแก้ปัญหาได้ มีท่านผู้หนึ่งแกเป็นทุกข์มาก แต่ว่าแกเคยอบรมสัมมาสติ เจริญสมาธิ แกบอกว่า ถ้าไม่ได้ทำสมาธิไว้แล้วอกแตกเพราะความทุกข์เรื่องนี้ ถูกเขาฟ้องล้มละลาย แต่สมาธิช่วยไว้ได้ สู้อย่างใจเย็น ไม่วิตกทุกข์ร้อน ถามว่าถ้าเขาล้มละลายจริง ๆ จะทำอย่างไร บอกว่าตามเรื่อง เมื่อก่อนเราก็ไม่มีอะไร พึ่งมามีเอาทีหลัง มีแล้วไม่มีอีกก็ได้ ไม่เห็นจะเสียหายอะไร แกปลงตก ด้วยอำนาจจิตที่เรียกว่าสมาธิ พอวุ่นวายใจก็นั่งหลับตาทำสมาธิ เรื่องนั้นก็สงบระงับไป คนนอนไม่หลับถ้าว่าฝึกสมาธิก็จะได้หลับสบาย จิตไม่ฟุ้งซ่าน **ถ้าเราฝึกสมาธิจิตก็ไม่ฟุ้งซ่าน** ถ้าเราจะเรียนหนังสือให้เก่งจิตต้องเป็นสมาธิ อ่านหนังสือหน้าเดียวไม่ต้องมาทวนอีกจำได้ บางทีอ่านแล้วจำไม่ได้จับความไม่ได้เพราะอะไร ตาอยู่ที่หนังสือแต่ใจไปอยู่ไหนก็ไม่รู้ ไม่มีสมาธิ เลยอ่านหนังสือไม่เก่ง ฟังเขาพูด ลืมหมด เพราะว่าไม่มีสมาธิในการฟัง จิตใจฟุ้งซ่านไม่อยู่กะร่องกะรอย เพราะไม่ได้ฝึก ถ้าเราฝึกแล้วมันก็ได้ประโยชน์ มีคนถามบ่อยว่าทำไมจะต้องภาวนา เขาใช้คำว่า **วิปัสสนา** ความจริงต้องเรียกให้ถูกว่า เจริญภาวนา *ภาวนามี ๒ แบบ สมถภาวนา กับวิปัสสนาภาวนา* เราควรพูดว่า ทำไมจะต้องฝึกฝนภาวนา บอกว่าฝึกเพื่อให้มีกำลังใจดีขึ้น ทำงานให้ดีขึ้น เหนื่อยน้อย แล้วผลของงานก็จะได้มากขึ้น เราฝึกร่างกาย นักกอล์ฟที่ไปตีกอล์ฟทุกวันแต่ยังเป็นโรคนอนไม่หลับอยู่ ก็เพราะยังไม่ฝึกจิต ฝึกแต่กายจึงยังนอนไม่หลับ ถ้าฝึกจิตเสียบ้างก็จะนอนง่าย หลับง่าย ล้มหัวถึงหมอนก็หลับสนิท...เพราะจิตห้ามได้ ฝึกไว้แล้ว เชื่องแล้ว แล้วเราจะบังคับอะไรก็ได้ตามใจ

นี่เรียกว่า มรรคมีองค์ ๘ ทั้ง ๘ ประการนี้เราเอามาใช้ได้ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ ทั้ง ๖ องค์นี้ใช้ได้ตลอด ใช้แบบที่เรียกว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ได้ ใช้ในฐานะที่เป็นหลักธรรมปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ถ้าเราใช้ให้กลมเกลียวเป็นเส้นเดียวกันก็จะ

พาไปสู่ความสุขความสงบทางด้านจิตใจ เรื่องนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญ เป็นข้อปฏิบัติที่ควรนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ยิ่งเราไปเป็นครูบาอาจารย์ยิ่งสำคัญมาก ต่อไปข้างหน้าโลกวุ่นวาย ใครที่จะช่วยประเทศชาติได้มาก ก็ไม่พ้นไปจากครูอาจารย์ ครูอาจารย์ช่วยได้มาก ช่วยสร้างเสริมนิสัยเด็กให้มีรากฐานอันมั่นคงกับความเป็นประชาธิปไตย ต่อไปข้างหน้ายังจะต้องสร้างรากฐานทางจิตใจกันอีก เพื่อจะให้เป็นคนอยู่ในโลกได้ โดยไม่เป็นทุกข์เดือดร้อน ไม่สร้างความวุ่นวายให้แก่ใคร อันนี้เป็นรากฐานที่เราจะนำไปสร้างให้แก่ใคร ๆ ตามสมควรแก่ฐานะ

“กรอบที่ดีงามที่สุด สวยงาม ดีงาม ก็คือ กรอบธรรมะ นี่แหละ ถ้าเอากรอบธรรมะมาเป็นกรอบล้อมจิตใจของเราเอาไว้ ก็ทำให้เราเกิดความสำนึกแต่เรื่องที่ดีงาม รู้จักผิด รู้จักชั่ว รู้จักเสื่อม รู้จักเหตุของความเสื่อม รู้จักเหตุของความเจริญ จะคิดอะไร จะพูดอะไร ความสำนึกรู้สึกผิดชอบคอยเตือนว่า อย่าคิดอย่างนั้น อย่าพูดอย่างนั้น อย่าทำอย่างนั้น อย่าไปที่นั่น อย่าคบคนอย่างนั้น มันจะเกิดความเสียหาย หรือว่าฝ่ายดีก็มาแนะนำว่า ควรคิดอย่างนั้น ควรพูดอย่างนั้น ควรทำอย่างนั้น ควรไปหาคนอื่น ควรปรึกษากับท่านผู้นั้น”

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

สตญฺจ คนฺโถ ปฏิวาตเมติ

“กลิ่นของสัตบุรุษย่อมหวนทวนลมได้”

หลวงพ่อสอนธรรม

. . . เรื่อง . . .

๙ สัปปุริสธรรม

คนจะใจสูงก็ต่อเมื่อได้ประพฤติธรรม
ได้เอาธรรมะมาเป็นกติกาสำหรับชีวิต คุ้มครองชีวิต
จึงจะเรียกว่าเป็นคนใจสูง ใจดี ใจงาม

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

- ๙ -

หลวงพ่อปัญญานันทะ แสดงธรรมแก่นักศึกษา
เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๗

นักศึกษาทั้งหลาย

เมื่อวันก่อนนั้น ได้พูดกันถึงเรื่องธรรมะ อันเป็นหลักคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า ว่ามีอยู่ ๒ ขั้น คือ ธรรมะที่เป็นขั้นศีลธรรม อย่างหนึ่ง ธรรมะที่เป็นขั้นสัจธรรม อย่างหนึ่ง หวังว่าคงจะเข้าใจกันดี

สำหรับในวันนี้ จะได้พูดถึงเรื่องธรรมะบางประการ อันเป็นสิ่งแสดงออกถึงความดีของคน การที่นำเรื่องนี้มาพูดให้ฟังก็เพื่อจะได้ยึดเป็นหลัก สำหรับนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดความสุขและความเจริญในหน้าที่การงาน เพราะว่าคนเราจะเจริญก้าวหน้าด้วยดีนั้น ก็โดยอาศัยธรรมะเป็นเครื่องประกอบชีวิต ถ้าไม่มีธรรมะเป็นเครื่องประกอบแล้ว ชีวิตก็จะบกพร่องไม่สมบูรณ์ ในทางพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่คนบางคนในที่บางแห่งว่า **ธรรมะเท่านั้นเป็นเครื่องตัดสินคนได้ เราจะว่าใครดีใครชั่วก็ต้องอาศัยธรรมะเป็นเครื่องพิจารณา ผู้ใดมีธรรมเป็นหลักคุ้มครองจิตใจ เรียกได้ว่า เป็นคนดี**

ผู้ไม่มีธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครองจิตใจ เรียกว่าเป็นคนไม่ได้ **ความเป็นอะไรของคนนั้นอยู่ที่ธรรมะ** เช่น เป็นพ่อเป็นแม่ก็ต้องมีธรรมะ เป็นครูเป็นอาจารย์ก็ต้องมีธรรมะ เป็นทหารเป็นตำรวจก็ต้องมีธรรมะ เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาก็ต้องมีธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครองจิตใจให้เป็น ถ้าจะเปรียบธรรมะแล้วก็คล้ายกับเครื่องแบบที่เราเอามาสวมเข้า สวมเครื่องแบบทหารเป็นทหาร สวมเครื่องแบบตำรวจเป็นตำรวจ สวมเครื่องแบบนางพยาบาลก็เป็นนางพยาบาล **แต่ว่าธรรมะเป็นเครื่องแบบทางใจ ไม่ใช่เครื่องแบบของร่างกาย** ถ้าเราเอาธรรมะอันใดมาใส่ไว้ที่ใจของเรา เราก็เป็นไปอย่างนั้น เพราะฉะนั้น จึงควรรู้ไว้ว่าธรรมะอะไรทำให้คนเป็นอะไรบ้าง

สำหรับวันนี้ จะได้พูดถึงธรรมะหมวดหนึ่งซึ่งเรียกว่า เป็น**คุณธรรมของคนดี** คนดีในภาษาบาลีเรียกว่า สัตบุรุษ (สัด-บุ-หรุด) หรือ สัปปุรุษ (สับ-ปุ-หรุด) แปลว่า คนดี หรือ คนสงบ คนไม่วุ่นวาย ไม่ยุ่ง ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ใคร ๆ เรียกว่าเป็นสัตบุรุษ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นาน ๆ สัตบุรุษจึงจะเกิดขึ้นในโลกสักครั้งหนึ่ง เมื่อสัตบุรุษเกิดขึ้นในสกุลใด ครอบครัวใด ประเทศใด ย่อมก่อให้เกิดความสุขความเจริญแก่สถานที่นั้นๆ

ธรรมอันเป็นกำลังต้านทานสิ่งชั่วร้าย

อันบุคคลที่เป็นสัตบุรุษต้องมีธรรมะเป็นหลักคุ้มครองจิตใจ ธรรมะที่เป็นหลักคุ้มครองจิตใจของสัตบุรุษนั้นมีหลายประการ

ประการแรก เรียกว่า **ธรรมะที่เป็นกำลังสำหรับต้านทานสิ่งชั่วร้าย** อันจะเกิดขึ้นจากสาเหตุอะไรต่าง ๆ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นกำลังภายในให้บุคคลนั้นมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สมบูรณ์ราบรื่นได้ **กำลังภายใน**ที่นี้ก็คือ กำลัง

ของจิตที่มีอยู่แล้วและสามารถต่อสู้กับสิ่งภายนอกได้ สิ่งภายนอกนั้นเราเรียกว่า **อารมณ์** คือสิ่งที่มากระทบ เช่น รูปกระทบตา เสียงกระทบหู กลิ่นกระทบจมูก รสกระทบลิ้น สิ่งสัมผัสถูกต้องกระทบกายประสาท แล้วก็เกิดความรู้สึกขึ้นที่ใจ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นที่ใจนั้น เป็นกุศลคือเป็นฝ่ายดีก็มี เป็นอกุศลคือเป็นฝ่ายชั่วก็มี ถ้าเกิดความรู้สึกฝ่ายดีก็เป็นความสบายใจ ถ้าเกิดความรู้สึกฝ่ายชั่วก็เป็นความทุกข์ ความเดือดร้อนใจ อารมณ์ที่มากระทบนี้จึงเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดอะไร ๆ ขึ้นในชีวิตจิตใจของเรา บุคคลที่ไม่มีกำลังของจิตเป็นเครื่องต่อต้านกับอารมณ์นั้น ๆ ก็ย่อมจะวุ่นวาย หมายความว่าขึ้น ๆ ลง ๆ ตามอารมณ์ที่มากระทบ เวลาดีก็ขึ้น เวลาไม่ดีก็ลง ไม่อยู่ในสภาพสงบ อันบุคคลที่มีธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครองใจนั้นย่อมอยู่ในความสงบ จิตใจคงที่ **จิตใจที่คงที่นั้นภาษาธรรมะท่านเรียกว่า ตาทีบุคคล** ตาทิ, ตาที แปลว่า ผู้คงที่ ผู้ที่ใจคงที่คือไม่หวั่นไหว ไม่โยกโคลงต่ออารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบ *คนชนิดนี้แหละมีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ* ไม่เป็นคนประเภทผีเข้าผีออก คนผีเข้าผีออกนั้นก็เพราะหวั่นไหวต่ออารมณ์ ประเดี๋ยวเป็นอย่างนั้น ประเดี๋ยวเป็นอย่างนี้ บางคนหวั่นไหวแรงมากจนน่าเกลียด เพื่อป้องกันจิตใจเราไม่ให้ไหลไปตามอารมณ์มากเกินไป จึงต้องมีธรรมะเป็นกำลังภายใน ไว้สำหรับจะต่อสู้ต้านทานกับสิ่งเหล่านั้น

กำลังใจกับกำลังกายเป็นสิ่งคู่กัน คนบางคนมีแต่กำลังกายแข็งแรง แต่ว่ากำลังใจอ่อนแอ ผู้ที่มีแต่กำลังกาย ขาดกำลังใจ ชีวิตเขามักจะไม่ราบรื่น แต่สำหรับผู้ที่มีกำลังใจ แม้ว่ากำลังกายจะบกพร่องไปบ้าง ก็ไม่สู้กระไร แต่ถ้าเป็นคนสมบูรณ์แท้ ก็หมายความว่า กำลังกายก็ดี กำลังใจก็ดี ดีพร้อมทั้งสองอย่าง เหมือนคำที่เขาพูดกันว่า ใจที่เข้มแข็งอยู่ในร่างกายที่เข้มแข็ง ถ้าจิตใจอ่อนแอ แม้ร่างกายจะเข้มแข็งก็เอาตัวไม่รอด เพราะจิตใจหวั่นไหวง่าย

เพราะฉะนั้นแล้ว **คนเรานั้นจึงต้องมีธรรมไว้คุ้มครองใจ ซึ่งมี ๕ ประการ** กล่าวคือ...

ทำสิ่งใดให้ก้าวหน้าต้องมีศรัทธา

๑. ศรัทธา หมายถึง *ความเชื่อ ความเชื่อที่เป็นกำลัง* เช่นสมมติว่าเขาให้เราทำอะไรสักอย่างหนึ่ง ถ้าเรามีความมั่นใจว่าเราทำได้ อย่างนี้เรียกว่ามีศรัทธาในเรื่องนั้น การกระทำในเรื่องนั้นจะก้าวหน้าเป็นไปด้วยดี แต่ถ้าสมมติว่าเขาให้เราทำอะไร แล้วเราก็รู้สึกในใจว่า ถ้าจะไม่ไหว ไม่สามารถทำสิ่งนั้นได้ แต่เมื่อถูกถามว่าทำได้ไหม เราก็ตอบอ้อม ๆ แอ้ม ๆ ว่าเห็นจะพอไปได้ อย่างนี้ไปไม่รอด เพราะขาดความมั่นใจในตัวเอง ไม่มีความเชื่อในตัวเอง ว่าเราจะทำสิ่งนั้นได้สำเร็จตามความมุ่งหมาย อันคนที่ไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ไม่มีความสามารถเพียงพอ ไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นเพียงพอ จะทำอะไรให้สำเร็จเรียบร้อยไม่ได้ อย่างนี้เรียกว่า ขาดกำลังใจ คือความเชื่อ เพราะฉะนั้น*เราต้องปลูกศรัทธา คือความเชื่อให้เกิดขึ้นในใจของเรา* ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม เช่นว่าเมื่อได้รับมอบหมายให้ทำสิ่งใด เราก็ต้องบอกตัวเองว่าเราทำได้ อย่าไปพูดแสดงความอ่อนแอ อย่าคิดไปในทางอ่อนแอ เช่นคิดว่าจะไปไหวไหม จะทำได้ไหม ทำแล้วมันจะเกินความสามารถของเรา อย่างนี้อ่อนแอแล้ว กำลังใจของเรานั้นไม่เข้มแข็งแล้ว เมื่อจะไปทำสิ่งนั้นก็ทำด้วยความลังเล การกระทำอะไรด้วยความสงสัยลังเลใจ ความสำเร็จจะไม่สมบูรณ์ไม่เรียบร้อย เช่นถึงเวลาสอบไล่ ถ้าเรามีความวิตกกังวล มีความหวาดกลัว ว่าน่ากลัวจะไปไม่รอด เพราะปีนี้เราเรียนไม่ค่อยจะเต็มที่ พอเข้าห้องสอบใจไม่ดี เห็นข้อสอบเท่านั้นก็งงไปหมด รู้สึกว่ามันยาก บางทีมันไม่ยากแต่เรายอมแพ้ไม่ยอมต่อสู้กับสิ่งนั้น เพราะขาดกำลังใจ คือความเชื่อมั่นตัวเอง ดูหมิ่นตัวเอง นึกว่าตัวเองนั้นเป็นคนอ่อนแอ ไม่มีความรู้ ไม่มีความสามารถ ขาดความเข้มแข็งทางจิตใจ อย่างนี้ละก็ไปไม่รอด เราต้องปลูกความมั่นใจไว้ตลอดเวลา ตั้งแต่เรื่องเล็กเรื่องน้อย ไม่ว่าเรื่องอะไร ถ้าเราจะทำอะไรก็ต้องพูดกับตัวเอง เรียกว่าเป็นคาถาปลูกตัวเองไว้บ่อย ๆ ว่า เราทำได้

เราสามารถทำได้ เมื่อคนอื่นทำได้ ฉันก็ต้องทำได้ พูดกับตัวเองอย่างนี้บ่อย ๆ เป็นการสร้างกำลังใจให้เกิดขึ้น ถ้าพูดกันตามแบบโบราณก็เรียกว่า **ปลุกตัวเอง** การปลุกตัวเองนั้นเป็นหลักธรรมะอันหนึ่งทางพุทธศาสนา คือการแนะนำตัวเอง ปลุกกำลังใจให้เกิดขึ้นในตัวเรา ให้มีความเชื่อมั่นในตัวเองอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าเรื่องอะไรที่เขาจะให้เราทำ เราจะต้องนึกไว้ในใจว่า ต้องทำได้ เราจะไปไหนก็เหมือนกัน สมมติว่าเขาสั่งให้เราไปทำงานที่ใดที่หนึ่ง ถ้าหากเรานึกว่าลำบาก เพราะได้ข่าวว่ามีโรคภัยไข้เจ็บ มีความเป็นอยู่อย่างนั้นอย่างนี้ เราก็จะเกิดความหวาดกลัว กำลังใจหมดไปเสียแล้ว แม้ตัวจะไปได้แต่ว่าไม่มีกำลังใจจะไปแล้ว การไปก็เรียกว่าฝืนไปอย่างนั้นเอง แต่ถ้าหากเรามีกำลังใจ นึกในใจว่า เราเป็นคนรักงาน เราเรียนมาก็เพื่อทำงาน เขาจะสั่งไปที่ไหนก็มีงานทำ เราก็ไปได้ ทั้งนั้น ไม่ว่าเป็นที่ป่าที่ดงที่ไหนเราไปได้ เราทำได้ เรามีความมั่นใจ ถ้าพูดกับตัวเองอย่างนี้จะไม่มีความหวาดกลัวเกิดขึ้นในใจ ความเข้มแข็งก็จะเกิดขึ้นกับเรา **การอยู่ในโลกต้องอยู่ด้วยความเข้มแข็ง อย่าอยู่ด้วยความอ่อนแอ อย่าอยู่ด้วยความท้อแท้ เหนื่อยหน่าย แต่อยู่ด้วยอารมณ์สดชื่นแจ่มใส เพื่อเอาชนะสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคในชีวิตประจำวัน** อย่างนี้เรียกว่า มีความมั่นใจ เป็นกำลังใจประการต้น ซึ่งควรทำให้เกิดให้มีขึ้น

คนในสมัยโบราณเขามี**วิธีทำให้เกิดกำลังใจ** เช่น เหตุไรนักมวยขึ้นชกบนเวทีจึงต้องสวมมงคล ความจริงการสวมมงคลก็เป็นการหลอกให้เกิดกำลังใจขึ้นนั่นเอง หลอกให้มีความเชื่อมั่นว่า มงคลที่สวมหัวจะทำให้ชนะ พอจะขึ้นชก อาจารย์ก็ทำพิธีถอดมงคลทำปากขมุบขมิบ เพื่อเป็นการให้กำลังใจ แล้วก็เป่ากระหม่อม นักมวยก็ได้กำลังใจ หรือการกระทำแบบอื่นที่เป็นเรื่องไสยศาสตร์ก็ล้วนแต่เป็นเครื่องเพิ่มกำลังใจทั้งนั้น เช่นคนบางคนขี้ขลาด เขาเสกหมากให้กิน เรียกว่าหมากจุกอก อาจารย์เอามาเสก พอกินหมากเข้าไปก็รู้สึกว่ามันกระปรี้กระเปร่า มีความแคล่วคล่อง ว่องไว ขึ้นไปทำอะไรก็ทำได้ นี้เป็นวิธีการสร้าง

ความเชื่อให้เกิดขึ้นในใจ แล้วก็จะได้ทำงานรักงานอย่างแท้จริง พวกเราเป็นคนสมัยใหม่ ไม่ต้องให้เขาหลอกอย่างนั้น แต่เราควรปลุกใจของเราบ่อย ๆ ให้เกิดความเข้มแข็ง อดทน หนักแน่น เชื่อมั่นในตัวเอง ว่าเราจะทำได้ เราจะไม่แพ้ใครในเรื่องการทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ เพราะสิ่งที่ดีที่งาม เราจะไม่ยอมแพ้ อย่างนี้เรียกว่าเพาะกำลังใจให้เกิดขึ้น เหมือนกับเพาะกำลังกาย **กำลังกายนั้นเพาะง่าย แต่การเพาะกำลังใจต้องทำบ่อยๆ จึงจะก้าวหน้า**

มีความเพียรพยายามเรื่อยไป

๒. วิริยะ ต้องมีความ**เพียรมั่น** เมื่อเรามีกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญแล้ว ต่อไปก็มีความเพียรมั่น ภาษาบาลีเรียกว่า วิริยะ ตรงกับพระพุทธภาษิตที่ว่า *วิริเย ทุกฺขมจฺเจติ คนจะพ้นทุกข์ได้เพราะความเพียร* หรือว่าคำที่พระมหาชนกกล่าวว่า **วายเมเถว ปุริโส ยาว อตฺถสฺส นิปฺปทา เกิดเป็นคนต้องทำเรื่อยไป จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง**

มีในเรื่องมหาชนกชาดก พระมหาชนกเดินทางทางเรือ เรือแตกท่านก็ว่ายน้ำเรื่อยไป เทวดาซึ่งเคยเป็นมารดาในชาติก่อนลอยมาในฟากฟ้า มาถึงก็ถามว่า

"ท่านกำลังทำอะไร?"

พระมหาชนกบอกว่า "กำลังว่ายน้ำ"

"ว่ายไปไหน?"

"ว่ายไปฝั่ง"

"ฝั่งอยู่ที่ไหน?"

"ไม่รู้" แต่ว่ายไปทางทิศหนึ่ง คงจะถึงสักวันหนึ่ง

แล้วตรัสเป็นคำคมว่า **วายเมเถว ปุริโส ยาว อตฺถสฺส นิปฺปทา** เกิดเป็นคนต้องพยายามเรื่อยไป จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง

ข้อความนี้ดีมากเราจะต้องจดบันทึกไว้ แล้วคอยบอกตัวเองบ่อย ๆ แต่การที่จะทำ*ความเพียรนั้นเป็นดาบสองคม เป็นไปในทางดีก็ได้ เป็นไปในทางเสียก็ได้* บางคนมีความเพียรจะไปยิงเพื่อนให้ตาย ไปคอยจ้องอยู่ทุกวัน ๆ ก็เรียกว่าเพียรเหมือนกัน แต่เป็นความเพียรในทางเสื่อม ไม่ดี ไม่ให้ใช้ ให้ใช้ความเพียรที่เป็นไปในทางกุศล เป็นความเพียรชอบ เช่นเพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นในจิตใจ เพียรละสิ่งที่มันเกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างความดีให้เกิดขึ้น เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม อย่างนี้เรียกว่า เป็นความเพียรชอบในมรรค ๘ ในฐานะที่เราเป็นผู้อยู่ในโลก เราต้องใช้ความเพียรความบากบั่นในการประกอบกิจการงาน ในการที่เราจะทำความเพียรนั้น เราจะต้องมีความมุ่งหมายในชีวิต เรื่องความมุ่งหมายเป็นเรื่องสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาสอนชาวพุทธให้มีความมุ่งหมายในชีวิต เรียกว่า **มีเข็มของชีวิต**ไว้ ว่าเราจะเป็นอะไร เราจะทำอะไร ในเรื่องนี้นำตัวอย่างมาจากเรื่องพระโพธิสัตว์ เรื่องของพระโพธิสัตว์ทุกเรื่องมีอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนา พระโพธิสัตว์ หมายถึง บุคคลที่มีจิตข้องอยู่กับการตรัสรู้ มีความมุ่งหมายอย่างเดียว ว่าเราจะต้องตรัสรู้ธรรมะ เราจะช่วยโลกให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน นั่นคือจุดหมายของพระโพธิสัตว์ เป็นความมุ่งหมายอันแรงกล้า แม้จะมีอุปสรรคก็ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง เช่นในชาดกเรื่องหนึ่งเล่าว่าพระโพธิสัตว์จะนำอาหารไปถวายพระปัจเจกพุทธเจ้า มารมาขวางบอกว่าอย่าไป มารบอกว่า ท่านไปแล้วท่านจะตาย แล้วมารก็เนรมิตหลุมถ่านเพลิงลุกโชติช่วง พระโพธิสัตว์มีใจมั่นที่จะไปบำเพ็ญทาน ไม่กลัวต่อความร้อนในหลุมนั้น เดินลงไปในหลุมเลย แล้วก็มีดอกบัวผุดขึ้นมารับพระบาทของท่านให้พ้นหลุมถ่านเพลิงโดยปลอดภัย เรื่องทำนองนี้ที่เขาเล่าไว้ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า คนเรานั้นเมื่อมีความมุ่งหมายอันใดแล้ว ต้องไปตามเข็มที่มุ่งหมายไว้ อย่าไปเปลี่ยนเข็มบ่อย ๆ อย่า

เปลี่ยนวิถีทางบ่อย ๆ แต่จะต้องก้าวไปสู่จุดนั้นให้ได้ เมื่อไปไม่ได้ตามทางเส้นนั้น อ้อมไปหน่อย แต่อย่าเปลี่ยนเข็ม เราอ้อมไปเพื่อสู่จุดนี้ให้ได้ นี่เป็นความมุ่งหมายสำคัญในชีวิต *เกิดมาเป็นคนต้องตั้งความมุ่งหมายไว้ว่าเราจะเป็นอะไร* สำหรับพวกเรามีความมุ่งหมายแล้วคือจะไปเป็นครูอาจารย์ นี่คือความมุ่งหมายข้อแรก ส่วนเข็มต่อไปก็ตั้งว่า เป็นครูชั้นไหน อาจารย์ชั้นไหน จะก้าวต่อไปถึงชั้นไหน และจะก้าวไปโดยวิธีใด ต้องตั้งเข็มไว้ ต้องมีจุดหมายก่อน เมื่อมีจุดหมายแล้วเราก็คิดว่าจะทำอย่างไรจึงจะไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ และเมื่อรู้ว่าเราจะทำอย่างไรแล้ว ต้องทำด้วยความเพียรมั่น ไม่ยอมท้อถอย ไม่ยอมเลิกในสิ่งที่เราตั้งใจ อันว่า *บุคคลผู้มีความเพียรนั้นย่อมไม่กลัวต่ออุปสรรค ไม่กลัวต่อความลำบาก ไม่กลัวต่ออะไรทั้งนั้น* เมื่อเราจะไปแล้วก็ไปให้ได้ตามจุดที่เราได้ตั้งไว้ แต่ว่าขอให้ตั้งจุดมุ่งหมายในทางที่ดีที่งาม อย่าตั้งจุดหมายในทางที่จะเกิดความวุ่นวายเดือดร้อนแก่ใคร ๆ ความเพียรนี้เป็นเรื่องสำคัญประการที่ ๒

อีกประการหนึ่ง **คนที่มีความเพียรนั้นต้องเพียรสม่ำเสมอ**ไม่ใช่เพียรชั่วครั้งชั่วคราว เช่น พวกเราเป็นนักศึกษาใกล้จะสอบไล่ขยันเต็มที่ แต่ว่าก่อนหน้านั้นก็เฉย ๆ ไม่ค่อยเอาใจใส่เท่าใด อย่างนี้ไม่ถูกต้อง คนมีความเพียรต้องมีระเบียบให้ตนทำงาน อาจพูดได้ว่ามีตารางสำหรับเวลาปฏิบัติงาน ตื่นเช้าทำอะไร แล้วต่อจากนั้นทำอะไร เย็นทำอะไร กลางคืนทำอะไร หลับนอนเวลาเท่าไร จะตื่นเวลาเท่าไร วางระเบียบไว้สำหรับชีวิต เมื่อได้วางระเบียบอันใดไว้แล้ว เราต้องซื่อตรงต่อระเบียบนั้น คนที่จะเป็นคนดีคนสำคัญต่อไปนั้น ต้องเป็นคนมีระเบียบ ต้องซื่อตรงต่อระเบียบที่เราตั้งไว้ ไม่อ่อนแอ ไม่เหนื่อยหน่ายต่อการที่จะต้องไปปฏิบัติตามระเบียบนั้น แล้วทำอย่างนั้นเสมอไปอยู่ตลอดเวลา อย่างนี้ก็เรียกว่ามีความเพียรมั่น ตราบใดที่เรายังมีความเพียร จุดหมายก็ใกล้เข้ามา แต่ถ้าเรามีความย่อหย่อน จุดหมายก็ห่างไกลออกไป เพราะฉะนั้นจึงต้องคอยเตือนตัวเองไว้เสมอว่า เราจะไม่ทิ้งความเพียร เราจะก้าวหน้าต่อไป จนกว่าจะถึงจุดหมาย

ปลายทาง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตักเตือนว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **เมื่อเธอยังไม่ถึงจุดหมายที่เธอต้องการ อย่าละความเพียรเสียเป็นอันขาด** ข้อนี้เป็นข้อสำคัญมาก จงก้าวเดินต่อไปจนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง เราทุกคนต้องบอกตนเองไว้อย่างนั้น ต้องก้าวเดินต่อไปจนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทางที่เราต้องการไป ผู้ใดคิดอย่างนี้นึกอย่างนี้ ผู้นั้นได้ชื่อว่ามีความเพียรมั่น **รับรองว่าจะมีชีวิตรุ่งโรจน์ในงานที่ตนกระทำสมความมุ่งตั้งใจ**

มีสติระลึกรู้ตลอดเวลา

๓. สติ คือ ให้มีสติ สติ หมายความว่า **นึกได้อยู่เสมอในเรื่องที่เราจะต้องจัดต้องทำ** เช่น นึกได้ว่าเราเป็นนักศึกษามีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน นึกได้ว่าเราเป็นครูมีหน้าที่ที่จะต้องสั่งสอนอบรมเด็กให้มีความรู้ความฉลาด หรือว่าเราได้รับมอบหมายในหน้าที่อันใด เราก็คอยนึกอยู่เสมอว่า ฉันเป็นคนมีงาน ฉันไม่ใช่คนว่างคนเปล่า จะไปทำอะไรที่ไหนก็ไปได้ แต่ต้องนึกไว้เสมอว่า ฉันไปนานไม่ได้ ฉันมีงานที่จะต้องทำ งานของฉันยังไม่เสร็จเรียบร้อย ฉันต้องรีบทำงานให้เสร็จเสียก่อน แล้วจึงจะไปทำอะไรอื่นได้ คนไทยเราจึงมีคำพูดไว้คำหนึ่งว่า **"ไปไหนอย่านั่งนาน การงานมีให้เร่งคิด"** ให้คิดถึงงาน ให้คิดถึงเรื่องที่เราจะจัดจะทำ **คนที่มีสตินั้นจะไม่หลงไม่เพลิดเพลิน ไม่ลืมตัวในอะไรๆ ต่างๆ** บางคนเล่นจนลืมงาน ไปเที่ยวจนลืมงาน สนุกจนลืมงานลืมการ ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ก็เพราะว่าขาดสติ ไม่มีความสำนึกในเรื่องที่ต้องจัดต้องทำ และก็ไม่มีความตรงต่อเวลาในเรื่องที่ตนจะปฏิบัติในหน้าที่นั้น ๆ เพราะลืมนึกถึงเวลาเรื่องเวลานี่อย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าท่านเตือนนักเตือนหนา **ให้เราคิดทุกวันๆ ว่าเวลาล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่** การที่ให้เตือนไว้เช่นนี้ก็เพื่อจะให้คิดถึง

เวลา มีสติคอยเตือนตนเองอยู่ตลอดว่า เวลาผ่านไปแล้ว เอากลับคืนมาไม่ได้ เราต้องใช้เวลาทุกวินาทีให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตแก่การงานของเรา ถ้าเรามีความสำนึกรู้สึกตัวอย่างนี้ตลอดเวลา ก็เรียกว่ามี**สติสมบูรณ์ คนมีสติแล้วย่อมไม่ผิดพลาด ไม่ขาดจากประโยชน์อันตนจะพึงมีพึงได้ แล้วจะรุดหน้าเรื่อยไปในชีวิตการงาน** ในเรื่องอะไรต่างๆ จึงขอให้ควบคุมตัวเองไว้เสมอ หมั่นใช้สติ คือหมั่นฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนมีสติ ก็ด้วยการตั้งปัญหาถามตัวเองว่า เรามีอะไรที่จะต้องทำต่อไปอีก สมมติว่าชั่วโมงนี้เราทำอะไรเสร็จแล้ว เราก็ต้องตั้งปัญหาถามตัวเองว่า มีอะไรต้องทำในชั่วโมงต่อไป มีอะไรที่จะต้องทำในวันพรุ่งนี้มะรืนนี้ มีอะไรที่เราจะต้องทำในเดือนต่อไป หรือว่าเราจะไปไหน เมื่อไปแล้วเราก็ต้องนึกว่ามีอะไรที่จะต้องทำที่นั่น และเมื่อเราคิดได้ก็ต้องรีบไปทำ ครั้นพอทำเสร็จเรื่องนั้นแล้ว เราก็ต้องตั้งปัญหาต่อไปว่า มีอะไรที่จะต้องทำต่อไปอีก มีอะไรที่ยังไม่สมบูรณ์ไม่เรียบร้อย เราจะต้องรีบจัดรีบทำสิ่งนั้น นี้เรียกว่า **การฝึกฝนให้มีสติประจำจิตอยู่ตลอดเวลา** กับอีกประเภทหนึ่ง เมื่อเราทำอะไรลงไปแล้ว *ต้องมีการสำรวจตรวจสอบในสิ่งที่เราได้จัดได้ทำนั้น* ว่ามีอะไรบกพร่องเสียหายขาดเกินบ้าง อย่างนี้เป็นการฝึกฝนให้เป็นคนมีสติประจำจิตใจ

สตินี้เรียกว่าเป็นธรรมมีอุปการะมากคู่กับสัมปชัญญะ **สติคือความระลึกได้ สัมปชัญญะแปลว่าความรู้ตัว** เป็นคู่กัน ๒ อย่าง ถ้ามีอย่างหนึ่งก็ต้องมีอีกอย่างหนึ่ง ถ้าขาดอย่างหนึ่งก็ขาดหมด ๒ อย่าง สติสัมปชัญญะมีอุปการะในการดำเนินชีวิตประจำวัน อุปการะที่จะทำให้เราทำงานไม่ผิดไม่พลาด แต่ถ้าขาดสติ ขาดสัมปชัญญะ ก็มักจะผิดพลาดเสียหายได้ง่าย เพราะฉะนั้นกำลังสำคัญภายในจึงต้องมีคู่นี้กำกับด้วย คือต้องมีสติคอยกำกับอยู่ตลอดเวลา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า **สติ สพฺพตฺถ ปฏิยา** *สติเป็นสิ่งที่ต้องใช้ทุกเมื่อ ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด ที่ใด เหตุการณ์ใด ต้องมีสติใช้อยู่เสมอ เผลอไม่ได้ พอเผลอเขาก็เรียกว่าเผลอตัว พอเผลอก็ไม่มีสติ ลืมก็ไม่มีสติ* คนบางคนขี้ลืม คนใดขี้ลืม

ก็ต้องหัดเสียใหม่ หัดนึกบ่อย ๆ ว่ามีอะไรที่เราต้องทำ มีอะไรที่เราจะต้องจัด ให้นึกถามตัวเองเตือนตัวเองบ่อย ๆ สมมติว่าเราจะไปไหน เราก็ต้องยืนสำรวจ ว่ามีอะไรขาดบ้าง มีอะไรยังไม่ได้ทำ เราต้องการอะไรไปใช้ในการเดินทาง เรา ต้องการอะไรไปใช้ในการประกอบกิจการงาน คือทุกสิ่งทุกอย่างพร้อมหรือยัง เรา ต้องคอยตรวจสอบ มันก็ไม่ลืม ถ้าไม่หัดทำอย่างนั้นก็ขี้หลงขี้ลืม ถ้าลืมบ่อย ๆ ประสาทก็จะเสีย เพราะว่าเคืองตัวเอง พอรู้สึกว่าลืมอะไรขึ้นมาก็นึกเคืองตัวเอง การโกรธตัวเองบ่อย ๆ นั่นแหละ จะเป็นโรคประสาท ทำให้เสียผู้เสียคนได้ง่าย ฉะนั้น ถ้าควบคุมสติไว้ก็จะไม่เสียหาย

การตั้งมั่นแห่งจิต มีได้ด้วยสมาธิ

๔. สมาธิ *การตั้งมั่นแห่งจิต การสำรวมใจให้แน่วแน่ ต้องฝึกฝนสมาธิ* เอาไว้บ้าง ทำสมาธิไว้บ้าง พวกเราอาจจะไม่เห็นคุณค่าของสมาธิในการทำงาน ความจริงเป็นสิ่งจำเป็นมากในการปฏิบัติงานทุกอย่าง อ่านหนังสือก็ต้องมีสมาธิ เขียนหนังสือก็ต้องการสมาธิ พูดก็ต้องมีสมาธิ พูดไม่มีสมาธิก็พูดผิดบ่อย ๆ พูด เผลอบ่อย ๆ แล้วสิ่งที่ต้องการจะเอามาพูดก็มาไม่ทันใจ เพราะจิตกวัดแกว่งฟุ้งซ่าน ไม่ไหลออกมาตามที่เราต้องการ แต่ถ้าเรามีสมาธิมั่น สิ่งที่พูดก็ออกมาเรียบร้อย ขณะที่เราพูด ไม่ต้องไปแก้ ไม่ต้องไปยุ่ง เขียนหนังสือก็เหมือนกัน สมมติว่า เรานั่งลงเขียนหนังสือ ถ้าคนมีสมาธิดีละก็เขียนไม่ต้องแก้ เขียนออกมาเรียบร้อย มือเขียนไม่ทันด้วยซ้ำไป อัตเทปยังสะดวกกว่า เพราะว่าพูดออกไปคล่อง ๆ ดี เขียนลงไปได้เรียบร้อยเพราะมีสมาธิ แม้เราจะเล่นกีฬาก็ต้องมีสมาธิ นักยิงปืน ก็ต้องใช้สมาธิ นักกีฬาญี่ปุ่นเวลาจะยิงปืน เขาจะไปยืนสงบจิตนิ่ง ไม่เหมือนกับ นักกีฬาไทยยืนคุยกันเรื่อยไป ญี่ปุ่นเขาไปยืนสงบนิ่ง เพื่อทำจิตให้เป็นสมาธิ เขา

เล่าให้ฟังว่า นักแบดมินตันไทยไปแข่งที่แคว้นไฮเดอราบัด ประเทศอินเดีย มีญี่ปุ่นไปด้วย ไทยแพ้หลุดลุ่ยเลย ไม่ได้อะไรมาเลย คนที่ไปด้วยกลับมาเล่าให้ฟังว่านักกีฬาญี่ปุ่นเมื่อเดินทางไปถึงประเทศที่เป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันแล้ว เขาจะอยู่ในห้องไม่ไปไหน เวลากลางคืนเขาก็ไปนั่งรวมกันทุกคน นั่งนิ่ง ๆ เขานั่งทำอะไร เขาทำสมาธิกัน จิตใจจะได้ไม่ฟุ้งซ่าน ตื่นแต่เช้ามืดลงไปเฮโล ๆ อยู่แล้ว ไปเล่นกีฬากัน ไปซ้อมกายบริหาร สมมติว่าจะไปแข่งสนามโน้นวันพรุ่งนี้ เขาไปดูสนามตั้งแต่เย็นวานแล้ว เขาไปซ้อมแล้วไปดูสภาพของสนามดูทิศทาง ดูอะไรต่ออะไรเรียบร้อยแล้ว พอวันแข่งเขาตื่นแต่เช้าออกไปฝึกกายบริหาร แต่นักกีฬาไทยเราไม่ตื่นเช้า ๆ ตื่นสาย ตื่นแล้วก็แต่งตัวไปลงสนามเลย นึกว่าตนเก่งเสียเหลือเกินนี่ประมาทแล้ว การนึกว่าตัวเก่งเป็นการประมาท คนญี่ปุ่นไม่ประมาท เขาคอยฝึกคอยซ้อมอยู่ตลอดเวลา เวลาแข่งขันจึงชนะ เวลาที่จะยิงปืนเขาก็ไปยืนสงบใจทำสมาธิ แล้วมือมันก็เที่ยง คนเราถ้าไม่มีสมาธิเขียนหนังสือมือก็สั่น ทำอะไรมันก็สั่น **หากจิตใจมั่นคงมีสมาธิทำอะไรมันก็ดี เพราะฉะนั้นต้องฝึกฝนสมาธิไว้เสียบ้าง**

การฝึกสมาธิแบบง่ายๆ

การฝึกฝนสมาธิแบบง่ายๆ ไม่ต้องลำบากยากเข็ญอะไร เช่น ในเวลาก่อนนอนหัดทำเสียสัก ๑๐ นาที ตื่นเช้าทำเสียสัก ๑๐ นาที กำหนดลมหายใจเข้าออกซึ่งเรามีอยู่แล้ว ไม่ต้องวิ่งไปหาที่ไหน การหายใจเข้าออกมีอยู่ตลอดเวลา ตื่นขึ้นเช้านั่งบนที่นอนนั่นแหละ ไม่ต้องไปไหน นั่งขัดสมาธิเข้า แล้วตั้งกายให้ตรง อกต้องตั้งตรง เพื่อให้หายใจคล่อง ถ้าเรานั่งหลังคู้แล้วหายใจไม่คล่อง...มันฝืด นั่งตัวตรง คอตั้งตรง แล้วเราก็หลับตาเสีย ก็จะไม่วุ่นวาย แต่ถ้าอยู่ในห้อง

คนเดียวไม่ต้องหลับก็ได้เพราะไม่มีอะไร หลับตา...หรือมิฉะนั้นก็ชำเลืองตาดูปลายจมูกของตัว เสร็จแล้วก็หายใจเข้าหรือออกก็ได้ สุดแล้วแต่ถนัด ข้างไหนก่อนก็ได้ หายใจแรงหลายครั้ง หายใจให้เต็มปอด แล้วก็อัดไว้หน่อยหนึ่ง หายใจเข้าแล้วอัดไว้หน่อยหนึ่ง อัดไว้สักครึ่งวินาที อัดไว้แล้วหายใจออกให้หมด แล้วหายใจเข้าอีก ออกอีก สัก ๑๐ ครั้ง เท่ากับเป็นการผายปอดได้สุขภาพทางกายด้วย แล้วก็หายใจปรกติ เมื่อหายใจปรกติก็คอยกำหนดเรียกว่า **มีสติ** สติมากำหนดอยู่ว่าหายใจเข้าคอยรู้ตามไป ให้สติคอยกำกับอยู่ตลอดเวลา ลมมันเข้าเรื่อยไปตรงไปเป็นทางลงไปถึงสะดือ ความจริงลมเข้าไปเพียงปอดเท่านั้น แต่ว่ามันกระเทือนไปถึงจึงรู้สึกว่าลมลงไปถึงอย่างนั้น หายใจเข้าแล้วก็หายใจออก ก็คอยกำหนดรู้ไว้ให้สติมาอยู่ที่ลมเข้าลมลม ออกอย่าให้มันไปไหน ทำบ่อยๆทุกเช้า ทุกคืน ทำเป็นเวลา ถึงเวลาต้องทำ แล้วต้องทำตรงตามเวลา ทำอย่างนี้บ่อยๆก็จะมีสมาธิขึ้น เมื่อเรามีสมาธิเราก็จะเรียนหนังสือได้ง่ายขึ้น ฟังอะไรก็เข้าใจชัดเจนนั้นเพราะจิตใจไม่ฟุ้งซ่าน จะทำอะไรๆก็ดีทั้งนั้น เล่นกีฬาก็เก่ง เรียนหนังสือก็เก่ง เพราะมีสมาธิ มีกำลังใจ อันนี้เป็นสิ่งสำคัญ

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **สมาธิ ภิกฺขเว ภาเวถ ภิกษุทั้งหลายเธอจงทำสมาธิ ยถาภูตำ ปชานาติ ผู้ที่มีจิตเป็นสมาธิ ย่อมคิดนึกให้รู้แจ้งเห็นจริงได้ง่ายดีขึ้น** ถ้าเราฝึกสมาธิได้เช่นนี้แล้ว เมื่อฝึกบ่อยๆแล้วนอนก็ง่าย หลับง่าย ตื่นง่าย ทำอะไรก็ง่ายทั้งนั้นเพราะจิตคุ้นกับเรื่องนั้น นี่คือกำลังอันหนึ่งของกำลังภายใน เรียกว่า **กำลังสมาธิ** ต้องฝึกต้องทำบ่อยๆ หัดทำเช้าๆทำเสียหน่อยกลางวันเราจะทำก็ได้ นั่งเก้าอี้ตรงไหนก็นั่งสมาธิ เวลานั่งไปในรถก็ ทำได้ คนโดยสารมากๆมันวุ่นวาย เรานั่งทำสมาธิเฉยๆ แต่ว่าเวลาทำสมาธิต้องเก็บกระเป๋าให้เรียบร้อย เดี๋ยวเขาเห็นว่าเรานั่งหลับตา เพื่อนหยิบเอาไปเสียก็ทำให้เดือดร้อนอีก ต้องระวัง **นี่สมาธิ**

แสวงหาปัญญาเพื่อเป็นกำลังภายใน

๕. ปัญญา เป็นข้อสุดท้ายของกำลัง ๕ ประการ ปัญญาเป็นกำลังสำคัญ ปัญญาเป็นกำลังสำคัญ ปัญญาในที่นี้ หมายถึง *ความรู้ความเข้าใจในเรื่องอะไร ๆ ต่าง ๆ อันเกิดจากการศึกษา เกิดจากการฟัง เกิดจากการอ่าน เกิดจากการคิด การค้น เรียกว่า ปัญญา* **เราจะต้องหาปัญญาไว้เป็นกำลังภายใน** คือต้องศึกษานั่นเอง ในชีวิตของเราต้องมีอุดมการณ์อยู่สักอย่างหนึ่ง ว่าเราอยู่เพื่อการศึกษา มีชีวิตเพื่อการศึกษา ต้องศึกษาเรื่อยไปไม่หยุดยั้ง ต้องหาความรู้ใส่ตัวเรื่อย ๆ ไป แม้จะไม่ไปสอบเอาปริญญาอะไรก็หามันไว้เถอะ เรียนเอาไว้เถอะ คนเก่งที่เรียกว่า **พหูสูต**นั้นเขาใช้เวลาว่างเพื่อการศึกษามาก หลวงวิจิตรวาทการท่านเป็นบุคคลตัวอย่างของไทยคนหนึ่งในเรื่องนี้ ท่านเป็นเปรียญเพียง ๕ ประโยค ท่านอยู่วัดมหาธาตุ ในขณะเป็นนักเรียน เรียนภาษาอังกฤษด้วย สมัยนั้นเจ้าอาวาสไม่ให้เรียนภาษาอังกฤษในวัด เพราะใครเรียนภาษาอังกฤษจิตใจฟุ้งซ่าน จะสึกแล้ว แต่หลวงวิจิตรวาทการแอบเรียนเองจนสามารถแปลหนังสือได้ แปลพงศาวดารเยอรมันเป็นภาษาไทยได้ เพราะอาศัยเรียนเอาเองในวัด ซื้อหนังสือมาแอบเรียนเอาเองจนแปลหนังสือได้ ครั้นลาสิกขาบทออกไปแล้ว ท่านไปเรียนกฎหมาย แต่ก็ไม่สำเร็จเรียนได้เพียงภาคเดียว ก็ออกไปทำงานกระทรวงต่างประเทศ ได้เรียนภาษาเพิ่มเติมจนมีโอกาสไปฝรั่งเศส ไปเป็นเสมียนในสถานทูต เพราะภาษาไทยเก่ง เขาจึงส่งไปเป็นเสมียน เวลานั้นคนที่รู้ภาษาไทยดี ๆ ในสถานทูตไม่ค่อยมี เมื่อไปอยู่ฝรั่งเศสท่านก็ไปเรียนพิเศษ เรียนภาษาฝรั่งเศสจนเก่ง เรียนภาษาอังกฤษจนเก่ง แล้วก็ยังรู้ภาษาเยอรมัน ภาษาอื่นที่ใกล้เคียงกันอีกหลายภาษา จนกระทั่งกลับมาเมืองไทย ก็ทำชื่อเสียงด้วยการเขียนหนังสือ จนเป็นนักประพันธ์มีชื่อเสียง เมื่อครั้งทำงานหอสมุดแห่งชาติ ตอนเย็นท่านต้องหาหนังสือกลับบ้านเล่มหนึ่ง เพื่อเอาไปอ่านเป็นปรกติ อ่านแล้วรุ่งเช้าส่งกลับ แล้วก็เอาไปอ่านอีก

เล่มหนึ่ง ท่านอ่านหนังสือทุกคืนเพื่อหาความรู้ใส่ตัว ถ้าเขาจะให้ไปทำงานอะไร เช่นท่านไปเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการ ต้องเรียนเรื่องการเงินการทองเรียนจนมีความรู้ เวลาลูกชายไปเรียนเศรษฐศาสตร์ท่านก็เรียนกับลูกด้วย ตำราเล่มใหญ่ ๆ เอามาย่อให้ลูกเรียน เอามาอ่านเองเสร็จแล้วย่อให้เลย ลูกเรียนเก่งได้ดีอกเตอร์หลายคนเพราะว่าพ่อช่วยเรียนให้ด้วย เอาตำรามาเรียนแล้วก็ย่อให้เสร็จ ลูกเรียนภาษาอังกฤษ ทำไวยากรณ์ให้ลูกเรียน เรียนฝรั่งเศส ทำไวยากรณ์ให้ลูกเรียน ลูกเรียนเศรษฐศาสตร์ก็ช่วยเรียนให้ด้วย เรียนกฎหมายก็เรียนให้ด้วย แต่ก็ย่อให้เสร็จ ว่าควรจำความสำคัญตรงนี้ หลวงวิจิตรวาทการเป็นพ่อเป็นครูเป็นเพื่อนไปในตัวเสร็จ มีชีวิตอยู่กับงาน แสวงหาปัญญาอยู่เรื่อยไป เวลาถูกจับฐานเป็นอาชญากรที่ญี่ปุ่นเขาเอาไปขังคุกไว้ ท่านก็ไม่ทุกข์ร้อนอะไร ท่านบอกว่าไม่มีเวลาจะทุกข์ มีแต่เวลาสำหรับทำงานเขียนหนังสือ อยู่ในคุกที่นั่นทำหนังสือพจนานุกรมบาลี-อังกฤษ ได้เล่มหนึ่ง ครั้นพอมาอยู่คุกเมืองไทยอีก คนอื่นเขาวุ่นวายกัน พวกวุ่นวายเพราะไม่รู้ธรรมะนั่นเอง ไม่เข้าวัดวา หลวงวิจิตรวาทการเคยเป็นลูกศิษย์วัดจึงไม่วุ่นวาย ทำงานเขียนหนังสือเพลินไป เขาก็เข้าไปถามว่าคุณหลวงอยู่ในคุกไม่เป็นทุกข์หรือ ตอบว่าไม่มีเวลาที่จะไปเป็นทุกข์กับเขาเพราะทำงานตลอดเวลา เพราะฉะนั้นจึงมีผลงานมากมาย เขียนหนังสือเรื่อง ห้วงรักเหวลึกตั้งหลายเล่ม คนประเภทนี้ไม่ชอบอยู่ว่าง ชอบใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ในการศึกษา

คนไทยเรายังใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์น้อย ดูในรถไฟเป็นตัวอย่าง เวลาโดยสารรถไฟนั่งกินถั่ว กินเมล็ดแตงโม กินกล้วย กินอ้อยกันเรื่อยไป ดูแล้วทุเรศเหลือเกิน กินอื่นไม่ทุเรศเท่าไร กินเมล็ดแตงโมนี่ทุเรศเต็มที คือไปนึกถึงลิงที่ศาลพระกาฬ พอเขาเอาเมล็ดแตงโมไปให้ก็นั่งแทะอยู่นั่นแล้ว เมื่อไปเห็นผู้หญิงสวย ๆ นั่งแทะเมล็ดแตงโมแล้ว ทำให้เห็นภาพลิงลอยลงมาเฉพาะหน้า เลยนึกสงสาร ไม่รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์เสียเลยไปนั่งแทะอยู่อย่างนั้น เรามีเวลาว่าง

ควรหาความรู้ใส่สมอง คนฉลาดเขาใช้เวลาว่างหาความรู้ใส่สมอง ส่วนคนโง่ใช้เวลาว่างหาของใส่ท้องตลอดเวลา พวกเราต้องฉลาดหาความรู้ใส่สมอง ไปไหนก็ต้องหาความรู้ ไปเที่ยวก็ต้องไปเพื่อการศึกษา ทำอะไรทุกอย่างเพื่อการศึกษาหาความรู้ทั้งนั้น อย่าไปเฉย ๆ ไปแล้วต้องคิดว่า เราจะไปไหน ไปทำไม ได้อะไร บางคนไปตามอารมณ์เท่านั้น เขาอยากไปก็ไป ไปเสร็จแล้วกลับมา ถามว่าไปได้อะไรมาบ้าง สนุกเท่านั้นเอง ได้สนุกเท่านั้นไม่ได้อะไร ไม่ได้สาระอะไร เราควรจะไปให้ได้อะไรมากกว่านั้น หมายความว่าได้ความรู้ ได้ความฉลาด ได้เรื่องได้ราวมา อย่างนี้จึงจะใช้ได้ จึงควรจะอยู่ด้วยการศึกษาหาความรู้ แม้เรานั่งคุยกับเพื่อน ก็ต้องคุยให้เกิดความรู้ สนทนากันในเรื่องความรู้ ว่าง ๆ ก็มาคุยกัน เช่นถามกันว่า เมื่อเช้าครูสอนเรื่องนั้นว่าอย่างไร ข้อความอันนั้นเธอเข้าใจว่าเป็นอย่างไร โต้เถียงกันในสมาคม ตั้งเป็นสมาคมเป็นกลุ่มขึ้นก็ได้ กลุ่มหนึ่งให้ได้สัก ๑๐ คน พอกินข้าวกลางวันเสร็จแล้วก็มานั่งรวมกลุ่มกัน คุยกันสักครึ่งชั่วโมงก็ยังดี ได้ลับสมองกัน ว่าตัวเรามีเชาว์ไวขนาดไหน เพื่อนถามเราตอบได้ไหม เราถามเพื่อนบ้าง โต้กันไปตอบกันมา ลับสมองทำให้เกิดปัญญา มีความรู้ความเข้าใจ ไปเที่ยวที่ไหนกลับมาแล้วก็มาคุยกัน ว่าได้ไปพบอะไรบ้างที่เป็นความรู้เป็นความฉลาด ไม่ใช่ไปเที่ยวแล้วกลับมาคุยกันแต่เรื่องเหลวไหล ซึ่งเป็นการเพิ่มความเขลาให้แก่ตัว ไม่ได้เรื่องอะไร หลักการมันต้องอย่างนั้น ชีวิตของคนเราต้องอยู่เพื่อการศึกษา สะสมหนังสือหนังหาไว้อ่านในยามว่าง อ่านไป เขียนไป บันทึกไป ค้นคว้าไป ก็ได้ปัญญาได้ความรู้ ถ้าเราไปพบชาวนา เราก็ศึกษากับเขาได้ ศึกษาเรื่องการทำนา ถามเขาว่านาที่นี่ปลูกข้าวอะไรปลูกแล้วกี่เดือนจึงได้เก็บเกี่ยว ไร่หนึ่งได้กี่ถัง ต้องใช้ปุ๋ยอะไรบ้างเขาก็คุยให้เราฟัง ไปบ้านชาวสวนเราคุยเรื่องสวน ไปบ้านคนค้าขายเราก็คุยเรื่องขาย ทำอย่างนี้ก็เป็นคนมีปัญญาเท่านั้นเอง เพราะว่าพบใครเราก็สมัครเป็นลูกศิษย์ทั้งนั้น พบชาวนาก็สมัครเป็นลูกศิษย์ชาวนา พบชาวไร่ก็สมัครเป็นลูกศิษย์ชาวไร่ แม้ไปพบคนขอทานถ้าหาก

มีโอกาสคุยกันก็คุยได้ พวกขอทานเขามีความรู้เหมือนกัน ลองไปคุยกับเขาดู ว่าอาชีพนี้เป็นอย่างไร วันหนึ่งได้เงินสักเท่าไร เอาไปใช้อะไรบ้าง มีลูกหรือมีหลานบ้างไหม คุยกับเขาดูเถอะ แต่ว่าก่อนคุยต้องให้เขาบ้างสัก ๒-๓ บาท แล้วก็นั่งลงคุยกัน เดี๋ยวก็ได้เรื่องเท่านั้นแหละ

เทคนิคในการฝึกคนให้มีปัญญา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฝึกคนให้มีปัญญา วิธีการของพระองค์ท่านเป็นอย่างไร พวกมหาดเล็กทุกคนตั้งแต่เจ้าพระยา พระยาลงมาต้องมาเล่าอะไรถวาย เวลาเสวยพระกระยาหารฅอนเย็น ซึ่งเป็นเวลาดึก คือเที่ยงคืน พระองค์บรรทมเวลา ๐๓.๐๐ นาฬิกา และตื่นบรรทมเมื่อเที่ยงวัน เวลาเสวยพระกระยาหารเย็นนั้นกะเวรไว้ว่า วันนี้เวรของคนนั้นต้องหาเรื่องมาเล่าถวาย พวกนั้นไม่รู้จะเล่าอะไรต้องไปเที่ยวหาเรื่องตามตลาดบ้าง ไปหาตามเรือนจำบ้าง ตามที่ต่าง ๆ เพื่อนำมาเล่าถวาย นี่คืออุบาย พระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดินไม่ได้เสด็จไปไหน จะทรงทราบเรื่องของคนทั่วไปได้อย่างไร จึงทรงใช้พวกมหาดเล็กให้ไปสืบเสาะเรื่องราว เรื่องในคุกตะราง เรื่องในตลาดขายของสด เรื่องแม่ค้าเรือแพ อะไรหลายอย่าง แม้เรื่องที่ไหน ๆ ก็นำมาเล่าถวายทั้งหมด เมื่อถึงเวรของพระองค์ท่าน ก็ต้องทรงเล่าให้มหาดเล็กฟังเหมือนกัน แต่ทรงเล่าเรื่องที่เป็นความรู้ เช่นเล่าเรื่องเมืองนอกเมืองนา เล่าเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วันไหนทรงเล่า พวกมหาดเล็กก็พากันสนใจฟัง ต่างบันทึกเก็บไว้ แต่ถ้าวันไหนพวกมหาดเล็กเล่า คนอื่น ๆ ก็นั่งฟังเฉย ๆ มีบางคนเล่า ๆ ไป บางทีไปกระทบพระองค์ ท่านทรงทราบก็ไม่กริ้ว ถ้าใครเล่าดีก็ประทานรางวัลให้ด้วย น้ำพระทัยของพระองค์ท่านใหญ่ยิ่ง มีแต่ความเมตตากรุณ มีสมาธิดีเลิศ เวลาทรงพระอักษร

ไม่มีต้องแก้ ทรงฉันท์ ทรงกลอน ทรงกาพย์ด้วยคินสอดำ มีคนเหลาคนหนึ่งเหลาใส่ถ้วยไว้ เขียนเสร็จส่งให้คนเหลา คนเหลานั้นก็ทำหน้าที่แต่เหลาดินสออย่างเดียว ต้นฉบับของพระองค์ท่านก็เรียบร้อยดีงาม พวกเราก็เหมือนกันต่อไปข้างหน้าไปเป็นครูเป็นอาจารย์ ออกไปตามบ้านนอกบ้านนาจะต้องคุยกับชาวบ้านจะรู้เรื่องอะไรเยอะแยะ ไปคุยทำความสนิทสนมกับเขาบ้าง คุยพูดจาวิสาสะกันไต่ถามความเป็นอยู่อะไรต่ออะไรเรื่อยไป เรียกว่า **หาปัญญา**

ผู้ใดมีกำลัง ๕ ประการนี้ คือ มีศรัทธา มีความเพียร มีสติ มีสมาธิ และมีปัญญาแล้ว เรียกว่า ผู้นั้นมีกำลังภายในสำหรับเป็นพื้นฐานที่จะก้าวหน้าต่อไปในชีวิต อันจะเกิดประโยชน์แก่ตัวเราในกาลข้างหน้า นี่ประการหนึ่ง

ธรรมะ ๗ ประการ ที่สร้างให้เป็นคนดี

ประการที่สอง ผู้ที่เป็นคนดีต้องมีธรรม ๗ อย่าง ธรรมทั้ง ๗ นี้สำคัญมาก เรานำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ทุกอย่าง ได้แก่

๑. เป็นผู้รู้เหตุ *๒. เป็นผู้รู้ผล*
๓. รู้จักตน *๔. รู้จักประมาณ*
๕. รู้จักเวลา *๖. รู้จักประชุมชน*
๗. รู้จักบุคคล

จำง่าย ๆ ว่า **เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บริษัท บุคคล** รวมเป็น ๗ ประการ พูดตามภาษาบาลีเรียกว่า **ธมฺมญฺญุตา** รู้เหตุ **อตฺถญฺญุตา** รู้ผล **อตฺตญฺญุตา** รู้จักตน **มตฺตญฺญุตา** รู้จักประมาณ **กาลญฺญุตา** รู้จักเวลา **ปริสญฺญุตา** รู้จักบริษัทชุมนุมชน **ปุคฺคลปโรปรญฺญุตา** รู้จักบุคคล ๗ อย่างนี้เป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งผู้ดำรงชีวิตอยู่ในโลกต้องรู้เรื่องเหล่านี้

๑, ๒ ธมฺมญฺญุตา และอตฺถญฺญุตา ๒ ข้อต้นเรียกว่า **รู้เหตุ รู้ผล** *พระพุทธศาสนาสอนเป็นหลักแก่เราไว้แล้วว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ ไม่มีเหตุผลจะเกิดขึ้นไม่ได้เป็นอันขาด* นี่เรียกว่าเป็นบรรทัดฐาน เป็นเบื้องต้นที่เป็นหลักสำคัญในเรื่องนี้ ต่อไปเราก็ต้องศึกษาว่า มีเหตุเป็นอย่างไร พบผลต้องสาวไปหาเหตุ พบเหตุต้องสาวไปหาผล ว่าทำเหตุอย่างนี้แล้วผลมันจะเกิดอะไรขึ้นมา ถ้าไปเห็นผลอะไรปรากฏอยู่แล้ว เราก็ต้องนึกต่อไปว่าผลอันนี้มาจากอะไร มีอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดสิ่งนี้ขึ้น การรู้เหตุรู้ผลของเรื่องต่าง ๆ อย่างนี้ ทำให้เราเป็นผู้ไม่งมงาย ไม่ถูกใครหลอกง่าย ๆ ไม่ให้ใครจูงจมูกเราไปในทางที่ผิด ๆ แต่ว่าเราเป็นคนมีปัญญา ใช้เหตุใช้ผลอยู่ตลอดทุก ๆ เรื่อง คนที่ไม่ใช้เหตุผลนั้นเขาเรียกว่าอะไร เรียกว่าเป็นคนเจ้าอารมณ์ พวกเจ้าอารมณ์นี่วุ่นวาย ขาดเหตุผล ใช้แต่อารมณ์เสียเรื่อยไป ไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบว่าอะไรเป็นอะไร มันมาอย่างไร ไปอย่างไร แล้วก็ใช้แต่อารมณ์ โกรธบ่อย เกลียดบ่อย บ่นบ่อย เรียกว่าคนเจ้าอารมณ์ไม่ใช้เหตุใช้ผล เป็นการไม่ดี คนที่เป็นคนเจ้าอารมณ์นี้เป็นทุกข์ แต่คนใช้เหตุผลไม่มีความทุกข์ เพราะรู้ต้นสายปลายเงื่อนหมด รู้ว่าอะไรเป็นอะไร มาอย่างไร ไปอย่างไร เราต้องคิดค้นในเรื่องอย่างนี้อยู่ตลอดเวลา เช่นสมมติว่าเกิดมีข่าวขึ้นในหน้าหนังสือพิมพ์เขาลงข่าวว่าอย่างนั้น เราอ่านข่าวแล้วเราก็ต้องนึกว่ามันมาจากเหตุอะไร ทำไมมันจึงได้เกิดเรื่องนี้ขึ้นมา นี่เราคิดสาวหาเหตุเพราะว่ามีผลปรากฏอยู่แล้ว ถ้าหากว่าเราจะทำอะไร เราก็ต้องนึกว่าทำอย่างนี้แล้วมันจะเกิดอะไรขึ้นต่อไปข้างหน้า จะเป็นความเสื่อม หรือจะเป็นความเจริญ จะเป็นสุขหรือจะเป็นทุกข์ จะเบียดเบียนตนเบียดเบียนคนอื่นหรือไม่ ต้องพิจารณาด้วยปัญญา ในเรื่องเหตุผลนั้น ๆ *เรื่องนี้สำคัญมาก อยู่ในสังคมมนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องอยู่ด้วยการใช้เหตุผล อย่าอยู่ด้วยการใช้อารมณ์* ทำไมจึงกล่าวเช่นนั้น เพราะว่าสังคมมนุษย์ในปัจจุบันนี้ เป็นสังคมแห่งการโฆษณาชวนเชื่อ การเมืองเขามีการโฆษณาชวนเชื่อ เศรษฐกิจก็มีการโฆษณาชวนเชื่อ แม้เรื่อง

ศาสนาก็มีการโฆษณาชวนเชื่ออยู่เหมือนกัน ถ้าเราไม่ใช้ปัญญาหาเหตุผลให้มันรอบคอบแล้ว เราก็จะตกเป็นเบี้ยล่างของการโฆษณาชวนเชื่อตลอดไป เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน เพราะฉะนั้นเรื่องในสังคมปัจจุบันนี้จำเป็นมาก ที่เราจะต้องคิดไตร่ตรองหาเหตุผลของเรื่องนั้น ๆ ว่ามันคืออะไร มาจากไหน เป็นประโยชน์อย่างไร เราควรจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นในรูปอย่างใด เราต้องคิดไปในทำนองอย่างนี้ แล้วเราจะไม่ต้องตกเป็นเบี้ยล่างของใคร ๆ ในเรื่องการโฆษณา นี่ใกล้สมัยเลือกตั้งแล้ว พวกเราบางคนอาจจะมีสิทธิเลือกตั้งกับเขาด้วย เป็นสมัยแห่งการโฆษณาชวนเชื่อ แล้วแต่ละคนก็วิเศษ จุติลงมาจากฟากฟ้ากันทั้งนั้นแหละ ก่อนสมัยเลือกตั้งละก็วิเศษทั้งนั้นแหละ แต่พอเลือกตั้งเสร็จไปแล้วไม่ได้เรื่องก็มี เพราะฉะนั้นเราต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ต้องดูฐานะ ดูคุณวุฒิ ดูอายุของเขา ดูความรู้ ความสามารถ ความซื่อสัตย์สุจริต ผลงานที่เขาได้กระทำมาในอดีต เป็นเครื่องวินิจฉัยว่าเขาเป็นคนอย่างไร อย่าตัดสินใจง่าย ๆ เลือกลงไปแล้วจะเดือดร้อน เราไปซื้อข้าวซื้อของก็เหมือนกัน เขาโฆษณาว่าวิเศษอย่างนั้นอย่างนี้ อย่าไปซื้อง่าย ๆ ต้องพิจารณาดูว่าดีจริงไหม จำเป็นแก่ชีวิตของเราจริงหรือไม่ ถ้าเห็นว่าจำเป็นก็ซื้อ แต่ถ้าไม่จำเป็นก็งดไว้ก่อน โดยอาศัยเหตุผล แม้การศึกษาเรื่องอะไรก็ต้องใช้เหตุผลอยู่ตลอดเวลา *บุคคลผู้ใดที่ใช้ปัญญาพิจารณาค้นคว้าหาเหตุผลในสิ่งต่าง ๆ ผู้นั้นจะไม่ถูกตบตาง่าย ๆ แต่เป็นคนมีสติปัญญากำกับตนอยู่ตลอดไป*

๓. อตฺตญฺญุตา หมายความว่า ให้**รู้จักตัวเอง**ว่าเราเป็นเพศอะไร เราเป็นหญิง เราเป็นชาย เราเป็นผู้ชาย เราเป็นผู้ใหญ่ เราเป็นศิษย์ เราเป็นครู เราเป็นอะไรก็ให้รู้ว่าเป็นอะไร เช่น เราเป็นหญิง ทำตนสมกับเป็นหญิงหรือไม่ บางทีเป็นครึ่งหญิงครึ่งชาย ผู้ชายบางคนก็เหมือนกัน ครึ่งชายครึ่งหญิง เป็นกันคนละครึ่ง ตัวเป็นผู้ชายหัวเป็นผู้หญิงไปก็มี ไว้ผมรุ่มร่าม ไปแย่งตำแหน่งของผู้หญิงมาไว้บนหัวเสียแล้ว เขาเรียกว่าครึ่งหญิงครึ่งชาย เหมือนคำที่เขาเรียกว่า

กินรนั่นแหละ กินรตามศัพท์แปลว่าคนอะไร หมายถึงครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์ เห็นเข้าแล้วก็สงสัยว่าคนอะไร เราก็เหมือนกัน เป็นหญิงให้เห็นว่าเป็นหญิง กิริยาท่าทาง การพูดจา ความประพฤติปฏิบัติ ก็ให้ตรงกับกุลสตรี ต้องคำนึงเอาไว้อย่าโลดโผนโจนทะยาน สมัยนี้เขาเอาอย่างคนสมัยใหม่จะเดินเหินก็ไม่ค่อยจะเรียบร้อย เราเป็นครูนะ การเป็นครูต้องเรียบร้อยเรียกว่าเป็นแม่พิมพ์ ไปอยู่ในที่ใดต้องให้รู้ว่าเราเป็นครูอาจารย์ ต้องทำตนให้เป็นผู้นำในทางจิตใจของเด็ก ๆ นำไปในทางถูกทางชอบ เรียกว่า รู้จักตัวเราในฐานะว่าเป็นอะไร รู้ตัวเองว่าอายุเราขนาดไหน เราเป็นผู้มีอายุน้อย เราเป็นผู้มีอายุมาก คนเราต้องมีผู้ใหญ่และผู้น้อย ผู้น้อยต้องเดินตามผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็ต้องเดินนำผู้น้อย ถ้าผู้น้อยจะไปนำผู้ใหญ่มันก็วุ่นวาย ถ้าเราอยู่กับผู้ใหญ่ สมมติว่า ผู้ใหญ่ทำอะไรไม่เหมาะไม่ควร วิธีการที่ใช้อยู่ในสมัยนี้คือเดินขบวนขับไล่นั้นไม่เหมาะ เรามีวิธีแยบยลดีกว่าคือทำแบบไทย อย่าเอาแบบฝรั่งมาใช้ การทำแบบไทยนั้นก็คือเราเข้าไปกระซิบกระซาบ ขอโทษหน่อย เช่น ครูบาอาจารย์ เราต้องขอโทษ ต้องขอโอกาส ภาษาพระเรียกว่า **ขอโอกาส** สมมติว่าพระผู้น้อยจะไปพูดกับพระผู้ใหญ่ พอไปถึงกราบแล้วก็ว่า ขอโอกาสหน่อยนะครับ ผมมีเรื่องจะพูดนิดหน่อย อย่าถือโทษถือโพยกันเลย พระผู้ใหญ่ก็บอกว่า อนุญาตให้คุณพูดได้ตามใจชอบ เราก็เสนอแนะว่าอันนั้นไม่เหมาะไม่ควร การที่ประพฤติปฏิบัติอยู่ไม่เหมาะไม่ควร ประชาชนเขาก็ติฉินนินทา เสียหายแก่วงการพุทธศาสนาของเรา ขอให้หยุดเสียตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ท่านผู้ใหญ่ก็สำนึกได้ทันที ท่านละอาย ท่านก็จะเลิกไม่กระทำเช่นนั้นอีกต่อไป วิธีนี้บัวไม่ช้ำน้ำไม่ขุ่น ไม่กระทบกระเทือนจิตใจ

ครูอาจารย์ของเราก็เหมือนกัน สมมติว่ามีการกระทำอะไรไม่เหมาะไม่ควร เราเห็นว่าจะเสียหาย เราก็ไปกระซิบได้ เราเข้าไปใกล้ ๆ แล้วก็บอกว่า อย่างนั้นไม่เหมาะไม่ควร อาจารย์ควรจะแก้ไข อาจารย์มีเหตุผลก็ไม่โกรธ แต่ถ้าขาดเหตุผลก็โกรธเราเหมือนกัน ถ้าเราไปพูดอย่างนั้นอาจารย์สำนึกได้ ละอายใจ

เพราะลูกศิษย์มาเตือนการกระทำ การทำเช่นนี้คนภายนอกไม่รู้ เรื่องภายในบ้านเราอย่าไปให้คนนอกเขารู้ เช่นในสถาบันการศึกษาของเรานั้น ถือว่าเราอยู่ในครอบครัวเดียวกัน เรียกว่าอยู่ภายในบ้าน เรื่องภายในบ้านของเรานั้น เราจัดเงียบๆ ไม่ให้คนภายนอกรู้ ถ้าเราจัดอื้อฉาว ติดไมโครโฟนสนั่นหวั่นไหว ๔ ทิศ คนภายนอกเขาก็รู้ว่าภายในบ้านเราไม่ดี เป็นการไม่เหมาะ ในธรรมะท่านสอนไว้เหมือนกัน บอกว่าไฟข้างในอย่านำออกข้างนอก ไฟข้างนอกก็อย่านำเข้ามาข้างใน คำว่า ไฟ ในที่นี้หมายถึง ความชั่ว ความไม่ดี อะไรที่อยู่ในบ้าน เราอย่านำออกไปข้างนอก คือไม่ให้คนนอกเขารู้ ไฟข้างนอกเอามาคุยกันแล้วเกิดอารมณ์รำคาญ เราก็ไม่เอามา อย่างนี้เป็นการประพฤติชอบ การขอโอกาสแสดงว่าเราเป็นคนที่รู้จักฐานะ ว่าเราเป็นผู้น้อยเจียมเนื้อเจียมตัว แต่สิ่งที่เกิดขึ้นจะกระทบกระเทือนแก่สถาบัน เราก็พูดกันโดยความสงบ ผู้ที่มีปัญญานั้นเขาสะกิดนิดหน่อยก็พอแล้ว ไม่ต้องสะกิดกันดัง ๆ

นี่เป็นเรื่องสำคัญอย่าใช้อารมณ์ เหตุการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้มันใช้อารมณ์กันมาก ไม่ใช้เหตุผล ถ้าใช้เหตุผลตามหลักธรรมนี้แล้วก็ไม่วุ่นวาย ไม่ยุ่ง ถ้าใช้อารมณ์ยิ่งวุ่นวายยิ่งดังขึ้นไปเรื่อย ก็เป็นอาหารของหนังสือพิมพ์ เมื่อลงข่าวแล้วเขาก็ได้สตางค์ เราก็เป็นผู้ช่วยเหลือให้เขาได้ทำข่าวกันต่อไป สิ่งใดที่ไม่จำเป็นให้เป็นข่าวลงหนังสือพิมพ์ เราก็ทำเงียบ ๆ พูดจากันตามประสาคนคุ้นเคยกัน เคารพนับถือกัน อย่างนี้เป็นการกระทำที่ชอบที่ควร เพราะรู้จักตัวเองว่าเป็นอย่างไร *ในที่ทุกแห่งต้องรู้จักว่าตัวเราคือใคร จะนั่งจะยืนจะเดินจะทำอะไรต้องรู้จักฐานะแล้วก็สบาย*

๔. มตฺตญฺญุตา สอนให้**รู้จักประมาณ** รู้จักประมาณในการหา รู้จักประมาณในการเก็บ รู้จักประมาณในการใช้ รู้จักประมาณในการกิน การนุ่งการห่ม การประกอบกิจการงานทุกอย่างต้องมีความประมาณ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **มตฺตญฺญุตา สทาสาธุ** *ความรู้จักประมาณ คือพอดี ยังประโยชน์ให้สำเร็จ*

เพราะฉะนั้นเราจะต้องรู้จักประมาณตัวของเรา ว่าเราหาเงินได้เท่าไร ใช้สักเท่าไร เช่น เวลานี้เราเป็นนักศึกษา คุณพ่อคุณแม่ให้เงินเราเดือนละเท่าไร เราควรจะใช้สักเท่าไร อันใดควรใช้อันใดไม่ควรใช้ ให้เราสงสารคุณพ่อคุณแม่ที่อยู่ทางบ้าน บางคนก็เป็นชาวนา ลูกเขียนจดหมายไปขอเงินบ่อย ๆ ก็ต้องเอานาไปจำนองเขาเอาไว้ เพื่อให้ลูกเรียนหนังสือ เราอย่าจ่ายมากท่านจะลำบากเดือดร้อน ตัดสิ่งที่ไม่จำเป็นออกเสียบ้าง เช่นบุหรี่ไม่สูบ เพราะว่าไม่ได้เป็นประโยชน์อะไร เหล้าก็อย่าไปดื่มเพราะไม่จำเป็น อย่าไปหัดเลยของอย่างนั้น หัดดื่มเหล้า หัดสูบบุหรี่ หัดไปมองดูโลกอะไรต่าง ๆ ไม่ต้องดูก่อนก็ได้ ให้เรียนจบก่อนค่อยไปดูว่าโลกเป็นอย่างไร ไม่จำเป็นในเวลานี้ สิ่งใดไม่ควรจ่ายก็ไม่จ่าย สิ่งใดไม่ควรกินก็ไม่กิน สิ่งใดไม่ควรดื่มก็ไม่ดื่ม สิ่งใดไม่ควรไปเราก็ไม่ไป อย่างนี้เรียกว่ารู้จักพอดีของชีวิต กินก็ต้องพอดี นุ่งห่มก็พอสมควร ไม่หรูหราฟู่ฟ่าเกินไป เอาแต่ประโยชน์ การนุ่งการห่มอย่าให้สิ้นเปลืองเงินทองมาก เพราะว่าเรายังหาเงินเองไม่ได้ ให้รู้จักประมาณ แม้การประกอบกิจการงานก็ต้องรู้จักประมาณ จะเรียนหนังสือก็ต้องพอดี เรียนมากจนตาเปียกตาแฉะ พอถึงวันสอบไล่มองหนังสือไม่เห็นแล้ว ก็ไปไม่รอดเหมือนกัน เพราะไม่พอดี ถ้าว่าเรียน ๆ ไปก็พักเรียนหน่อย ล้างตาเสียหลับตาเสียก็ได้ หลับตาเสียพักหนึ่ง ถ้าง่วงนอนเสียก็ได้ พอนอนเต็มตื่นก็ลุกขึ้นเรียนต่อตอนดึก ๆ อีก ขณะนั้นคนเขาหลับหมด เราเรียนสบาย มันก็ไม่วุ่นวาย ไม่หนวกหู ออกกำลังมากเกินไปก็ไม่ได้ ไม่ดี น้อยเกินไปก็ไม่ดี ให้พอดี ๆ เรื่องความพอดีนี่ลำบากเหมือนกัน ไม่รู้ว่าเท่าไรจึงจะพอดี เราต้องจัดของเราเอง เราต้องบอกว่า เท่านี้พอแล้ว นั่นก็พอดีได้ละ เท่านั้นก็สบาย

๕. กาลญญุตา หมายความว่า**รู้จักเวลา** เวลานี่สำคัญ รู้จักว่าเวลานี้ควรทำอะไร เวลานั้นควรทำอะไร เช่น เวลาของพุทธบริษัท เวลาฟังธรรม เวลาสวดมนต์ ภาวนา เวลานั่งสงบจิต เวลาสนทนาธรรม เขาก็แบ่งเป็นเวลาไว้ พวกเราที่เป็นนักศึกษาก็เหมือนกัน ถึงเวลาเรียนต้องเรียน ถึงเวลาเล่นก็เล่น

ถึงเวลาพักผ่อนก็พักผ่อน เวลาไหนทำอะไรก็ทำเฉพาะเรื่องนั้น อย่าให้หลายเรื่องจะวุ่นวาย ไม่ได้ประโยชน์เต็มเม็ดเต็มหน่วย และ*ที่สำคัญเกี่ยวกับเวลานั้นก็คือให้รู้ว่า เวลาเป็นของมีค่าสำหรับชีวิต* ผ่านไปแล้วเอาคืนไม่ได้ เวลาผ่านไปไม่ได้ผ่านไปเปล่า ๆ แต่เวลาทำให้เราแก่ลงไปด้วย ถ้าเป็นเด็ก ๆ ก็เรียกว่าเวลาทำให้แก่ขึ้น ถ้าโตเต็มที่แล้วเวลาก็ทำให้แก่ลง เพราะฉะนั้น*จะต้องรู้เวลา แล้วใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ในการศึกษา ในการทำงาน ในการละความชั่ว ในการประพฤติความดี ในการทำจิตใจให้สะอาด จึงจะชื่อว่าเวลามีราคาสำหรับชีวิต*

๖. ปริสญฺญุตา ให้**รู้จักประชุมชน** ก็คือสังคมนั่นเอง ให้รู้ว่าที่นั่นเป็นที่ประชุมของพวกอันธพาล อย่าเข้าไป เพราะว่าเราไม่ใช่พวกอันธพาล นี่เป็นชุมนุมของพวกนักเลงเหล้า เราไม่ใช่คอเหล้าอย่าไปนั่งใกล้เขา เดี๋ยวเขาชวนดื่ม เราไม่ดื่ม เขาจะหาว่าไม่ร่วมพวกจะลำบาก ที่นี่ประชุมชนของนักการพนัน เราก็ไม่เข้าประชุมชนของคนไม่ดี เราก็ไม่เข้า แต่*ถ้าชุมชนไหนเป็นที่ประชุมของบัณฑิตผู้รู้ผู้ฉลาด เราเข้าใกล้ ไปนั่งในสมาคมนั้นประชุมชนนั้น แต่การไปในที่ประชุมควรจะรู้ว่าไปอย่างไร* การแต่งตัวต้องให้พอเหมาะพอสมแก่ที่ประชุมนั้น ๆ เช่น เวลาเผาศพเขาแต่งสีดำกัน เราแต่งสีชมพูไปเขาก็หาว่าไม่รู้จัก **ปริสญฺญุตา** เวลาเขามีงานมงคลเราแต่งดำทั้งชุดไป ก็ไม่ถูกเรื่องอีกแหละ เรียกว่าไม่รู้จักประชุมชน ณ ที่นั้น ในสมาคมอันธพาลก็เหมือนกัน เราไปพูดเรื่องดีก็ไม่ได้ เช่นไปถึงก็ไปบอกว่า พี่น้องทั้งหลาย มาฟังธรรมะกันเถอะ พวกอันธพาลก็ได้เอาแก้วขว้างหัวให้เท่านั้นเอง เพราะไม่ใช่เวลาที่จะพูดธรรมะกับพวกนั้น เราไปพูดเช่นนั้นไม่ได้ นี่ข้อนี้ต้องรู้ไว้ รู้ว่าเขาประชุมกันด้วยเรื่องอะไร มีประโยชน์มีโทษอย่างไร เราควรเข้าใกล้หรือควรจะอยู่ห่าง ข้อนี้สำคัญมากโดยเฉพาะในสังคมปัจจุบัน

๗. ปุคฺคลปโร ปรญฺญุตา เรียกว่า**รู้จักบุคคล**เป็นข้อสุดท้าย รู้อย่างไรรู้ว่าคนนี้ดีควรคบ คนนี้เป็นคนไม่ดีไม่ควรคบ รู้ว่าคนนั้นเป็นผู้ใหญ่เราควรเข้าใกล้ในฐานะเป็นผู้น้อย รู้ว่าคนนี้เป็นผู้น้อย เราก็ควรเข้าใกล้เป็นฐานะผู้ใหญ่ เราเอา

ตัวเขากับตัวเรามาเปรียบกัน ถ้าเราเป็นผู้ใหญ่เข้าใกล้ผู้น้อย ต้องทำตนของเราเป็นพี่เลี้ยง ถ้าเขาเป็นผู้ใหญ่เราเป็นผู้น้อย ก็ทำตนเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน รับฟังคำสอนคำเตือนด้วยดี อย่างนี้เรียกว่ารู้จักบุคคลที่เข้าไปหา เรื่องนี้สำคัญ *บุคคลก็ดี บริษัทก็ดี ถ้าทำไม่ถูกกาลเทศะละก็วุ่นวาย ทำให้เกิดความเสียหายขึ้นได้ เราจึงต้องรู้เรื่องนี้ เพราะว่าธรรมะข้อนี้ซึมซาบอยู่ในนิสัยคนไทยทั่วไป*

สัปปุริสธรรม ๗ ข้อนี้ซึมซาบอยู่ในจิตใจเป็นสันดานของคนไทยก็ว่าได้ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้เวลา รู้บริษัท รู้บุคคล ไม่ค่อยเสีย เข้าประชุมที่ไหนก็ไม่เสีย เช่นในที่ประชุมใหญ่ๆในสมัชชาแห่งชาติ คนไทยเราไม่เคยทำเก้งก้างในที่ประชุมนั้น ไม่เคยเสียชื่อ บางประเทศทำเสียชื่อ ไม่รู้จักกาลเทศะไปแสดง ๕ แต้ม ๑๐ แต้มออกไปบ้าง บางทีก็เกินพอดีไป แต่คนไทยเราไม่ว่าไปประชุมในสังคมใดในโลก มักได้รับเกียรติ เขาให้เกียรติว่าเป็นสุภาพชน เป็นคนเรียบร้อย เพราะว่าเรามีวัฒนธรรมของเรา มีจริยธรรมของเรา ยึดมั่นถือมั่นอยู่ในสิ่งเหล่านั้น การไปในที่นั้นจึงไม่เกิดความเสียหาย นี่ก็เรียกว่าเป็นเรื่องดี มีประโยชน์ เป็นคุณค่า เราควรจะได้เอาไปไว้เป็นหลักในชีวิตประจำวัน

คุณลักษณะของคนดี มีจิตใจสงบ

ประการที่สาม คนที่เป็นคนดีนั้นย่อมเป็นผู้มีจิตใจงาม เช่นจะไปปรึกษาอะไรกับใคร ไม่ปรึกษาเพื่อเบียดเบียนตนเบียดเบียนผู้อื่น จะคิดอะไรก็ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น จะทำอะไรก็ไม่ทำเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น มีปรกติมีความเห็นชอบ เห็นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว สุข ทุกข์ เสื่อม เจริญ นั้นอยู่ที่ตัวเรา แล้วอีกอันหนึ่งก็คือว่า**เอื้อเฟื้อในการให้ทาน** คนดีเขายินดีในการให้ ให้ด้วยความเคารพ แม้จะให้คนขอทานก็ให้ด้วยความเคารพ ไม่ใช่โยนให้ทิ้งให้

เหมือนของไม่กินแล้วเอาไปทิ้ง แต่ใส่ให้ด้วยความเคารพ เช่นเราไปเห็นคนขอทาน ตาบอด "ทำบุญทำทานแก่คนตาบอด เจ้าข้า" เราไปถึงก็ใส่ค่อย ๆ ใส่ด้วยความตั้งใจด้วยอนุเคราะห์ ไม่ใช่พอเดินออกมาโยนให้มันหน่อยพอให้มันพ้น ๆ ไป นี่เขาเรียกว่า ไม่เป็นแบบของคนดี ก็ในเมื่อจะให้ก็ควรให้ด้วยความตั้งใจ ให้ของที่เป็นประโยชน์แก่เขา เช่นคนตาบอดเราไปซื้อแว่นให้ก็ไม่ได้เป็นประโยชน์อะไร คนหัวล้านซื้อหวีให้โหลหนึ่ง ให้เอาไปใช้ก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร คนมือด้วนให้แหวนก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร เราต้องรู้ความต้องการของคนเหล่านั้น ว่าเขาต้องการอะไร ต้องการอาหารให้อาหาร ต้องการเสื้อผ้า ต้องการยา ต้องการอะไรเราจัดให้ อย่างนี้เรียกว่า *ปรกติของคนดี มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ยินดีในการให้ ยินดีในการช่วยเหลือ มีปรกติคิดไม่เห็นแก่ตัวไม่เห็นแก่ได้ เห็นแก่ประโยชน์และความสุขส่วนรวมอยู่ตลอดเวลา อย่างนี้เป็นลักษณะของคนดี*

วันนี้พูดเรื่องธรรมะที่ทำคนให้ดีให้งาม อันพวกเราควรจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันในกาลต่อไปข้างหน้า ถึงเวลานี้ก็ต้องใช้ธรรมเหมือนกัน **ลมหายใจใช้ทุกเวลา หยุดใช้เมื่อใดก็ตายเมื่อนั้น จิตใจคนเราถ้าไม่มีธรรมะก็ตาย** เรียกว่าตายจากคุณงามความดี ตายทางร่างกายนั้นไม่วุ่นวายหรอก แต่ตายจากคุณงามความดีวุ่นวายมาก เพราะตัวยังไม่ตาย อยู่ในสังคมด้วยความวุ่นวายเดือดร้อน เกิดเป็นความทุกข์เป็นปัญหาแก่สังคมมาก พวกเราจึงควรจะให้เป็นผู้มีจิตใจปรกติ เพราะมีธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครองรักษา อยู่ในที่ใดไปในที่ใดก็อยู่เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของบุคคลในท้องที่นั้น อันนี้ก็จะช่วยให้สิ่งทั้งหลายเป็นปรกติ มีความสุขความก้าวหน้าตามสมควรแก่ฐานะ

อุปสนฺโต สุขํ เสติ

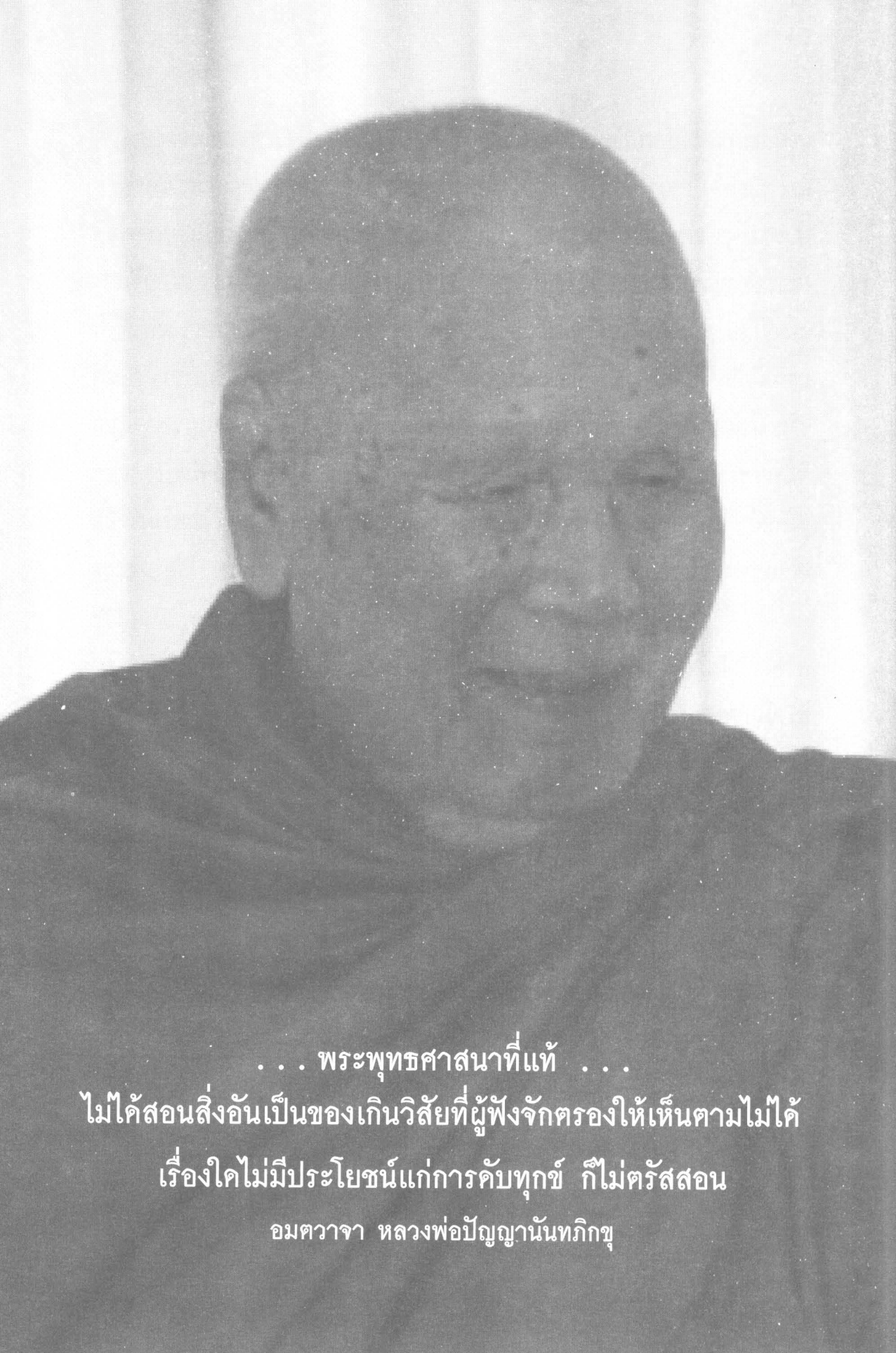
“ผู้สงบระงับ ย่อมอยู่เป็นสุข”

หลวงพ่อสอนธรรม

. . . เรื่อง . . .

๑๐ กิเลส อุปกิเลส

. . . พระพุทธศาสนาที่แท้ . . .
ไม่ได้สอนสิ่งอันเป็นของเกินวิสัยที่ผู้ฟังจักตรองให้เห็นตามไม่ได้
เรื่องใดไม่มีประโยชน์แก่การดับทุกข์ ก็ไม่ตรัสสอน
อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

- ๑๐ -

หลวงพ่อปัญญานันทะ แสดงธรรมแก่นักศึกษา
เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๗

นักศึกษาทั้งหลาย

ในบทก่อน ๆ ได้กล่าวว่า การศึกษาธรรมะในทางพระพุทธศาสนาของเรานั้น ศึกษาเพื่อให้รู้จักตัวเองเป็นประการแรก แล้วประการต่อมาจึงศึกษาเพื่อให้รู้จักสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเรา ศึกษาเพื่อให้รู้สาเหตุของสิ่งนั้น ศึกษาเพื่อให้รู้ว่าเราจะแก้ไขสิ่งนั้นโดยวิธีใด นี่คือจุดมุ่งหมายของการศึกษาข้อธรรมะ

เพื่อให้รู้จักตนเอง เพื่อให้รู้จักสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเรา เพื่อให้รู้สาเหตุของเรื่องนั้น และเพื่อให้รู้ว่าจะมีการแก้ไขเรื่องนั้นได้โดยวิธีใด อันเป็นหลักมุ่งหมายสำคัญเกี่ยวกับการศึกษา เรื่องเกี่ยวกับตัวเราเองนั้นก็ได้รู้กันมาแล้วตั้งแต่เบื้องต้นในเรื่องอนัตตลักขณสูตร เทศนาครั้งที่ ๒ ของพระพุทธเจ้า สอนให้รู้เรื่องตัวเราโดยเฉพาะ คือ ท่านแยกตัวเราออกเป็นขันธ์ ๕ หรือนามรูป ขันธ์ ๕ ก็คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ **ขันธ์ ๕** นั้นถ้าย่นลงเป็น ๒ ก็เป็น **นาม** เป็น **รูป** ซึ่งทุกคนได้ฟังมาแล้วในตอนก่อน ทีนี้เมื่อรู้จักตัวเราว่า คือนามรูปแล้ว ก็ควร

จะรู้ต่อไป ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเรานั้นมีอะไรบ้าง **อันสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเรานั้นก็มีอยู่ ๒ ประการ ที่สำคัญคือสิ่งที่เป็นฝ่ายกุศล**ประการหนึ่ง และ**สิ่งที่เป็นฝ่ายอกุศล**อีกประการหนึ่ง สิ่งที่เป็นกุศลนั้นเป็นไปในทางที่ดี สิ่งที่เป็นอกุศลนั้นเป็นไปในทางชั่วทางร้าย เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้มีความวุ่นวายเป็นทุกข์ด้วยประการต่างๆ *ในด้านที่เป็นกุศลนั้น เราไม่จำเป็นต้องรู้มากก็ได้ แต่ในด้านที่เป็นอกุศลจำเป็นต้องรู้ให้ละเอียด เพื่อจะได้แก้ไขหาทางป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นในตัวเราต่อไปจึงเป็นเรื่องที่ควรจะรู้ควรจะเข้าใจไว้*

กิเลส สิ่งที่ทำใจให้เศร้าหมอง

สิ่งที่เป็น**อกุศล**นั้น เรียกว่า **กิเลส** มีประเภทต่างๆ กิเลส แปลว่า **สิ่งที่ทำให้เศร้าหมอง** ธรรมดาใจของคนเรานั้นโดยปกติไม่ได้เศร้าหมองอยู่ตลอดเวลา มีความผ่องใสอยู่โดยธรรมชาติ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า **ปภสฺสร มิทำ ภิกฺขเว จิตฺตำ ตญฺจ โข อาคนฺตุเกหิ อุปกิเลสหิ อุปกิลิฏฺฐำ** *ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตเป็นธรรมชาติประภัสสร คือผุดผ่องตลอดเวลา แต่อาศัยสิ่งที่เป็นภายนอกจรเข้ามา เรียกว่าเป็นอาคันตุกะเข้ามาสู่จิต ทำให้จิตนั้นเศร้าหมองขึ้น สิ่งที่ทำจิตให้เศร้าหมองนั้นเรียกว่าเป็นกิเลส* กิเลสนี้มีชื่อต่างๆ มีอย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียดที่ซึมซาบอยู่ในใจของเรา หรือว่าเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ฝังอยู่ในจิตใจ ในเรื่องนี้ขอให้ทราบไว้ด้วยว่า นิสัยใจคอของคนเรานั้นเกิดขึ้นจากการกระทำบ่อยๆ คิดบ่อยๆในเรื่องใด เราก็เป็นผู้มีปรกติเป็นอย่างนั้น **สิ่งที่เราเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ คือผลของความคิดในเวลาที่ล่วงมาแล้ว** เช่น เราเคยคิดอะไรมากในสมัยเป็นเด็ก มาเวลานี้เราก็เป็นไปตามความคิดนั้น ถ้าเราคิดในเรื่องดีมาก ใจเราก็ดีอยู่ตลอดเวลา เวลานี้ก็ยังดีอยู่ ถ้าเราคิดเรื่องชั่ว คิดเรื่องที่

เศร้าหมองมาก ใจก็ชั่วเศร้าหมองเพราะความคิดนั้น เพราะฉะนั้น**ชีวิตในขณะนี้คือผลของความคิดในขณะก่อน** ฉะนั้นคนเรานี้ที่เป็นอยู่ในรูปใด ก็โดยอาศัยการสร้างสมมาตั้งแต่เบื้องต้น เราจึงเป็นอย่างนั้น สิ่งที่เราสะสมไว้ถ้าเป็นไปในด้านดีก็ทำให้เราดีขึ้น ถ้าสะสมสิ่งที่เป็นความชั่วไว้ จิตใจก็ตกต่ำลงไปทุกวันทุกเวลา ที่เราเรียกบางคนว่าเป็นผู้มี**กิเลสหนา** ก็หมายความว่าผู้นั้นสะสมความชั่วไว้ในใจมาก จึงกลายเป็นคนมีกิเลสหนาไป ส่วนคนใดที่เราพูดว่า**กิเลสเบาบาง** ก็หมายความว่าสะสมความชั่วไว้น้อย มีสติปัญญาคอยระมัดระวังที่จะไม่ให้กิเลสกลุ้มรุมจิตใจ แม้ว่าจะเกิดขึ้นก็รู้เท่ารู้ทัน แล้วพยายามขจัดปัดเป่าออกไปเสีย เหมือนกับพื้นบ้านของเรา เดือนหนึ่งไม่เคยถูสักครั้งหนึ่ง ฝุ่นก็หนาเตอะเท่านั้นเอง แต่ถ้าถูทุก ๗ วัน ก็ค่อยยังชั่วหน่อย ถ้าถูทุก ๓ วันก็ดีกว่านั้น ยิ่งถ้าถูเช้าถูเย็นก็จะดีขึ้นไปอีก หลักมีอยู่เช่นนี้ *จิตใจของเราก็เช่นเดียวกัน ถ้าไม่มีการขูดเกลากิเลสก็หนาขึ้น เพราะรับสิ่งภายนอกเข้ามาไว้ด้วยความเขลามาก ๆ* เพราะฉะนั้นธรรมเนียมทางศาสนาไม่ว่าศาสนาใดจึงมีวันสำหรับขูดเกลา วันสำหรับขูดเกลาก็คือวันพระนั่นเอง เราควรถือว่า วันพระเป็นวันขูดเกลาจิตใจของเราให้สะอาดปราศจากสิ่งเศร้าหมอง ๗ วัน ก็ไปขูดไปเกลากันเสียทีหนึ่ง ก็จะค่อยยังชั่วขึ้น หากว่าปีหนึ่งไม่เคยขูดเลยก็เห็นจะลำบาก

เพราะฉะนั้น *คนที่ทำอะไรวุ่นวาย ๆ ย่อมแสดงว่าไม่ค่อยจะได้ขูดได้เกลา จึงมีสภาพเช่นนั้น กิเลสที่เกิดขึ้นในใจคนนั้นทำให้ใจของคนนั้นขุ่นมัวเศร้าหมองเหมือนกับฝุ่นซึ่งมาจับที่ตัวเรา ที่บ้าน หรือที่เสื้อผ้าของเรานั่นเอง เพราะฉะนั้นเราจึงต้องรู้ว่า อะไรเป็นกิเลส อะไรเป็นสิ่งที่ทำใจเราให้เศร้าหมอง*

กิเลสที่ปรากฏอยู่มาก และที่เราได้ยินบ่อยๆ ก็มีอยู่ ๓ ประการ คือ โลภะ โทสะ โมหะ

กิเลส ๓ ประการ

โลภะ หมายถึง**ความโลภ คืออยากได้ในสิ่งที่มิใช่เป็นของตน ตนไม่มีสิทธิ์จะได้ ยังไม่ถึงเวลาที่ตนจะพึงมีพึงได้ เกิดความอยากขึ้นมา** อย่างนี้เรียกว่าเป็นความโลภ เป็นตัวการสำคัญที่จะทำให้ตนกระทำความชั่ว ท่านจึงเรียกว่าเป็นรากเหง้าของอกุศล เป็นรากฐานที่จะเกิดอกุศลประเภทอื่นขึ้น นี่คือตัวโลภะเป็นตัวแรกที่เกิดขึ้นในใจที่เห็นง่ายๆ

โทสะ ได้แก่ **ความคิดประทุษร้าย**ต่อร่างกาย ต่อทรัพย์สิน ต่ออะไรๆ ของบุคคลอื่น มีความโกรธเกิดขึ้นเพราะอำนาจโทสะ ถ้าเป็นโทสะเฉย ๆ ไม่มีบุคคลที่สองเข้ามาเกี่ยวข้อง ก็เพียงแต่ครุ่นอยู่ในใจ ถ้ามีบุคคลที่สองที่สามเข้ามาเกี่ยวข้องก็กลายเป็นความโกรธขึ้นมาทันที คนเราที่เกิดความโกรธขึ้นนั้นเพราะมีบุคคลอื่น มีวัตถุอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง มันจึงทำให้เกิดอารมณ์โกรธขึ้นมา แต่ถ้ามีลักษณะโทสะ หมายความว่า จิตคิดประทุษร้ายต่อสิ่งนั้นสิ่งนี้ แต่ยังอยู่ในใจไม่แสดงออกมาให้บุคคลอื่นเห็น แต่ถ้ามีใครเข้ามาเกี่ยวข้องแล้วทำให้เกิดความโกรธขึ้น ก็กลายเป็น**โกธะ** คือความโกรธ

โมหะ หมายถึง **ความไม่รู้ไม่เข้าใจ**ในเรื่องนั้นตามที่เป็นจริง แล้วเป็นเหตุให้เกิดโลภก็ได้ เกิดโกรธก็ได้ เพิ่มความหลงขึ้นมาในใจอีกก็ได้

๓ ตัวนี้ จะต้องระวังให้ดี อย่าให้เกิดขึ้นครอบงำจิตใจ ถ้าหากว่าเกิดขึ้นแล้วก็ให้รู้จักไว้ว่านี่คือความโลภกำลังเกิดขึ้นในใจของเรา เรารู้จักเจ้าดี เจ้าจงออกไป ความโลภก็จะออกไป เวลาเกิดโทสะก็ให้รู้ว่า เรากำลังมีโทสะ เราก็ควรคิดแก้โทสะนั้นเสียอย่าให้มันเจริญงอกงามอยู่ อย่าให้เกิดความโกรธ เมื่อความโกรธเกิดขึ้นก็ให้รู้ว่ากำลังโกรธ กำลังลุกเป็นเปลว ถ้าเปรียบโทสะก็เหมือนกับไฟกรุ่นๆ หรือเหมือนไฟไหม้แกลบทำนองนั้น ครั้นเมื่อเกิดความโกรธคือไฟไหม้กรุ่นแล้วกลายเป็นไฟลุกโหมขึ้นมาเหมือนเราจุดไฟไว้ที่กองขยะ ควันขึ้นกรุ่นๆ ถ้า

ลมพัดกระโชกมามันก็ลุกเป็นเปลวขึ้น ลักษณะโทสะก็คล้ายกับไฟกรุ่นๆ แต่ความโกรธเหมือนกับไฟลุกโพลงขึ้นมา ปรากฏเป็นความร้อนรุนแรง ลักษณะของความโกรธกับโทสะมักเกิดตามกันมา ส่วนความหลงหมายถึงไม่รู้ไม่เข้าใจในเรื่องนั้นๆ ไป ยึดถือเอาด้วยความหลงผิด ความเข้าใจผิด ทำให้เกิดความอยาก ทำให้เกิดความโกรธเพราะอำนาจความหลง ต้องรู้ลักษณะไว้ ระวังอย่าให้เกิดขึ้น เพราะว่าสิ่งที่เป็นกิเลสเป็นของไม่ดีทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นตัวใด เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้จิตใจของเราขุ่นมัวเศร้าหมองเปลี่ยนหน้าตาดั้งเดิมไป หน้าตาดั้งเดิมของจิตเรานั้นเอิบอาบผ่องใสอยู่ แต่พอสิ่งอะไรมากระทบหรือเกิดกิเลสขึ้นในความคิด มันก็เปลี่ยนหน้าตาดั้งเดิมไปเป็นเศร้าหมองขุ่นมัว เป็นยักษ์เป็นมารขึ้นมาทันที นี้เป็นเรื่องที่ควรจะรู้ไว้ก่อนเป็นประการต้น ว่าเป็นตัวกิเลสที่ควรจะระมัดระวังไว้ อย่าให้เกิดขึ้นในใจของเรา

อุปกิเลส...กิเลสเล็กน้อยที่คอยผสมโรง

นอกจากนี้ยังมีกิเลสเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้ ภาษาธรรมะเรียกว่า**อุปกิเลส** อุปกิเลสหมายความว่า **กิเลสเล็กๆน้อยๆ ที่แทรกแซงขึ้นมา** ฝ่ายกิเลสใหญ่ ๆ นั้นเป็นตัวการอยู่แล้ว แต่เมื่อมีตัวเล็กตัวน้อยแทรกเข้ามาอีกก็เรียกว่าเป็นกิเลสพลอยผสมโรง หรือว่าเป็น "โรคแทรก" ก็น่าจะได้ มีโรคประจำอยู่แล้ว และก็มีโรคอื่น ๆ แทรกเข้ามาอีก ทำให้จิตใจเปลี่ยนสภาพจากหน้าตาดั้งเดิมไปอีกหลายเรื่องหลายประการ

กิเลสเล็ก ๆ น้อย ๆ นี้ มีชื่อต่าง ๆ กัน ดังนี้

อุปกิเลสข้อที่ ๑ อภิชฌาวิสมโลภะ คือ **ความเพ่งเล็ง** สมมติว่าตาเราได้เห็นอะไรเข้าแล้ว เราก็เพ่งด้วยความอยาก เพ่งด้วยความต้องการในสิ่งนั้น

ทำไมจึงได้เกิดความเพ่งเล็งขึ้นอย่างนั้น ก็เพราะเราเห็นว่าเป็นของสวยของงาม อยากจะได้มาเป็นของเรา ก็เลยเพ่งเล็งอยู่ในสิ่งนั้น เรียกว่า "ตาลุกเป็นเปลว" มองตาลุกทีเดียว ที่ได้มองอย่างตาลุกเช่นนั้นก็เพราะมีเหตุอยู่ภายใน เหตุนั้นก็คืออภิชฌานั่นเอง จำง่าย ๆ ว่า "อภิชฌา" แปลว่า "ความเพ่งเล็ง" เห็นรูปก็เพ่งอยู่ในรูปนั้น ได้ยินเสียงใจก็ไปจดจ่ออยู่ในเสียงนั้น อยากจะฟังอีก ได้กลิ่นใจก็ไปจดจ่ออยู่ในกลิ่นนั้น ได้รสอะไรก็คิดอยู่ในรสนั้นอยากจะกินอีก ถ้าไม่ได้กินดังใจก็โกรธเคืองขึ้นมา ที่เรียกว่า "ความเพ่งเล็ง" ได้จับได้ต้องสิ่งใดที่ชื่นอกชื่นใจก็จะไม่ปล่อยไม่วาง อยากจะจับอยู่เรื่อย ๆ ไป นี่คือเกิด "อภิชฌา" ขึ้นในเรื่องนั้น ตัวอภิชฌาที่เกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ *จะเป็นเหตุให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งนั้นต่อไป แล้วก็จะเป็นเหตุให้ก่อกรรมทำเข็ญ สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่ตนแก่ท่านด้วยประการต่าง ๆ* เป็นลักษณะอยู่อย่างนี้ ในเรื่องที่เกี่ยวกับกิเลสนี้เราต้องหัดสังเกต คือสังเกตใจของเรา เช่น เราไปเห็นอะไร ได้ยินอะไร ได้ดม ได้ชิม ได้จับต้องสิ่งใด เราก็ลองสังเกตดูใจของเรา ว่ามันมีอะไรเกิดขึ้น มีความรู้สึกอย่างไรเกิดขึ้นในใจของเรา บางทีก็เกิดชนาด ที่เรียกกันว่า **ราคะ** ราคะก็คือพวกเดียวกับอภิชฌานั่นแหละ มันเกิดขึ้นในใจ คำว่า ราคะนี้แปลว่า "ความอยากได้" หรือ "ความกำหนัด" ความกำหนัดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในสิ่งที่เราถูกต้อง มันเกิดความรู้สึกอย่างนั้นขึ้นในใจ

อภิชฌา แปลว่า "เพ่งอยู่เฉย ๆ" แต่ว่าเพ่งนาน ๆ ก็เกิดราคะขึ้นในใจ มันรุนแรงขึ้นจากตัวอภิชฌา กลายเป็นตัวราคะที่มีความรุนแรงขึ้น บางทีของบางอย่างไม่สวยไม่งามอะไร แต่เราดูมาก ๆ ก็ชักจะสวยขึ้นน่าดูขึ้น เช่น เพศตรงกันข้ามกับเรา ขั้นแรกก็เฉย ๆ แต่ครั้นดูนาน ๆ เข้า เดินใกล้กันบ่อย ๆ ได้พูดได้คุยกันบ่อย ๆ คุ้นเคยกันมากเข้า ๆ จนเกิดกลายเป็นความรัก การที่พูดว่า "ฉันรักเธอนั้น ก็เพราะมีราคะเกิดขึ้นในใจ" พอมีราคะเกิดขึ้นในใจก็พูดออกมาว่า "ฉันรักเธอ" ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งสนองตอบก็เฉย ๆ คือไม่พูดอะไร การที่อยู่เฉย ๆ

หมายความว่ายอมรับมตินั้น แต่ถ้าหากว่าไม่ยอมรับก็ต้องดิ้นรนไปตามเรื่อง เช่น พูดว่า **"ยี้อ! พูดอะไรไม่เข้าเรื่อง"** อย่างนี้เป็นต้น แบบนี้เป็นตัวกิเลสที่เกิดขึ้นในใจ และถ้าหากไม่หักห้ามเสียก็วุ่นวาย เกิดความทุกข์เกิดความเดือดร้อนในใจ ท่านเรียกว่าเป็นตัว **"ราคะ"** แปลว่า ความกำหนัดยินดีในสิ่งนั้น เพลิดเพลินอยู่ในสิ่งนั้น พอใจอยู่ในสิ่งนั้น ครั้นยืดยาวไปก็เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต แก่การงาน เช่นสมมติว่าเรายังเป็นนักศึกษา ถ้าเกิด **"อภิชฌาเพ่งเล็ง"** ขึ้น ในคนใดคนหนึ่งในหมู่พวกเราด้วยกัน เกิดอภิชฌาขึ้นก่อนแล้วต่อไปก็เกิดราคะตาม การเรียนก็จะไม่ก้าวหน้า จะไม่มีความตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน แต่ใจกลับไปจดจ่ออยู่ในสิ่งที่เราต้องการ ก็เท่ากับว่าไปตัดความก้าวหน้าของชีวิตของการงานให้หมดไป ในเวลาใดที่เกิดความรู้สึกประเภทนั้นขึ้นในใจ เราก็ต้องพูดกับตัวเองว่ายังไม่ถึงเวลา อย่าชิงสุกก่อนห่าม คนโบราณพูดไว้ดีว่า **"ชิงสุกก่อนห่าม"** ผลไม้ต้องเป็นไปตามลำดับ คือต้องห่ามก่อนถึงจะสุก แต่สุกก่อนห่ามนี้ไม่งาม เพราะฉะนั้นเราต้องบอกตัวเองว่า **"ไม่เข้าเรื่อง อย่าไปชิงสุกก่อนห่าม ไม่งาม"** บอกตัวเองว่าอย่างนั้น แล้วเราก็ไม่สนใจในเรื่องนั้น สนใจในเรื่องการเรียน เรื่องการเขียนการอ่านต่อไป ก็ไม่เกิดเรื่องเสียหายขึ้น ไม่เกิดความวุ่นวายขึ้นในจิตใจ ตัวอภิชฌาและตัวราคะมันสัมพันธ์กัน จึงต้องระวัง

โทสะ โกธะ และอุปนาหะ

อุปกิเลสข้อที่ ๒ คือ โทสะ ท่านแปลว่า **"ร้ายกาจ"** หมายความว่า **"ความประทุษร้าย มุ่งร้ายหมายขวัญต่อบุคคลอื่น"** ก็ความโกรธนั่นเอง **"โกธะ โทสะ"** นี้ เป็นพวกเดียวกัน และมีอีกตัวหนึ่งคือ **"อุปนาหะ"** หมายความว่า **ผูกโกรธไว้** ก็อยู่ในจำพวกโทสะเหมือนกัน ๓ ตัวนี้ คือ โทสะ โกธะ อุปนาหะ

เป็นพวกเดียวกัน แต่โทสะกรุ่นอยู่ข้างในดังที่กล่าวมาแล้ว โกรธแสดงออกมาภายนอก ปากสั่น มือสั่น หน้าแดง หูแดง อยากจะไปทำร้ายเขา กลายเป็นความโกรธขึ้นมา เมื่อโกรธเกิดขึ้นแล้วออกไปจากที่นั้นแล้ว ยังเอาไปคิดอยู่ตลอดเวลา คิดตลอดว่าเขาทำเราเจ็บนัก เขาทำให้เราขายหน้า อะไรทำนองนี้เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่า *"ผูกโกรธ"* อาการผูกโกรธนั้น ก็คือ เอาเชื้อแห่งความโกรธมาใส่ไว้ในกองเพลิงแห่งความโกรธตลอดเวลา เชื้อแห่งความโกรธนั้นได้แก่อะไร ได้แก่ การครุ่นคิดถึงอารมณ์ที่ทำให้เราโกรธ เช่นสมมติว่าเราโกรธนาย ก. แล้วเราก็ไปคิดว่า นาย ก. นี่มันอย่างโน้น นาย ก. นี่มันอย่างนี้ นาย ก. นี่มันทำเราเจ็บนัก อย่างนี้เป็นต้นเขาเรียกว่า "ผูกโกรธไว้" เก็บความโกรธมาใส่ไว้ในใจ เชื้อเพลิงแห่งความโกรธนั้น ก็คือ คิดถึงคนนั้นบ่อย ๆ แต่ไม่ได้คิดในแง่ดีแง่งาม คิดในแง่เสียทั้งนั้น คิดในแง่ที่เขาว่าเรา เขาด่าเรา เขาทำร้ายเรา เขาทำให้เราเจ็บช้ำน้ำใจ อย่างนั้นอย่างนี้ ด้วยประการต่าง ๆ นี่เรียกว่า เอาเชื้อเพลิงแห่งความโกรธมาเสริมใส่อยู่ตลอดเวลา การคิดหรือการเพิ่มเชื้อเพลิงแห่งความโกรธนั้นเรียกว่า "อุปนาหะ" *คนที่ผูกโกรธไว้ตลอดเวลานั้นจะทำให้จิตใจไม่สบาย นอนไม่หลับ ไม่เป็นสุข กินก็ไม่เป็นสุข นอนก็ไม่เป็นสุข* เพราะเรื่องความโกรธนั้นมันตัดทอนอายุ ทำให้อายุสั้น ทำไมจึงอายุสั้น พูดตามภาษาของสรีรวิทยาเรื่องเกี่ยวกับร่างกายนี้แล้ว นายแพทย์เขาบอกว่า คนเรานั้นเวลาโกรธ ทำให้ต่อมในร่างกายทำงานไม่ปรกติ ทางเดินของโลหิตก็ไม่ปรกติ หัวใจก็ทำงานได้ไม่เป็นปรกติ ถ้าหากว่าเกี่ยวกับกระเพาะอาหาร อาจเป็นโรคเกี่ยวกับกระเพาะอาหารได้ เช่นเป็นโรคปวดท้องบ่อย ๆ กระเพาะอาหารไม่ดี น้ำย่อยไม่ปรกติ ซึ่งสิ่งนี้มักจะเกิดจากอารมณ์โกรธ ยิ่งไปโกรธเวลารับประทานอาหาร โกรธภายหลังรับประทานอาหารแล้ว จะทำให้การย่อยอาหารไม่ปรกติ หัวใจก็ไม่ปรกติ และสมองก็ทำงานก็ไม่ปรกติ รวมความว่า ต่อมทุกส่วน ๆ ในร่างกายเรา จะทำงานขลุกขลักหมด ทำงานไม่เป็นปรกติ เพราะอารมณ์โกรธเกิดขึ้นในใจ คน ๆ นั้นจะ

เป็นผู้มีอายุสั้น แก่เร็ว ตายเร็ว ให้เราสังเกตดูเพื่อนฝูงญาติมิตรสหายของเราที่เรียกว่าเป็นคน *"มักโกรธ"* หน้าไม่ค่อยแช่มชื่น ไม่เบิกบานแจ่มใส ยิ้มยาก มีค่าเหลือเกินถ้ายิ้มออกมาแต่ละที ดูหน้าตาคร่ำเครียดอยู่ตลอดเวลา เรียกคนประเภทนี้ว่า *"พวกซีเรียส"* เคร่งเครียดวันยังค่ำ ไม่ค่อยยิ้มกับใคร ทำไมจึงมีอารมณ์อย่างนั้น เป็นพวกมองอะไรในแง่ร้าย มองโลกก็มองในแง่ร้าย มองเพื่อนฝูงก็มองในแง่ร้าย เห็นอะไร ๆ ก็ร้ายไปเสียทั้งนั้นแหละ อารมณ์หงุดหงิด คนประเภทนี้มีความโกรธเป็นเจ้าเรือน มีความผูกโกรธไว้เป็นปรกตินิสัย หน้าตาจึงเคร่งเครียดอยู่ตลอดเวลา ไม่ค่อยยิ้มแย้มกับใคร ๆ จะพูดอะไรก็ตึงตังโผงผาง ไม่ค่อยสุภาพนุ่มนวล อาการเช่นนี้มีอยู่ และถ้าดูผิวพรรณก็แก่เกินอายุไป อายุ ๒๕ ก็คราวกับคนอายุ ๓๐ การที่แก่ไปก็เพราะไม่มีความร่าเริงเบิกบานแจ่มใส เราจึงควรจะระวังตัวผูกโกรธนี้ไว้ ระวังอย่าให้ตัวโกรธกับตัวผูกโกรธเกิดขึ้นในใจ

การที่จะไม่ให้ความโกรธนี้เกิดจะทำอย่างไร? สมมติเราเป็นคนมักโกรธเสียแล้ว คนขี้โกรธเป็นคนใจน้อย คนผมน้อยเขาเรียกว่าเป็นคนใจน้อย โดยมากคนผมน้อยมักจะเป็นคนใจน้อย แต่ว่าบางคนผมน้อยใจไม่น้อยก็มีอยู่เหมือนกัน อารมณ์ดียิ้มแย้มแจ่มใส ทั้ง ๆที่บนศีรษะเหมือนกับขุนช้าง เขาก็มีอารมณ์ดี แต่บางคนล้อไม่ค่อยได้ ใจน้อย เขาก็เรียกว่า *"คนใจน้อย"* บังคับตัวเองไม่ค่อยได้ รับอารมณ์อะไรเข้ามาก็จะแสดงอาการออกมาอย่างรวดเร็ว โกรธง่าย บางคนโกรธง่ายหายเร็ว แต่บางคนโกรธแล้วไม่หาย พวกที่โกรธง่ายหายเร็วนี่เป็นคนไม่มีอุปนาหะ แต่ถ้าเป็นพวกโกรธนาน ๆ นี่เรียกว่า "อุปนาหะ" คือเก็บความโกรธไว้ในใจ ของไม่ดีเราจะเก็บไว้ทำไม ให้บอกตัวเราเองอย่างนั้น สมมติว่าเราคร่ำอยู่ด้วยความโกรธใคร ๆ ก็ควรจะพูดกับตัวเองว่า "มันเรื่องอะไร ที่ไปเก็บของไม่ดีมาคมเล่น" เขาตกแต่งด้วยไม้หอม ๆ น้ำอบน้ำหอมกัน เรากลับไปเอาคอกอุตพิดมาคมเล่น มันเรื่องอะไร บางทีความโกรธนั้นจะเบาบางลงไป ถ้าคนใดมาทำให้เราโกรธ ถ้าเราจะคิดในแง่อื่น เช่น คิดว่าเขาไม่มีเจตนาจะทำให้เราโกรธ

แต่ถ้าเขามีเจตนาเราก็อย่าคิดอย่างนั้น ควรคิดไปในแง่ให้อภัย นึกว่าเขาเป็นเด็กไร้เดียงสา นึกว่าเขามีสติอ่อน ปัญญาอ่อน เขาควบคุมตัวเองไม่ได้ ส่วนเราเป็นคนมีสติมีปัญญา จะไปพลอยโกรธคน ๆ นั้นด้วยเรื่องอะไร ไม่ควรจะไปโกรธเขา แต่เราควรจะทำใจให้หนักแน่น อีกอย่างหนึ่ง เราควรคิดว่ามีคนโกรธคนหนึ่งแล้วในโลก เราอย่าเพิ่มขึ้นเป็นอีกคนหนึ่งเลย ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันนั้น เราควรจะนึกไปในแง่ที่ว่า เราจะไม่เพิ่มคนชั่วขึ้นในโลก คนขี้โกรธเป็นคนชั่ว คนไม่ดี เราจะไม่เป็นคนเช่นนั้น แต่เราจะอยู่ด้วยอารมณ์เย็นอารมณ์สงบ สิ่งใดเกิดขึ้นแล้วให้มันแล้วกันไป จำคำไทยง่าย ๆ ไว้เป็นเครื่องเตือนใจว่า *"แล้วก็แล้วไป"* มันก็หมดเรื่อง สมมติว่าเราขุ่นเคืองกับใครที่สนามหญ้า ถ้าเข้ามาในห้องอย่าเก็บเอามาด้วย แล้วก็แล้วไปที่ตรงโน้น มีเรื่องอะไรกันที่ห้องนี้ พอออกจากห้องนี้ก็อย่าเอาไป ทิ้งไว้ให้มันแล้วกันไปที่นี่ เราก็สบาย ไม่มีการผูกใจเจ็บแค้นใคร ๆ ไม่มีการเก็บเอาความโกรธมาใส่ไว้ในใจ *คนที่เก็บเอาความโกรธไว้ในใจก็เหมือนเก็บเอาตัวเห็บตัวเหาเข้ามาไว้บนหัว มันต้องคันอยู่ตลอดเวลา ขยิก ๆ อยู่ตลอดเวลาทีเดียว แล้วมันจะสบายที่ตรงไหน เราควรจะคิดแผ่เมตตา ปรารถนาความสุขความสบายแก่คน ๆ นั้น อย่าถือโทษโกรธตอบเขา* พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **โกธ์ ฆตฺวา สุขํ เสติ ฆ่าความโกรธแล้วก็เป็นสุข**

มีพราหมณ์ไปทูลถามว่า จะฆ่าอะไรที่ไม่มีบาปและไม่มีเวร พระองค์ตรัสว่า **"โกธ์ ฆตฺวา สุขํ เสติ"** ฆ่าความโกรธแล้วก็เป็นสุข ฆ่าสิ่งอื่นมันยุ่ง แต่ฆ่าความโกรธนี้สบาย เพราะฉะนั้นเราต้องฆ่าความโกรธออกไปจากในใจ อย่าทำเป็นคนหงุดหงิดงุ่นง่านอารมณ์ร้อนอารมณ์แรง แต่อยู่ด้วยใจเย็น คนโบราณเขาสอนไว้ว่า *"อย่าพกนุ่น ให้พกหิน"* นุ่นมันเบา ถูกลมพัดนิดก็ปลิวว่อน ๆ ไปแล้ว แต่หินนั้นไม่หวั่นไหว ถูกลมพัดก็ไม่หวั่นไหว เขาพูดเพื่อไม่ให้โกรธใครเกลียดใครไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ เขาพูดว่า "ไปไหนอย่าพกนุ่น ให้พกหิน" อันนี้ก็เป็นข้อเตือนใจได้ดี ในเมืองเชียงใหม่เวลามีงาน เขามีพิธีเรียกว่า "เชิญพระอุปคุต"

มาไว้ที่กลางลานวัด กลางลานวัดเขาทำเป็นศาลน้อย ๆ แล้วก็ไปเชิญอุปคุตมาก้อนหนึ่งเอาไปวางไว้ พระอุปคุตที่เขาเชิญมานั้นคือหินนั่นเอง หินก้อนโต ๆ พอวางบนศาลนั้นได้ แล้วก็มีบาตรพระด้วย มีจีวรด้วย เอาไปวางไว้ ที่ทำเช่นนั้นทำเพื่ออะไร เขาเรียกว่าเป็นปริศนาธรรม เป็นข้อเตือนใจ คำว่า "อุปคุต" นั้นแปลว่า "เข้าไปคุ้มครองรักษา" ตามตำนานมีเล่าว่า พระอุปคุตอยู่ใต้สะดือทะเล สะดือทะเลอยู่ตรงไหนก็ไม่รู้ พระอุปคุตจำพรรษาอยู่ใต้สะดือทะเลตลอดเวลานาน ๆ ก็โผล่ขึ้นมาเสียที เวลามามักจะมาตอนใกล้รุ่ง และมักจะมาในวันเพ็ญที่ตรงกับ "วันเพ็ญพุธ" เพราะฉะนั้นญาติโยมเมืองเชียงใหม่ พอวันเพ็ญพุธก็ไปกวนพระให้ลุกขึ้นตั้งแต่ตีหนึ่ง ให้ออกไปเที่ยวบิณฑบาต ได้ข้าวนึ่งข้าวเจ้ามาเอามาไว้ฉันต่อไป เมื่อหลวงพ่อขึ้นไปอยู่เชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ ไปเจอวันเพ็ญพุธเข้า เขาก็มาคุยให้ฟังว่า พระออกบิณฑบาตตีหนึ่ง ถ้าองค์ไหนไม่ออกชาวบ้านก็ไปเคาะฝาบอกให้ลุกขึ้นไปบิณฑบาต ญาติโยมคนใดที่ได้ใส่บาตรตอนเช้ามืดอย่างนั้น บอกว่าจะดี เป็นมงคล ก็เลยนึกในใจว่า ประเพณีนี้ไม่เข้าทีนัก พระไปบิณฑบาตกลางดึกนั้น ไม่ถูกเรื่อง ต้องแก้แล้ว ธรรมเนียมนี้เป็นธรรมเนียมที่มาจากพม่า หลวงพ่อเลยคอยจ้องดูปฏิทินไว้ พออีกเดือนหนึ่งจะถึงวันเพ็ญพุธก็เริ่มเทศนา เขียนลงหนังสือพิมพ์ เขามีการประชุมพระก็ไปพูดกับพระให้เลิกเสียที ผลที่สุดเลิกหมด เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว ใครไปเชียงใหม่วันเพ็ญพุธ พระอุปคุตก็ไม่มาแล้ว เพราะท่านปัญญาฯ สั่งว่าไม่ให้มาต่อไป ให้อยู่ใต้สะดือทะเลโน่นแหละ

ใช้สติปัญญารักษาคุ้มครองตัวเอง

อุปคุต แปลว่า *เข้าไปคุ้มครองรักษา คุ้มครองรักษาด้วยอะไร ก็ตัวสติปัญญานั่นแหละ คือ ตัวคุ้มครองสตินี้แหละ คือตัวสำคัญ สติเป็นธรรมคุ้มครอง*

ที่เรียกว่า "ธรรมมีอุปการะมาก" ๒ อย่าง คือ สติกับสัมปชัญญะ เมื่อเขาเชิญพระอุปคุตก็หมายความว่า ให้คนทุกคนมองดูที่ศาลนั้น เมื่อมองไปก็เห็นบาตรเครื่องหมายของพระ เห็นจีวรเครื่องหมายของพระ ให้นึกถึงพระพุทธเจ้า ให้นึกถึงพระธรรม พระสงฆ์ แล้วก็จะทำใจให้เหมือนหินก้อนนั้น ซึ่งวางอยู่ในศาลนั้น ใครไปเห็นก็เป็นหินนั่นแหละ ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่หวั่นไหว ไม่โยกโคลง คนทุกคนที่มาในงานต้องทำใจให้เหมือนก้อนหิน ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ไม่โกรธเคืองกัน กระทบกระทั่งกันนิด ๆ หน่อย ๆ ไม่ถือเป็นอารมณ์ นี้ก็เรียกว่ามีพระอุปคุตรักษา มีสติสัมปชัญญะไว้คุ้มครอง เขาทำเป็นปริศนา ไม่ใช่ตัวพระอุปคุตขึ้นจากสะดือทะเล หามิได้ อุปคุตก็อยู่ในตัวเรานั่นแหละ ก้อนหินก้อนนั้นหมายถึงสิ่งเตือนใจที่มหาวิทยาลัยเราจะไปหามาวางไว้ในสนามสักก้อนหนึ่งก็ได้ เวลาใครเดินมาเห็นก็บอกตัวเองว่า "เราจะเป็นเหมือนหินก้อนนี้" แล้วก็ไม่หวั่นไหวโยกโคลง เวลาไปเล่นกีฬา ทีนี้การต่อยกันนั้นมันเพราะเรื่องอะไร เพราะไม่เอาหินไปด้วยนั่นเอง เอานุ่นไป เล่นกีฬาเลยเกิดเรื่องทุกที ต่อไปถ้าจะไปเล่นกีฬาก็แห่หินไปสักก้อนหนึ่ง เรียกว่า เอาหินมาวางบนแคร่ สี่คนหามเดินขบวนไป เวลามีกีฬาใหญ่ ๆ ระหว่างมหาวิทยาลัย เราก็ไปร่วมขบวนด้วย แบกหินเข้าไปคนละก้อน เอาไปวางบนแคร่เปิดเผยให้คนเห็นง่าย ๆ แล้วเขียนคำว่า "ดูฉันมั่ง" ไว้ก็ได้ เขียนไว้ที่ก้อนหินนั่นแหละ คนคงจะนึกแปลก หนังสือพิมพ์คงจะถ่ายภาพลงแน่ ๆ บอกว่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางเขนนี้ เข้าขบวนแปลกกว่าเพื่อน ๆ เอาหินใส่แคร่หามมา แล้วเขียนว่า "ดูฉันมั่ง" ไว้ด้วย เข้าทีดีนะ

พวกนี้เขาเรียกว่า โทสะ โกธะ อุปนาหะ พวกเดียวกันทั้งนั้น แต่ว่าต่างกันโดยอาการ

มักขะ : การลบหลู่บุญคุณท่าน

อุปกิเลสข้อที่ ๕ **มักขะ ลบหลู่บุญคุณพ่อแม่** ตั้งแต่มักขะไปนี้จะเป็นจำพวกโมหะทั้งนั้น อภิชฌาเป็นพวกโลภะ โทสะ โกธะ อุปนาหะ เป็นพวกโทสะ พวกเดียวกัน ตั้งแต่มักขะเป็นต้นไป ที่จะพูดต่อไปนี้ให้เราเข้าใจว่าเป็นพวกโมหะ เป็นพวกโง่ พวกหลง พวกไม่รู้ไม่เข้าใจ มักขะ แปลว่า *ลบหลู่คุณท่าน ไม่ยอมรับรู้ในบุญคุณที่คนอื่นกระทำไว้แก่ตน* ไม่ยอมรับรู้ว่าคนนั้นเป็นคุณพ่อคุณแม่ของเรา หรือว่ารับรู้ว่าเป็นคุณพ่อคุณแม่ของเรา หรือว่ารับรู้ว่าเป็นพ่อแม่ แต่ไม่รับรู้ในเรื่องบุญคุณ ไม่กล่าวสรรเสริญ ไม่ชมเชย ไม่พูดอวดคุณงามความดีที่บิดามารดาได้กระทำไว้แก่ตนเพราะอะไรบางอย่าง ตัวอย่างอย่างนี้มีคน ๆ หนึ่งอยู่ต่างจังหวัด มาเรียนหนังสือในกรุงเทพฯ เขาเรียนเก่งจนสอบไล่ได้เข้าโรงเรียนนายทหารเป็นคนสำคัญมียศ เป็นนายทหารชั้นสัญญาบัตร แล้วได้ไปแต่งงานกับเจ้าสาวที่มีฐานะมั่งคั่ง เป็นลูกเถ้าแก่ร้านขายทอง วันหนึ่งคุณพ่อคุณแม่มาเยี่ยม เวลามาเยี่ยมก็นำกล้วยน้ำว้า มันเทศ มะละกอ มันแกว ใส่ชะลอมพะรุงพะรังหอบหิ้วมาทั้งสองตายาย เพราะนึกว่าลูกชายเคยกินก็เอามาฝาก ครั้นพอมาถึงประตูบ้านลูกชายกำลังคุยกับแขก ชำเลืองไปเห็นว่าคุณพ่อคุณแม่มา ก็ไปเรียกคนในบ้านมาสั่งว่า ๒ คนนั้นมาจากบ้านนอกให้ไปรับด้วย แล้วพาไปนั่งหลังบ้าน ตนเองไม่ออกไปรับ เมื่อส่งแขกเหรื่อไปหมดแล้วตัวเองจึงเข้าไปหา และก็ดุเอาเสียด้วยว่า "มาทำไมไม่บอก แล้วทำไมมาที่บ้านนี้ ไม่ไปที่บ้านในกรม" คือว่าบ้านนี้เป็นบ้านภรรยา อยู่ในเมือง ส่วนบ้านราชการอยู่ในกรมกอง พ่อแม่ก็บอกว่า "นึกถึงลูกจึงมาเยี่ยม" แต่ลูกชายไม่สบายใจ กลัวคนเขาจะรู้ว่าบิดามารดาเป็นคนบ้านนอก คนเราเลือกเกิดได้เมื่อไร เลือกไม่ได้หรอก มันเกิดตามเรื่องตามราว การที่ไม่ยอมแสดงว่าคนนั้นคนนี้เป็นคุณพ่อคุณแม่ก็เพราะมีปมด้อย ปมด้อยเกิดเพราะมีความคิดไม่ถูกเรื่องขึ้นในใจ ไปเที่ยวคิดว่าอันนั้นต่ำ อันนี้สูง ไม่เข้าเรื่อง

ไม่ถูกเรื่อง ที่ถูกเราควรจะไปต้อนรับเอง เห็นคุณพ่อคุณแม่มาเราก็วิ่งออกไปรับ ไปกราบเท้าแล้วก็บอกว่า "คุณพ่อคุณแม่เอาอะไรผมมาฝากเยอะแยะ เชิญครับ" แล้วก็พาไปพบเขา แนะนำให้รู้จัก และเรียกภรรยาให้มาพบคุณพ่อคุณแม่ แขกจะไม่ดูหมิ่นเราเป็นอันขาด แต่จะมีความเคารพเรามากขึ้น เพราะเราเคารพมารดาบิดา แต่ถ้าเราไม่เคารพบิดามารดา เมื่อเขาทราบภายหลังเขาก็จะดูหมิ่นน้ำใจ อันนี้ก็เกิดจาก "มักขะ" ลบหลู่บุญคุณพ่อแม่

ครูบาอาจารย์ก็เหมือนกัน ท่านใดที่สั่งสอนเรา เราต้องเคารพ คนโบราณเขาพูดว่า เขาสอน ก ข ก กา นะ ตัว โม ตัว สมัยก่อนเรียนหนังสือต้องเขียนนะโมก่อน **นโม พุทฺธาย สิทฺธํ** อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ สมัยหลวงพ่อเรียนเมื่อเป็นเด็ก เขียนด้วยกระดานไม้ยาวเท่าโต๊ะ นั่งชันหัวเข่าเข้า เอากระดานวางบนหัวเข่าแล้วก็เขียน พอเขียนเต็มกระดานแล้วลบ เขียนแล้วต้องอ่านดัง ๆ ด้วย นะโม กอ ขอ สิด ขอ อะ อา ว่าเรียนไป อ่านเบาไม่ได้ อาจารย์ท่านไม่ได้ยิน ถ้าเสียงเด็กเงียบ อาจารย์จะตื่นเอาหวายฟาดพื้นดังเคว้ยว เราก็ นะโม ว่ากันต่อไปอีก เวลาที่จะพักผ่อนก็คือตอนลบกระดาน กระดานสมัยก่อนจะต้องลบด้วยผ้า ในห่อผ้ามีเขม่าดำ ๆ ใส่ไว้ เวลาลบต้องไปชุบน้ำ แล้วจึงจะเอามาลบ ลบเสร็จแล้วกระดานเปียกต้องเอาไปผึ่งแดด ตอนนั้นแหละได้ถือโอกาสวิ่งเล่น พออาจารย์ถามว่า ทำไมเธอไม่เขียนหนังสือ ตอบว่า "กระดานยังไม่แห้งครับ" นี่คืออุบาย ดังนั้นพอว่านะตัว โมตัว ก็ต้องคิดถึงว่าใครเคยสอนเราบ้าง ว่าง ๆ ต้องนั่งนึกถึงครูบาจารย์ท่านสอนเรามา *การลบหลู่บุญคุณของครูบาอาจารย์เป็นเรื่องอัปมงคล ไม่ดี* เราต้องเคารพบูชาบุญคุณท่านเหล่านั้น ถ้าเพิกเฉยละเลยก็เรียกว่ามีมักขะอยู่ในตัว ไม่ยอมรับบุญคุณ เรื่องยอมรับบุญคุณนี้เราอย่าจำกัดแต่เพียงคน ต้องแผ่กระจายให้ไปถึงสัตว์เดียรัจฉาน ตลอดจนวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของเราด้วย เช่น เราเป็นชาวนา เราใช้ควายไถนา ก็ควรจะนึกว่าความมีประโยชน์แก่เรา เราจะไม่ประทุษร้ายเขาให้เดือดร้อน ไม่ใช้งานเกินพอดี ให้

กินหญ้ากินน้ำตามสะดวกสบาย เพราะสำนึกว่าควายมีบุญคุณต่อเรามาก ลากแอกลากไถให้ได้มีข้าวกิน บ่อน้ำ ศาลาพักร้อน สนามหญ้าที่เราวิ่งเล่น เก้าอี้ที่เรานั่งเขียนเรียนหนังสือ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีประโยชน์แก่เรา หรือนึกถึงต้นไม้ต้นนี้ว่ามีประโยชน์แก่เรา มีบุญคุณแก่เรา เราได้ไปนั่งอาศัยร่มเงา สนามหญ้าเขียว ๆ ที่เราเห็นนี้ การเห็นสีเขียวก็ยังเป็นบุญคุณแก่เรา ถ้าสมมติว่าเรามองออกไปเห็นหญ้าแห้งจะรู้สึกอย่างไร พอเห็นหญ้าแห้งใจก็เหี่ยวไปด้วย ไม่ค่อยชื่นบาน แล้วก็เป็นเหตุให้เกิดหงุดหงิดในอารมณ์ ถิ่นใดที่มีความแห้งแล้ง คนมักไม่ยิ้มแย้มแจ่มใส ขอให้เราสังเกตดูเถอะ หลวงพ่อเที่ยวเทศน์มา ท้องถิ่นใดที่มันแห้งแล้งน้ำไม่ค่อยมี มองไปตรงไหนก็รู้สึกแห้งเหี่ยว คนจะดุ ผู้คนหน้าตาก็ไม่ยิ้มแย้ม เพราะมองสภาพสิ่งแวดล้อมไม่ชื่นตาชื่นใจ จะเห็นว่าการที่คนเกเรเกะกะก็เพราะสภาพสิ่งแวดล้อมไม่ดี แต่ถ้าในท้องถิ่นใดมีแต่ความสดชื่น ต้นไม้ใบหญ้าดูเขียวชะอุ่ม มีน้ำสมบูรณ์ คนใจดี ไม่ค่อยจะเอะอะมะเทิ่ง เยือกเย็น สงบ เช่นคนในภาคเหนือแถบเชียงใหม่ ลำพูน น่าน ลำปาง แพร่ เมืองแพร่นั้นร้อนแต่แค่ในเมือง นอกเมืองไม่ค่อยร้อน ภูมิประเทศสวยสดงดงาม ตามบ้านมักมีกล้วยไม้ดอกไม้ มีรั้วรอบขอบชิด สะอาด จิตใจคนก็ดี ในมหาวิทยาลัยเราก็เหมือนกัน ตอนนี้สนามหญ้าเขียว พวกเธอเวลาเดินมาเห็นสนามหญ้าเขียว ๆ รู้สึกอย่างไร จิตใจชุ่มชื่นเยือกเย็น หลวงพ่อก็ยังสบายใจเมื่อเห็นสนามหญ้าเขียว ๆ ถ้าไปเห็นหญ้าแห้ง ๆ ใจก็เหี่ยว แต่พระนั้นถึงรู้สึกเหี่ยวแห้งก็ไม่เท่าไร เพราะมานึกถึงอนิจจังไว้ว่า มันไม่เที่ยง ๆ การเห็นหญ้าแห้งก็เป็นประโยชน์ไปในรูปนั้น แต่คนธรรมดาที่ไม่มีธรรมะเป็นเครื่องปลอบใจ เห็นหญ้าแห้ง ๆ จะไปนึกว่าไม่เที่ยงก็นึกไม่ถูก เพราะไม่เคยนึก ใจก็เลยแห้งตามไปด้วย ถ้ามีใครมากระทบนิดกระทบหน่อยเดี๋ยวก็โมโหขึ้นมาเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น *สิ่งที่สวยสดงดงามจะเป็นเครื่องประเล้าประโลมใจ ทำให้จิตใจสบาย เราต้องนึกถึงคุณของสิ่งเหล่านั้น* เมื่อนึกถึงแล้วเราจะทำอย่างไร เราก็ไม่ทำลาย ไม่ไปวิ่งเล่นที่หญ้าเขียว ๆ ให้

มันช้ำ แม้จะเดินตัดสนามก็ไม่เดิน กลัวหญ้าจะช้ำเสีย เราก็จะไม่ได้ดูสีเขียวอีก ดอกไม้งาม ๆ เราไม่ไปเด็ดทิ้ง เพราะจะเป็นการทำลาย

เรื่องจริงเกี่ยวกับมักขะ

วันก่อนมีเด็กมาอ่านหนังสือที่วัดคนหนึ่ง แต่งเนื้อแต่งตัวเรียบร้อยดี มีดอกไม้กำลังบานสวยอยู่ต้นหนึ่ง หลวงพ่อลงมาพอดี เห็นกำลังเด็ดถือไปเลย ตะโกนเรียกว่า

"หนู ๆ มานี่ก่อน" เขามาหลวงพ่อก็ถามว่า "เธออยู่ที่ไหน"

"ผมอยู่ในกรมชลประทานนี่ครับ เป็นนักศึกษาชลประทานฯ ใกล้สอบจะมาดูหนังสือ"

เลยถามต่อไปว่า "อะไรอยู่ในมือเธอน่ะ"

"ดอกไม้ครับ"

"เอามาจากไหนล่ะ"

"เด็ดมาจากต้นโน้นครับ"

"เด็ดเอาไปทำไม"

เขาตอบว่า "เอาไปดู"

"ถ้าหากว่าเธอเอาไปดูอีกไม่กี่ชั่วโมงมันก็เหี่ยวแห้ง ถ้าเธอปล่อยไว้กับต้นละก็มันได้ดูหลายวัน อันไหนจะดีกว่ากัน"

เขาบอกว่า "อยู่กับต้นมันดีครับ แต่ผมไม่ได้มาดู"

หลวงพ่อก็เลยบอกว่า "คนอื่นเขาจะได้พลอยดูด้วย ถ้าเธอเด็ดไปเสียอย่างนี้มันก็ไม่เหมาะไม่ควรใช่ไหม"

"ครับ ทีหลังผมจะไม่เด็ดอีก"

"ไม่ใช่เฉพาะที่วัดนี้นะ ไปในที่ไหน ๆ ก็ไม่ควร อย่าไปเที่ยวเด็ดของเขา เขาปลูกไว้งาม ๆ เราเป็นประชาธิปไตยแล้วเวลานี้ เราควรจะเคารพสิทธิของเจ้าของบ้านมั่ง"

เขาเลยยกมือไหว้ ว่า "ขอบคุณครับ"

ยังดีนะ ยังดีตรงที่เขาขอบคุณนี่เอง แสดงว่าคนนั้นไม่มีมักขะ ยังรู้สึกว่าหลวงพ่อนี่เตือนถูก ถ้าคนที่มีมักขะในใจต้องพูดว่า "สมภารองค์นี้ ดอกไม้แค่นี้ก็ยังขี้เหนียว" แล้วก็เดินหน้าบึ้งไปเท่านั้นเอง นั่นเขาเรียกว่าไปด้วยความโกรธ มันไม่ดี เมื่อเราได้รับคำแนะคำเตือนอะไร ๆ จากใคร ต้องแสดงความรู้สึกว่าดี การที่แสดงความรู้สึกว่าดีก็คือว่า "ขอบคุณครับที่เตือนผม ให้รู้จักผิดชอบชั่วดี" แล้วเราก็ไป จิตใจก็ผ่องใสทั้งสองฝ่าย แต่ถ้าเราไปด้วยอารมณ์โกรธ เดินปึงปังไปเลย อย่างนั้นก็ไม่ดี เรียกว่ามีโทสะเกิดขึ้นในใจ ไม่เหมาะ เราจึงควรอย่าให้มักขะเกิดขึ้น เรื่องมักขะนี่ยุ่ง จะเล่าเรื่องจริงให้ฟัง

ไม่มีความสำนึกในบุญคุณพ่อแม่

เด็กผู้หญิงไปเรียนเมืองนอกได้ปริญญาโทกลับมา กลับมาถึงก็ใช้คุณแม่ตลอดเวลา นั่งอยู่ตรงนี้

"แม่จ๋า"

แม่ก็ถามว่า "อะไรลูก"

"เอานั่นให้หนูที" แม่ก็หยิบให้

เดี๋ยวก็ "แม่จ๋า เอาโน้นมาให้ที"

ของอยู่ใกล้ ๆ ก็ไม่ลุกขึ้นหยิบ ต้องใช้คุณแม่ตลอดเวลา คุณแม่ก็อดทนเหลือเกิน อดทนจนทนไม่ไหว วันหนึ่งก็เลยถามว่า

"นี่ลูก ตั้งแต่ลูกไปเมืองนอกกลับมานี่แม่เห็นว่าแปลก"

ลูกถามว่า "แปลกอะไรจ๊ะแม่"

"แปลกตรงที่ใช้แม่เหมือนกับคนใช้" แม่ว่าอย่างนั้น

พอบอกอย่างนั้นเขาโกรธขึ้นมาทีเดียว บอกว่า "แม่นี่ไม่รู้จักบุญคุณคน แม่ควรจะดีอกดีใจ และควรจะรับใช้หนูให้มาก ๆ เพราะหนูได้ไปทำเกียรติไปทำชื่อเสียงให้แม่ แม่พอจะไปอวดใครได้ว่า หนูได้รับปริญญาโทมาจากเมืองนอกนั้น แม่พลอยได้หน้าได้ตา"

มันเป็นเสียอย่างนี้ แล้วไม่ได้นึกบ้างเลยว่า เงินที่ตนใช้ไปเรียนนั้นเป็นของใคร ใครเป็นผู้ให้กำเนิด ใครป้อนข้าวป้อนน้ำให้ ใครปัดยุงไม่ให้กัด ไม่ให้เป็นไข้เลือดออก ไม่ได้นึกว่าใครช่วย ไปนึกเอาแง่เดียวว่า เราเก่ง ไปได้ปริญญาโทมาจากเมืองนอก ใช้แม่เหมือนกับคนใช้ แล้วไปทวงแม่ว่าให้ระลึกถึงบุญคุณของลูกบ้าง คนสมัยปัจจุบันเป็นเสียอย่างนั้น ลำบากแท้เดือดร้อน

วันก่อนก็มาหาคนหนึ่งเหมือนกัน มาพร้อมหน้ากัน พ่อ แม่ ลูก เมื่อมาถึงพ่อแม่ก็เข้ามากระซิบกระซาบบอกว่า

"ลูกสาวตั้งแต่กลับมาจากเมืองนอกไม่ค่อยเอาใจใส่พ่อแม่" ถามว่าเป็นอะไร เขาเล่าว่า ลูกพูดว่า

"พ่อแม่ไม่มีบุญคุณอะไรหรอก ท่านเอาเรื่องของท่าน แล้วหนูก็เกิดมา" หมายความว่า พ่อแม่ท่านทำอะไรของท่านตามเรื่อง แล้วลูกก็พลอยเกิดมา เมื่อเกิดมาแล้วก็เป็นหน้าที่ที่จะต้องเลี้ยง เลี้ยงเสร็จแล้วก็หมดเรื่องกันเท่านั้นแหละ พ่อแม่เสียใจมาก

แม่บ่นว่า

"โธ่! ท่านเจ้าคุณดูเถอะ อุตส่าห์ส่งไปเล่าเรียน นึกว่าจะดีขึ้นกว่าเดิม มันไปเรียนจิตวิทยามาอย่างไรก็ไม่รู้ มาบอกว่า พ่อแม่ไม่มีส่วนอะไรกับเราหรอก เป็นการทำตามหน้าที่ ไม่มีบุญคุณอะไร"

หลวงพ่อก็ปลอบโยนว่า "ปล่อยเขาไปก่อน เพราะว่าเขากำลังเห่อฝรั่ง เวลานี้กลับมาใหม่ ๆ มีอย่างนั้นแหละ มีอะไรมาก็เอามาอวดหน่อย แม้ได้ของไม่ดีมาก็จะเอามาอวด โยมพาเขาไปเที่ยวเสียบ้าง ไปวัดพระแก้ว ไปวัดโพธิ์ ไปดูอะไรสวย ๆ งาม ๆ แล้วก็พาไปคบหาสมาคมกับคนไทยที่มีความรู้มีความฉลาด มีความประพฤติดีประพฤติชอบ ค่อย ๆ เป็นไป"

หลายเดือนต่อมาพ่อแม่มาอีกบอกว่า "หมู่นี้ค่อยดีขึ้นหน่อย ลูกเขาค่อยเอาใจใส่กับฉันดีขึ้น รู้จักบุญคุณขึ้นแล้ว"

ถามว่า "ไปทำอะไรล่ะ"

บอกว่า "พาไปอาศัยกับคนนั้นคนนี้ ไปหาคนที่มีชื่อเสียง แล้วกระซิบบอกเขาไว้ก่อนที่จะพาลูกไป" เขาก็พูดจาตักเตือนไม่กระทบกระเทือนหรอก แบบบัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น ผลที่สุดเขาก็สำนึกว่า เรานี่ฝรั่งจ๋าเกินไป ไม่เข้าเรื่องเสียเลย เพราะว่าวัฒนธรรมของฝรั่งไม่เหมือนของเรา ในเรื่องความกตัญญูกตเวทีนี้ ชาวเอเชียสอนกันมาก อินเดีย จีน ญี่ปุ่น ก็สอน ไทย ญวน เขมร เขาก็สอนกันมาก ถ้าเราอ่านวรรณคดีอินเดีย เช่น ชาดก ๕๐๐ เรื่อง จะพบว่ามีเรื่องเกี่ยวกับความกตัญญูไว้มากเหลือเกิน ท่านสอนไว้มาก นกแขกเต้ามีความกตัญญู ช้างมีความกตัญญู ลิงมีความกตัญญู วัวมีความกตัญญูต่อเจ้าของ และมนุษย์มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ เช่นโสณบัณฑิต ๓ คนพี่น้องนี้ พ่อแม่แก่ชราต่างแย่งกันเลี้ยงจนถึงต้องจับฉลากว่าใครจะได้เอาไปเลี้ยงก่อน แล้วใครจะได้เลี้ยงต่อไป ถ้าเป็นคนสมัยนี้เขาไม่จับฉลากกันหรอก ใครจะเอาก็เอาไป เราไม่ต้องลำบาก

วันก่อนพบคนขับรถแท็กซี่อายุ ๖๔ ปี เท่ากับหลวงพ่อคราวเดียวกัน พอคุยก็ถามว่า ทำไมยังขับรถอยู่ มีลูกมีเต้ากับเขาหรือเปล่า

เขาบอกว่า "ผมมีลูก ๖ คน ทำราชการ ๕ คน ส่วนอีกคนหนึ่งอยู่บ้านช่วยแม่"

"แล้วลูกไม่ห้ามบ้างรึ"

"ลูกเขาห้ามเหมือนกัน แต่ว่าผมบอกว่า จะให้พ่อหยุดขับรถก็ได้ แต่ว่าลูก ๕ คนหาเงินให้พ่อคนละ ๑๐๐ บาทต่อเดือน เงิน ๕๐๐ บาทนี้พ่อไม่ต้องขับรถก็พอกินพอใช้ เพราะว่าบ้านของตัว มีสวนเป็นของตัว ไม่เดือดร้อนอะไร"

ลูกบอกว่า "ต้องไปปรึกษากันก่อน" พอปรึกษากันแล้วต่างคนต่างบอกว่า "ข้าวของแพง ค่าเช่าบ้านก็แพง ลูกก็หลายคน" ที่จะเจียดเงินวันละประมาณ ๓ บาทให้พ่อก็เจียดให้ไม่ได้ แต่พ่อกับแม่ ๒ คน เลี้ยงลูก ๖ คน ไม่เดือดร้อนเลย ไม่เคยเกี่ยงกัน ตาก็ไม่เคยเกี่ยงยาย ยายก็ไม่เคยเกี่ยงตา ต่างก็ตั้งหน้าตั้งตาเลี้ยงส่งลูกให้ได้ศึกษาเล่าเรียนได้เป็นข้าราชการไปถึง ๕ คน ไม่ใช่เลี้ยง นี่น้อย ๆ นะ เรียกว่าเลี้ยงชั้นดี แต่พอพ่อจะขอเงินเดือนละ ๑๐๐ บาทต่อคนก็เจียดให้ไม่ได้ น้ำใจผิดกันแล้ว สมมติว่าลูกคนใดคนหนึ่งร้อนใจ มีความทุกข์ไปหาพ่อ พ่อต้องเอาแท็กซี่ไปจำนำแน่ ๆ ทีเดียว ลูกเดือดร้อนต้องช่วยหน่อย หรือว่าคุณแม่มีสายสร้อยห้อยคอพร้อมด้วยหลวงพ่อสมเด็จอยู่องค์หนึ่ง ก็จะต้องถอดไปจำนำเพื่อเอาไปช่วยลูก แต่พอพ่อแม่เดือดร้อนลูกชักเฉย ๆ ต้องประชุมกันก่อน ที่ประชุมจะลงมติว่าอย่างไรก็ไม่รู้ นี่เป็นเสียอย่างนี้ เรื่องนี้สำคัญมากสมัยปัจจุบันเป็นอย่างนั้น

ความกตัญญูต้องมีในจิตใจตลอดเวลา

ขอให้พวกเราที่จะเป็นครูบาอาจารย์ต่อไปข้างหน้าช่วยกันหน่อย ช่วยเพาะความคิดในเรื่องความกตัญญูกตเวทีให้เกิดขึ้นในจิตใจของเด็ก การเพาะความคิดแก่เด็กนั้น เราต้องทำเป็นตัวอย่างทุกแง่ทุกมุม เช่นสมมติว่า เรามีบิดามารดาที่เราต้องเอาใจใส่ ครูเก่า ๆ ที่เรามีอยู่ เราก็ต้องเอาใจใส่ไต่ถามช่วยเหลือท่านเท่า

ที่โอกาสจะช่วยได้ คนไทยเรามีวัฒนธรรม เช่น วันตรุษ สงกรานต์ เขาจะต้องไปรดน้ำพ่อแม่ อยู่ที่ไหนไกล ๆ ก็ต้องไป เช่นสงกรานต์เชียงใหม่ คนเชียงใหม่ไปทำงานการที่ไหนเข้าต้องมาบ้าน มารดน้ำคุณปู่คุณย่าคุณตาคุณยาย มารับพรในวันปีใหม่เดือนใหม่ วันเกิดหรือวันสำคัญอะไร เขาก็ส่งของไปให้เป็นธรรมเนียม เรื่องนี้ขออย่าละเลย เราควรรักษาไว้เพราะเป็นสิ่งที่ดี เป็นรากฐานทางวัฒนธรรม เป็นประเพณีอันดีงาม ส่วนมักขะเป็นอุปกิเลสที่ไม่ดี

การตีตนเสมอเป็นความเสื่อม

อุปกิเลสข้อที่ ๖ เรียกว่า **ปลาสะ** (ปะ-ลา-สะ) แปลว่า ตีตนเสมอ นี่เป็นตัวความอวดดี การตีตนเสมอไม่ดี คนเราต้องมีผู้ใหญ่ ผู้น้อย ฝรั่งเขาก็มี ซีเนียร์ จูเนียร์ ต้องรู้กาลเทศะว่าเราอยู่ในฐานะใด **ถ้าอยู่ในฐานะเป็นผู้ใหญ่ก็ต้องนำ แต่ถ้าอยู่ในฐานะผู้น้อยก็ต้องตาม** ที่นั่ง ที่เดิน ที่ยืน ต้องรู้กาลเทศะว่าเราเป็นผู้น้อยควรจะยืนตรงไหน เมื่อผู้ใหญ่ยืนอยู่ตรงนั้น เราเป็นผู้น้อยควรจะนั่งตรงไหน เมื่อผู้ใหญ่นั่งอยู่ตรงนั้น เมื่อผู้ใหญ่อยู่อย่างไร เราควรจะทำอย่างไร เรื่องนี้ต้องใช้ไหวพริบ รู้จักกาลเทศะในการปฏิบัติ การกระทำอย่างนั้นเป็นมงคลแก่ตัวเรา เป็นความเจริญแก่ตัวเรา เพราะเมื่อคนอื่นเขาเห็นเข้าเขาก็จะนึกชมในใจว่าเป็นคนมีกิริยามารยาท มีความประพฤติเรียบร้อย น่าคบหาสมาคม แต่ถ้าเราเป็นคนไม่รู้จักฐานะตำแหน่งของตัว ชอบตีตนเสมอ เช่น เมื่อผู้ใหญ่ยืนอยู่เราก็ไปยืนเคียงไหล่ อย่างนี้เสียหาย เรียกว่าเสียหายแก่ตน ใครเขาเห็นเข้าก็น่ารังเกียจ เพราะฉะนั้นจึงควรรู้ว่าที่สูงที่ต่ำเป็นอย่างไร คนไทยเราถือเรื่องสูงเรื่องต่ำเป็นวัฒนธรรมของดั้งเดิม เราควรจะช่วยสืบต่อกันไว้ การที่เราไม่ตีเสมอกับผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งเป็นผู้ใหญ่กว่าเรานั้น เป็นคุณธรรมอันหนึ่ง ซึ่งเขาเรียกว่า ความ

อ่อนน้อมถ่อมตน *ความอ่อนน้อมถ่อมตนนั้นทำคนให้เจริญ ส่วนการตีเสมอนั้นจะทำให้เสื่อม* **ปลาสะ** จึงเป็นอุปกิเลสที่ไม่ดี

พลอยยินดีกับผู้อื่นเพื่อแก้ความริษยา

อุปกิเลสข้อที่ ๗ เรียกว่า **อิสฺสา** แปลว่า **ความริษยา** คำนี้เรานำไปใช้หมายถึง อิจฉา ความจริงอิจฉา แปลว่า ความต้องการ แต่ อิสฺสา หมายถึง เห็นเขาได้ดิบได้ดี มั่งมีศรีสุข ก็ทนไม่ได้ ไม่อยากให้ใครดี ไม่อยากให้ใครเด่น ไม่อยากให้ใครได้เป็นอะไร พอเห็นใครได้ดี ใจก็ไม่สบาย เช่น สมมติว่ามีคนหนึ่งมาพูดสรรเสริญเพื่อนว่า คนนั้นเขาดีอย่างนั้นดีอย่างนี้ เราก็รู้สึกนึกแค้นอยู่ในใจว่าไม่เห็นเข้าท่าเลย นั่นแหละคือตัวริษยา ตัวริษยาเกิดขึ้นแล้ว คือไม่ยินดีในความดี ในความสุขในความเจริญ ในความสวย ในความงามของคนอื่น เรียกว่าไม่ยินดี อิสฺสา ตรงกันข้ามกับมุทิตา มุทิตาในพรหมวิหาร แปลว่า พลอยยินดีกับความดีของผู้อื่น ถ้ามีใจริษยาหรือ**อิสฺสา** ก็ไม่พลอยยินดีหรอก มีใจคัดค้านอยู่ตลอดเวลา ใครเขาชมใครก็ว่าไม่เข้าท่า ชอบอะไรไม่เห็นดี อย่างนี้เป็นต้น เกิดมีความรู้สึกขึ้นทำนองนั้น ตัว**อิสฺสา**นี้เกิดขึ้นในใจใครแล้ว ต้องระวัง จะเป็นเหตุให้เกิดการเบียดเบียนผู้อื่น เป็นเหตุให้ทำลายเขา เราอ่านหนังสือเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ จะพบเรื่อง**อิสฺสา**มากที่สุด ระหว่างเมียน้อยกับเมียหลวง ระหว่างพี่กับน้องเบียดเบียนแย่งสมบัติกัน ระหว่างคนกับคนมักมีเรื่องกันบ่อย ๆ เหตุก็เพราะตัว**อิสฺสา**หรือริษยานั่นเอง จึงต้องระมัดระวังอย่าให้เกิดขึ้นในใจ *การจะแก้ไขไม่ให้มี* ***อิสฺสา*** *ก็คือ ให้มีความพลอยยินดีในความดีของคนอื่น* ให้สาธุบ่อย ๆ เห็นใครทำดี มีความเจริญก้าวหน้า ก็สาธุกับเขาไปเถิด การสาธุเป็นของมีค่า เพราะการที่จะเปล่งคำว่าสาธุออกมาได้นั้น จะต้องถอนความมานะถือตัวเสียก่อน จะต้อง

ถอนความริษยาออกเสียก่อน ถ้ายังมีความริษยาความถือตัวอยู่ก็สาธุไม่ได้ พูดว่ายินดีไม่ได้ เราจึงต้องหัดแสดงความยินดีในเมื่อคนอื่นเขาได้อะไร เช่นเขาได้รางวัล เราก็ไปแสดงความยินดีกับเขาด้วย เขาได้เลื่อนตำแหน่งเราก็แสดงความยินดีกับเขาด้วย เขาสอบไล่ได้คะแนนดีก็ไปแสดงความยินดีกับเขาด้วย และให้ทำด้วยน้ำใสใจจริง อย่าทำเพื่อแสดงละครเพียงเพื่อจะให้คนอื่นเห็นว่าเราก็ไปแสดงความยินดีด้วย แต่ในใจค้านว่าต้องแสดงกับเขาหน่อย ฉะนั้นเพื่อนจะว่าได้อย่างนี้เป็นการแสดงที่ไม่แท้ ซึ่งเรียกว่า ข้างในยังไม่ยอม ส่วนลึกยังไม่ยอม **การแสดงความยินดีที่แท้ต้องให้เป็นไปด้วยน้ำใสใจจริง ความริษยานั้นก็จะหายไป** ความริษยานี้ทำให้โลกฉิบหาย พุทธภาษิตว่า **อรติ โลกนาสิกา** แปลว่าความริษยาทำให้โลกฉิบหาย ทำให้เดือดร้อน ให้วุ่นวายกันด้วยประการต่างๆ ถ้าคนเราตัดความริษยาออกจากใจได้ก็สบาย มีจิตใจดีขึ้น ข้อนี้สำคัญมาก

ความตระหนี่ไม่ยินดีในการให้

อุปกิเลสข้อที่ ๘ เรียกว่า **มัจฉริยะ** แปลว่า **ความตระหนี่ ไม่ยินดีในการให้** มีอะไรก็เก็บไว้ ไม่กินไม่ใช้ ตระหนี่กับประหยัดหรือมัธยัสถ์ไม่เหมือนกัน คนประหยัดหรือคนมัธยัสถ์ไม่ใช่คนตระหนี่ ไม่ใช่คนขี้เหนียว ไม่ใช่คนขี้จี๊ คนในเมืองเหนือเขาเรียกว่า ขี้จี๊ ปักษ์ใต้เรียกว่า ขี้ชิด ความหมายอย่างเดียวกัน เปลี่ยนเสียงไปบ้าง พวกขี้ชิดขี้จี๊นั้นคือคนไม่กินไม่ใช้ มีของก็ไม่กินไม่ใช้ เก็บเอาไว้เฉย ๆ ไว้ดูเล่น ดูแล้วมันเพลินตาจนของเน่าไปเลย พอเน่าแล้วถึงก็เอาไปให้คนอื่นกิน เรากินไม่ได้แล้วจึงจะให้เขากิน หรือบางทีเห็นของจวนจะเสียก็เอาไปทำบุญ พระได้ไปก็ไม่ชื่นใจเสียเลย เพราะเอาของจะเสียแล้วไปทำบุญ พวกที่ตระหนี่มีลักษณะเป็นอย่างนี้ **คนตระหนี่นี้เป็นคนจนที่สุดในโลก** ทำไมถึงจน

ก็เพราะว่าไม่ได้กินได้ใช้ของที่ตัวมี **คนที่ร่ำรวยที่สุดก็คือคนที่รู้จักใช้สิ่งนั้นๆให้เป็นประโยชน์** เรียกว่าเป็นผู้ที่ร่ำรวย เป็นผู้มีฐานะทางจิตใจดี ในพระสูตรๆหนึ่ง เรียกว่า *สักกปัญหสูตร* ซึ่งเป็นปัญหาของท้าวสักกเทวราช พระองค์มาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า

"อะไรเป็นเหตุให้คนในโลกนี้เบียดเบียนกัน"

พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า *"มี ๒ สิ่ง คือ อิสฺสา กับ มจฺฉริย"*

เรื่องริษยากับตระหนี่ ๒ ตัวนี้แหละ ทำให้เกิดการเบียดเบียนกัน ขอให้เอาไปคิดดูว่ามันเบียดเบียนกันอย่างไร

มายาและโอ้อวด

อุปกิเลสข้อที่ ๙ นี้เรียกว่า **มายา** แปลว่า *เจ้าเล่ห์* เช่น ความจริงไม่ได้ปวดท้อง แต่ทำท่าปวดขึ้นมา ที่แกล้งทำปวดเพราะต้องการให้ใคร ๆ มาเอาใจใส่เท่านั้นเอง ไม่ใช่เรื่องอะไร นี่แหละเรียกว่า มายา ไม่หิวบอกว่าหิว ไม่แกล้งทำอย่างนั้นก็แกล้งทำอย่างนี้ การแสร้งทำนี้ เรียกว่า มารยาเจ้าเล่ห์

อุปกิเลสข้อที่ ๑๐ ต่อมาเรียกว่า **สาเถยยะ** แปลว่า *โอ้อวด* เป็นคนชอบอวด อวดมั่งอวดมี อวดวิชาความรู้ อวดนั่นอวดนี่ เราไม่ต้องอวด คนโบราณเขาว่ากลองดังเองนั้นอุบาทว์ กลองแขวนอยู่บนหอเฉย ๆ เกิดดังขึ้นมาเอง มันเป็นไปไม่ได้ คนก็เหมือนกันแหละ อย่าไปอวดให้ใครเขารู้ว่ามีอะไร นั่งเฉย ๆ ไม่ต้องไปอวดหรอก เขารู้เอง ถ้าเขาถามเราจึงจะพูด ถ้าไม่ถามเราก็เฉย ๆ บางคนทนไม่ค่อยได้มีนิสัยชอบโอ้อวด หาเรื่องจะพูดบอกว่าฉันมีสิ่งนั้น ฉันมีสิ่งนี้ หรือใครพูดอะไรขึ้นก็พูดกับเขาบ้าง พูดในเชิงโอ้อวด การพูดจาในเชิงโอ้อวดไม่ได้ทำให้คนนิยมชมชอบ แต่ทำให้คนเกลียดน้ำหน้า เขาเกลียดว่าขี้โอ่

ขี้อวด ไม่น่าคบ ไม่ดี เพราะฉะนั้นเราไม่ต้องอวดเขา บางทีไม่ได้อวดด้วยปาก แต่อวดด้วยการกระทำ สมมติว่าใส่แหวนเพชรก็ยกมือบ่อย ๆ ยกมือให้ดูว่าฉันมีแหวนเรียกว่าอวดด้วยกิริยาท่าทาง อวดให้เขารู้ว่าแหวนของฉันใหญ่ อะไรอย่างนี้เป็นการโอ้อวดทั้งนั้น ทำไมจึงอวด? *พวกที่อวดเรียกว่าพวกมีอัตตาตัวตนมาก ชอบแสดงออก มีความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนมาก จึงได้อวดออกไปอย่างนั้น แต่ถ้าเป็นคนมีอัตตาน้อย มีความยึดถือในตัวตนน้อย เขาก็ไม่อวด ไม่อวดว่ามี ไม่อวดว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เขาอยู่ในสภาพสงบเสงี่ยมเจียมตัว เป็นคนน่ารัก คนขี้โอ่ขี้อวดไม่น่ารักเลย*

ความดื้อและการแข่งดี

อุปกิเลสข้อที่ ๑๑ เรียกว่า **ถัมภะ** แปลว่า *ความดื้อ* ถัมภะเหมือนกับเสาซึ่งแข็งที่อไม่ยอมใคร เสาที่อทุกต้นไม่ว่าต้นไหน ถัมภะมีลักษณะเหมือนดังกับเสาแข็ง ไม่ก้มหัวให้ใคร ไม่เชื่อฟังใคร ไม่ยอมรับฟังคำสอนคำเตือนของใคร ๆ ลักษณะนี้ไม่ดีเรียกว่าหัวดื้อ ถัมภะคือหัวดื้อ ไม่ยอมคน ที่ว่าไม่ยอมก็เพราะว่ามีความยึดถือในตัวตนมาก นึกว่าฉันรู้แล้ว ฉันเก่งแล้ว ไม่ต้องสอนฉันหรอก ฉันโตแล้วอย่างนี้เป็นต้น การนึกไปในแง่นี้เป็นเรื่องไม่ดีทั้งนั้น เป็นเรื่องแสดงออกซึ่งความหัวดื้อที่มีอยู่ในตน *คนเราถ้าเป็นคนประเภทหัวดื้อ เราจะเอาตัวไม่รอด* เพราะไม่ยอมรับอะไรที่ใครให้ แล้วตัวจะมีอะไรเพิ่มขึ้นล่ะ? คนเรานั้นต้องรับสิ่งที่คนอื่นให้ จึงจะมีความรู้มากขึ้น มีความฉลาดมากขึ้น แต่ถ้าเราไม่ยอมรับคำแนะนำตักเตือนจากใครเลย จะดีขึ้นได้อย่างไร ยิ่งมีอะไรก็ย่อมจะยิ่งหมดลงไป ยิ่งเสื่อมลงไป ถัมภะเป็นอุปกิเลส ไม่ดี

อุปกิเลสข้อที่ ๑๒ เรียกว่า **สารัมภะ** แปลว่า *การแข่งดี แข่งดีก็คือแข่งชั่วนั่นเอง* แต่เรามาพูดว่าแข่งดีกัน เอาดีมาอวดกัน ก็คืออวดชั่วนั่นแหละ แข่งดีมีลักษณะอย่างไร มีลักษณะไม่ยอมเหมือนกัน คล้าย ๆ กับตื้อรั้นเหมือนกัน แต่ว่ามีความคิดอยู่ในใจว่า ฉันก็เก่งเหมือนกัน จึงได้เกิดแข่งดีแบบเดียวกัน ที่เรียกว่า **ขิงก็ราข่าก็แรง** นั่นแหละ พวกนี้มาเจอกันแล้วก็เกิดเรื่องทุกที หรือว่า **เหมือนขมิ้นกับปูน** พอเจอกันแล้วก็เปลี่ยนสีไปทันที การแข่งดีมีลักษณะคล้าย ๆ อย่างนั้น ลักษณะอย่างนี้ไม่ดี *ตรงกันข้ามกับแข่งดีนั้นก็คืออ่อนน้อมถ่อมตน* เสียยอมรับฟังความคิดความเห็นของคนอื่นก็เป็นการดี

ถือตัว ดูหมิ่นท่าน และมัวเมา

อุปกิเลสข้อที่ ๑๓ เรียกว่า **มานะ** มานะในที่นี้ไม่ใช่มานะพยายามที่เป็นของดี **มานะในที่นี้เป็นอุปกิเลส** หมายความว่า **ถือตัว** ถือตัวเพราะชาติสกุล ความมั่งคั่งถือตัวเพราะว่าฉันเป็นใหญ่ ถือตัวว่าเพราะฉันเกิดในที่เจริญ ถือตัวว่าฉันเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ ฉันดีกว่าเขา อย่างนี้เรียกว่ามีมานะ รู้สึกตัวว่าเลวกว่าเขาก็เป็นมานะเหมือนกัน รู้สึกตัวว่าเสมอเขาก็เป็นมานะ **คนที่ไม่มีมานะคือคนที่ไม่เอาตัวไปเทียบกับใครในแง่กิเลส** แต่ในแง่ปัญญาเคียงได้ เช่นเราเห็นคนอื่นเขามีความรู้ เราก็นึกว่าเรายังไม่มีความรู้เหมือนกับเขา เราจึงต้องหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อจะได้มีความรู้อย่างเขาบ้าง อย่างนี้ก็ไม่เป็นไร แต่ถ้าเอาไปเคียงกันเหมือนกับว่าเอาวัวไปเคียงกันเพื่อจะให้มันชวิดกัน เอาไก่ไปเคียงกันเพื่อให้มันตีกัน เอาม้าไปเคียงกันเพื่อจะให้มันแข่งกัน อย่างนั้นละก็เรียกว่า เป็นจำพวกแข่งดี หรือเป็นมานะไป *การมีมานะถือตัวจัดก็ก่อให้เกิดกิเลสวุ่นวาย*

อุปนิสัยข้อที่ ๑๔ เรียกว่า **อติมานะ** แปลว่า *ดูหมิ่นท่าน* หมิ่นเขาในเรื่องความรู้ ความสามารถ ความยากจน ความมั่งมีทรัพย์สมบัติ อาการที่ดูหมิ่นคนอื่นในแง่ใดไม่ดีทั้งนั้น คนเราไม่ควรจะดูหมิ่นกัน เกิดเป็นชายไม่ควรจะหมิ่นชาย แต่ควรจะเป็นมิตรกัน ให้เข้ากันได้ในทุกแง่ทุกมุม การดูหมิ่นในแง่ใด ๆ เป็นการไม่ดีทั้งสิ้น

อุปกิเลสข้อที่ ๑๕ เรียกว่า **มทะ** แปลว่า *มัวเมา* แปลว่า เมา **ทมะ** แปลว่า ข่ม ระวังให้ดี ๒ ตัวนี้มันคล้ายกัน ทมะหมายถึงความข่มใจ บังคับตัวเองได้ แต่*มทะคือความมัวเมา* ได้แก่ มัวเมาในการกิน การเล่น การสนุก การเที่ยวการเตร่ จนละเลยหน้าที่ ไม่สนใจในงานการศึกษาเล่าเรียน เพราะมีความเมาอยู่ในสิ่งนั้น ๆ เรื่องเมาไม่ดีทั้งนั้นไม่ว่าเมาอะไร เมาลาภ เมายศ เมาสรรเสริญ เมาความสุข เมาสนุก เมาสบาย ล้วนแต่ร้ายทั้งนั้น ไม่มีดี

ความประมาท

อุปกิเลสข้อที่ ๑๖ ซึ่งเป็นข้อสุดท้าย เรียกว่า **ปมาทะ** แปลว่า **ความประมาท** ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย เราอย่าทำตนเป็นคนประมาท การที่จะไม่ประมาทจะทำอย่างไร? **ต้องฝึกฝนความมีสติไว้ให้มีความรู้สึกก่อนทำ ก่อนหยุด ก่อนคิด ก่อนจะยืน ก่อนจะเดิน ก่อนจะนั่ง ก่อนจะทำ** ให้รู้สึกตัวเสียก่อน ให้หมั่นพูดกับตัวเองเสียก่อน ว่าจะทำสิ่งนั้นจะทำสิ่งนี้ เช่นเวลาจะยืน ก็บอกกับตัวเองว่าเราจะยืน การทำเช่นนี้ก็จะทำให้กิริยายืนเรียบร้อย เวลาจะนั่งก็ไม่นั่งทับกระโถนเข้า เพราะว่าก่อนจะนั่งได้ดูเสียก่อนแล้ว เวลาจะเดินก็ไม่ไปเตะอะไรหรือไม่สะดุดอะไร ฉันจะคู้แขนเหยียดแขนก็ให้รู้สึกตัว ก็ไม่ไปกระทบกระทั่งใคร รวมความก็ว่า**จะทำ**

อะไรในอิริยาบถทั้ง ๔ ยืน เดิน นั่ง นอน จะต้องมีความรู้สึกตัวทั่วพร้อมอยู่ตลอดเวลา เรียกว่าเป็นผู้มีสติไม่ประมาท นั่งเราก็อย่าประมาท บางคนนั่งหมิ่นเหม่เห็นบ่อย ๆ บางทียืนหมิ่นเหม่เหลือเกิน ก็เพื่อจะอวดว่าฉันเก่งนั่นแหละ ฉันติดรถไปอย่างนี้ก็ได้ จับมือเดียวก็ได้ ฉันห้อยโหนอย่างนี้ก็ได้ แล้วพอหล่นตุ๊บลงไปก็ตายเท่านั้น นี่เรียกว่าประมาท ขับรถด้วยความประมาท ขึ้นรถด้วยความประมาท จะสอบนึกว่าเรื่องเล็กน้อย ไม่ต้องดู หรือฉันดูมาแล้ว พอไปสอบเข้าจริง ๆ ตอบไม่ถูก เลยตกไป นี่ก็ประมาทเลินเล่อ

เราจะต้องรู้ว่า เวลาอะไรควรจะทำอะไร เราควรจะประพฤติตนอย่างไร สิ่งเหล่านี้เรียกว่าเป็นกิเลสที่เกิดขึ้นในตัวเรา เราต้องระวังความโลภ ความโกรธ ความหลง ความริษยาทุกอย่างที่มีชื่อต่าง ๆ กัน เป็นสิ่งเศร้าหมอง เมื่อเกิดขึ้นในใจแล้วทำให้จิตใจเป็นบาป บาปก็คือใจเศร้าหมองนั่นเอง ที่เป็นบุญก็คือใจผ่องใสขึ้น ในขณะนั้นเรียกว่าเป็นบุญแล้ว *เราต้องอยู่ด้วยบุญ อย่าอยู่ด้วยบาป อย่าอยู่ด้วยจิตใจที่ประมาท แต่อยู่ด้วยความมีสติ ก็จะเป็นเหตุให้เรามีความสุข ความสบายตามสมควรแก่ฐานะ*

"เรื่องการกระทำความดี มีสิทธิทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนบ้านนอก คนในกรุง คนยากคน คนมั่งมี มีสิทธิที่จะทำความดีด้วยกันทั้งนั้น ถ้าเราไม่ใช้สิทธิเพื่อจะทำความดีแล้ว เราสูญเสียสิทธิอย่างยิ่ง สิทธิอื่น ๆ นั้นมันเรื่องเล็ก แต่สิทธิแห่งการได้กระทำคุณงามความดี เป็นเรื่องใหญ่ เป็นเรื่องสำคัญ ที่เราจะต้องรักษาสิทธินี้ไว้ไม่ให้สูญไปเสียไปเป็นอันขาด"

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

อปฺปมตฺตา น มียนฺติ

“คนไม่ประมาท ไม่มีวันตายในกาลอันไม่ควรตาย”

หลวงพ่อสอนธรรม

. . . เรื่อง . . .

๑๑ ปรินิพพาน

เราจะไปไหน จะเกี่ยวข้องอะไรกับใครก็ตามใจ
เราต้องไปโดยธรรมะ
เอาธรรมะนำไปข้างหน้า เป็นดวงประทีปนำทางชีวิต
อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

- ๑๑ -

หลวงพ่อปัญญานันทะ แสดงธรรมแก่นักศึกษา
เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗

นักศึกษาทั้งหลาย

วันนี้จะได้พูดถึงเรื่อง การปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคเจ้า ก่อนที่จะพูดถึงเรื่องปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค เราควรจะทำความเข้าใจในเรื่องศัพท์ว่า "นิพพาน" เสียก่อนสักเล็กน้อย

คำว่า **"นิพพาน"** นั้นเป็นศัพท์ภาษามคธ เป็นนามก็ได้ เป็นกริยาก็ได้ ถ้าเป็นนามหมายถึง "การดับของสิ่งต่าง" ถ้าเป็นกริยาหมายถึง "สิ่งนั้นดับไป" เช่น ไฟดับก็เรียกว่า นิพพาน ได้ **"อคฺคิ นิพฺพุตฺตึ"** ไฟดับแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้านำศัพท์นี้มาใช้กับการดับกิเลสภายในใจคน เรียกว่านิพพาน ถ้าเราศึกษาธรรมะอันเป็นหลักในพระพุทธศาสนา เราจะพบคำว่า นิพพาน อยู่เสมอ ๆ นิพพานมี ๒ อย่าง เรียกว่า **"สอุปาทิเสสนิพพาน"** คำหนึ่ง และ **"อนุปาทิเสสนิพพาน"** คำหนึ่ง

นิพพาน ๒ ประเภท

สอุปาทิเสสนิพพาน หมายความว่า กิเลสดับเป็นชั้น ๆ ขึ้นไปยังไม่หมด เช่นพระอริยบุคคลมีอยู่ ๔ จำพวก **พระโสดาบัน** เป็นชั้นเริ่มต้น **พระสกิทาคามี พระอนาคามี** และ**พระอรหันต์** นี่เรียกว่าอริยบุคคล ๔ ชั้น ในทางพระพุทธศาสนา พระโสดาบันถึงนิพพานแต่เพียงบางส่วน พระสกิทาคานั้นมีก็นิพพานเพียงบางส่วน พระอนาคามีก็เพียงบางส่วนยังไม่หมด พอถึงพระอรหันต์เรียกว่าหมดโดยประการทั้งปวง การนิพพานกิเลสของพระอริยบุคคล ๓ ชั้นนี้ กล่าวคือ โสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี เรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพาน แปลว่า นิพพานที่ยังมีส่วนเหลืออยู่ ยังไม่หมดทีเดียว พอมาถึงชั้นพระอรหันต์นั่นแหละจึงเรียกว่า **อนุปาทิเสสนิพพาน** หมายความว่า กิเลสหมดไม่มีเชื้อเหลืออีกต่อไป ความหมายมีอยู่อย่างนี้ ให้เราจำพระอริยบุคคล ๔ เหล่านี้ไว้ก่อน คือ โสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี พระอรหันต์ กิเลสของพระอริยบุคคล ๓ ชั้นข้างต้น เรียกว่าดับไปแล้วแต่ยังไม่หมด จึงเรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพาน เอาตัว **ส** มาไว้ข้างหน้า พอถึงขั้นอรหันต์เรียกว่า อนุปาทิเสสนิพพาน ดับหมดไม่มีอะไรเหลือต่อไป นี่คือความหมายของนิพพาน ๒ อย่าง ที่มีอยู่ในหลักธรรมะ สำหรับพระพุทธเจ้านั้นเรียกว่าอนุปาทิเสสนิพพาน เพราะกิเลสดับหมดโดยไม่มีอะไรเหลือเป็นเชื้อต่อไป

เชื้อของกิเลส

เมื่อพูดถึงคำว่า "ดับ" ในนิพพานนี้ ขอให้เราเปรียบเหมือนกับกองไฟ กองไฟที่ยังมีเชื้อมันก็ลุกโพลง ๆ อยู่ เราเอาไม้ฟืนใส่ลงไปเชื้อมันมี ไฟก็ลุกติดอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากว่าเชื้อ เช่น ไม้ ฟืน หรือ ถ่านที่ทำให้ไฟลุกนั้นหมดไป

ไฟก็ดับไปด้วย ฉันใด ในจิตใจคนเรานี่ก็เหมือนกัน มันมีเชื้อทำให้เกิดกิเลส และเชื้อที่ทำให้เกิดกิเลสนั้นก็คือ **อวิชชา ตัณหา อุปาทาน** และ **กรรม**

อวิชชาคือความไม่รู้ **ตัณหา**คือความอยาก **อุปาทาน**คือความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ **กรรม**คือการกระทำตามอำนาจ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เรียกว่าเป็นเชื้อที่จะให้เกิดอะไรขึ้นในใจต่อไป เช่นมีความโลภเป็นเชื้อ ก็เป็นเหตุให้กระทำการด้วยความอยาก ด้วยความยึดถือ แล้วก็มีการกระทำในรูปต่าง ๆ ตามอำนาจของความโลภเป็นเจ้าเรือน มีความโกรธ มีความหลง ก็ไปมีอำนาจส่งเสริมการกระทำ ให้ทำกันอยู่เรื่อยไป ๆ ไม่จบไม่สิ้น ตราบใดที่ยังมีเชื้ออยู่ คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ตัวกิเลสก็ยังเจริญงอกงามอยู่ในใจ **ถ้าเราดับอวิชชาเสียได้ ดับตัณหาได้ ดับอุปาทานได้ แม้จะกระทำกรรมก็เพียงสักแต่ว่าทำไปไม่มีผลเกิดขึ้น** พระอริยบุคคลชั้นพระอรหันต์นั้น ท่านทำกรรมทุกอย่างที่เป็นประโยชน์แก่สังคมเพื่อมนุษย์ แต่ท่านไม่มีผลสำหรับตัวท่านเลย ท่านไม่ได้ดีใจ ท่านไม่ได้เสียใจจากงานที่กระทำ ทำสักแต่ว่าหน้าที่ในฐานะที่มีชีวิตอยู่ในสังคมที่ปฏิบัติหน้าที่เพื่อสังคม แล้วก็ทำงานเก่ง ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ไม่รู้จักเบื่อหน่าย คนเราที่ยังมีกิเลสนั้นยังทำงานไม่เก่งเท่าใด เพราะยังมีความเห็นแก่ตัวอยู่ ยังมีความอยากกำกับการกระทำอยู่ จะกระทำอะไรลงไปก็ต้องว่าจะได้อะไร ได้มาก หรือได้น้อย ในการกระทำครั้งนี้จะมีใครชมบ้าง ถ้าทำแล้วไม่มีใครเอ่ยชมสักคำเดียว หรือว่าไม่ได้ผลอะไรตอบแทนในทางด้านวัตถุเลย จิตใจก็เริ่มที่จะหดหู่เบื่อหน่ายต่อการกระทำนั้น ความเบื่อหน่ายในการทำงานเกิดขึ้น ก็เพราะยังมีความอยากได้ผลตอบแทนจากงานนั้นอยู่ แต่ว่าคนที่ไม่มีความอยากได้อะไร ๆ จากงานนั้น เขาก็ทำไปตามหน้าที่ ผู้ที่มีจิตใจบริสุทธิ์สะอาดนั้น เขาย่อมเป็นคนที่ทำงานได้มาก เพราะไม่มีความยินดียินร้ายในงาน ไม่มีความรู้สึกอะไรในสิ่งนั้น มีหน้าที่แต่ว่าทำไป ๆ เท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่า พระพุทธเจ้าก็ดี สาวกของพระองค์ก็ดี เป็นผู้ที่มิได้อยู่นิ่งอยู่เฉย แต่ทำงานเป็นประโยชน์แก่สังคมใน

ด้านพัฒนาจิตใจคน ถ้ามีการพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้นอะไรอื่นก็พลอยดีไปด้วย แต่ถ้าจิตใจยังไม่ดี เราจะพัฒนาอะไรให้ดีก็ไม่มีทางจะดีขึ้นได้ เพราะฉะนั้นพระอริยเจ้าทั้งหลายท่านช่วยสังคมด้วยการพัฒนาทางด้านจิตใจ นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ เศรษฐี คฤหบดี ตลอดจนชาวนา ชาวสวน กรรมกร ที่ปฏิบัติงานต่าง ๆ ให้มีจิตใจประกอบด้วยธรรมะ สังคมก็อยู่เย็นเป็นสุขขึ้น นั่นท่านทำงานในรูปอย่างนั้น เมื่อจิตใจของท่านหมดความอยาก ท่านก็ทำงานได้เต็มที่ ถ้ายังมีความอยากอยู่ยังมีความทุกข์ในขณะทำงาน เหมือนเราที่เป็นครู ถ้ามีความอยากที่จะได้เข้าข้างตัวมากละก็ต้องเป็นทุกข์มาก และถ้าเราลดความอยากได้น้อยลงไป เรามีความสำนึกว่าหน้าที่ของเรา เราเรียนวิชามาเพื่ออะไร เราเรียนมาเพื่อจะเป็นครู เมื่อสอบเสร็จแล้วเราก็ต้องไปเป็นครูเป็นอาจารย์ มีนักเรียนมาให้เราสอน เราก็สบายใจแล้ว ส่วนจะได้อะไรตอบแทนนั้นเราไม่คำนึงถึง แต่ก็ได้ตามธรรมดาเขาตั้งอัตราเงินเดือนให้ แล้วเงินเดือนที่เราได้มานั้น ถ้าเรามีความอยากน้อยมันก็พอกินพอใช้ แต่ถ้ามีความอยากมากก็ไม่พอกินพอใช้ เมื่อไม่พอกินพอใช้ไฟกิเลสก็ลุกโพลง ๆ ขึ้นในใจไม่รู้จักดับ เลยเป็นปัญหาสร้างความทุกข์สร้างความเดือดร้อน

เพิ่มพูนความดีงามให้เกิดในจิตใจ

การปฏิบัติตนเพื่อนิพพานตามหลักของพระพุทธเจ้านั้น เป็นการช่วยให้เรามีความสุขในชีวิตมากขึ้น ทำให้เรามีความสุขมากขึ้น แม้ว่าเราจะดับไม่หมด แต่ก็ให้มันดับไปเรื่อย ๆ ทีละเรื่อง ทีละตอน ทีละขั้น เท่าที่ความสามารถของเราจะกระทำได้ ให้เราตั้งอุดมการณ์ไว้ในใจว่า เราอยู่เพื่อพระนิพพาน เราอยู่เพื่อความดับของกิเลส คนโบราณหรือแม้ในสมัยนี้เวลาทำบุญสุนทานอะไรแล้ว

มักจะมีการอธิษฐานใจ **"นิพฺพานปจฺจโย โหตุ"** ขอบุญนี้จงเป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน บางทีก็แถมเข้าไปอีกหน่อยว่า **"อนาคเต กาเล"** ในกาลต่อไปข้างหน้า ความจริง **อนาคเต กาเล** ไม่ต้องใส่ก็ได้ เอาแต่เพียงว่า **"นิพฺพานปจฺจโย โหตุ" ขอให้การกระทำของข้าพเจ้านี้ จงเป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน** เช่น เราสอนเด็กก็สอนเพื่อให้จิตใจเรานิพพาน คือให้กิเลสน้อยลงเพราะการสอน หรือเราจะไปทำอะไรให้ใคร เราก็ไปทำเพื่อให้ความเห็นแก่ตัวคับลงไป ให้เหลือน้อยลงไปทุกโอกาสที่เราได้ทำอะไร ก็ทำเพื่อให้ความเห็นแก่ตัวลดน้อยลงไป เบาบางลงไป ถ้าเราตั้งใจไว้ในรูปอย่างนี้ ก็เรียกว่า **นิพฺพานปจฺจโย โหตุ** จงเป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน การตั้งอุดมการณ์ไว้อย่างนี้ เป็นการปฏิบัติชอบ จะทำให้จิตใจของเราสูงขึ้น ประณีตขึ้น ทุกวันทุกเวลา เท่าที่เราตั้งใจไว้และทำตามอยู่ *การเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของเราก็ควรจะเป็นไปในทำนองนี้ คือพยายามยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้น ด้วยการคับความเห็นแก่ตัวให้น้อยลงไป สังคมมนุษย์จะมีความสงบสุขก็ตรงนี้แหละ* คือตรงที่คนทุกคนตั้งใจจะคับความเห็นแก่ตัวให้หมดไป ถ้าหากว่าทุกคนในสังคมเพิ่มความเห็นแก่ตัวให้เกิดมากขึ้นแล้ว เราลองหลับตาดูซิว่าจะเป็นอย่างไร พ่อค้าแม่ค้าก็จะขายของแพงมากขึ้น คนซื้อก็อยากจะซื้อให้ได้ถูก ที่ของแพงก็เพราะเห็นแก่ตัว อยากจะได้ของถูกนั่นก็เพราะความเห็นแก่ตัว โดยไม่ได้คิดว่ามันจะพอดีกันหรือเปล่า ต่างคนต่างก็จะเข้าข้างตัว ทั้งนั้น ความวุ่นวายก็จะเกิดขึ้นในสังคม แต่ถ้าหากว่าชาวโลกชวนกันปฏิบัติตนเพื่อคับความเห็นแก่ตัวให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ การเป็นอยู่จะดีขึ้นเรียบร้อยขึ้น ในคนหมู่อื่น แม้เขาจะปฏิบัติไม่เป็นไปเพื่อความคับความเห็นแก่ตัว แต่ว่าเราเป็นครูเป็นอาจารย์ ต้องพยายามที่จะคับความเห็นแก่ตัวให้น้อยลงไปให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพราะคนเป็นครูอาจารย์นั้นควรจะเป็นบุคคลประเภทที่ต้องเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่ส่วนรวม คนเรานั้นถ้าหากว่าได้ *เสียสละมากเท่าไร ความดีก็ยิ่งมีมากเท่านั้น คิดจะเอามากเท่าไร ความดีก็จะ*

ลดน้อยลงไปมากเท่านั้น เพราะฉะนั้นการเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน เราต้องคิด ต้องพูด ต้องทำ เพื่อเพิ่มพูนความงามความดีที่เกิดขึ้นในจิตใจของเราให้มากที่สุดที่จะมากได้ นี่เป็นกิจที่ควรจะกระทำที่สุด จุดหมายก็คือ พระนิพพานในทางพระพุทธศาสนา

อุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์

เมื่อเข้าใจตามแนวนี้แล้วก็นำมาใช้เป็นหลักในชีวิตประจำวันได้ เอามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า คนที่ถึงนิพพานแล้วก็เข้าป่าเข้าดงไปอยู่กับเสือ ช้าง กวาง แรด หามิได้ ไปอยู่อย่างนั้นไม่ได้ประโยชน์อะไร จิตใจที่บรรลุนิพพานแล้วแต่ยังอยู่ในสังคม เพื่อช่วยโลกให้พ้นไปเสียจากความทุกข์ความเดือดร้อน ในพุทธศาสนาทางฝ่ายมหายานเรียกว่า **อุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์** พระโพธิสัตว์นั้นคือบุคคลที่ข้องอยู่ในความดับทุกข์ เป็นผู้มีความมุ่งมั่นเพื่อการตรัสรู้ แต่เขามีข้อแม้อยู่ว่าตราบใดที่ชาวโลกยังไม่ถึงนิพพานทั้งหมด องค์พระโพธิสัตว์ก็จะไม่นิพพาน แต่จะอยู่ต้อนชาวโลกต่อไป คือช่วยเข็นชาวโลกให้ไปถึงนิพพานต่อไป เมื่อชาวโลกถึงนิพพานเป็นคนสุดท้ายแล้วนั้น พระโพธิสัตว์จึงจะนิพพานด้วยคือหมดหน้าที่ ฉะนั้นอุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ก็คือ *อุดมการณ์แห่งการเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขส่วนรวม* เราที่เป็นครูเป็นอาจารย์ก็ควรจะรับอุดมการณ์พระโพธิสัตว์นี้มาใส่ไว้ในจิตใจว่า เราจะอยู่เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่ส่วนรวม สมมติว่าเราสอบไล่เสร็จแล้ว เขาจะบรรจุเราไปที่ไหน เราอย่าไปทุกข์ ถ้าเป็นทุกข์ก็เรียกว่าจิตใจยังไม่นิพพานในเรื่องนั้น เป็นทุกข์ในเรื่องอะไร เป็นทุกข์กลัวว่าจะไปอยู่ไม่สบาย บ้านเมืองไม่เจริญ แสงสีไม่ดีพอ หรือว่าอะไร ๆ ไม่เรียบร้อย เราก็ไม่ไป เรา

ไม่ควรนึกอย่างนั้น แต่นึกว่าเรามาเรียนเป็นครู ที่ใดมีลูกศิษย์ให้เราสอนก็ใช้ได้ เราไปอยู่ได้ทั้งนั้น ไม่ว่าเขาจะย้ายเราไปอยู่แม่ฮ่องสอน หรือว่าไปอยู่จังหวัดไหน เราก็ไปได้ เพราะที่นั่นมีโรงเรียน มีเด็ก มีงานให้เราทำ เราก็ไปด้วยอารมณ์ที่สดชื่นแจ่มใส แล้วก็ไปสอนด้วยอารมณ์ที่พอใจในงาน ในบุคคลที่เราได้ประสบพบเห็น เราก็จะมีความสุขทางจิตใจ แต่ถ้าเราเกิดความไม่พอใจ พอได้รับคำสั่งบรรจุให้ไปอยู่ในจังหวัดที่ห่างไกลจากความเจริญ เราก็ไม่พอใจ ใจก็ไม่สบาย ความจริงเขาบรรจุเราไปในถิ่นที่ไม่เจริญนั้น เราควรจะดีใจว่าเราเป็นผู้มีบุญที่ได้มีโอกาสไปปลุกปั้นบุกเบิกบุคคลและสถานที่ที่ไม่เจริญให้มีความเจริญขึ้น ที่ที่เขาเจริญแล้วเราไปอยู่ก็ไม่มีอะไรจะทำ นอกจากไปเดินตามรอยเท้าคนอื่นเท่านั้นเอง แต่ถ้าเราเป็นผู้ทำรอยเท้าของเราขึ้นมาเอง หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ เราเป็นผู้ตั้งประวัติศาสตร์ในสถานที่นั้น ไปสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ ไปทำอะไรให้ใหม่ขึ้นมา การได้เป็นได้ทำอะไรใหม่ที่คนอื่นยังไม่ได้ทำนั้นซิดี ให้นึกอย่างนั้นแล้วก็จะสบายใจ ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความเดือดร้อนอะไร หรือนึกตามแบบทหารนโปเลียนที่เคยพูดว่า "ฉันเป็นที่หนึ่งในป่า ดีกว่าจะเป็นที่สองในเมือง" นั่นก็หมายความว่าอยู่ที่ใดก็อยากจะเป็นที่หนึ่งเรื่อยไป นั่นก็มีความอยากเหมือนกัน ก็เลยเกิดความวุ่นวาย สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นในจิตใจ เราไปทำอะไรไปอยู่ที่ใด ถ้ามีอุดมการณ์ว่าไม่มีเรื่องเกี่ยวกับตัวเรา มีเรื่องเกี่ยวกับงาน หรือว่าเกี่ยวกับหน้าที่เท่านั้นก็สบายใจแล้ว ข้อนี้สำคัญ

นิพพานในชีวิตประจำวัน

อีกอย่างหนึ่ง **ถ้าเราเอาเรื่องนิพพานมาใช้ในชีวิตประจำวัน เรื่องการทะเลาะเบาะแว้งกัน การถือเขาถือเราในสังคมก็จะหายไป** คนที่ทะเลาะกัน

ไม่ตกลงกันได้นั้นเพราะมีทิฐิมานะ มีความถือตัว จิตไม่ยอมใคร เลยต้องถกเถียงกันเรื่อยไป มีพระบวชใหม่ที่วัดรูปหนึ่ง เคยเป็นนักโทษการเมืองไปอยู่ในคุกเสีย ๒ ปี ทำหน้าที่เป็นครูสอนนักโทษ เขาเล่าให้ฟังว่าในคุกมีนักเลงใหญ่ ตัวเล็กผิวขาว ทะเลาะกับเพื่อนบ่อย ๆ จึงเรียกนักเลงผู้นั้นมาถามว่า เหตุไรจึงชอบต่อยชอบตีกับเขาบ่อย ๆ เรามาอยู่ในคุกแล้วเราก็ควรจะเจียมเนื้อเจียมตัว เขาตอบกว่า

"ผมลืมตัวไป"

บอกว่า "ไม่ได้ลืมตัวหรอก ถ้าลืมตัวคงไม่เป็นอย่างนี้ แต่ว่าเพราะไม่ลืมตัวถึงได้ตีกันบ่อย ๆ"

นักเลงถามว่า "ไม่ลืมอย่างไร"

บอกว่า "ก็ยังจำได้ว่าเราเป็นเสือใหญ่ นักเลงย่านสำเพ็ง ย่านบางรักสาธร ยังไม่ลืมความเป็นนักเลงของตัว ถ้าลืมเสียก็คงไม่มีเรื่อง คนที่เข้ามาอยู่ในคุกเขาไม่รู้จักเราว่าเป็นอะไร แม้ฉันอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ ก็ยังไม่รู้ว่าคุณเป็นอะไร คุณไม่ยอมลืมตัวจึงได้ไปทะเลาะกับคนนั้นคนนี้ แล้วจะมาแก้ตัวว่าลืมตัวนั้นไม่ถูก ต่อไปให้หัดลืมเสียมั่งนะ ลืมความเป็นใหญ่ในย่านสำเพ็ง บางรักสาธร เสียบ้าง แล้วก็จะไม่ทะเลาะเบาะแว้งกับใคร ๆ ต่อไป"

เขาก็รับคำว่า "เข้าที ต่อไปเห็นจะต้องหัดลืมแบบใหม่นี้เสียที" แล้วเขาก็ค่อย ๆ ดีขึ้น ลืมความถือตัวลงไปบ้าง ลืมว่าเราเป็นอะไรไปเสียบ้าง มันก็ดีขึ้น นี่เป็นอย่างนั้น คนเราที่ทะเลาะกันก็เพราะไม่ว่าจะทำอะไรก็มักเอาตัวไปด้วย ไปเล่นกีฬาก็เอาตัวไปด้วย ไปทำอะไรก็เอาตัวไปด้วย แล้วเราก็เป็นทาสของความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ยึดมั่นถือมั่นในสี ยึดมั่นถือมั่นในนั่น ในนี่ เพิ่มขึ้นอีกมากมาย เครื่องประดับเยอะแยะ แต่มีตัวตนอันเดียว แล้วต่อไปก็มีตุ้มหูมีสายสร้อย มีมงกุฎ มีแหวน มีอะไรต่ออะไรประดับกันจนหรูหรา จนตัวหนักอึ้งเคลื่อนไหวไม่ค่อยได้ ก็เลยเกิดเรื่องกันบ่อย ๆ ขอให้หัดลืมเสียบ้าง การลืม

ความมีตัวมีตนนี้ไม่เสียหาย แต่ถ้าลืมเรื่องอื่นจะเสียหาย อันนี้เรียกว่าเราดับไฟนั่นเอง **ดับความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนเสียได้ จิตใจก็สบายขึ้นเรื่อย ๆ** มีความมุ่งหมายเป็นไปในรูปอย่างนั้น พระพุทธเจ้าท่านสอนให้เรานำนิพพานมาใช้ในชีวิตประจำวันก็มุ่งอย่างนี้ แต่คนเราไม่เข้าใจ เลยไปคิดเสียว่านิพพานเป็นของสุดเอื้อม **ความจริงนิพพานอยู่แค่เอื้อม เพียงแต่เรายื่นไปหน่อยก็จะถึง** แต่กลับไปบอกว่าอยู่สุดเอื้อม ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น? เพราะว่าการเทศน์การสอนยากเกินไป บอกว่า จะถึงนิพพานได้จะต้องบำเพ็ญบารมีสี่อสงไขยแสนกัลป์ เขาเทศน์ว่า "สี่อสงไขยแสนกัลป์อนันตชาติ จึงจะถึงพระนิพพานได้" มันยืดยาวเหลือเกิน ไม่รู้ว่าจะเกิดกันสักเท่าไรจึงจะนิพพานได้ ไม่ได้สอนให้เอานิพพานมาใช้ในชีวิตปัจจุบัน **ความจริงธรรมะที่พระพุทธเจ้าท่านสอนนั้นท่านต้องการให้เอามาใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่ว่าสี่อสงไขยแสนกัลป์อนันตชาติแล้วจึงจะถึง ...ไม่ใช่อย่างนั้น** อริยสัจสี่ก็ให้นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน นิพพานก็ให้นำเอามาใช้ในชีวิตประจำวัน หลักมันเป็นอย่างนี้ นี่คือความหมายย่อๆ สั้นๆ พอเข้าใจ

การดับไม่เหลือของพระพุทธองค์

เรื่องนิพพานของพระพุทธเจ้า เรียกว่า *ปรินิพพาน พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน หมายความว่า "ดับหมด" ร่างกายก็แตกดับไป ส่วนกิเลสนั้นหมดนานแล้ว แต่ว่ายังทรงพระชนมชีพอยู่เพื่อบำเพ็ญพุทธกิจ อันเป็นประโยชน์แก่สังคม* ในปีที่นิพพานนั้น พระผู้มีพระภาคจำพรรษาที่เมืองเวสาลี นครเวสาลีนี้เป็นนครมั่งคั่ง มีความเจริญมาก ผู้ปกครองนครเวสาลีก็เป็นกษัตริย์ เรียกว่าลิจฉวี ปกครองโดยแบบคณะธิปไตย หมายความว่ามาประชุมปรึกษาหารือกันในเรื่องการทำอะไรต่าง ๆ แล้วใช้สามัคคีธรรม พระพุทธเจ้าตรัสว่า พวกลิจฉวี

ตั้งมั่นอยู่ใน**อปริหานิยธรรม** คือ**ธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อความเสื่อม** แต่เป็นไปด้วยความเจริญฝ่ายเดียว ได้แก่ หมั่นประชุมกันบ่อย ๆ เมื่อถึงเวลาประชุมก็มาอย่างพร้อมเพรียงกันประชุม เวลาเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก ช่วยกันทำกิจที่หมู่คณะจะต้องจัดต้องทำ ผู้ใดเป็นหัวหน้า เป็นประธาน ในที่ประชุมก็ต้องเคารพต่อบุคคลที่เป็นหัวหน้า เมื่อได้ตกลงกันว่าจะทำอะไรแล้ว ทุกคนจะต้องทำตามมตินั้น ไม่ทำอะไรตามใจตัว ระเบียบอันใดที่ได้เคยประพฤติปฏิบัติกันมา ก็จะต้องรักษาระเบียบนั้นไว้ ไม่ทำลายระเบียบนั้นลำพังตนเอง เมื่อจะตั้งระเบียบใหม่ก็ต้องประชุมปรึกษาหารือกัน แล้วจึงจะตั้งระเบียบอันใดอันหนึ่งขึ้น สตรีได้รับยกย่องว่าเป็นเพศมารดา ไม่ให้ใครดูหมิ่นถิ่นแคลนสุภาพสตรีในเมืองเวสาลีเป็นอันขาด นี่เพียงว่าเป็นอปริหานิยธรรมที่พวกลิจฉวีได้ถือปฏิบัติ จึงไม่มีความเสื่อม พวกเราคงได้อ่านสามัคคีเภทคำฉันท์ ที่พระเจ้าอชาตศัตรูส่งวัสสการพราหมณ์เป็นแนวที่ห้าเข้าไปยุให้รำตำให้รั่ว จนได้ผล ในที่สุดก็แตกแยกกันหมด พระเจ้าอชาตศัตรูยึดเอาเมืองเวสาลีมาผนวกกับแคว้นมคธ ความจริงเวสาลีกับมคธอยู่แดนต่อแดนกัน ถ้าเราไปดูในแผนที่อินเดียมคธอยู่ใต้ลงมา เวสาลีนั้นอยู่สูงขึ้นไปหน่อย เมื่อไปเที่ยวอินเดียครั้งหนึ่งได้ไปเที่ยวเมืองเวสาลีเหมือนกัน เดี๋ยวนี้ไม่มีอะไร มีแต่ไร่ข้าวสาลี มีแต่สวนลิ้นจี่ บ้านเมืองในสมัยเก่าหายไป แต่ในเมืองหลวงยังมีสระใหญ่อยู่ สระนี้มีประวัติว่า เป็นสระน้ำที่พวกกษัตริย์ลิจฉวีหวงแหน ไม่ให้คนภายนอกลงไปอาบ เอาตาข่ายกั้นไว้ มาคราวหนึ่ง ภรรยาของพันธุละเสนาบดีตั้งท้อง แล้วก็เกิดแพ้ท้องอยากอาบน้ำในสระนั้น ถ้าไม่ได้อาบแล้วจะอยู่ไม่ได้ อาการแพ้ท้องไม่เหมือนคนอื่น คนอื่นเขาแพ้ท้องเขาก็อยากจะกินนั่นกินนี่ บางคนอยากจะกินดิน อยากจะกินเลือดสามี เหมือนกับพระมารดาพระเจ้าอชาตศัตรูแพ้ท้อง อยากจะกินเลือดพระเจ้าพิมพิสาร ต้องเอามีดไปตัดปลายนิ้วพระหัตถ์เอาเลือดใส่ในถ้วยให้พระนางดื่ม พระเจ้าอชาตศัตรูจึงเกิดมาฆ่าพ่อ เรียกว่าแพ้ท้องวิฑถาร ส่วนภรรยาของพันธุละอยากอาบน้ำในสระนั้น

แต่เขาไม่ให้ลงอาบ จึงเอาเหล็กใส่ไว้ในต้นกล้วย เอาต้นกล้วยมัดเข้าหลาย ๆ ต้น แล้วเอาคาบที่ทำด้วยเหล็กอย่างดีทดลองฟันไม่ได้ยินเสียงดังกริ๊กเลย ความคมของคาบนั้นตัดเหล็กขาดไป พันธุละก็เอาคาบนี้ตัดเหล็กตาข่ายเป็นรูแล้วให้ภรรยาลงไปอาบน้ำในสระนั้นได้ สระนั้นก็ยังอยู่ในบริเวณเมืองเวสาลีจนทุกวันนี้ เป็นสระที่มีมีน้ำใสสะอาด

พรรษาสุดท้ายก่อนปรินิพพาน

พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษาสุดท้ายที่เมืองเวสาลี ครั้นออกพรรษาแล้วก็ออกไปบิณฑบาต เมื่อบิณฑบาตเสร็จแล้วก็ออกเดินทางจากเมืองเวสาลีมุ่งหน้าขึ้นไปทางเหนือ พระองค์เสด็จจากที่ใดไม่เคยเหลียวหลังกลับ ทรงเดินมุ่งหน้าเรื่อยไป แต่วันนั้นเมื่อออกจากเมืองแล้ว ทรงเหลียวทอดพระเนตรเมืองเวสาลีเป็นนาคาวโลก เสด็จกลับเอี้ยวพระวรกายมาทั้งพระองค์ คือเหลียวทั้งตัว กลับหันหลังดูเมืองเวสาลี พระอานนท์สงสัย จึงกราบทูลว่า

"เหตุไรจึงทรงเหลียวพระวรกายกลับดูเมืองเวสาลีอย่างนั้น"

ตรัสบอกว่า "อานนท์ เราดูเมืองเวสาลีเป็นครั้งสุดท้าย เพราะต่อนี้ไปเราก็จะนิพพานแล้ว" แล้วพระองค์ก็เดินทางต่อไปเรื่อย ๆ จากเมืองเวสาลีก็เดินทางต่อไป ไม่ใช่ไปเฉย ๆ แต่ไปทำหน้าที่สั่งสอนประชาชนเรื่อยไป พอไปถึงหมู่บ้านใดก็สอนประชาชนในหมู่บ้านนั้น ให้ชาวบ้านได้รู้ได้เข้าใจในธรรมะ ขณะเดินทางก็หยุดไปเป็นแห่ง ๆ ไปถึงหมู่บ้านไหนก็หยุดพักกันเสียทีหนึ่ง

ขณะที่ยังประทับอยู่บ้านเวฬุวคามนั้น มีมารมาเฝ้าทูลว่า

"นิพพานได้แล้ว พระศาสนาของพระองค์ตั้งมั่นแล้ว นิพพานได้"

พระองค์ทรงตอบว่า "เรายังไม่นิพพาน ยังไม่ถึงเวลา"

มารในที่นี้ไม่ใช่อะไร คือ **อภิสังขารมาร** ได้แก่ *ร่างกายนั่นแหละเป็นมาร* ความเมื่อยขบ ความเจ็บปวด ก็เรียกว่าเป็นมาร เช่น นั่งอยู่นาน ๆ ก็ปวดเอว ปวดสันหลัง ปวดแข้ง ปวดขา นี่เรียกว่าเป็นมาร มาร แปลว่า ผู้ขัดขวาง ไม่ให้ทำความดี เช่นพวกเราเป็นนักศึกษาเรียนหนังสือ มีการเจ็บป่วยทางร่างกาย ก็เรียกว่าร่างกายนั้นเป็นมารของเรา ทำให้เราไม่สบาย **กิเลสมาร** หมายถึง *ความคิดไม่ดีเกิดขึ้นในใจ* เช่น คิดแต่อยากจะเที่ยว อยากจะสนุก ไม่อยากที่จะเรียนแล้ว เรียนก็ชามหนึ่ง ไม่เรียนก็ชามหนึ่ง แต่ความจริงการเรียนมันหลายชาม ที่ว่าไม่เรียนก็ชามหนึ่งนั้นความจริงจะไม่มีกินด้วยซ้ำไป การคิดไปอย่างนั้นแหละเรียกว่ากิเลสมารมันมายุให้เราไปเที่ยว ไปเล่น ไปสนุก ไม่อยากเรียน ส่วน**มัจจุมาร**คือ*ความตายที่ไม่ถึงเวลา* เช่นพวกเรายังเป็นนักศึกษา พอเรียนจบได้ปริญญา ยังไม่ได้ทำงานอะไรเลย ขับรถพักเดียวชนกันคว่ำไป นั่นเขาเรียกว่ามัจจุมารมาพาตัวไปเสียแล้ว ความตายแบบนี้เป็นมารมาขวางคอ แต่ถ้าคนใดเป็นคนรกบ้านรกเมืองอยู่ก็ไม่ได้เรื่อง ตายไปเสียก็ไม่เป็นมารอะไร อย่างนี้เขาก็เรียกว่า พญามารช่วย ช่วยเอาไปเสียที มันขวางโลกมานานแล้ว เช่นนี้ไม่เสียหาย แต่ถ้าคนดี ๆ ตาย เรียกว่าเป็นมัจจุมารเข้ามารบกวน

พระพุทธองค์ผจญพญามาร

พญามารในพุทธประวัติมีเกิดขึ้นบ่อยๆ เราจึงต้องพิจารณาว่าหมายถึงอะไรนั้น เช่น ในตอนนี้พญามารก็มาเตือน ก็หมายความว่า สังขารของพระองค์ชำรุดทรุดโทรมเปลี่ยนแปลงมาก เกิดความรู้สึกว่าควรจะถึงเวลาแล้ว แต่ก็นึกได้ว่า ยังไม่ถึงเวลา ยังไปได้อีก พระองค์ก็เดินทางต่อไป ออกจากเมืองเวสาลี ไปที่อื่นต่อไปตามลำดับบ้าน ในขณะที่พระองค์เสด็จเดินทางไปนั้น บางทีก็มี

เรื่องอะไรเกิดขึ้นบ้าง เช่นในคราวเสด็จป่ามหาวัน ซึ่งเป็นป่าใหญ่ใกล้เมืองเวสาลี ก็ได้ประชุมภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุมาประชุมพร้อมกันแล้ว *พระองค์ก็ตรัสว่า...*

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุใดท่านทั้งหลายมีความปรารถนานัก จะให้เราตั้งอยู่นานเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เหตุดังนั้นธรรมทั้งหลายเหล่าใด เราได้เทศนาแสดงไว้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง แสดงไว้เพื่อจะตรัสรู้เฉพาะหน้าล่วงโลกิยญาณ บรรลุโลกุตตรปัญญา ธรรมทั้งหลายเหล่านั้นท่านทั้งหลายพึงเรียนให้ดี ให้สำเร็จประโยชน์โดยเอื้อเฟื้อ เคารพความจริง และพึงส้องเสพเจริญ ทำให้มากในสันดาน อันนั้นก็จะพึงให้พรหมจรรย์ตั้งอยู่ได้นานไม่เสื่อมสูญ อันจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ซึ่งสัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายที่เราแสดงด้วยปัญญายิ่งนั้น ได้แก่อะไรเล่า สติปัฏฐาน ๔, สัมมัปปธาน ๔, อิทธิบาท ๔, อินทรีย์ ๕, พละ ๕, โพชฌงค์ ๗, มรรคมีองค์ ๘"

หมวดธรรมเหล่านี้รวมทั้งหมดมี ๓๗ ประการ เรียกว่า **โพธิปักขิยธรรม** แปลว่า **ธรรมเกื้อกูลแก่ความตรัสรู้ ธรรมที่เป็นฝักฝ่ายแห่งการตรัสรู้ หรือธรรมที่เป็นฝักฝ่ายแห่งปัญญา** หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **อภิญญาเหสิตธรรม แปลว่า ธรรมที่พระองค์แสดงเพื่อความรู้แจ้งเห็นจริง** หรือธรรมที่พระองค์แสดงเพื่อความหลุดพ้นอันเป็นข้อปฏิบัติ พระองค์จึงได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า...

"จะต้องการให้เราอยู่ไปทำไม ธรรมทั้งหลายที่เราได้สอนไว้แล้วนั้นพอแล้วเป็นประโยชน์ เป็นความสุขพอแล้ว ขอให้เธอทั้งหลายช่วยกันศึกษา ช่วยกันปฏิบัติ ช่วยกันสั่งสอนให้แพร่หลายต่อไปเถิด สิ่งเหล่านั้นจะเป็นประโยชน์เป็นความสุขแก่ประชาชนต่อไป"

นี้คือคำตรัสของพระองค์แก่พระภิกษุในป่ามหาวัน

อีกตอนหนึ่งพระองค์ตรัสว่า...

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราเตือนท่านทั้งหลายให้รู้ **สังขาร** คือธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ให้ถึงพร้อมบริบูรณ์ ด้วยความไม่ประมาทเถิด ความที่แห่งพระตถาคตจะปรินิพพาน จักมีในไม่ช้า โดยกาลที่ล่วง ๓ เดือนแต่นี้ไปพระตถาคตจักปรินิพพาน ชนทั้งหลายเหล่าใด ทั้งที่เป็นคนหนุ่ม ทั้งที่เป็นคนแก่ ทั้งที่เป็นคนพาล ทั้งที่เป็นบัณฑิต ทั้งที่เป็นคนมั่งคั่ง และคนจนยากไร้ ชนทั้งปวงนั้นล้วนมีความตายเป็นที่ไปเบื้องหน้า ภาชนะดินที่นายช่างหม้อกระทำแล้วทั้งเล็กทั้งใหญ่ ทั้งสุกทั้งดิบก็ตาม บรรดาภาชนะดินทั้งปวง ไม่ว่าขนาดไหน ต้องมีความแตกทำลายเป็นที่สุด ฉันใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็มีความแตกทำลายประลัยพินาศเป็นที่สุดฉันนั้น วัยแห่งเราแก่รอบแล้ว ชีวิตแห่งเราน้อยแล้ว เราจักละเสียซึ่งท่านทั้งหลายไปที่พึ่งอันเราได้ทำแล้วแก่ตน"

เป็นพระโอวาทที่จับจิตจับใจพอใช้ที่พระองค์ตรัสเตือน รวมความก็ว่าอย่าประมาท ให้เร่งประพฤติธรรม เพราะต่อไปนี้อีก ๓ เดือน พระองค์ก็จะปรินิพพานแล้ว

ตรัสเทศนาอริยธรรม

และต่อจากนั้นพระองค์ก็เสด็จเดินทางต่อไปถึงบ้าน**ภัณฑุคาม** ในบ้านนั้นพระองค์ได้ตรัสเทศนาถึง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ ๔ อย่างนี้ ว่าเป็นอริยธรรม **วิมุตติ** แปลว่า **ความหลุดพ้น** ปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา ก็จะถึงวิมุตติ หลุดพ้นจากสิ่งร้อยรัดด้วยประการทั้งปวง การจะถึงวิมุตติได้ก็ด้วยการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตอนหนึ่งพระองค์ตรัสว่า...

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยความไม่ตามตรัสรู้ ไม่แทงตลอดซึ่งธรรม ๔ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ ที่เป็นอริยธรรมแลเป็นเหตุ เราผู้พระศาสดาและท่านทั้งหลายผู้สาวก จึงได้ท่องเที่ยวด้วยภพกำเนิดคติซึ่งกาลนานนับอย่างนี้ โมหะความหลงความมืดที่ปกปิดไม่ให้เกิดปัญญาตรัสรู้ธรรมทั้ง ๔ เป็นเหตุทำให้เสวยสังสารทุกข์อันวิจิตร เป็นอเนกประการ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้คือ สมาธิ ปัญญา วิมุตติ ซึ่งเป็นอริยธรรมนั้น เราและท่านทั้งหลายได้ตรัสรู้แล้ว ได้แทงตลอดแล้ว ตัณหาอันเป็นเหตุจะให้เกิดในภพ เราและท่านทั้งหลายได้ตัดขาดเสียแล้ว ตัณหาที่เป็นเครื่องนำไปในภพ ดังเชือกผูกอยู่ในเท้าแห่งเราสิ้นแล้ว ไม่สามารถจะทำภพอนใดอันหนึ่งได้ บัดนี้ความเกิดอีกแห่งเราก็ดีแห่งท่านทั้งหลายก็ดี มิได้มี"

ครั้งนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จทำอุปการะแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายแล้ว เสด็จจากบ้านภัณฑุคามไปยังบ้านหัตถีคาม บ้านอัมพคาม และบ้านชัมพุคามตามลำดับ เสด็จจากบ้านชัมพุคามไปยังโภคนคร

ตรัสเทศนามหาปเทส ๔

ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเทศนามหาปเทส ๔ ฝ่ายพระสูตรอันมหาปเทส ๔ นั้นมีดัง นี้

"ถ้าจะมีภิกษุมาอ้างพระศาสดาก็ดี อ้างสงฆ์ อ้างคณะ อ้างบุคคลก็ดี แล้วแสดงว่านี่เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นสัตถุศาสนา ดังนี้ เธอผู้ได้ฟังอย่าพึงรีบยินดีรับภาษิตของผู้มาอ้างนั้น และอย่าพึงห้ามภาษิตนั้นก่อน ให้พึงเรียนบทพยัญชนะให้แน่นอน แล้วพึงสอบในสูตรซึ่งเทียบได้กับในวินัย ถ้าภาษิตนั้นไม่สอบในสูตร ไม่เทียบได้กับในวินัยแล้วไซร้ พึงเข้าใจว่ามิใช่คำของพระผู้มีพระภาคเธอ

ผู้นี้รับมาผิด จำมาเคลื่อนคลาดแน่แล้ว ต่อเมื่อใดมาสอบในสูตรและเทียบในวินัย ก็ได้กัน ไม่ผิด ไม่เคลื่อนคลาด เมื่อนั้นพึงลงความสันนิษฐานว่า นี้คำของพระผู้มีพระภาคแน่แล้ว เธอผู้นี้รับมาด้วยดี ไม่วิปริต"

นี่คือความย่อในมหาปเทสฝ่ายพระสูตรให้ถือเป็นหลัก คือพระองค์ตรัสเตือนไว้ว่า ต่อไปข้างหน้า ถ้ามีภิกษุหรือใคร ๆ ก็ตาม มาอ้างว่านี่เป็นคำสอนพระพุทธเจ้า เราได้ยินได้ฟังมาอย่างนี้ เราอย่าคิดค้านคำสอนนั้น อย่าโต้เถียงอะไร แต่ให้จำไว้ จำไว้แล้วเอาไปสอบไปทานดูว่ามีในพระสูตรไหน มีในระเบียบวินัยข้อไหน ถ้ามีอยู่ตรงกันละก็ใช้ได้ ถ้ามีไม่ตรงกันก็ใช้ไม่ได้ อันนี้เป็นหลักที่สำคัญ เรื่องนี้พระผู้มีพระภาคสอนให้เราเป็นผู้มีใจกว้าง คือไม่โต้เถียงกับใคร ๆ ในเรื่องอะไรด้วยอารมณ์ แต่ว่าให้ใช้เหตุผล สมมติว่าถ้าเราได้ยินได้ฟังอะไรมาแล้วสิ่งนั้นไม่ตรงกับความคิดของเรา เราก็อย่าไปโต้เถียงกันก่อน แต่เราจำเรื่องนั้นไว้แล้วเอามาพิจารณาสอบสวนให้ลึกซึ้ง เพื่อเราจะได้รู้แจ้งชัดในเรื่องนี้ตามความเป็นจริง การโต้เถียงกันก็จะไม่เกิดขึ้น ถ้าเราจะพูดอะไรกันพูดกันภายหลัง เช่นมาพูดกันว่า สิ่งที่ได้ฟังไปวันนั้น ผมไปคิดดูแล้วยังไม่มีเหตุผลอยู่บางประการ เราก็พูดกันคุยกันในการพูดการคุยกันนั้น อย่าเอาตัวเข้าไปคุยกันมาก ถ้าเอาตัวไปพูดแล้วมักพูดด้วยทิฐิมานะ ย่อมเป็นเหตุให้เกิดเถียงกันจนหน้าดำหน้าแดง แต่ว่าเราพูดด้วยปัญญา ด้วยใจที่สงบเยือกเย็น เอาเหตุเอาผล เราพูดไปเขาฟัง เขาพูดมาเราฟัง ฟังกันทั้งสองฝ่าย อย่างนี้เรียกว่า เป็นประชาธิปไตย เคารพในเหตุผลซึ่งกันและกัน เป็นพื้นฐานแห่งประชาธิปไตย พระพุทธเจ้าท่านวางรากพื้นฐานไว้อย่างนี้ ว่าให้รับฟังเอาไปพิจารณา อย่าไปปฏิเสธ อย่าไปรับว่าเป็นอย่างนั้นทันที แต่เอาไปคิดก่อน หลักนี้ดีมากเราเอาไปใช้ได้ ยิ่งอยู่ในสมัยปัจจุบันด้วยแล้วสำคัญ เพราะโลกในสมัยปัจจุบันนี้เป็นโลกแห่งการโฆษณาชวนเชื่อ โฆษณาชวนเชื่อในการเมือง การเศรษฐกิจ ลัทธิ มีมากมายเหลือเกิน เราเป็นครูเป็นอาจารย์ต้องใช้ปัญญาให้มาก ใครพูดอะไรเรารับฟังได้ บันทึกไว้ แล้วก็เอา

ไปคิดไปตรองว่ามีเหตุมีผลอย่างไร จะใช้ได้ไหม เข้ากันได้ไหม กับนิสัยใจคอของคนไทย กับวัฒนธรรมประเพณีของไทยเรา ถ้าเราเห็นว่าพอเป็นไปได้ เราก็รับไว้ แต่ถ้าเห็นว่าไปไม่รอด ถ้าขืนไปทางนั้นจะเดือดร้อนกันใหญ่ เราก็ไม่เอา แล้วก็ไม่ตามไปโต้เถียงกับเขา ไม่ใช่เรื่องที่จะไปโต้เถียงอะไรกับเขา อันนี้เป็นหลักการที่ดีสำหรับเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ภัตตาหารมื้อสุดท้าย

พระพุทธเจ้าเสด็จต่อไปถึงปาวานครหรือเมืองปาวา ประทับอยู่ที่อัมพวันสวนมะม่วงของนายจุนทะ ช่างทอง ผู้ได้ถวายปัจฉิมบิณฑบาตแด่พระพุทธเจ้า เมื่อเสด็จไปถึง เรื่องสวนมะม่วงมีมากที่สุดในพระคัมภีร์ ก็เพราะว่าในประเทศอินเดียมีมะม่วงมากจริง ๆ ข้างถนนก็ปลูกมะม่วงเต็มไปหมด ไปถึงอินเดียก็เห็นมีแต่ป่ามะม่วงเรื่อยไป มีเจ้าของสวนเยอะ นายจุนทะก็เป็นเจ้าของสวนมะม่วงแห่งหนึ่ง *พระพุทธเจ้าไปพักที่นั่น นายจุนทะก็เข้ามาเฝ้า พระองค์ก็แสดงธรรมให้ฟัง ครั้นได้ฟังธรรมแล้ว นายจุนทะก็ทูลว่า พรุ่งนี้ขอนิมนต์พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ ไปฉันอาหารที่บ้านข้าพระองค์* พระพุทธเจ้าก็เสด็จไปฉันอาหารบ้านนายจุนทะ เมื่อถึงเวลานายจุนทะก็ตกแต่งอาหารพรักพร้อม อาหารที่นายจุนทะจัดนั้นมีอยู่ชนิดหนึ่งซึ่งเป็นปัญหา เรียกกันว่า **สุกรมัททวะ** แปลเป็นไทยว่า เนื้อหมูอ่อน แต่ว่านักปราชญ์ชาวตะวันตกหรือนักปราชญ์อินเดีย เขาแปลว่าเห็ดชนิดหนึ่งที่หมูชอบ ศัพท์นั้นความหมายยักย้ายได้ พวกกินผักเขาก็บอกว่ามันเป็นเห็ดที่หมูชอบ พวกกินเนื้อก็บอกว่าเนื้อหมูย่าง ต่างคนก็ต่างก็แปลเข้าข้างตัว อาหารนี้เรียกว่าเป็นอาหารพิเศษ *เวลาพระพุทธเจ้าเสด็จไปฉันอาหารตรัสว่า...*

"ดูก่อน จุนทะ มังสะสุกรอ่อน ฉันใด ท่านได้ตกแต่งไว้เป็นไทยธรรม บิณฑบาตทาน ท่านจงอังคาสซึ่งเราด้วยมังสะสุกรอ่อนนั้น เบื้องว่า ขาทนียโภชนียะสิ่งอื่นใด อันท่านได้ตกแต่งไว้เป็นวัตถุแห่งบิณฑบาตทาน ท่านจงอังคาสภิกษุสงฆ์ด้วยขัชชโภชอาหารสิ่งนั้นเถิด"

หมายความว่า พอเสด็จไปถึงก็ตรัสว่า "จุนทะ สุกรมัททวะที่เธอจัดไว้นั้น เอามาให้ฉันทั้งหมด เอามาถวายฉันองค์เดียว ส่วนอาหารอื่นให้ถวายพระอื่น" ทำไมจึงตรัสอย่างนั้น น่าคิด เพราะว่าเมื่อฉันสุกรมัททวะเข้าไปแล้ว พระโรคกำเริบประชวรมากถึงนิพพานในวันนั้นเอง พระองค์คงจะทรงทราบว่าสุกรมัททวะนี่มันไม่ค่อยดีมีพิษ ถ้าให้พระอื่นฉันจะเดือดร้อน ส่วนพระองค์นั้นวันนี้ก็จะนิพพานแล้ว ฉันหรือไม่ฉันก็นิพพาน เพราะว่าปลงอายุสังขารแล้ว พระองค์ปลงมาตั้งแต่วันเพ็ญเดือน ๓ วันมาฆบูชา ว่าเราจะนิพพานในวันเพ็ญเดือน ๖ ได้ตรัสบอกพระอานนท์และใคร ๆ หมดแล้วว่าจะนิพพาน ครั้นเมื่อวันเพ็ญนั้นมาฉันอาหารของนายจุนทะ พระองค์ทรงทราบดีว่าอาหารนั้นเป็นพิษ ถ้าพระอื่นฉันจะเป็นอันตราย แต่พระองค์ไม่เป็นไร เพราะว่าถึงอย่างไรก็จะนิพพานแล้ว ให้นายจุนทะสบายใจว่า ได้ถวายอาหารมื้อสุดท้ายแด่พระพุทธเจ้า ต่อมาเมื่อฉันอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว สุกรมัททวะที่เหลือไม่ให้ใครกินเลย สั่งให้เอาไปฝังดินให้หมดแล้วเมื่อลุกจากที่ประทับแล้วกลัวว่านายจุนทะจะไม่สบายใจเรื่องอาหาร จึงสั่งพระอานนท์ว่า

"อานนท์ ไปบอกนายจุนทะว่า อาหารที่มีค่าที่สุด ได้กุศลมากที่สุดนั้นมี ๒ มื้อ คืออาหารมื้อแรกที่นางสุชาดาถวายก่อนตรัสรู้ที่พุทธคยา และอาหารมื้อสุดท้ายที่นายจุนทะถวายเราในวันนี้" ไปบอกให้นายจุนทะชื่นใจไว้

เพราะอะไร? เพราะว่าพระพุทธเจ้านิพพานในคืนนั้น ชาวบ้านจะว่านายจุนทะว่าเอาอะไรไปถวายพระพุทธเจ้าก็ไม่รู้ ฉันเข้าไปแล้วปวดพระนาภี นายจุนทะจะเดือดร้อน เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์แก้ไว้หมด แก้ไว้ว่าอาหารนาย

จุนทะมื้อนี้เป็นอาหารพิเศษ มีบุญมาก และของนี้ให้เอาไปฝังเสียไม่ให้คนอื่นกิน ทรงเห็นแล้วจะเป็นอันตราย แต่พระองค์ก็ฉัน เพราะต้องการเอาใจทายก คือ นายจุนทะให้สบายใจนั่นเอง พอฉันอาหารนั้นเข้าไปแล้วพระองค์ก็ทรงพระประชวร เกิดอาพาธประชวรลงพระโลหิต เกิดเวทนากล้า ขณะใกล้มรณทุกข์พระองค์มีสติสัมปชัญญะ ไม่ทุรนทุราย พระพุทธเจ้าไม่เป็นทุกข์ทางใจ ร่างกายเป็นไปตามเรื่องของร่างกาย อดทนได้ด้วย**อธิวาสนขันติ**

ครั้งนั้นดำรัสเรียกพระอานนท์ว่า "ดูก่อนอานนท์ เราไปกันเถอะ ไปเมืองกุสินารา" พระอานนท์รับพุทธาณัติพจน์ แล้วก็บอกกล่าวแก่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายให้ทราบ เดินทางต่อไปยังกุสินารา มากลางทางทรงลำบากพระกายนัก เสด็จแวะลงจากหนทางเข้าไปพักร่มไม้ ณ ตำบลหนึ่ง ดำรัสสั่งพระอานนท์ว่า

"ดูก่อนอานนท์ ท่านจงนำน้ำฉันมาให้เรา เราจักดื่มระงับความกระหายให้สงบ"

พระอานนท์ถวายทูลว่า

"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม เพิ่งข้ามพ้นแม่น้ำผ่านไป น้ำ ณ แม่น้ำนี้ มีน้อย ถูกล้อเกวียนบดแล้วขุ่นนัก ไม่ควรเป็นน้ำฉัน แม่น้ำกกุธานที่มีน้ำใส จืด เย็น มีท่าอันงามควรรื่นรมย์ อยู่ไม่ไกลนัก เชิญพระผู้มีพระภาคเจ้า ควรจะไป ณ แม่น้ำกกุธานที่นั้นเถิด จะได้เสวยและจะได้สรงชำระพระกายให้เย็นและสุขสำราญ"

พระโลกนาถตรัสสั่งถึง ๓ ครั้ง พระอานนท์ทูลทัดทาน ๒ ครั้ง ครั้นวาระที่ ๓ พระเถระเจ้ามิได้กราบทูลทัดทานอีก ด้วยพระเถระเจ้ามีสติระลึกรู้ว่า "อันพระตถาคตพุทธเจ้าทั้งหลาย จะดำรงคงวาจาด้วยใช่เหตุนั้น เป็นไม่มี" ก็หมายความว่า พระพุทธเจ้าไม่ตรัสอะไรโดยไม่มีเหตุไม่มี ก็เลยเอาบาตรไปที่ลำห้วย เมื่อไปถึงปรากฏว่าน้ำใสเป็นปกติแล้ว ก็ตักมาถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์เสวยเพื่อดับความกระหาย แล้วประทับอยู่ ณ ที่นั้น

สันติวิหารธรรม

สมัยนั้น บุตรแห่งมัลลกษัตริย์คนหนึ่งชื่อ*ปุกกสะ สาวกของอาฬารดาบสกาลามโคตร ออกจากเมืองกุสินาราไปเมืองปาวานคร เดินมาถึงที่นั่น ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ใต้ร่มไม้ จึงเข้าไปถวายอภิวาท นั่ง ณ ที่ควร ได้ฟัง* **สันติวิหารธรรม***ของพระองค์ เกิดเลื่อมใสน้อมคู่ผ้าสิงคิวรรณ เข้าไปถวายพระผู้มีพระภาค* กราบทูลว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ผ้าเนื้อเกลี้ยงสีดังทองสิงคิของข้าพระองค์คู่นี้ เป็นคู่ผ้าพิเศษ อันข้าพระองค์จะพึงนุ่งห่มเป็นครั้งคราว เป็นของประณีตสงวนไว้ขอสมเด็จพระผู้มีพระภาคจงอาศัยความอนุเคราะห์ ทรงรับผ้าสิงคิวรรณนี้ของข้าพระองค์เถิด"

พระผู้มีพระภาคก็รับมาผืนหนึ่งเอามาห่อหุ้มร่างกาย มองดูเหมือนกับว่าเป็นสีทอง ปุกกุสมัลลบุตรถวายเป็นพุทธบริโภคผืนหนึ่ง อีกผืนหนึ่งถวายพระองค์ตามพระประสงค์ แล้วก็หลีกไป ผิวกายของพระผู้มีพระภาคสดใสใน ๒ เวลา ๒ กาล คือวันก่อนจะตรัสรู้ ผิวกายผ่องใสเป็นพิเศษ และในวันที่จะปรินิพพาน ผิวกายก็ผ่องใสเป็นพิเศษอีกครั้งหนึ่ง นี่เป็นเรื่องที่ปรากฏอยู่ แล้วพระองค์ก็เสด็จออกเดินทางต่อไป พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เมื่อไปถึงฝั่งแม่น้ำกกุธานที แล้วก็เสด็จประทับ ตรัสเรียกพระจุนทกเถระให้ปูลาดสังฆาฏิถวาย ประทับพักอยู่ที่นั่นแล้วก็ทรงแสดงอานิสงส์ของบิณฑบาตทาน ๒ คราว มีผลเสมอกันดังที่ว่ามา

บรรทมครั้งสุดท้าย ณ สวนสาละของมัลลกษัตริย์

ต่อจากนั้นก็เสด็จเดินทางต่อไป ข้ามแม่น้ำหิรัญญวดี จนถึงเมืองกุสินารา แวะเข้าไปสวนสาละของพวกมัลลกษัตริย์ บอกกับพระอานนท์ให้ปูสังฆาฏิลงใน

บริเวณใต้ต้นไม้ แล้วก็ประทับแบบที่เรียกว่า **อนุฏฐานไสยา** อนุฏฐานะ แปลว่า ไม่ลุกขึ้น นอนแบบไม่ลุกขึ้นแล้ว นอนตะแคงข้างขวา นอนเอาข้างขวาลง แล้วก็ไม่ลุกขึ้นต่อไป เป็นการบรรทมครั้งสุดท้าย อันนี้ขอให้เราคิดสักหน่อย คือ พระองค์ประสูติในป่าลุมพินี แต่ไปเติบโตในวังหลวง มีความสุขความสบายแบบชาววังทุกประการ มีพระมเหสีรูปสวย มีลูกน้อยน่ารัก มีสาวใช้สนมกรมวังคอยรับใช้เอาอกเอาใจสารพัด พระญาติพระวงศ์ก็พอพระทัยพระองค์ทั้งนั้น ทรงอยู่ในท่ามกลางความรักความอบอุ่น ไม่มีอะไรเดือดร้อน แต่พระองค์ก็ทรงตัดสินพระทัยเสด็จออกสู่ป่าเพื่อแสวงหาสัจธรรม แล้วก็ใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่ในป่าตลอดเวลา ๔๕ ปี แม้ตอนสุดท้ายปีเสด็จปรินิพพาน ก็ไปนิพพานอยู่ที่ในสวนสาละของพวกมัลลกษัตริย์ ถ้าพูดตามภาษาชาวบ้านง่าย ๆ ก็ว่า นิพพานข้างทางเดินนั่นเอง คือเดิน ๆ ไปแล้วเดินไม่ไหว พอไปถึงสวนสาละก็บอกว่า เห็นจะไม่ไหวแล้ว ถ้าพูดภาษาธรรมดาก็บอกว่า อานนท์ฉันเดินไม่ไหวแล้ว ร่างกายฉันมันแก่หง่อมเต็มที ก็เหมือนกับเกวียนไม้ไผ่ ซึ่งไม่ใช่เกวียนไม้จริง แล้วปูผ้าสังฆาฏิลงเถอะเราจะนอนแล้ว พอล้มนอนตรงนั้นแล้วก็บอกว่า เราไม่ลุกขึ้นต่อไปแล้ว เราจะนิพพานตรงนี้แล้วละ แล้วก็นิพพานในสวนสาละของพวกมัลลกษัตริย์ พระองค์ใช้ชีวิตทำแต่ประโยชน์ให้แก่สังคมตลอดเวลา ไม่มีสมบัติพัสถานอะไรเป็นส่วนพระองค์ มีแต่ผ้า ๓ ผืน บาตรใบหนึ่ง แล้วก็เดินท่องเที่ยวเรื่อยไป นับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่แก่ชาวโลก

การบูชาตถาคต

ในสมัยนั้น ต้นสาละทั้งคู่ก็เผล็ดดอกอันมิใช่ฤดูกาล เบิกบานโดยรอบพฤกษมณฑล ตั้งแต่มูลรากเบื้องต้นตลอดยอด ก็ดารดาษด้วยดอกเป็นอันเดียว

ล้วนเบิกบานควรเป็นอัศจรรย์ และดอกสาลพฤกษ์ทั้งหลายนั้น ก็หล่นลงตรงยังพระสรีระเพื่อบูชาพระตถาคต เดือนพฤษภาคมเป็นหน้าร้อน ในประเทศอินเดียตามปกติต้นไม้ก็ผลิใบ ผลัดใบ ผลิใบอ่อน แล้วก็ออกดอกพอสมควร ต้นสาละนั้นก็ปรากฏว่าออกดอกหล่นลงมาบูชาสรีระของพระผู้มีพระภาคเจ้า ในเรื่องเกี่ยวกับการบูชานี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้น่าฟังให้เราจำไว้เป็นคติ พระองค์ตรัสว่า

"ดูก่อน อานนท์ พระตถาคตเจ้าไม่ปรารถนาอันบริษัทสักการะนอบน้อม นับถือ บูชา คำนับ ด้วยสักการะพิเศษเพียงเท่านี้" คือว่าในตอนที่พระพุทธเจ้าบรรทมอยู่ใต้ต้นสาละ ใคร ๆ ก็เอาดอกไม้เอาอะไรมาบูชากัน รู้ข่าวเข้าก็มากันมาถึงก็เอาดอกไม้ทิ้งไว้ ชาวอินเดียเขาบูชาอย่างนั้น ไม่มีแจกันใส่ ใครเอามาถึงก็กองเอาไว้อย่างนั้น สมมติว่าตรงนี้เป็นแท่นบูชา เอามาถึงก็วาง ๆ ไว้เต็มไปหมด ของเราจัดใส่แจกันวางเรียบร้อย ของเขาไม่มีแจกัน มาโรย ๆ ไว้ ถ้าได้ดอกมะลิมาก็โรยลงไป ได้ดอกกุหลาบมาก็โรยลงไป ดอกบานไม่รู้โรยก็โรยลงไป โรยเต็มไปหมดไม่ว่าดอกอะไร พระองค์เห็นก็ตรัสว่า *"การกระทำเช่นนี้ไม่ชื่อว่าเป็นการบูชาตถาคต"* พระองค์ให้บูชาอย่างไร พระองค์ก็ตรัสน่าฟังว่า **"ดูก่อนอานนท์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ก็ดี ผู้ใดแลมาเป็นผู้ปฏิบัติซึ่งธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ประพฤติธรรมะสมควรแล้วไซร้ ผู้นั้นมาสักการะเคารพนอบนบนับถือ ซึ่งพระตถาคตเจ้าด้วยบูชาอย่างยิ่ง"**

การบูชาอย่างยิ่งนั้นเป็นการบูชาอันสูงสุด เรียกว่า **ปฏิบัติบูชา** คือบูชาด้วยการปฏิบัติ ส่วนการบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน เรียกว่า **อามิสบูชา** เป็นการบูชาเล็กน้อย ไม่สำคัญ แต่ถ้าผู้ใดปฏิบัติกายวาจาใจตามคำสอนของพระองค์เรียกว่าผู้นั้นเป็นยอดบูชาแท้ เพราะฉะนั้นเมื่อเราจะนึกถึงพระพุทธเจ้า ขอให้เราบูชาพระองค์ด้วยการทำกายวาจาใจให้มีธรรมะขึ้นมา คือ ประพฤติธรรมนั่นเองพูดง่ายๆว่า **ถ้าประพฤติธรรมก็เรียกว่าเป็นการบูชาแท้ เป็นการบูชาชั้นสูงสุดที่พระผู้มีพระภาคต้องการ** พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่าอย่างนั้น

ตรัสเรื่องสังเวชนียสถาน ๔

ต่อไป พระองค์ตรัสถึงเรื่องเกี่ยวกับเทวดา **แล้วก็ตรัสเรื่องเกี่ยวกับสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง** พระอานนท์กราบทูลว่า

"ในกาลก่อน ภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษาอยู่ในทิศต่าง ๆ เมื่อสิ้นไตรมาศตามวินัยนิยมแล้ว ย่อมมาเฝ้าพระตถาคตเจ้าโดยเป็นอาจิณวัตร ได้ฟังธรรมคำสอน คำเตือน เกิดความเบิกบานใจ เมื่อพระองค์เสด็จนิพพานไปเสียแล้ว จะได้ไปทำอะไรที่ไหนกัน จะเอาอะไรเป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจเล่า พระเจ้าข้า"

พระองค์ตรัสว่า "สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล"

สังเวชนียสถาน แปลว่า สถานที่ที่ทำให้เกิดความสลดใจ ความสังเวช ให้เกิดความปีติเบิกบานใจ คือเมื่อได้ไปเห็นแล้วเกิดอะไรขึ้นในใจเขา เรียกว่าเป็นสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง คือ

๑. *ลุมพินี* ตำบลลุมพินีแห่งนี้ อยู่ระหว่างเมืองเทวทหะกับกรุงกบิลพัสดุ์ เป็นสถานที่พระตถาคตประสูติ

๒. *พุทธคยา* อันเป็นสถานที่ตรัสรู้ มีต้นโพธิ์เป็นหลัก

๓. *ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน* ใกล้เมืองพาราณสี ที่แสดงปฐมเทศนา

๔. *สวนสาละ* ใกล้เมืองกุสินารา

ที่ ๔ แห่งนี้จำง่าย ๆ ว่า ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงปฐมเทศนา และที่ปรินิพพาน เป็นสังเวชนียสถานอันคนควรไปดูไปชม ไปดูแล้วเกิดความสังเวชสลดใจ เกิดปีติเลื่อมใสในสถานที่นั้น ๆ

หลวงพ่อไปมาหลายครั้งแล้ว ไปเทศน์ที่นั่นทีไรมันตื้นตันใจ ปกติเป็นคนพูดคล่อง แต่ว่าพอไปพูดที่ใต้ต้นโพธิ์ พูดไป ๆ อึ้งอยู่นั่นแหละ พูดไม่ออก ต้องหยุดเสีย สำรวมใจ แล้วก็พูดใหม่ทุกที กี่ครั้งกี่หนมันก็เป็นอย่างนั้นแหละ มันอืดอัดขึ้นมาเชียว พูดไปแล้ว พอพูดถึงเรื่องพระพุทธเจ้าอย่างนั้นอย่างนี้แล้ว

มันตื้นตันขึ้นมา นี่แหละเขาเรียกว่า เกิดสังเวชขึ้นในใจ เพราะได้ไปที่นั่น เทศน์ที่อื่นร้อยกัณฑ์พันกัณฑ์ไม่เป็นอะไร ถ้าไปเทศน์ใต้ต้นโพธิ์ที่ไรก็เป็นทุกที ยิ่งไปเทศน์ที่กุสินาราแล้วน้ำตาไหลทุกที เทศน์แล้วน้ำตาโยมก็ไหลด้วย ผู้เทศน์น้ำตานองหน้า โยมผู้ฟังก็เช็ดกันเป็นแถวไปเลย ไม่ตั้งใจจะร้องไห้อะไรหรอก คนโตแล้วจะไปร้องอย่างไร แต่ว่าพอพูดออกไป ๆ แล้ว น้ำตาไหลออกมาเอง เป็นอยู่ที่พุทธคยาและที่กุสินารา ๒ แห่งนี้เท่านั้น แห่งอื่นไม่เป็นไร ที่ปฐมเทศนาก็พูดคล่องไม่มีอะไร แต่ที่นิพพานกับที่ตรัสรู้ไม่ได้ พูดแล้วน้ำตาจะไหลออกทุกที เรียกว่า เกิดสังเวชสลดใจ คนไม่ไปก็ไม่รู้หรอก ถ้าไปแล้วจะรู้ ไปแล้วก็นั่งคิดนั่งนึกแล้วมันตื้นตันใจ นึกถึงพระพุทธเจ้าเหมือนกับเรานึกถึงใครที่เรารัก นึก ๆ แล้วก็น้ำตาไหล เรียกว่า สังเวชสถานที่ ๔ ตำบลนี้ควรจะได้ไปดูไปชม ไปดูแล้วจะได้เกิดความรู้สึกนึกถึงพระพุทธเจ้า ทำให้เกิดความซาบซึ้งในพระผู้มีพระภาค ท่านธรรมปาละผู้ก่อตั้งสมาคมมหาโพธิ์ในลังกา เมื่อไปพุทธคยาบอกว่าขณะที่ท่านเดินไปตามใต้ต้นสนซึ่งนำไปสู่สถานต้นโพธิ์ตรัสรู้ มองไปรอบ ๆ เห็นพระพุทธรูปเศียรไม่มี แขนไม่มี ทิ้งเกลื่อนกลาด คนนอกศาสนาเดินเหยียบย่ำ ไปถ่ายปัสสาวะไว้ในบริเวณนั้น เกิดความสลดใจ น้ำตาท่านไหล ท่านบันทึกว่า น้ำตาไหลนองหน้าด้วยความคิดถึงพระพุทธเจ้า แล้วก็ไปนั่งกราบแท่นใต้ต้นโพธิ์ที่เขาทำไว้ ท่านเกิดกำลังใจขึ้นมา อธิษฐานในทันทีว่า ถ้าท่านยังมีชีวิตอยู่ในโลก จะมาทำการฟื้นฟูสถานที่นี้ให้เป็นสถานที่สะอาดบริสุทธิ์สำหรับพุทธบริษัทต่อไป แล้วท่านก็ไปทำงานอย่างเอาจริงเอาจังอยู่กว่า ๕๐ ปี ตายเมื่ออายุ ๖๕ ปี เป็นลูกคนมีเงิน ทิ้งทรัพย์สมบัติไปทำงานเพื่อศาสนา เพราะเกิดความสลดใจขึ้น

ข้อสงสัยของพระอานนท์

ต่อไปพระผู้มีพระภาคตรัสถึงเรื่อง **อาการอันภิกษุทั้งหลายจะพึงปฏิบัติในสตรีภาพ** พระอานนท์ทูลถามว่า *"ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์ทั้งหลายปฏิบัติในมาตุคามเป็นไฉน?"*

"ดูก่อนอานนท์ ความไม่เห็นไม่ดูเป็นความปฏิบัติในมาตุคาม คือว่าอย่าดูเสียเลยเป็นการดี"

"ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อความเห็นความดูความประสบมีขึ้นแล้ว ข้าพระองค์จะพึงปฏิบัติอย่างไร"

"ดูก่อนอานนท์ ถ้าเห็นแล้วความไม่เจรจาเป็นปฏิบัติสมควร"

"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เมื่อเจรจาเล่า ข้าพระองค์จะพึงปฏิบัติไฉน"

"ดูก่อนอานนท์ ถ้าประโยชน์ที่จะต้องเจรจา ด้วยสามารถธรรมมีกถาเป็นต้นมีแล้ว สติความระลึกอันท่านทั้งหลายพึงตั้งไว้ใกล้ ท่านทั้งหลายพึงตั้งสติไว้ อย่าให้แปรปรวนด้วยราคะกฤษณา และอาการกายวาจาที่ละเมิดจากของสมณะได้"

จะเห็นได้ว่าพระอานนท์ท่านถามละเอียดลออ ท่านถามว่าจะปฏิบัติต่อมาตุคามอย่างไร ตรัสว่าอย่าดูเสียเลยเป็นดี ถ้าจำเป็นจะต้องดูก็อย่าดู ถ้าจำเป็นจะต้องพูดก็อย่าพูดเรื่องอื่น ให้พูดเรื่องธรรมะ ให้มีสติปัญญาไว้ อย่าให้ใจห่างจากความเป็นสรณะ

พระอานนท์ทูลถามต่อไปว่า *"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหลายจะพึงปฏิบัติในพระสรีระแห่งพระตถาคตเจ้าเป็นไฉน"* คือถามถึงเรื่องการทำศพ

พระองค์ตรัสตอบน่าฟังว่า "ดูก่อนอานนท์ ท่านทั้งหลายเหล่าภิกษุสหธรรมิกบริษัท จงอย่าขวนขวาย เพื่อจะบูชาสรีระแห่งพระตถาคตเจ้าเลย" คือถ้าพูดตามภาษาง่ายๆก็บอกว่า ภิกษุสงฆ์อย่ามายุ่งกับเรื่องร่างกายของตถาคตเลย

"ดูก่อนอานนท์ เราจักเตือนท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงสืบต่ออนุโยค พยายามในประโยชน์ของตนเถิด จงเป็นผู้ไม่ประมาทในประโยชน์ของตน เป็นบุคคลมีความเพียรเผากิเลสและบาปธรรม เป็นบุคคลมุ่งต่อที่สุดแห่งพรหมจรรย์อยู่ทุกอิริยาบถเถิด

ดูก่อนอานนท์ กษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดีทั้งหลาย ผู้บัณฑิต ซึ่งได้เลื่อมใสในพระตถาคตเจ้ามีอยู่มาก บัณฑิต คฤหัสถ์ชน มีกษัตริย์เป็นต้นเหล่านั้น จักทำซึ่งสักการบูชา พระสรีระแห่งพระตถาคตเจ้า"

คือพระองค์ตรัสห้ามพระภิกษุว่าอย่าคิดเรื่องนี้ ไม่ใช่หน้าที่ หน้าที่ของพวกเธอคือ ต้องพยายามปฏิบัติ ศึกษา เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ด้วยความไม่ประมาท การจัดการสรีระของตถาคตนั้นเป็นเรื่องของคฤหัสถ์เขา

เมื่อพระองค์ตรัสว่า การบูชาพระสรีระแห่งพระตถาคตเจ้า เป็นกิจของคฤหัสถ์มีกษัตริย์เป็นต้นแล้วดังนี้

พระอานนท์ทูลถามว่า *"ครั้นถึงกาลเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว กษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี ผู้บัณฑิต จักทำสักการะบูชาพระสรีระให้ต้องตามพุทธาธิบายก็จะพึงไต่ถาม พระอานนท์อัครพหูสูตพุทธอุปัฏฐาก เมื่อเป็นดังนั้นแล้วจะอ้างเสียว่า พระองค์ห้ามว่าไม่ใช่ธุระของสหธรรมิกบรรพชิต เราจึงไม่ทูลถาม ดังนี้หาสมควรแก่บัณฑิตว่าผู้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุไม่ ควรทูลถามไว้เป็นแบบอย่าง เมื่อกราบทูลถามแล้ว หากไม่ทรงแสดงไซร้ ก็จะได้อ้างถามเหตุเดิมว่าได้ทูลถามแล้ว พระองค์ไม่ทรงปริยาย ดังนี้จึงจะชอบ จะไม่เกิดครหาแก่ผู้ใดได้ เมื่อทูลถามแล้วจะทรงแสดงฉันใด ก็ควรจะจำไว้ฉันนั้น เมื่อบัณฑิตมีกษัตริย์เป็นต้น มาไต่ถามจะได้แสดงตามพุทธาธิบาย"*

คือพระอานนท์ท่านไหวดี ถึงแม้ว่าพระไม่ต้องยุ่งก็จริงแต่ทว่าพวกกษัตริย์ก็จะมาถาม "พระพุทธองค์ว่าอย่างไรในเรื่องนี้" ถ้าพระอานนท์บอกว่า "ไม่ได้ถามไว้" เขาก็จะติเตียนพระอานนท์ได้ว่า นั่งเฝ้าไข้อยู่ทำไมเฉย ๆ ไม่ถามอะไร

พระอานนท์ทูลถามต่อไปว่า *"ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ก็บัณฑิตมีกษัตริย์เป็นต้น เมื่อจะบูชานั้นจะพึงปฏิบัติในพระสรีระแห่งพระตถาคตเจ้าอย่างไรเล่า"*

พระผู้มีพระภาคก็ตรัสว่า "ให้ทำตามแบบของพระเจ้าจักรพรรดิ ห่อด้วยผ้าใหม่แล้วชุบด้วยสำลี แล้วห่อด้วยผ้าใหม่ โดยอุบายนี้ ห่อด้วยผ้า ๕๐๐ คู่ คือสลับกันไป เอาผ้าห่อแล้วเอาสำลีชุบ ๕๐๐ ชั้น ห่อกันจนมิด แล้วเชิญพระสรีระลงประดิษฐาน ณ รางเหล็ก อันเต็มด้วยน้ำมันหอม (มีรางเหล็กเอาน้ำมันใส่ไว้เต็มแล้วก็เอาศพวางลงในนั้น) แล้วปิดครอบด้วยรางเหล็กอีกเป็นฝา แล้วทำจิตกาธารล้วนแต่ด้วยไม้หอม แล้วทำฌาปนกิจถวายพระเพลิงพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิราชาแล้ว เชิญพระอัฐิธาตุบรรจุทำสถูปไว้ ณ ที่ประชุมเพลิงแห่งถนนใหญ่ทั้งสี่ ชนทั้งหลายย่อมปฏิบัติในพระสรีระแห่งพระเจ้าจักรพรรดิราชด้วยประการนี้ฉันใด ผู้ซึ่งจะบูชาสรีระแห่งตถาคตเจ้าพึงปฏิบัติในพระตถาคตเจ้าฉันนั้นเถิด พึงทำสถูปแห่งพระตถาคตเจ้าลงไว้ ณ ที่เป็นที่ประชุมแห่งถนนใหญ่ทั้งสี่ เพื่อเป็นที่กราบไหว้และสักการะบูชาแห่งมนุษยนิกรอันสัญจรมาแต่ ๔ ทิศ"

บุคคลผู้ที่ควรคู่แก่สถูป

แล้วพระองค์ก็ทรงตรัสว่า **คนที่ควรแก่สถูปมีอยู่ ๔ จำพวก**

๑. *พระสัมมาสัมพุทธเจ้า*

๒. *พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า*

๓. *พระสาวกอรหันต์*

และ ๔. *พระเจ้าจักรพรรดิ*

ซึ่งควรจะเอาอัฐิใส่สถูปไว้สักการบูชา นอกนั้นไม่ต้องเผา เผาเสร็จแล้วเอาไปลอยน้ำเสียเลย ทิ้งน้ำทิ้งทะเลไปตามเรื่อง เผาเสร็จแล้วกวาดลงแม่คงคา

เสียเลย ให้แม่คงคาพาไปสวรรค์ แต่ถ้าเป็น ๔ องค์นี้ จะต้องบรรจุไว้ในเจดีย์อันควรแก่การสักการบูชา

ทรงประทานโอวาทแก่พระอานนท์

เมื่อพระอานนท์เสียใจและร้องไห้ที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน พระองค์ก็ได้ประทานโอวาทแก่พระอานนท์อย่างน่าฟัง

"ดูก่อนอานนท์ อย่าเลย ท่านอย่าเศร้าโสก อย่าร่ำไร เราได้บอกแล้วอย่างนี้แต่เดิมหรือหาไม่ว่า ความเป็นต่าง ๆ ความมีเว้น ความเป็นอย่างอื่นจากสัตว์สังขารที่รักที่เจริญใจทั้งปวงนั้นแล มิได้ว่างเว้น

ดูก่อนอานนท์ สิ่งที่เที่ยงแท้ถาวร ซึ่งสัตว์ประสงค์นักนั้น สัตว์ทั้งหลายจะพึงได้สังขารนี้แต่ไหน สิ่งใดเป็นของเกิดของมีขึ้น เกิดแล้วมีแล้ว อันปัจจัยแต่งขึ้น สิ่งนั้นก็จะมีความฉิบหาย เป็นธรรมดา อันบุคคลผู้ใดจะปรารถนาว่าของสิ่งนั้นอย่าฉิบหายเลย ดั่งนี้ ฐานะที่ตั้งนั้นไม่มี

ดูก่อนอานนท์ ท่านได้อุปัฏฐากพระตถาคต ด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่มีเมตตา ไม่เป็นสอง ไม่มีประมาณมาสิ้นกาลนานแล้ว ท่านเป็นบุคคลมีบุญได้ทำแล้ว ท่านจงปรารถนาตามซึ่งความเพียรเถิด ท่านจักเป็นผู้ไม่มีอาสวะฉับพลัน คือจักได้เป็นพระอรหันต์โดยเร็ว" นี่ตรัสสอนพระอานนท์

จากนั้น พระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญความเป็นพุทธอุปัฏฐากอย่างยิ่งของพระอานนท์แก่พระภิกษุทั้งหลายว่า...

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้องค์อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายใด ที่มีแล้วในอดีต ภิกษุผู้อุปัฏฐากของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายนั้น เป็นอย่างยิ่ง ประหนึ่งอานนท์ผู้เป็นอุปัฏฐากแห่งเรา ณ กาลบัดนี้.... อานนท์เป็น

บัณฑิตดำเนินด้วยปัญญา ย่อมรู้ว่านี้เป็นกาลเพื่อบริษัทจะเฝ้าพระตถาคต นี้เป็นกาลแห่งภิกษุ นี้เป็นกาลแห่งภิกษุณี นี้เป็นกาลแห่งอุบาสก นี้เป็นกาลแห่งอุบาสิกา นี้เป็นกาลของพระราชามหากษัตริย์ นี้เป็นกาลของราชมหาอำมาตย์ นี้เป็นกาลของเดียรถีย์ นี้เป็นการของพวกเดียรถีย์ อานนท์ย่อมรู้ซึ่งกาลที่บริษัททั้งสี่ และพระราชา และราชอำมาตย์ และเดียรถีย์ และพวกเดียรถีย์ จะเฝ้าพระตถาคตถ้วนถี่ทุกประการ ฉะนี้"

ต่อจากนั้น พระองค์ทรงแสดงข้ออัศจรรย์ ๔ ประการ ในพระอานนท์โดยพิสดาร

"เมื่อใด ภิกษุบริษัท ภิกษุณีบริษัท อุบาสกบริษัท อุบาสิกาบริษัท เข้าไปใกล้เพื่อจะเห็นพระอานนท์ บริษัทนั้นแม้แต่ได้เห็นเธอแล้ว ก็มีจิตยินดี ถ้าอานนท์แสดงธรรมเล่า บริษัทนั้นก็มีจิตชื่นชม ด้วยภาษิตของอานนท์นั้น ไม่อิ่มไม่เบื่อ ด้วยธรรมกถาที่อานนท์แสดงนั้นเลย"

ครั้นพระอานนท์ทูลถามอีกว่า "เหตุไรพระผู้มีพระภาคจึงเสด็จมาปรินิพพานเมืองดอนเล็ก ๆ กิ่งนครอย่างนี้ ควรจะไปนิพพานที่เมืองราชคฤห์ เมืองสาวัตถี เมืองโกสัมพี เมืองสาเกต หรือเมืองพาราณสี ซึ่งล้วนเป็นเมืองใหญ่ ๆ"

พระองค์ตรัสตอบว่า "เมืองกุสินารานี้ สมัยก่อนเคยเป็นนครใหญ่ มีนามว่า กุสาวดี มีพระเจ้ามหาสุทัศน์จักรพรรดิราชครอบครอง ในเมืองนั้นมีเสียงอึกทึก ๑๐ อย่าง คือ เสียงช้าง เสียงม้า เสียงรถ เสียงเภรี เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียงขับร้อง เสียงกังสดาล เสียงสังข์ และเสียงประชุมชนเรียกกันบริโภคอาหาร แสดงความมั่งคั่งในเมืองนั้น เรียกว่า มีเสียงดังอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน อย่าเสียใจเลยที่เรามาเสด็จปรินิพพานเมืองนี้"

เรื่องนี้ขอพูดแทรกคำอธิบายการที่พระองค์เสด็จไปนิพพานเมืองเล็ก ๆ นี้เพื่ออะไร ก็เพื่อไม่ให้เกิดรบกันนั่นเอง ถ้าพระองค์เสด็จไปนิพพานเมืองใหญ่ก็จะเกิดรบพุ่งกัน เพราะพอนิพพานแล้วคนก็จะมาแย่งพระธาตุกัน เมืองใหญ่ ๆ

เช่นเมืองราชคฤห์ เมืองสาวัตถีนั้น มีกองทัพใหญ่ ถ้าเขาไม่ยอมแบ่งให้ใครก็ต้องเกิดสงครามแย่งพระธาตุกัน อันเป็นการเสียหายมาก แต่ถ้าไปนิพพานที่เมืองกุสินาราอันเป็นเมืองเล็ก ๆ นั้น เมื่อใครยกทัพมาทุกทัพก็จะมาหยุดอยู่รอบเมือง ยังไม่ทำอันตรายแก่กัน เท่ากับพวกนั้นมาเฝ้าให้ไม่ต้องรบกัน แล้วผลที่สุดก็ไม่มีเรื่อง เป็น**อนาคตังสญาน** เรียกว่าญาณเห็นการณ์ไกลของพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้เสด็จมาปรินิพพานที่เมืองนี้

ตรัสสั่งพระอานนท์แจ้งข่าว

ต่อจากนั้น ก็ตรัสสั่งพระอานนท์ได้ไปแจ้งข่าวปรินิพพานแก่พวกมัลลกษัตริย์ ขณะนั้นเป็นเวลากลางคืนแล้ว

"ไปบอกให้เขารู้ว่า ตถาคตจะนิพพานแล้ว" พระอานนท์ไปบอก พวกมัลลกษัตริย์ก็พากันมามากมาย ต่างคนต่างก็จะเข้าเฝ้า พระอานนท์ท่านจัดงานเป็นบอกว่า ไม่ต้องเฝ้าทุกคนหรอก ส่งแต่ผู้แทนเข้าไปเฝ้าก็พอ ผู้แทนของสกุลนั้น ผู้แทนของสกุลนี้ นอกนั้นให้นั่งอยู่ภายนอก ไม่ต้องเข้าไปใกล้ ท่านก็พาผู้แทนเข้าไป ผู้แทนของสกุลนั้นเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเสร็จแล้ว ผู้แทนของสกุลนี้ก็เข้าเฝ้าบ้าง เสร็จแล้วก็ทูลลาออกไป ก็เป็นไปโดยเรียบร้อย การที่จะให้เข้าไปเฝ้าทั้งหมดนั้นไม่ได้ พระอานนท์ท่านจัดเรียบร้อย ไม่มีความวุ่นวายเสียหาย เรื่องนี้อยู่ที่เรียกว่า มีไหวพริบในการที่จะจัดไม่ให้เกิดความโกลาหลวุ่นวายต่าง ๆ พวกกษัตริย์ทั้งหลายจึงได้เข้าเฝ้าเสร็จเรียบร้อยในปฐมยามเบื้องต้นแห่งราตรี

พุทธพจน์ทรงตรัสแก่สุภัททปริพาชก

กล่าวถึง*สุภัททปริพาชก* ได้ทราบข่าวพระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ก็รีบเดินทางไปป่าสาลวัน เมื่อไปถึงก็ไปวิงวอนพระอานนท์ขอเข้าเฝ้า พระอานนท์ทัดทานไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงพระประชวรอยู่ อย่าเข้าไปรบกวนเลย พระพุทธองค์ได้ยินก็ตรัสบอกพระอานนท์ให้อนุญาต "อย่าไปห้ามเขา เขาไม่ได้มารบกวนอะไรตถาคตหรอก เขาต้องการทราบสิ่งที่ควรทราบ ปล่อยให้เขาเข้ามาเถอะ" พระอานนท์จึงยอมให้เข้าเฝ้า

พอเข้าไปถึงที่เฝ้าแล้ว สุภัททะก็ทูลถามถึงว่า

"อาจารย์ทั้ง ๖ คน คือ ปูรณกัสสปะ มักกลิโคศาล อชิตเกสกัมพล ปกุทธกัจจายะนะ สัญชยเกสัฏฐบุตร นิครนกนาฏบุตร ปกครองหมู่คณะชนเป็นอันมากได้ตรัสรู้จริงหรือพระเจ้าข้า รู้อะไร ๆ ถูกต้องหรือเปล่าพระเจ้าข้า"

พระองค์ตรัสว่า "สุภัททะ เวลาน้อย อย่าไปพูดถึงเรื่องคนอื่นเลย นั่งให้ดีตั้งใจฟังให้ดี ฉันจะพูดให้เธอฟัง เพราะเวลามันสั้น จะไปพูดวิพากษ์วิจารณ์คนอื่นเสียเวลาเปล่า ๆ"

สุภัททะรับพุทธพจน์โดยเคารพก็นั่งลงเรียบร้อย

พระองค์ก็ตรัสเทศนาว่า

"ดูก่อน สุภัททะ มรรคา คือ ข้อปฏิบัติ มีองค์อวัยวะ ๘ อย่าง เป็นอริยะไปจากข้าศึก เป็นมรรคาประเสริฐ ไม่มีอยู่ในธรรมวินัย คำสั่งสอนอันใดแล้ว สมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ย่อมไม่มีในธรรมวินัยนั้น"

สมณะที่ ๑ ๒ ๓ ๔ ก็คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ถ้าไม่มีมรรค ๘ ข้อ ก็ไม่มีพระอริยบุคคลที่ ๑ ๒ ๓ ๔ พระองค์ตรัสต่อไปว่า "ดูก่อนสุภัททะ อริยมรรคมีองค์ ๘ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๑ ๒ ๓ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ นอกออกไปจากนี้ก็ย่อมไม่มี"

แล้วตรัสต่อไปว่า " สุภัททะ เราอายุ ๓๐ หย่อน ๑ ปีโดยวัย ก็ได้ออกบวช แสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล เราได้บวชแล้วนับปีได้ ๕๐ ยิ่งด้วยปีหนึ่ง แม้สมณะผู้เป็นไปในประเทศแห่งธรรมที่เป็นเครื่องนำออกไป ไม่มี ณ ภายนอกแต่ธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ไม่มี ณ ภายนอกมีอยู่แต่ภายในธรรมวินัยนี้เท่านั้น" คือ มรรค ๘ ก็อยู่ในธรรมวินัยนี้ พระอริยบุคคลทั้ง ๔ ก็อยู่ในธรรมวินัยนี้ ไม่ได้นอกเหนือไปจากธรรมวินัยนี้

สุภัททะได้ฟังแล้วมีความเลื่อมใส ก็อยากจะบวช พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นปริพาชกจะต้องมาอยู่ปริวาส ๔ เดือนถึงจะบวชได้ คือมาฝึกหัด เรียกว่าเป็นนักบวชฝึกหัด พอ ๔ เดือนแล้วจึงให้บวช ทั้งนี้ก็เพื่อจะดูนิสัยใจคอ แต่สำหรับสุภัททะ ยกเว้น พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตให้บวชได้ ก็เลยได้บวชเป็นสาวกองค์สุดท้าย และได้บรรลุพระอรหัตผลในเวลาไม่นานเช่นเดียวกัน

ประทานโอวาทแก่ภิกษุบริษัทผ่านพระอานนท์

ต่อจากนั้น พระองค์ตรัสเรียกพระอานนท์ให้เป็นผู้รับเทศนาเพื่อประทานพุทธโอวาทแก่ภิกษุบริษัท เพื่อจะให้มีความเคารพต่อธรรมและวินัย ตั้งไว้ในที่แห่งพระศาสดาว่า "ดูก่อนอานนท์ ความดำริดังนี้จะพึงมีบ้างแก่ท่านทั้งหลายว่า "ปาพจน์" คือศาสนธรรมเมื่อพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาแห่งเราทั้งหลายไม่มี ดังนี้ ดูก่อนอานนท์ ท่านทั้งหลายไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมก็ดี วินัยก็ดี อันใดอันเราได้แสดงแล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่ท่านทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจะเป็นศาสดาแห่งท่านทั้งหลาย โดยกาลที่ล่วงไปแล้วแห่งเรา"

คือ พระอานนท์ทูลถามว่า "เมื่อพระองค์นิพพานแล้ว พวกข้าพระองค์ทั้งหลายจะถือเอาใครเป็นครู เป็นอาจารย์ แทนพระองค์"

ตรัสว่า **"โยโข อานนฺท ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต โส มมจฺจเยน สตฺถา** ดูก่อนอานนท์ ธรรมวินัยอันใด อันเราได้สอนแล้ว บอกแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้นแหละ จะเป็นครูเป็นอาจารย์แทนเราต่อไป" ก็เท่ากับว่า เราทั้งหลายในปัจจุบันนี้ มีธรรมวินัยเป็นครูแทนองค์พระพุทธเจ้า **พระองค์ไม่ตั้งบุคคล ตั้งธรรมวินัยไว้เป็นสิ่งแทนพระองค์** ให้ได้ศึกษาปฏิบัติในพระธรรมวินัยนั้นต่อไป

ปัจฉิมโอวาท

แล้วตรัสเรื่องอะไรๆ อื่นอีกหลายเรื่อง ผลที่สุดก็ตรัสเป็นคำสุดท้าย แล้วไม่ตรัสอีกต่อไป คำตรัสสุดท้ายนั้นตรัสเป็นคำบาลีว่า

"อามนฺตยามิ โว ภิกฺขเว ขย วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ" แปลว่า **"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สังขารธรรมทั้งหลาย มีความเสื่อมไปสิ้นไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังกิจทั้งปวง อันเป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด"**

ปัจฉิมโอวาทของพระพุทธเจ้านี้ หมายความว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง พูดง่าย ๆ ก็คือ **"เธอทั้งหลาย จงทำประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่เหลวไหลเถิด"** นี่เป็นคำตรัสสุดท้าย ว่าให้คิดถึงความไม่เที่ยงไว้ แล้วจงรีบใช้ร่างกาย ชีวิต ให้เป็นประโยชน์แก่ตนแก่ท่าน ด้วยความไม่เหลวไหล อันนี้สำคัญขอให้เราจำไว้ด้วยว่า คำเตือนของพระพุทธเจ้านั้นว่าดังนี้ แล้วเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ในยุคปัจจุบันนี้ได้ เราทุกคนเอาไปใช้ได้ ด้วยนึกกับตัวเองว่า **"มันไม่เที่ยง"** ร่างกายนี้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ต้องรีบเรียนให้จบเสียไว ๆ เรียนจบแล้วต้องออกไปทำงาน แล้วเมื่อมีงานก็ต้องรีบทำ อย่าชักช้า เฉื่อยชา

ทำให้เป็นประโยชน์แก่ตนแก่ท่าน ด้วยความไม่เหลวไหล เมื่อได้ตรัสถ้อยคำนี้แล้ว ก็ปิดพระโอษฐ์ หลับพระเนตร แล้วก็เข้าฌาน ไม่ใช่หลับเฉย ๆ

ดับขันธปรินิพพาน

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงเข้าปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานเข้าทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ครบรูปฌาน ๔ ออกจากฌานที่ ๔ แล้วเข้าอรูปฌาน คือ อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ คือเข้าตามลำดับอรูปฌาน ๔ จนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ ออกจากเนวสัญญานาสัญญายตนะสมาบัติแล้ว ทรงเข้าสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ ดับจิตสังขาร คือ สัญญาและเวทนา พระองค์ทรงเข้าอนุปุพพวิหารสมาบัติ ทั้งเก้าด้วยประการฉะนี้ คือจะนิพพานก็นิพพานด้วยฌาน ยังมีสติปัญญา ทำฌานอยู่ เข้าฌาน ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ออกไปอีกเป็นลำดับ เข้าอนุโลม ปฏิโลมอยู่

ในขณะเข้าฌานนั้น พระอานนท์ได้ทูลถามพระอนุรุทธเถระเจ้าว่า “พระอนุรุทธ พระผู้มีพระภาคนิพพานแล้ว หรือยัง” หมายถึงว่า หมดลมหายใจแล้ว พระอนุรุทธตอบว่า “ดูก่อนอานนท์ผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคเจ้ายังไม่ปรินิพพาน พระองค์ทรงเข้าซึ่งสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ” คือ เมื่อพระพุทธองค์ทรงเข้าฌานนั้น พระอนุรุทธท่านก็เข้าฌานบ้างตามดูไป พระพุทธเจ้าเสด็จอยู่ในนิโรธสมาบัติตามกาลที่ทรงกำหนดแล้ว เสด็จออกจากนิโรธสมาบัติเข้าสู่เนวสัญญาอากิญจัญญา วิญญาณัญจา อากาสานัญจา เป็นปฏิโลมถอยหลัง แล้วเข้าสู่รูปาวจร ฌานทั้ง ๔ เป็นปฏิโลมตามลำดับ คือ จตุจฌาน ตติยฌาน ทุติยฌาน ปฐมฌาน ครั้นเสด็จออกจากปฐมฌานแล้วก็เข้าทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน

เสด็จออกจากจตุตถฌานแล้ว พระองค์ปรินิพพานในลำดับแห่งความพิจารณาองค์แห่งจตุถฌานนั้นพอดี คือถอยหลังกลับมาจนปฐมฌานแล้วก็ไปเข้าจตุตถฌานนิพพานตรงนั้นพอดี ใน**วันวิสาขปุรณมี เพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๑ ปี**

วิธีจัดการพระศพและพระธาตุ

ขณะนั้นเกิดมหัศจรรย์โกลาหลวุ่นวาย แผ่นดินไหวสะเทือนสะท้าน แล้วต่อจากนั้นก็เก็บพระศพตามที่สั่ง พอพวกมัลลกษัตริย์จัดแจงเรื่องพระศพเรียบร้อย ยกขึ้นวางบนจิตกาธาน มีทหารถือหอกถือดาบเฝ้าตลอด ๒๔ ชั่วโมง รอการเผาเอาพระศพไว้ ๗ วัน ไว้เฉย ๆ ไม่ได้สวดอภิธรรมอะไร คนมาสักการะนมัสการที่ยังไม่เผาก็เพราะว่าต้องรอพระมหากัสสปะเถระ พระมหากัสสปะเป็นพระเถระผู้ใหญ่ในเวลานั้น กำลังเดินทางมาจากเมืองปาวา ยังไม่ถึงกุสินารา เมื่อท่านมาถึงก็เข้าไปนมัสการพระศพ พอเข้าไปนมัสการพระศพแล้วก็ถวายพระเพลิง

เขาเล่าเป็นมหัศจรรย์ไว้ว่า พอพระมหากัสสปะเข้าไปไหว้ พระบาทโผล่ออกมานอกหีบเลย แล้วพอพระบาทหลุบเข้าไปเกิดไฟลุกไหม้พระสรีระ สถานที่ถวายพระเพลิงอยู่นอกเมือง ไม่ได้เผาในเมืองกุสินารา ที่ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ เรียกว่า **มกุฏพันธนเจดีย์** ถือเป็นเจดีย์ใหญ่มาก แล้วตกแต่งไว้เรียบร้อย จนกระทั่งบัดนี้ ห่างไปจากที่นิพพานประมาณ ๑ กิโลเมตร เมื่อเรียบร้อยแล้วก็มีการแจกพระธาตุแก่พวกกษัตริย์ต่าง ๆ ที่มาขอ เกือบจะต่อสู้กันอยู่แล้ว ก็มีพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อโทณพราหมณ์ ขึ้นไปยืนบนเชิงเทินบอกว่า

"ท่านทั้งหลาย เราเป็นศิษย์พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าสรรเสริญสันติ ไม่สรรเสริญการวิวาทบาดหมางกัน แล้วเราจะมาต่อสู้กันด้วยเรื่องพระธาตุทำไม เรามาตกลงกันไม่ดีหรือ แบ่งกันดีกว่า"

พวกนั้นก็บอกว่า “ท่านจัดการ” โทณพราหมณ์ก็เอาทะนานทองมาตักพระธาตุแบ่งให้ ๘ นคร ได้ไปคนละส่วน และเมืองกุสินาราก็ได้ไว้ส่วนหนึ่ง เขาก็นำไปบรรจุบูชาสักการะ การบรรจุเจดีย์ในสมัยก่อนก็คือเจดีย์ดินธรรมดา เอาไปวางแล้วเอาดินพูนขึ้น เอาฉัตรปักไว้ข้างบน ฉัตรก็คือร่มนั่นแหละ แล้วคนก็ไปกราบไหว้นมัสการ

พระประวัติของพระผู้มีพระภาคเจ้า ตั้งแต่เริ่มประสูติ ตรัสรู้ เสด็จปรินิพพานก็เป็นมาดังนี้ เราทั้งหลายควรจะหาอ่าน แต่พระพุทธประวัติเล่ม ๓ ซึ่งเป็นเรื่องนิพพานสมเด็จพระสังฆราช (สา) เขียนเป็นทำนองเทศน์ จะเป็นภาษาโบราณหน่อย ถ้าเราอ่านก็จะได้รู้ว่าคนโบราณเขาพูดอย่างไร จะเป็นการศึกษาภาษาไปด้วยในตัว.

“ธรรมะในศาสนาเป็นแสงสว่างส่องใจให้สว่าง คนมีธรรมะคือคนใจสว่าง ผู้ไม่มีธรรมะคือคนใจมืด ในบ้านใดเมืองใดมีคนใจมืดมาก การทะเลาะวิวาทกันก็ย่อมมีมากเป็นธรรมดา ฉะนั้น ถ้าเราต้องการความสงบแห่งใจแล้ว ความสงบย่อมเกิดและความสุขก็ย่อมมีในสถานที่นั้น”

อมตวาจา หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ

ชีวิตและงาน

พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ)

พระพรหมมังคลาจารย์	ฉายา ปญฺญานนฺโท อายุ ๙๖ พรรษา ๗๖ ป.ธ.๔ ปัจจุบัน ดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๘
สถานะเดิม	ชื่อ ปั่น นามสกุล เสน่ห์เจริญ
เกิด	วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ปีกุน ตรงกับวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ที่ตำบลคูหาสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
บิดา-มารดา	นายวัน - นางคล้าย เสน่ห์เจริญ
บรรพชา	เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ อายุ ๑๘ ปี ณ วัดอุปนันทาราม ตำบลเขานิเวศน์ อำเภอเมือง จังหวัดระนอง โดยมี พระรนังควินัยมุนีวงศ์ เป็นพระอุปัชฌาย์
อุปสมบท	เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ อายุ ๒๐ ปี ณ วัดนางลาด ตำบลเขาเจียก อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง โดยมี พระครูจรูญกรณีย์ เป็นพระอุปัชฌาย์
วิทยฐานะ	จบชั้นประถมศึกษา ที่โรงเรียนประจำอำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ที่โรงเรียนประจำจังหวัดพัทลุง สอบได้นักธรรมชั้นตรี ในสำนักเรียนจังหวัดระนอง สอบได้นักธรรมชั้นโท ในสำนักเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช สอบได้นักธรรมชั้นเอก ในสำนักเรียนจังหวัดนครศรีธรรมราช สอบได้ ป.ธ. ๓ ในสำนักเรียนวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร สอบได้ ป.ธ. ๔ ในสำนักเรียนวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

งานปกครอง

พ.ศ. ๒๕๐๓ - เป็นเจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฎ์

พ.ศ. ๒๕๐๖ - ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์

- เป็นหัวหน้าพระธรรมทูต สายที่ ๙
- เป็นรองเจ้าคณะภาค ๑๘

พ.ศ. ๒๕๓๕ - เป็นเจ้าอาวาสวัดพุทธธรรม รัฐอิลลินอยส์ สหรัฐอเมริกา

พ.ศ. ๒๕๔๒ - เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๑๘

งานการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๐๓ - เป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษา แผนกธรรมและบาลี วัดชลประทานรังสฤษฎ์

พ.ศ. ๒๕๑๒ - เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดชลประทานรังสฤษฎ์

พ.ศ. ๒๕๒๔ - เป็นผู้อำนวยการจัดการอบรมพระธรรมทายาทวัดชลประทานรังสฤษฎ์

- เป็นผู้อำนวยการจัดการอบรมพระนวกะที่บวชในวัดชลประทานรังสฤษฎ์

งานเผยแผ่

พ.ศ.๒๔๙๒-๒๕๐๒ - เป็นองค์แสดงปาฐกถาธรรมประจำวันพระและวันอาทิตย์
ณ พุทธนิคม สวนพุทธธรรม วัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๐๓ - เป็นองค์แสดงธรรมทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์

- เป็นผู้ริเริ่มการทำบุญ ฟังธรรม ในวันอาทิตย์ที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์
- เป็นผู้ก่อตั้งทุนพิมพ์หนังสือเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชน

พ.ศ. ๒๕๒๐ - เป็นผู้อบรมผู้ช่วยผู้พิพากษา

พ.ศ. ๒๕๒๕ - เป็นผู้ริเริ่มโครงการส่งหนังสือธรรมะ เป็น ส.ค.ส. ปีใหม่

- เป็นองค์แสดงธรรมแก่สมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

พ.ศ.๒๕๓๔ - เป็นผู้ริเริ่มค่ายคุณธรรมแก่เยาวชนตามโรงเรียน
ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และเชียงราย

- เป็นประธานอำนวยการศูนย์สืบอายุพระพุทธศาสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์

การปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ

พ.ศ. ๒๔๙๗ - ได้เดินทางไปเผยแผ่ธรรมะยังทวีปยุโรป
และเข้าร่วมประชุมขบวนการศีลธรรมโลก ที่เมืองโคซ์ ประเทศสวิสเซอร์แลนด์

พ.ศ. ๒๕๒๙ - ร่วมประชุมพุทธศาสนิกสัมพันธ์อาเซี่ยนเพื่อสันติภาพ ครั้งที่ ๗ ที่ประเทศลาว

พ.ศ. ๒๕๓๖ - ร่วมประชุมและบรรยายในการประชุมสภาศาสนาโลก ณ นครชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา

ปัจจุบัน - ได้ช่วยเหลือกิจการพระศาสนา เผยแผ่ธรรมะในต่างประเทศ คือ ประเทศอังกฤษ, ออสเตรเลีย, นิวซีแลนด์, เยอรมัน และสหรัฐอเมริกา

งานสาธารณูปการ

พ.ศ. ๒๕๑๖ - เป็นประธานก่อสร้างกุฏิสี่เหลี่ยม (ปัญญานันทกุฏิ) เพื่อเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุผู้บวชใหม่ เป็นเงิน ๔,๐๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๑๘ - เป็นประธานก่อสร้างโรงเรียนพุทธธรรม เป็นเงิน ๑,๓๖๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๒๕ - เป็นประธานก่อสร้างโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นเงิน ๘,๘๔๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๓๗ - เป็นประธานการก่อสร้างกุฏิทรงไทยประยุกต์ เป็นเงิน ๕.๕๐๐,๐๐๐ บาท

งานสาธารณประโยชน์

พ.ศ. ๒๕๓๓ - เป็นประธานจัดหาทุนสร้างตึกอุบัติเหตุและผู้ป่วยนอก (ตึก "๘๐ ปี ปัญญานันทะ") ให้โรงพยาบาลชลประทาน อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นเงิน ๒๒๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท

- เป็นประธานสร้างศูนย์ฝึกอบรมแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเงิน ๓๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๓๔ - เป็นประธานสร้างอุโบสถวัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเงิน ๓,๕๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๓๗ - เป็นประธานสร้างวัดปัญญานันทาราม ตำบลคลองหก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี เป็นเงิน ๗๗,๐๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๔๒ - เป็นประธานทอดผ้าป่าหาทุนซื้ออุปกรณ์การแพทย์ให้โรงพยาบาลวชิระ จังหวัดภูเก็ต เป็นเงิน ๓,๓๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๔๔ - เป็นประธานสร้างอาคารเรียน "๙๐ ปี พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)" ให้โรงเรียนชลประทานสงเคราะห์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นเงิน ๑๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๔๕ - เป็นประธานสร้างอาคารที่พักอาคันตุกะสงฆ์ "๙๒ ปี ปัญญานันทะ" ให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเงิน ๖๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๔๗ - เป็นประธานซื้อที่ดิน ๑๒๕ ไร่ ให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเงิน ๑๒๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๔๘ - เป็นประธานสร้างอุโบสถกลางน้ำให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเงิน ๑๕๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท

งานพิเศษ

พ.ศ. ๒๕๐๓ - เป็นองค์แสดงธรรมถวายสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

พ.ศ. ๒๕๑๘ - เป็นองค์แสดงธรรมถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพ ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์

- เป็นองค์แสดงธรรมถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ เนื่องในพระราชพิธีพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ รามาธิบดีอันมีศักดิ์ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

สมณศักดิ์

๕ ธันวาคม ๒๔๙๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นที่ **พระปัญญานันทมุนี**

๕ ธันวาคม ๒๕๑๔ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นที่ **พระราชนันทมุนี**

๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นที่ **พระเทพวิสุทธิเมธี**

๕ ธันวาคม ๒๕๓๗ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นที่ **พระธรรมโกศาจารย์**

๕ ธันวาคม ๒๕๔๗ ได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรอง ชั้นหิรัญบัฏ ในพระราชทินนาม ที่ **พระพรหมมังคลาจารย์** ไพศาลธรรมโกศล วิมลศีลาจารนิวิฐ พิพิธธรรมนิเทศ พิเศษวรกิจจานุกิจ มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

๙	มกราคม	๒๕๒๔	พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาครุศาสตร์ จาก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๙	มกราคม	๒๕๓๒	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง
๓๐	สิงหาคม	๒๕๓๔	การศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
๒๕	มีนาคม	๒๕๓๖	อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๓	กรกฎาคม	๒๕๓๖	ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศาสนาและปรัชญา จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
๑๓	มิถุนายน	๒๕๓๗	ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๑๙	พฤศจิกายน	๒๕๔๔	การศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาสังคมศึกษา จากมหาวิทยาลัยทักษิณ
๒๓	พฤษภาคม	๒๕๔๗	ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาพุทธศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๘	มิถุนายน	๒๕๔๗	ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

งานนิพนธ์ ได้รจนาหนังสือธรรมะทางพระพุทธศาสนา และพิมพ์เผยแผ่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ รักลูกให้ถูกทาง, หน้าที่ของคน, อยู่กันด้วยความรัก, หลวงพ่อสอนธรรม, ผู้รักดีมีความสุข, หัวใจพุทธบริษัท, หัวใจคนดี, หัวใจนักบวช, คิดดี, พูดดี, ทำดี, คบคนดี, ไปสู่สถานที่ดี, ทำอย่างไรจึงพบสุข, ทำอย่างไรจึงพ้นทุกข์, ดับทุกข์ได้ด้วยลมหายใจ,เกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา, ธรรมะที่ใช้แก้ปัญหาชีวิต, ความจริงอันประเสริฐของมนุษย์, ธรรมะเพื่อความก้าวหน้าแห่งชีวิต, หน้าที่ของชีวิต, ชีวิตกับความตาย, แนวทางสู่ความดับทุกข์, บุพการี กตัญญูกตเวที, ธรรมะเป็นอมตะ, มรณานุสติ, สัจจธรรมของชีวิต, พิจารณาความตาย, การเจริญภาวนา, รักลูกต้องปลูกนิสัยที่ดี, การทำงานเพื่องาน, เคล็ดลับของชีวิต ฯลฯ

รางวัลต่าง ๆที่ได้รับ

๑. รางวัล **สังข์เงิน** ในฐานะพระภิกษุผู้เผยแผ่ธรรมะยอดเยี่ยม ประจำปี ๒๕๒๐ จากสมาคมนักประชาสัมพันธ์แห่งประเทศไทย

๒. รางวัล **นักพูดดีเด่น** ประจำปี ๒๕๒๐ จากสมาคมฝึกการพูดแห่งประเทศไทย

๓. ได้รับการยกย่องและคัดเลือกให้เป็น **บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา** ในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี
โดยได้รับ ๒ รางวัล ๒ ประเภท คือ ประเภท ก. บุคคล และประเภท ง. สื่อสารมวลชล (รายการส่งเสริมธรรมะทางสถานีวิทยุโทรทัศน์) เมื่อ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๒๕

๔. ได้รับการยกย่องให้เป็น **คนดีศรีปักษ์ใต้** จากสมาคมชาวปักษ์ใต้ เมื่อ ๙ มีนาคม ๒๕๓๘

๕. รางวัลเหรียญทอง TOBACCO OR HEALTH MEDAL-1955 จากองค์การอนามัยโลก เนื่องในวันงดสูบบุหรี่โลก ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๓๘

๖. รางวัล **มหิดลวรานุสรณ์** ในฐานะผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อประชาชน สังคมและประเทศชาติ ควรแก่การยกย่องและถือเป็นแบบฉบับ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ถวายในโอกาส วันมหิดล ๒๔ กันยายน ๒๕๔๐

๗. รางวัล **ศาสตรเมธี** สาขาสังคมศาสตร์ ด้านศาสนาและปรัชญา จากมูลนิธิศาสตราจารย์ ม.ล.ปิ่น มาลากุล เมื่อ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๖

๘. รางวัลบุคคลต้นแบบ **คนดีศรีแผ่นดิน** จากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เมื่อ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๔๙

๙. รางวัล **ผู้มีคุณูปการต่อการศึกษาของชาติ ประจำปี ๒๕๕๐** จากคุรุสภา เมื่อ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๐

๑๐. รางวัล **ผู้สูงอายุแห่งชาติ (ผู้สูงอายุที่เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม ประจำปี ๒๕๕๐** จากคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ เมื่อ ๑๑ เมษายน ๒๕๕๐

วาระสุดท้ายแห่งชีวิต

พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ) เข้ารับการผ่าตัดเนื่องด้วยเส้นโลหิตตีบที่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๐ ต่อมาเกิดการติดเชื้อที่ปอด

พระพรหมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ) มรณภาพด้วยอาการสงบ
ในวันพุธที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๐ เวลา ๐๙.๐๐ นาฬิกา
ณ โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร รวมสิริอายุ ๙๖ ปี ๔ เดือน ๒๙ วัน

คิดดี พูดดี ทำดี
คบคนดี ไปสู่สถานที่ดี

งานคือชีวิต
ชีวิตคืองานบันดาลสุข
ทำงานให้สนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน

www.thammasapa.com
ISBN : 978-974-09-3409-7
9 789740 934097

ขอกราบขอบพระคุณแด่ทุกท่านที่สนับสนุนและสมทบการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้
โปรดช่วยอุปถัมภ์ค่าจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ในราคาจำนวน เล่มละ ๑๕๐ บาท